KUR'ÂN'DAN
İDRAKE YANSIYANLAR

M. Fethullah Gülen

KUR’ÂN’DAN İDRAKE YANSIYANLAR

M. Fethullah Gülen

ISBN
978-975-315-216-7

Yayın Numarası
253

Çağlayan A. Ş.
TS EN ISO 9001:2000
Ser No: 300-01
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 274 22 15
Mayıs 2011

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31
Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Nil Yayınları
Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No:1
Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78
www.nil.com.tr

Takdim

“Nezdimizde, Müslüman kişiye ihsan edilen Kur’ân anlayışından başka şey yok.”

Hz. Ali (radıyallâhu anh)[1]

Hamd Allah’a, salât ü selâm kendisine Kur’ân gönderilen Hz. Peygamber’e, âl ve ashabına olsun. Mücerret ilim ve nazariye ile aksiyonu birleştirmek pek enderdir. Hatta bazılarına göre imkânsızdır. Bu değerlendirmenin elbette doğruluk payı büyüktür. Ama istisnaların olduğunu da unutmamak gerekir. İşte daha çok, bir aksiyon adamı olarak bilinen Fethullah Gülen Hocaefendi elliden fazla olan kitaplarına bir yenisini daha ilave ediyor.

“Kur’ân’dan İdrake Yansıyanlar” adını verdiği bu kitap, tefsire dair. Sûre ve âyet sırası gözetilerek, Kur’ân-ı Kerim’in bazı âyetlerinin ilham ettiği nükteleri, incelikleri ortaya koyuyor. Daha ilk nazarda, muhterem müellifin klasik tefsir kitaplarına vukufu, onlara istinat ettiği belli oluyor. Fakat kendisini gösteren hemen bir başka özelliği de tefsir ilminin ölçülerine aykırı olmaksızın yeni açılımlar, sızıntılar ve pırıltılar ihtiva etmesidir. Zaten “İdrake Yansıyanlar” vasfi ile müellif, âdeta bu hususiyetleri kasdetmiş olmalıdır.

Çağımızda uzmanlaşma artarken, diğer taraftan uzmanlar ihtisas alanlarının neticelerini geniş kitlelere yayma ihtiyacını da hissetmekte ve buna gayret etmektedirler. Batıda *“vulgarisation”* dedikleri bu tarz, ihtisasın neticelerini, avamlaşmaksızın geniş kitlelere yayma çalışması olarak çağımızın özelliklerinden olmuştur. Hele dinî ilimler gibi en geniş kitle ile doğrudan alâkalı olan alanda bu ihtiyaç daha da şiddetli bir şekilde kendisini hissettirmektedir. Şimdi bir âlim kalkıp Zemahşerî, Râzî, Beyzavî, Nesefî, Ebussuud tarzında tefsir yazacak olsa pek okuyucu bulamayacağını bilir. Onun içindir ki mevcut muhataplara hitap edecek tarzda, teknik terimleri asgari nispette kullanarak konuları anlatmaya yönelir.

İşte elinizdeki kitapta da bu tarz göze çarpmaktadır. Muhterem Hocaefendinin, orta seviyede bir aydına hitap edecek bir tarzda kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Fakat bazen, ister istemez teknik terimlerle anlatma ihtiyacı kaçınılmaz olmaktadır. Bunları anlayamayan okuyucu da kendisini biraz daha geliştirmeye yönelerek istifadesini artırma fırsatı bulacaktır. Meselâ Bakara sûresinin 2. âyetindeki bazı incelikleri anlatan kısımda (s.39-40) Nahiv ve

Belâgat ilimlerinin terimleriyle anlatılan mânâları bilmese de Bakara sûresi 2. ve 5. âyetlerindeki *"Hidayet Rehberi"* kavramının, bir önceki Fatiha sûresinde yer alan hidayet isteğine cevap mahiyetinde olduğunu anlayacağı gibi, zihninden geçen şu sorunun cevabını da öğrenecektir: "Kur'ân bütün insanlara gönderilmiş olduğu hâlde bu âyet neden muttakilere mahsus olduğunu söylüyor?" Zira onlar reyb u şüpheden ayrı oldukları gibi hem şeriat-ı garranın emirlerini yerine getirme konusunda hazır ve hakkı kabule teşne, dahası ön yargılı olmadıklarından, böyle bir hidayetten istifade de ancak onlara müyesser olmuştur (s.39). Yani netice itibarıyla bu hidayet rehberinden istifade edenler onlar olduklarından, Kur'ân sanki yalnız onlara gelmiş olmaktadır. Hemen burada kâfir ve münafıkların hâlet-i ruhiyelerine dair güzel bir tahlili nakletmemiz iyi olacaktır: *"Âyet-i kerimede münafıkların iç dünyaları bir temsille müşahhaslaştırılarak gözler önüne seriliyor: Münafıklar, Müslümanlarla içli-dışlı bir hayat sürdürdükleri için, ara sıra da olsa iman nurunu göz ucuyla görebiliyorlardı. Ancak kalb ve kafalarındaki o nifak, iman nurundan tam anlamıyla istifade etmelerine mâni oluyordu. Evet, bunlar ya Hz. Resûl-i Zîşân'ın tutuşturduğu meşaleyi hafife alıcı nazarların matlaştırması veya fıtrî istidatlarını ifsatlarının köreltmiş olması sebebiyle bakar-kör hâline gelmişlerdi ki, zâhiren bakıyorlardı ama meşalenin göz kamaştırıcılığı ile karşılaşıyor, ona im'ân-ı nazar edeceklerine, ruhlarında harekete geçen dinamizmi, şüphe ve tereddütleriyle nötralize ediyor ve tesirsiz hâle getiriyorlardı. Hatta ışıktan istifade edip yol alacaklarına, ondan nasıl bir yangın unsuru elde edeceklerini plânlayıp duruyorlardı ki âyetteki* اِسْتَوْقَدَ *kelimesi bu iki tevcihe de açık görünmektedir.*

Kâfirlere gelince, onlar iman ve onun nurefşan ışıkları ile hiç tanışmamış, onu hiç görmemiş ve onun büyüleyici, kudsî atmosferine hiç girmemişlerdi. Bu sebeple kâfirler şu veya bu vesile ile iman nurunu bir defa vicdanlarında duyup hissedince –küfre şartlanmışlar hariç– daha ondan vazgeçmiyor ve hayatlarının geri kalan kısmını, samimî bir mü'min olarak geçirmeye çalışıyorlardı. Şüphesiz bunda, ziya-zulmet ölçüsünde küfür-iman farklılığının tesiri büyüktür. Daha önce başka şeyler görenler, bakıp onu tanıyınca yeni bir dünyaya uyanıyor ve İslâm'ı bütün cazibedar güzellikleri ile görebiliyorlardı. Zaten her zaman, İslâm'ı ilk defa duyup yaşayanlarla, Müslüman ülkelerde doğan, büyüyen ve yaşayan –çok azı hariç– kimselerin İslâmî hayatları mukayese edildiğinde, yukarıda bahsini ettiğimiz husus

daha açık olarak görülecektir." (s.43-44)

Müellif dil ve belâgat yönünden nüktelere dikkat çekmekle beraber, daha ziyade bunlardan gaye olan mânâlara yönelip pek güzel tespit ve yorumlar getirmektedir. Buna misal olarak Cenâb-ı Allah'ın *"Bedîu's-semavati ve'l-arz"* isminin açıklamasını okuyalım: *"Bedea Arapça'da, daha önceden örneği, misli hiç olmaksızın var etme mânâsını taşır. Semavat ve arz da böyle enginlikleri ihata edilemeyen, güzelliklerine doyum olmayan bir eşsizlik arz ederler. Yani misli sebkat etmemiş, örneği görülmemiş hilkat acibelerindendirler. Bir taraftan misal, örnek ve şablonun bulunmaması; diğer taraftan da madde-i asliyesi ve heyet-i hâliyesi açısından daha cazibi olmayacak ölçüde baş döndürücülüğü ile harikulâdedir. Ve milyarlarca ışıktan işaretleriyle Hz. Mübdi'i göstermektedir.*

Evet, yer ve gökler o büyüleyici güzellikleri, muhtevası, perde arkası esrarıyla Hz. Hallak tarafından "Ol!" deyivermekle oluvermiş, hem de eksiksiz, kusursuz, mükemmeliyet üstü bir mükemmeliyetle oluvermiştir. Olanlar O'ndan ayrılıp gelen cüzler değil, O'nun zuhuru da değil; varlıkla Hz. Mübdi arasındaki münasebet Hâlık-mahluk münasebetidir. Ne tevellüd, ne sudûr, ne de gayri iradî bir zuhurdur. Muhalfarz öyle olsaydı, asıl onca sudûr, zuhur ve ayrılmalar karşısında, tıpkı güneşin bir gün biteceği gibi biter gider. Oysaki her şey yaratılıp gelişmekte, geliştiği gibi bitip gitmekte, bitip gidenleri de aynı cazibedar başka güzellikler takip etmektedir. Evet, her şey bir bir gelmekte, bir bir gitmekte ve sadece O Bedîu's-semavati ve'l-arz bâki kalmaktadır. İşte O (celle celâluhu) her gelene vücut ve hayat nurunu bahşetmekle şuur erbabına varlığını ifade ettiği gibi, gidenler gittikten sonra arkadan gelenlerin aynı şeylere mazhariyetiyle de ebediyetini anlatmaktadır." (s.74-75)

Müslümanın, Kur'ân'dan en iyi şekilde istifade edebilmesi için onu nasıl okuması gerektiği üzerinde düşünmesi gerekir. Bunun üzerinde düşünen az olduğu gibi, tavsiye edileni tatbik edenler ise daha da azdır. Bir İmam Gazzâlî'nin *İhyâ-yı Ulûm*'da, bir Bediüzzaman'ın *Mektubat*'ta bu konuda oldukça derin tefekkürleri yer almaktadır. Değerli Fethullah Gülen Hocaefendi de bu hususu vurgulama ihtiyacını duymuş olup, Kur'ân'ı nasıl okuyup anlamak gerektiğine dair bir metot vermektedir. Şöyle diyor: *"Hz. Nuh'un (aleyhisselâm) "Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma."*[2] *diye bedduada bulunması, her ne kadar yukarıda anlattığımız hususlara ters gelse*

veya öyle gözükse de, kat'iyen öyle değildir. Zira "itibar-ı mâyekûn" kaidesince, yıllarca içinde peygamberlik vazifesini eda ettiği o toplumu çok iyi tanıyan Hz. Nuh, ihtimal, bu konuda ilâhî muradı sezdikten veya murad-ı ilâhî kendisine bildirildikten sonra böyle bir duada bulunmuştu ki enbiyâ-i izâmın genel ahlâkı bakımından bunun böyle yorumlanması daha uygun olacaktır.

Ayrıca bu ve bunun gibi kıssaların, hakikatlerine hamledilip edilmemesi açısından da üzerinde durulması icap ediyor. Evet, bazılarının zannettiği gibi bu kıssalar, kat'iyen sembol değildirler. Bunlar, aynıyla gerçekleşmiş olaylardır ve Kur'ân, olduğu gibi hikâye etmektedir.

İkinci olarak; Allah (celle celâluhu) bu vak'aları bize anlatmakla, kıyamete kadar devam edecek olan küllî bir kısım kanunların ucunu göstermektedir. Yani böylesi hâdiseler, Hz. Âdem ile başlamış ve dünyada insanoğlu adına tek bir fert kalıncaya kadar devam edecektir. Zaten Kur'ân'ın kullanmış olduğu malzemeye bakarsak, bunların hiçbir zaman ve mekâna tahsis edilmediğini görürüz.

Zaten evrensel bir kitaptan beklenen de budur. Yalnız Kur'ân'a bu gözle bakabilmek için âyetleri hususî bir çerçevede izleyebilmeye ihtiyaç vardır. Hatta diyebiliriz ki Kur'ân'dan hakkıyla istifade edebilmenin yegâne şartı da işte budur. Bir diğer husus da, âyetler ister kâfir, ister münafık ya da Yahudi veya Hıristiyan hakkında inmiş olsun, esbab-ı nüzul şunu veya bunu göstersin, her fert kendi şahsıyla, çevresiyle, şöyle böyle içinde bulunduğu zaman ya da mekânla bir çeşit aklî, mantıkî, hissî, vicdanî münasebetler tesis ederek her zaman ona muhatap olabilir ve onun tazelerden taze mesajlarını gönlünde duyabilir. Bir diğer ifade ile fert "Ben, sadece peygamber değilim. Ama onun dışında Kur'ân bütün emir ve yasakları ile ve altı bin küsur âyeti ile her zaman bana nazil oluyor gibi..." demelidir. Zaten işin ruhu da, esası da bu değil mi? Rica ederim, Allah'ı zaman ve mekânla kayıtlayabilir misiniz? Öyleyse O, kelâm sıfatının tecellîsi olan Kur'ân-ı Kerim ile, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) konuştuğu aynı anda sanki seninle, benimle de konuşmaktadır.. bizden sonra gelecek tüm insanlıkla da. Aslında Kur'ân'ın evrenselliği ve zaman üstü olması açısından da bu yaklaşım çok önemlidir. Aksi hâlde fert Kur'ân'da zikri geçen bu olaylara gelmiş geçmiş kıssalar nazarıyla bakar, öyle okur ve geçerse, ondan istifade de o nisbette olur." (s.353-354)

Dikkatli bir gözlemci bu pasajda belâgat ilminin, tefekkürün, esbab-ı nüzul hakkında değerlendirmenin, Kur'ân kıssalarına bakış açısının, Kur'ân'ın şümulünün yani kıyamete kadar gelecek nesillere ders verme özelliğinin mükemmel tarzda mezcedildiğini görecektir. Konunun uzmanı, burada kendisini tatmin edecek bütün unsurları bulduğu gibi, sıradan bir okuyucu da yararlanacak birçok taraf bulmaktadır.

Muhterem müellif, Kur'ân'ı anlamada önemli bir kaynağı olan *Risale-i Nur Külliyatı'*na sık sık açıkça, bazen de zımnî olarak atıfta bulunmaktadır (Meselâ: s.259, 266, 285, 330).

Klasik tefsirlerden istifadesinin yanında yeni açılımlar göstermesine, Vâkıa sûresinde[3] yer alan mevâkiinnücûm'a ayırdığı uzun pasajı (s.101, 117, 140, 143, 147, 212, 214, 237, 318, 323, 351, 358) örnek verebiliriz. Burada tefsir yönünden muhtemel vecihleri güzelce açıklar: Maksadın Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), diğer peygamberler (aleyhimüsselâm), yıldızlar, Hz. Cibril'in emin sinesine âyetlerin tevdi edilmesi, Kur'ân nücumları yani vahiy parçaları, Kur'ân âyetlerinden her birinin tam yerli yerinde olması, hatta mü'minlerin pak sinelerinin Kur'ân necimlerine mekân olması gibi tefsirlere yer veren sözler nücum misali parlaktır. Konuya başlarken ise, asıl başka bir yöne parmak basmaktadır: *"Ah kalbi kasvet bağlamış insan.! Cenâb-ı Hak ezelî ilmiyle senin bu durumunu biliyor ve sana anlatacağı şeyi yeminle teyit ederek anlatıyor. İnsan bundan utanmalı, hicap etmeli, terlemeli, dudakları titremeli ve bu gibi âyetleri okurken ürpermelidir. Rabbi ona, Kur'ân'ın şerefli bir kitap olduğunu söylemek ve kabul ettirmek için tahşidat üstü tahşidatta bulunuyor ve sözlerine büyük bir yeminle başlıyor."* Bu uzun pasaj şöyle sona ermektedir: *"Bütün bu ve bizim bilemediğimiz nice mânâlar içindir ki Cenâb-ı Hak,* mevâkiinnücûm'*a kasem etmiştir. Ve bu kasemin hakikaten büyük bir kasem ve yemin olduğunu da yine Kendisi bildirmiştir. Biz bilemediğimiz sırlara da en az bildiklerimiz kadar inanıyor ve "Bilseniz, bu çok büyük bir yemindir." ifadesini bütün vicdanımızla tasdik ediyoruz."* (s.388-398)

Değerli müellifimiz, Kur'ân-ı Kerim'in kâfirler ve münafıklar konusunda mü'minleri uyaran âyetlerini yorumlarken de dikkate değer tahliller yapar ve kendilerini bekleyen hilelere, tuzaklara karşı mü'minleri dikkatli olmaya çağırır. *"Kendini ilhada kaptırmış ve küfür, tabiatının bir derinliği hâline gelmiş inkârcılar ve münafıklar da tıpkı şeytan gibidirler. Yerinde, takiyye ve*

iğfal mülâhazasıyla "Allah, din ve diyanet" derler, çok defa suret-i haktan görünürler, ama her zaman mü'minlere karşı kin ve nefretle oturur kalkar, her zaman gayzlarını icra yollarını araştırırlar. Düşmanlıklarını tenfize güçleri yetmediği dönemlerde kinlerini ve nefretlerini tebessüm ve yumuşak beyanlarla örtmeye çalışır, demokrat davranırlar. İstedikleri her şeyi yapacak güce ulaştıklarına inanınca da "Hak kuvvettedir.", "Demokrasi bir fantezidir." der ve küfür yobazlığı adına akla hayale gelmedik mesâvii irtikâp ederler. Böylelerine güvenmek, güven duygusuna karşı saygısızlık, bunlardan endişe duymak da Allah'a karşı itimatsızlıktır. Mü'min, muhabbetle herkese açık olma duygusuyla oturup kalkmalı, sırtını dönemeyeceği bu gibilerin şerlerinden de her zaman Allah'a sığınmalıdır." (s.404-405)

Bu konudaki tahlillerini sürdürdükten sonra konuyu şöyle bitirir: *"Kendileri yalancı, ikiyüzlü ve takiyyeci olduklarından en masum hareketlerden bile işkillenir, en nezih duygu ve düşünceye dayanan hamle ve hareketleri bile hep aleyhlerinde sanır ve temiz insanları, gönüllerindeki akreplerin mülâhazalarıyla değerlendirirler.* اَلْخَائِنُ خَائِفٌ *fehvâsınca sineleri hep hıyanetle inip kalkmaktadır ve nabızları da korkuyla atmaktadır. İman ehli için gerçek düşman bunlardır ve mü'minler, kendi üslûplarını korumada kusur etmeden, bunlardan sakınmalıdırlar."* (s.408)

Mürtetlerden bahseden şu âyet-i kerimeye getirdiği yorum ise pek enfes tahliller ihtiva eden önemli yerlerdendir. Âyeti sathî olarak okuyan kimse, ilk bakışta mânâyı açık olarak anladığını düşünebilir. Fakat Hocaefendinin tahlillerini okuduktan sonra, âyetin derinlemesine ihtiva ettiği birçok mânâyı ondan öğrendiğini itiraf edecektir. *"İman edip Resûl'ün hak olduğuna şehadet getirdikten ve kendilerine apaçık deliller geldikten sonra inkârcılığa sapan bir kavme Allah nasıl hidayet nasip eder ki? Allah zalimler topluluğunu doğru yola hidayet etmez."*[4] *"İyiyi bütün güzellikleri ile görüp kötüyü bütün şenaatleriyle müşâhede ettikleri hâlde kötüye, çirkine ve küfre taraftar olan zalimlerin ve inkârcıların yanında yerlerini alan insanlar, haddini bilmez, inhiraf içinde zalim insanlardır. Bunlar cibilliyetleri bozulmuş, hidayet kabiliyetlerini köreltmiş öyle tali'sizlerdir ki, âdet-i sübhaniyesince artık Allah, bu türlü kimselere hidayet nasip etmez, onları asla ve kat'a doğru yola iletmez.. etmez, çünkü bunlar İslâm'ın cazibe-i kudsiyesinden anilmerkez bir*

hareketle uzaklaşma sürecine girdikleri için, hep uzaklaşmanın gerektirdiği ruh hâleti içinde olacak ve hep ayrıldıkları merkezi suçlayacak, karalayacak ve dolayısıyla da kendi tabiî renklerini aşkın şekilde kararacaklardır. Böyle yapmakla güya tanıdıkları ehl-i imanı, onları bilen içlerinden birileri gibi olumsuz şekilde deşifre ederek ilhad ve küfür cephesinin moralini yükseltip onları sevindirecek, mü'minleri de inkisar ve kedere gark edeceklerdir. Ayrıca Allah nezdinde, diğer dinlere nispeten ışığı, vâridâtı ve vaad ettikleri güneşler mesabesinde olan İslâm'dan ayrılmakla, hep arayış içinde olacaklar; ama daha parlağını bulamadıklarından dolayı da ömürleri bir bulunmazın arayışında tükenip gidecek, yol ve erkân bilmeyen şaşkın kitlelere de fena bir örnek teşkil edeceklerdir." (s. 124-125)

Müellifimiz bazen, yanlış anlaşılabilecek bir hususa, asıl maksadı bildirmek suretiyle açıklama getirir. Muselâ hakikati tebliğ ve nasihat dinde esastır. Fakat bazıları *"O hâlde öğüt fayda verecekse, sen de nasihat et."*[5] âyetini şöyle anlarlar: *"Defalarca anlattım, ama anlamadılar. Zaten liyakatleri de yok. Demek ki öğütlerim fayda vermiyor. Âyet de fayda verme kaydı ile kayıtlıyor. Öyle ise artık yapılacak şey kalmamıştır."* Hocaefendi mezkur âyete şu yorumu getirerek, ondan asıl maksadı açıklar, hizmet ve tebliğde sebatın esas olduğunu bildirir: *"Evet, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bilâ kayd u şart tezkir ve ihtar vazifesiyle muvazzaf bulunduğundan "Va'z u nasihat fayda verirse" şeklindeki şartlı ifade, bir kayıtlama mülâhazasından daha çok, sorumluluğu pekiştirme mânâsını müfiddir. Şöyle ki, faydalı olmak için şerefnüzul olmuş beliğ ve güçlü bir beyan, bilkuvve mutlaka faydalı olma konumundadır. Onu dinleyenlerin bilfiil ondan istifade edip etmemeleri ayrı bir mevzudur. Öyleyse burada kelâmın vaz'edilmesi esprisine dayanarak diyebiliriz ki, bu cümleyi "Nasihat et, zira nasihatin faydalı olacağı muhakkaktır." şeklinde anlamamız gerekir."* (s.418)

Hele Müslümanın hayat, çalışma veya dinleme anlayışlarının hem çerçevesini çizen, hem de muhtevasına işaret eden şu âyet-i kerimeye getirdiği yorumu nakletmeden geçemeyiz: *"(O hâlde) bir işten boşalınca, hemen (başka) bir işe koyul."*[6] *Bu âyet-i kerime, Müslümana önemli bir hareket felsefesi ve bir hayat düsturu sunuyor. Evet, mü'min her zaman hareket hâlinde olmalıdır; çalışırken hareket, dinlenirken de hareket.. bir diğer ifadeyle o, mesaisini öyle tanzim etmelidir ki, hayatında boşluğa hiç yer*

kalmamalıdır. Gerçi mukteza-i beşeriyet olarak, dinlenmeye ihtiyaç duyduğunda dinlenecektir ama, böyle bir dinlenme de yine aktif dinlenme şeklinde gerçekleşmelidir. Meselâ, dimağı okuma ve yazma ile meşgul olan ve yorulan biri, dinlenirken yan gelip yatabileceği gibi, pekâlâ meşguliyet değiştirerek dinlenebilir; Kur'ân okuyabilir, namaz kılabilir, kültür-fizik yapabilir, musahabe ve mülâtafede bulunabilir ve hâkeza. Bunlarla yorulduğunda da döner, tekrar kitabın mütalâasına başlar. Kısaca, sürekli hareket; mesaisini, sürekli bir meşgaleyi bırakıp diğerine geçme şeklinde sürdürme.. böylece "çalışarak dinlenme, dinlenirken çalışma" metoduyla hareket etme, mü'mince bir davranış olsa gerek.

Bu meseleyi genel hizmet çerçevesinde değerlendirecek olursak, denebilir ki, mü'minler olarak, hemen her zaman ifade edildiği üzere, âdeta cebrî lütuflar cereyanı içinde bulunuyoruz. Öteden beri kabul edilen ve uygulanagelen hizmet üslûbu içinde, istesek de istemesek de, mü'min olmanın gereği, Kur'ân'ın bu düsturunun farkına varmadan hayatımıza hep yansıdığını görmüşüzdür. Bir zaman Allah'ın rızası peşinde koşan bazı zenginlerimiz, millete ve ülkeye hizmet adına fakir ve istidatlı talebeler için evler tutmuş; daha sonra "vazifemiz bitti" diye ülfet ve ünsiyete takılıp gevşemeye girilebileceği bir anda geniş hizmet daireleri açılmış ve yepyeni, terütaze hizmetlerin en erişilmez zevkleri tadılmıştır. Samimî yüreklerin, "Bu çizgide sürdürülen çalışmalar akamete mi uğrayacak, daha fazla hizmet sahaları yok mu?" endişeleriyle hopladığı bir anda ise, çok daha geniş bir coğrafyada Hak yolunda koşturmanın bütün zevkleri bir defa daha dolu dolu tadılmıştır (...) İşin aslına bakılacak olursa, bir mü'minin bunun dışında bir alternatifi yoktur. Bir kere, Cenâb-ı Hakk'ın mü'minlere ihsan buyurduğu her nimet çok büyüktür. İnsan olmamız bir nimet; sağlık, sıhhat, afiyet ve hele imanla bu nimetleri duymak bambaşka bir nimet; yeme-içme, ebediyeti ve ebedî nimetleri bekleme, her şey ama her şey nimet. Fakat ülfet ve ünsiyetin çocukları olarak, çok defa bunların gerçek kadr ü kıymetlerini bilemiyor ve dolayısıyla da bir türlü şükürlerini eda edemiyoruz. Bütün bu nimetler bir yana, başımızı kaldırıp etrafımıza baktığımızda, pek çok yerde sıcak savaşların cereyan ettiğini ve her gün on binlerce insanın kan ağladığını göreceğiz. Dünyanın her yerinde Müslümanlar zulüm görmekte, Müslüman ülkelerdeki despot idareciler, inanan insanlara ne zulümler yapmakta. Şimdi etrafımızda hâdiseler bütün dehşet ve ürperticiliği ile böyle

cereyan ederken, bizim hidayet üzerinde bulunmamız, mükellefiyetlerimizi yerine getirebilecek müsait ortamı bulmamız, inancımızdan dolayı türlü türlü zulüm ve hakaretlere –eskiye ve başka ülkelere nispetle– maruz kalmamamız birer nimet değil midir? Ve bütün bunlar şükür istemez mi? Öyleyse her zaman bir işten diğerine koşmalı (.....) ve hayatında boşluk olmayan bir insan gibi yaşamalıdır." (s.424-426)

Bu iktibaslardan anlaşılacağı üzere bu kitap, mü'minlerin hayatlarını faaliyetlerle dolduracak yönlendirmeler ihtiva etmektedir. Zaten Kur'ân-ı Kerim'in tefsirinde önemli esaslardan biri de "dinamik tefsir" anlayışı diyebileceğimiz bir anlayıştır ki Seyyid Kutub ve Mevdudî gibi zatlar tefsirlerinde bu hususa, vazgeçilmez bir şart nazarıyla bakarlar. Zira Kur'ân, hayattan ve faaliyetten uzak bir dini inceleme kitabı değildir. Aksine tatbikat isteyen bir hitaptır, hayat ve hâdiselerle karşılıklı tecavüb hâlinde, hâdiseleri yönlendirerek tedricî tarzda nazil olmuştur.

Bu değerli kitabı tanıtma gayesiyle yaptığımız nakilleri artık ister istemez durdurmak zorundayız. Aksi hâlde nerdeyse kitabın tamamını aktarmak gerekecektir. Bu sunuşu bitirmeden şunu da ifade edelim ki müellifimiz, her ne kadar geniş kitlenin anlayabileceği tarzda sade yazmaya çalışsa da, Tefsir Usulü ilminin teknik terimlerini pek kullanmasa da, yine de bir kısım okuyucular bazı yerleri anlamakta zorluk duyacaklardır. Böyle yerlerde okuyucu tekrar daha dikkatli şekilde okumasından istifade edebilir. Yahut bilen birine veya sözlüğe başvurarak bilgi seviyesini yükseltmeye çalışabilir. Yine olmazsa, çeşitli meyvelerle dolu bir bahçeye giren kimse, ihtiyacını giderecek kadar yedikten sonra, "Hepsine ulaşmam şart değil, onlardan da ulaşabilenler yararlanır." diyerek onları erbabına bırakır. "Ve fevka kulli zî ilmin alîm" "Vallahu a'lem"

Muhterem hocamız bu kitabında iddiasızdır. *"Kur'ân'ı örneklerle anlatmak ciltler ister. Hâlbuki bizim sunmaya çalıştığımız bu kitapçık, değişik sohbetlerde ve münasebet geldikçe, hem de irticalî ifadenin darlığı, sığlığı içinde sadece birkaç soluktur. Bir de bu soluklar duyguları, düşünceleri itibarıyla en revnaktar hakikatlere dahi renk attırıp solduran birine aitse."*(s. 31) Fakat biz onun tevazuuna müdahale etme hakkına sahip olmamakla birlikte, bu sözlerini kabul edemeyiz. Hz. Ali'nin (radıyallâhu anh) meşhur sözünde beyan edildiği gibi, aslında her mü'minin hakkı ve vazifesi olan hususî Kur'ân anlayışı yani bir başka tabirle "Kur'ân'dan onun idrakine

yansımalar" hususundaki bu muvaffakiyetinden dolayı kendilerine tebriklerimizi sunuyor, sıhhat ve afiyetle dolu nice İslâmî ve ilmî hizmetlere muvaffak olmasını ve keremi bol Rabbimizin, bu eseriyle kendisine büyük mükâfat ve Müslümanlara da geniş istifade ihsan etmesini niyaz ediyoruz.

Prof. Dr. Suat YILDIRIM

1 Hz. Ali'ye: "Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) siz Âl-i Beyte mahsus bir şey bıraktı mı?" diye sorulduğunda o şu cevabı vermişti: *"Hayır, daneleri ve çekirdekleri yarıp ağaçları çıkaran, insanları ve canlıları düzgünce yaratan Zât'a kasem ederim ki, müslüman kişiye ihsan edilen Kur'ân anlayışı ve şu sahifedeki (birkaç hadis) dışında bize has olan bir şey bırakmadı."* (Suyûtî, *el-İtkan fi ulûmi'l-Kur'ân* 2/179, Kahire, 1368).

2 Nuh sûresi, 71/26.

3 Bkz.: Vâkıa sûresi, 56/75.

4 Âl-i İmrân sûresi, 3/86.

5 A'lâ sûresi, 87/9.

6 İnşirah sûresi, 94/7.

Önsöz

Sonsuzun, kelime ve harfler dünyasında parıldayan ışığıdır Kur'ân. İns u cinnin duygu, düşünce ve his atlasında melekûtun sesi-soluğudur Kur'ân. Gün gelip de o, en müstesna bir sadef içinde inciye dönüşünce, işte o zaman, söz sarraflarının gözleri de, sararıp solmayan ve renk atmayan bir güzellikle buluştu. Kur'ân, ziya olup varlığın çehresine yağacağı güne kadar, her yanıyla ayrı bir renk, desen ve âhenk meşheri olan şu koca kâinat bir gulyabanîler ülkesi; her satırı, 'Mele-i A'lâ'nın farklı bir sırrına sadef sayılan bu varlık kitabı da bir kısım evrak-ı perişandan ibaretti. Kur'ân bir güneş gibi doğunca –hiç olmazsa olumsuz ön yargıları olmayanların nazarında– o güne kadar bütün ufukları karartan küme küme bulutlar dağılıp gitti ve varlığın o güzellerden güzel endamı ortaya çıktı; çıktı ve bütün eşya, okunup zevk alınan bir kitabın paragraf, cümle ve kelimelerine dönüştü.. onun sesinin duyulmasıyla gönül gözlerine nurlar indi.. ve ruhlarda köpüren duygular da, o duygulara tercüman olan diller de, ışık türküleri söylemeye başladı.

Evet, gözlerin, gönüllerin onunla aydınlandığı günden itibaren, kâinat ile alâkalı nice bin seneden beri çözüm bekleyen bilmeceler, iç içe problemler, birer birer çözülür hâle geldi ve insan-varlık-Yaratıcı münasebeti ayın on dördü gibi ortaya çıktı; derken, bütün muammalar mânâ urbaları giyerek hikmet yörüngelerine oturdular.

Sağlam bilgi ve sağlam düşüncenin başı Kur'ân, doğru ifadenin, mantıkî beyanın esası da yine Kur'ân'dır. Onun ilk muhatab-ı zîşânı, bütün peygamberlerin efendisi, o Furkân-ı Zîşân da bütün semavî, gayri semavî kitapların sultanıdır.. öncekiler, onun gelip geçeceği yollara işaretler koymak ya da bayraklar dikmek için gelmişlerdir; sonrakiler de –biraz da kendi ruhlarının desenine göre– ona şerh, haşiye ve dipnot düşmek için.. eskiler, misalî fotoğraflarında, yeniler de, onun vücudî resimlerinde, meydana getirdiği büyük tesir ve inkılâplarda onu görmüş, onu tanımış ve ona "Söz Sultanı" diyerek saygıyla dillerini yutmuş ve karşısında el pençe divan durmuşlardır. Kur'ân, değişik dalga boyundaki ışık ve renklerini yeryüzüne salarken, kadirşinas ruhlar da gözlerini ondan hiç ayırmamış ve bütün gönülleri ile ona yönelmişlerdir.. evet o, bir çağlayan gibi göklerden gönüllere boşalırken, hüşyar sineler de, bağırlarını ona açıp, damlasını bile zayi etmemeye çalışmışlardır.

O, bir hamlede en kuytu yerlere bile sesini duyurmuş ve şerare yapan bütün uğursuz hırıltıları bastırmış.. ön yargılı olmayan her düşüncede Kevser çağıltıları duygusu uyarmış.. ve fethettiği sinelerde hicran ateşlerini söndürerek, bütün ruhlarda vuslat arzu ve ümidini coşturmuştur. Sopsoğuk tabiatlar onunla hararetlenmiş, ebed arzusuyla yanıp tutuşan gönüller de onunla serinlemişlerdir.

Her yeninin eskiyip partallaştığı, her tazenin sararıp renk attığı şu fâni dünyada, her zaman rengârenk ve taptaze kalabilen bir şey varsa, o da Kur'ân'dır. Evet o, indiği günden beri, onca muhalif rüzgâra, beklenmedik soğuğa, buza ve vakitsiz yağan kara, yer yer sertleşen atmosfere, değişen şartlara rağmen hep orijinini koruyup semavî kalabilmiş tek kitaptır. Bundan dolayıdır ki Kur'ân, ne zaman kendi lisanıyla heyecan köpüren sinelerden yükseliverse, ruhlarımızda âdeta semadan henüz inmiş bir ilâhî sofra ve Cennet'ten gelmiş bir demet turfanda hurma hissini uyarır; ne zaman o, özündeki cevherleri etrafa saçsa, inanmış gönülleri bütün dünyevî servetlere karşı istiğna ufkuna yükseltir. Kur'ân, ilâhî sözlerden nazmedilmiş bir beyan gerdanlığı, ilim feyezanlı beşer idrakinin son durağı ve lâhûtî ibrişimlerden örülmüş bütün varlığın haritasını resmeden incelerden ince bir dantelâdır. Onun sesinin duyulduğu bucaklarda söz şeklindeki bütün ifadeler birer hırıltıya dönüşür; onun bayrağının dalgalandığı burçlarda inananların ruhlarına ışık, şeytanların başlarına da taşlar yağar ve oralarda ruhanîler iç içe şehrayinler yaşarlar.

Kudreti Sonsuz, iki cihan mutluluğunu onun kılavuzluğuna bağlamıştır. Onun rehberliğine başvurulmadan kat'iyen hedefe ulaşılamaz; onun vesayetine sığınmayan yolcular da dökülür, yollarda kalırlar. Arkasına aldıklarını, şaşırtmadan, yanıltmadan maksada ulaştıran en son, en kâmil söz odur.. her zaman, herkes tarafından gayet kolaylıkla tilâvet edildiği hâlde, söylenmesi imkânsız olan da yine odur. Onu kendi derinlikleriyle sinelerinde duyanlar, duyulması gereken her şeyi duyup hissetmiş olurlar. Onu tam tadıp zevk edenler de, birer "Arş-ı Rahmân" sayılırlar. Ve onların sesleri, her zaman meleklerin solukları ile iç içedir.

Kur'ân'ın yeryüzünü şereflendireceği güne kadar, gelmiş-geçmiş her nebi, kendi çağını aydınlatacak çerağı onun ışık kaynağından tutuşturmuş ve çevresindeki amansız çölleri ondan birkaç damla ile Cennetlere çevirmiştir.

Hatta onun gölgesinin gezindiği en karanlık devirler bile, birer altın çağ

hâline gelmiştir. Aslını duyup yaşayanların dönemleri ise Cennet sabahlarından farksızdır. Onun eşiğine baş koymuş olanlar meleklere eş, onun aydınlık ikliminde canlı-cansız her varlık da kardeştir.

Kur'ân'ı tam duyabilmiş bir sinenin ilhamları karşısında koca deryalar damla gibi kalır ve onun nuruyla aydınlanmış bir dimağ yanında güneş bir mum ışığına dönüşür. Onun gönüllerimizde duyulan nefesi canlarımıza can ve eşyanın yüzüne çaldığı ziyâ ile bütün varlık da iç içe Hakk'a burhandır. Onun soluklarının duyulduğu en kuytu yerler bile İsrafil'den sur sesi almış gibi birdenbire dirilir; onu kendi şivesiyle duyan gönüller Cebrail'den nağmeler duymuş gibi gerilir; dirilir ve gerilir, zira *"Bu Kitap, iman edenler için, onların Rableri tarafından basiretleri açan bir hidayet ve burhandır..."*[1] Evet o, insanî melekeleri ölmemiş kimseler için tam bir rahmet ve hikmet kaynağıdır.

Kur'ân, kat'iyen beşeriyetin çocukluk dönemlerinde mahallî risaletler çerçevesinde kalıp zaman ve mekân hudutlarını aşmayan, aşamayan diğer beyanlar gibi değildir; o, bütün zamanları, mekânları aşan ve itikattan en küçük âdâbına kadar, bütün insanlığın ihtiyaçlarını cevaplayan engin ve zengin bir mucizedir ve o, bu derinliğiyle bugün dahi herkese ve her şeye meydan okuyabilecek güçtedir.

Kur'ân, indiği dönemdeki ilk muhatapları olan hedef kitlenin bütün muarazalarını onların yüzlerine çalmış ve onlardan, benzer muhtevada bir kitap, bir sûre, hiç olmazsa bir âyet getirmelerini istemişti. Bu ilk muarızlar onun beyan gücüyle büyülenmiş yer yer ona sihir demişler; bedi' üslûbuna çarpılıp şiir demişler ve eşyanın perde arkasından verdiği haberler karşısında aptallaşıp, onu kehanete bağlamak istemişlerdi ama, kat'iyen onun benzerini getirememişlerdi.

Nazım, nesir sözün her türlüsünü konuşan, konuşmayı seven konuşma üstadı o günkü muarızlar, dillerini yutup ve kuyruklarını kısıp inlerinin bir köşesinde sessizlik ve hacalet murâkabesine daldıkları gibi, bu ifrit çağın inatçı münkirleri de, eskilerden tevârüs ettikleri muaraza ruhunun yanında, onca demagoji, diyalektik ve karşı çıkma taktiklerine rağmen, acz ve öfke içinde yutkunup durmaktan başka hiçbir şey yapamamışlardır. Zaman değişip durmuş, asırlar başkalaşmış, telakkiler farklılaşmış, muaraza ve mücadele hissi daha bir hararetlenmiş ama, Kur'ân, bunca muaraza yolları ve muarızlar karşısında hâlâ

dağlar gibi metin, deryalar gibi zengin ve gökler gibi de derin o vakur ve müessir hâliyle gönüllere ürpertiler salmakta ve başları döndürmektedir. O, ruhlarımıza taht kurduğu günden bu yana geçen bin dört yüz küsur sene içinde, değişik dönemler itibarıyla pek çok söz sultanları yetişmiş, beyan saltanatları kurulmuş; farklı sistemler, farklı ekoller, farklı fikir cereyanları sözlerin en sihirlileri, beyanların en büyüleyicileriyle kendilerini ifade etmek ve Kur'ân'ı yıkmak için bütün cephanelerini kullanmış, her tabyaya başvurmuş ve sürekli bu kitapla savaşmışlardır ama, onun kâinat, eşya ve insanla alâkalı ortaya koyduğu esaslardaki tenasübü, izahlardaki derinlik ve inandırıcılığı, vâkî istifhamları cevaplamadaki ilmîliği karşısında hep yenik düşmüşlerdir.

Evet Kur'ân, kâinata, eşya ve insan hakikatine fevkalâde çarpıcı bir üslûpla farklı bir bakış ortaya koymuştur ki, bu bakışla o, topyekün varlığı ve varlık içinde insanı bir bütün olarak ele alır ve tek bir noktayı bile ihmal etmeden her şeyi yerli yerine oturtur. Parçaların bütünle münasebetlerini, bütünün kendi cüzleri karşısındaki yerini en ince özellikleriyle sergiler.. ve bu koskoca 'kitap' ve muhteşem meşherle alâkalı insanın içinden geçen en küçük sorulara dahi değişik cevaplar verir. O, varlığın perde önü ve perde arkası esrarını en ince teferruatına kadar tahlil ederken, zihinlerde herhangi bir şüpheye kat'iyen mahal bırakmaz; evet Kur'ân, o inceden inceye tafsillerinde, ne akıllarda, ne mantıklarda, ne kalblerde ne de hislerde herhangi bir boşluğa meydan vermez; o, insanın akıl, şuur, his ve idrakini öyle bir kuşatır ve dediklerini öyle bir kabul ettirir ki, onun bu aşkın tesiri karşısında âdeta insan, sıfât dairesini aşmış da Hazret-i Zât'a açılmış Hak yolcuları gibi hayretten dehşete, dehşetten kalaka yürür, haşyetle iki büklüm olur ve kendi kendine, *"Rabbin kelimelerini yazmak için denizler mürekkep olsaydı, hatta ona bir misli daha ilâve edilseydi, denizler bitip gidecekti ama, O'nun (teşriî ve tekvinî emirleriyle alâkalı) kelimeleri bitmeyecekti."*[2] diye mırıldanır. Kur'ân, işte bu tükenmez kelime hazinelerinin altın anahtarı, iman da, bu esrarlı anahtarın dişleri ya da şifreleridir. Ben, bu anahtar ve bu şifreleri elinde bulunduran birinin kâinat, eşya ve insanla alâkalı temel meselelerde başka bir şeye ihtiyaç duyacağına ihtimal vermiyorum.

Kimse, benim, bu perişan sözlerimle Kur'ân'a methiye düzdüğüm vehmine kapılmamalıdır. Evvelâ, ben kim oluyorum ki, onu methedeyim.

Onu vasfederse vasfeder Hazreti Vassâf;

Dün ve bugün melekûtta rûhânîler sâf sâf.
Bir tâzim ederler ki onu, sanırsın tavâf.

Ondaki bu harikulâde mazhariyetleri mücerret söz cevherleri açısından göremeyenler çıkabilir; ancak vicdanlarını kullananların, hiçbir zaman yanılmadıkları da açıktır. Hele bir de şimdiye kadar onun cihan çapındaki o müthiş tesirine bakabilmişlerse…

Evet Kur'ân, yeryüzünü şereflendirdiği o ilk dönemde, hem ruhlarda, hem akıllarda, hem de gönüllerde tasavvuru imkânsız öyle bir tesir icra etmiştir ki, onun o ışıktan atmosferinde, yeniden hayata uyanan nesillerin mükemmeliyeti, onun hakkında başka mucizeye ihtiyaç bırakmayacak ölçüde bir harikadır ve bu insanların, dinleri, diyanetleri, düşünce ufukları, ahlâkları, kulluk esrarına vukufları ve mârifetleri açısından benzerlerini göstermek de mümkün değildir. Doğrusu Kur'ân, o çağda, sahabe unvanıyla öyle bir nesil yetiştirmiştir ki, bu nesil meleklerle eş değerdedir dense mübalâğa edilmiş sayılmaz. Aslında o, bugün bile, yürekten kendine yönelenlerin gönüllerini aydınlatmakta ve ona ruhunu açabilenlere varlığın en mahrem sırlarını fısıldamaktadır. Öyle ki, kalb, şuur, his ve idrakleriyle onun atmosferine girenlerin birdenbire duyguları, düşünceleri değişmekte ve herkes belli ölçüde de olsa kendini, bir farklı âlemde hissetmektedir... Evet, insan ona bir kere yürekten yönelebilse, bir daha da tesirinden kurtulamaz. Kur'ân, atmosferine çekebildiği talebesini öyle yumuşatır, öyle inceltir, öyle yoğurur ve şekillendirir ki, insan kendi kendine bir şey olacaksa, ancak bunun sayesinde olur; hatta çok defa, olmazlar bile onun gölgesinde tabiî bir oluşum sürecine girer; girer ve herkesi dehşete sevk eder. Kur'ân; *"Eğer dağlar yürütülecek olsaydı bu Kur'ân'la yürütülürdü, yeryüzü paramparça olup ve ölüler konuşturulabilseydi, o da yine bu Kur'ân'la olurdu."*[3] der; der zira o, kalblerde, şuurlarda, hislerde, akıllarda öyle bir tesir icra etmiştir ki, onun bu müessiriyeti, dağları yürütmekten, yerküreyi paramparça etmekten, ölüleri konuşturmaktan ve nice bin seneden beri çürümüş cesetlere can vermekten daha geri değildir.

Her biri birer kalb ve ruh kahramanı olan sahabi topluluğu, Kur'ân'ın feyyaz ve bereketli ikliminde neş'et etmiş aşkın bir cemaattir. Onlar, arzın büyük bir bölümünde ve insanlığın beşte biri üzerinde o denli derin bir tesir icra etmişlerdir ki, dağları söküp atma, cansız cesetlere hayat olma ve arzı semaya bağlama ölçüsündeki bu harika işte, onlarla boy ölçüşecek bir başka toplum

göstermek mümkün değildir. Kur'ân'a gönül veren, onun semavî disiplinleriyle yoğrulup şekillenen; daha doğrusu, ruhta, mânâda Kur'ânlaşan bu insanlar, o Furkan'la olmazları oldurmuş; ölü ruhlara ebedî var olmanın yollarını açmış; arzın şeklini değiştirmiş; temas ettikleri toplumlara ötelerin zevkini duyurmuş; düşünceler üzerindeki zincirleri kırmış; ağızlardaki fermuarları çözmüş; hilkatteki müstesna yeri açısından insanoğlunu yeniden Allah'ın oturttuğu tahta oturtmuş; ona yitirdiği itibarını iade etmiş; kâinat, eşya ve insanı yeni baştan yorumlamış; tekvînî emirlerle teşriî kurallar arasındaki o derin ve sırlı münasebeti bir kere daha vurgulamış; kalb, irade, his ve şuurun nihaî gayelerini belirleyip ortaya koyarak, insan ruhundaki izafî, nisbî ve potansiyel değerlerin inkişaf ettirilme usûl ve esaslarını harekete geçirip düz insanı, insan-ı kâmil olmaya yönlendirmiş ve böylece ona, gözünün iliştiği, duygularının ulaştığı, kalbinin hissettiği her şeyde Kudret ve İradesi Sonsuz'un mevcudiyetini duyurmuş ve her şeyi götürüp, gerçek Sahibine bağlamıştır.

Bir mü'min, bu ölçüde gözü-gönlü açık, duyguları ve ruhu uyanık, düşünce ve zihni de Allah'a bağlı ise, o kimse, cismaniyete ait bütün basitliklerden uzaklaşmış; hayatı daha bir başka şekilde duymaya başlamış ve duygular dünyasının sınır ötesine uyanmış sayılır ki, böyle bir hakikat eri, her nesnede, varlığın her parçasında Allah'ın ilminin dalgalandığını, Kudret elinin işlediğini hisseder ve bir ürperti duygusu, bir yakınlık şuuruyla ümit ve haşyeti iç içe yaşar; dünyevîliği içinde öbür âlemin en son noktalarında dolaşır. Nefes alırken ümit ve beklentilerle alır, verirken de mehâfet ve mehâbetle verir. Hep Kur'ân'ın haritalandırdığı çerçeve içinde ve çizgiler arasında gezinir; gezinir ve hayatını sürekli maiyyet televvünlü yaşar.

Bu çerçevede resmedilen Kur'ân'ı örneklerle anlatmak, müşahhaslaştırmak ciltler ister. Hâlbuki, bizim sunmaya çalıştığımız bu kitapçık, değişik sohbetlerde ve münasebet geldikçe, hem de irticalî ifadenin darlığı, sığlığı içinde sadece birkaç soluktur. Bir de bu soluklar, duyguları, düşünceleri itibarıyla en revnaktar hakikatlere dahi renk attırıp solduran birine aitse…

Zannediyorum pek çok semavî gerçeğin arzîleştirildiğini hemen tahmin edeceksiniz. Bu açıdan, Kur'ân'la, şu birkaç saatlik seyahate karar verenler, mütalâa edecekleri hususları mutlaka bu mülâhaza ile mütalâa etmelidirler ki; zihinlerindeki Kur'ân mehâbeti sarsılmasın. Aslında böyle, hiç de seviyeli sayılmayacak bir çalışma, damla ile deryayı gösterme, zerre ile güneşe göndermelerde bulunma gibi bir olmazı ifadeye yeltense de, bazen, mûsıkî

adına bir çoban kavalının da değer ifade ettiği düşünülünce, bu tesdi’atın da hoş görüleceği ümit edilebilir.

(رَبَّنَا اٰتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا)

وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰى سَيِّدِنَا الْمُقْتَدٰى وَأَصْحَابِهٖ ذَوِي الْقَدْرِ وَالتُّقٰى

1 Câsiye sûresi, 45/20.

2 Kehf sûresi, 18/109.

3 Ra’d sûresi, 13/31.

Giriş

Kur'ân, topyekün beşeri ve cinleri muhatap olarak ele alır; onlara emirler verir, bazı yasaklar ortaya koyar; onların ve şeytanların sözlerini alır nakleder. Bunların hepsinde o her zaman mucizevîdir. Ancak bu mucizevîlik, Kur'ân'ın sadece bunları nakletmesi itbarıyla değil, aynı zamanda nakledis keyfiyeti, kullandığı malzeme ve seçtiği motifler itibarıyladır. Ayrıca, verdiği haberlerin gaybî olması yönüyle de diğer bir mucizevî durumun mevcudiyeti söz konusudur.

Evet, her şeyden evvel, Kur'ân-ı Kerim'de kullanılan malzemenin seçilişi harikulâdedir. Kur'ân, ele aldığı konuları, öyle bir malzeme ile ve öyle farklı bir üslûpla ifade eder ki, daha ötesinde ifade olamaz.. ve böyle bir ifadeye ne cin, ne insan, ne de melek güç yetiremez. Ancak bu mucizevî keyfiyeti görmek için mutlaka Kur'ân âyetlerine ihatalı bir gözle bakmak icap eder. Bu hususu daha bir müşahhaslaştırmak için biraz daha açabiliriz:

Bizler, bazen ruhumuzda öyle şeyler duyarız ki, bunları ifadeye kat'iyen güç yetiremeyiz; yetiremeyiz de böyle durumlarda çok defa Âkif'in dediği gibi:

"Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyleyemem;
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârım!"

der ve çaresizlikle inleriz.

Evet, konuşurken, yazarken kendini ve iç derinliklerini dinleyebilen pek çok kimse, hep hissettiği şeyleri ifade edememenin çaresizliğini yaşar. İşte bu, bir yönüyle âcizlik demektir. Her şeyi çok kolaylıkla ifade edebilene kıyasla, böyle bir âcizlik, mutlak veya nisbî, diğerinin mucizeliğini netice verir. Mutlak plânda, bu seviyede tek bir ifadeler mecmuası varsa, o da hiç şüphesiz, Kur'ân-ı Kerim'dir.

Şimdi, Kur'ân'ın âyetleri bu zaviyeden ele alındığında, diyebiliriz ki; Kur'ân'ın konuşturduğu, şeytan olsun, cin olsun, melek olsun ya da Firavun, Nemrut, Şeddat olsun, maksadı ifadede kullanılan üslûp tamamen Kur'ân'a aittir. Bu üslûp öylesine harikulâdedir ki, bütün işârî, remzî mânâlara açık olduğu gibi, çok geniş yorumlara, tefsirlere de müsaittir.. ve onun dışında hiçbir beyan, hiçbir kimse böyle bir maksadı, o türlü malzeme ve motiflerle ifade edememiştir ve edemez de.

İsterseniz şimdi konuyu, daha farklı bir zaviyeden ele alalım: Her kelâmın,

kalb, sır, hafî, ahfâ gibi rabbanî latîfelere bakan yönleri vardır ve genel ifade içinde bu latîfelerin de hedeflenmesi söz konusudur. Eğer kelâm, bu mertebeler arasında mânâ yönüyle herhangi bir tenakuza, farklılığa, sebebiyet veriyorsa, o, bu kelâmın eksikliğine delâlet eder. Hemen hemen bütün beşerî beyanlarda böyle bir eksiklik –nisbet farkı mahfuz– vardır. Kur'ân ise böyle bir nakîseden muallâ ve müberrâdır. Burada şöyle bir husus da söz konusudur; kalbe gelen mânâlar tahayyül, tasavvur, taakkul gibi süzgeçlerden geçip de ayniyetini koruyarak telaffuz seviyesine ulaşabilmişse, konuyla alâkalı mükemmel bir beyan yakalanmış sayılır. Bazen de bir kelâm, bu kademeleri ayniyeti içinde aşamaz; nefsî kelâm seviyesinde kalır ve telaffuz edilme şansını elde edemez. İçin içini Bilen'in onları alıp seslendirmesi ayrı bir konu; bu seviyedeki beyan türü idrakimizi aşkındır ve konumuz dışında kalır. Bu itibarla biz burada, sırf telaffuz edilebilen kelâm üzerinde durmak istiyoruz:

Eğer kelâm, tahayyüldeki şekliyle ifade edilebilmişse, yani niyet ve ifade azmi, ifadeyle uyum içinde ise, böyle bir kelâm tamdır. Aksine, tasavvur, tam tahayyülü kucaklayamamışsa bu, bir evvelkine göre kusurlu bir ifadedir ve eksik bir beyandır. Taakkul, kendine yüklenenleri ifadeye taşıyamamışsa, tasarıdaki bir kısım derinlikler de orada elenmiş demektir. İşte bütün bu süzgeçlerden süzüle süzüle tahayyül mertebesine göre pek çok şey kaybeden kelâm eksik, tahayyüldeki derinlikleriyle ifade edilebilen mânâ, mefhum ve niyet ise tamdır ve bu mükemmeliyetin biricik şaheseri de sadece ve sadece Kur'ân-ı Kerim'dir. Ondaki bu mükemmeliyet, sözü, kimden naklederse etsin, bir mânâda onun, tahayyül ve tasavvur ötesi derinlikleri korumasında aranmalıdır. Bu yönüyle de, bir başkasının böyle bir kelâm ve beyana muvaffak olması imkânsızdır.

Evet, beşer veya başka varlıkların –ki bunların başında cinler ve melekler gelir– kelâmlarında niyet ve tahayyül mertebesinde mânâ ve mazmunun yakalanıp ifade edilmesi mümkün değildir. Yani, bizlerin söylenilen ölçüler içinde bir beyan ve bir kelâma muvaffak olabilmemiz kat'iyen söz konusu değildir. Öyleyse bu mükemmeliyeti gösteren Kur'ân mucizedir ve onun beyanı, başkalarının bir şeyi ifadede ilk harekete geçirdikleri tahayyül ve niyetlerinin ifadesi olması itibarıyla da bir taraftan vâkıa mutabık, diğer taraftan da mucizevî ve ilâhîdir.

FATİHA SÛRESİ

إِيَّاكَ نَعْبُدُ

“Yalnız Sana ibadet ederiz...”

(Fatiha sûresi, 1/5)

Bu âyet-i kerimede hemen hepimizin bildiği ve bütün tefsir kitaplarında zikredilen, mef’ulün takdimi nüktesinin yanında, –ki hulâsa olarak şu mazmunu ifade eder: Allah’ım başkasına değil, sadece ve sadece ilan, ikrar ve itiraf ederek ancak Sana yönelir, Sana boyun eğer, itminanı Sende arar ve Senin nezdinde sekîne ve sükûna ereceğimize inanırız.– dikkate değer bir diğer nükte de şudur: Burada fiil-i mazi olan عَبَدَ kalıbının yerine, aynı kökten gelen muzari fiili getirilmiştir ki, نَعْبُدُ ’dür. Böyle bir kalıbın tercih edilmesi, عَبَدَ mazi siğası olması itibarıyla, yaptık, ettik, kıldık.. vs. gibi mânâları da ihtiva etmesindedir. Bu kabîl mânâlarda ise, şöyle-böyle ibadetin ruhuna ters ve bir şey yapmış olma gururunu ihsas eden mülâhazalar söz konusudur.

نَعْبُدُ kelimesinde ise böyle bir yanlış anlama söz konusu değildir; çünkü “İbadet ederiz.” diye tercüme edebileceğimiz نَعْبُدُ fiili, tamamıyla insana o yüce dergâh önünde, aczini ve fakrını ve bunların sürekliliğine niyeti ve azmi ima etmektedir ki bunu şöyle resmetmek de mümkündür: “Rabbim, ben Senden başkasına hürriyetimi feda etmeme, hiç kimse ve hiçbir şey karşısında zillete düşmeme kararındayım. Bunun için, dolu dolu kulluk ve ubûdiyet niyetiyle Sana yönelir, Sana tahsis-i nazarda bulunur, itaat ve ibadet aşk u şevkiyle gerilir, mâsiyetten içtinap kararlılığı ile Senin sevmediğin, istemediğin şeyler karşısında tavır koymayı düşünürüm. Niyetim, en büyük amelim; niyetimi amel kabul etmen de emelimdir. Yaptıklarım ölçüsünde değil, yapmaya niyet ettiğim miktarda teveccühüne talibim…”

Ayrıca, bu engin mülâhazada tek başına olmadığını vurgulayarak “Benimle bu recada müttefiktir cümle ihvanım.” der ki, herkesin de böyle deyip, böyle düşüneceği mülâhazasıyla engin bir hüsnüzan sergiler.. ve aynı zamanda hem onların, kendisine iştirakle teyit ve şehadetlerini yanına alarak, cerh edilemeyen bir ittifakın vesayetinde kul, Hazreti Kâdiyu’l-Hâcât’ın dergâhına teveccüh eder ki, ancak böyle bir mülâhaza ile hem şeytanî vesveselerden sıyrılır, hem de ulûhiyet-i kâmileye karşı tam bir ubûdiyet tavrı ortaya koymuş olur.

BAKARA SÛRESİ

ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَۚ فِيهِۚ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ

"İşte o kitap, onda asla şüphe yoktur. O, muttakiler için ayn-ı hidayet bir yol göstericidir."

(Bakara sûresi, 2/2)

Bu âyet-i kerimedeki هُدًى mânâ-yı masdarîdir. Bu ise, "Fert hidayeti bulma adına kendi çabası, gayreti olmaksızın hidayete eremez ve onunla hedeflenen noktaya ulaşamaz." mânâsını taşır. Diğer bir ifadeyle, tenvin de nazara alınarak, içinde şüphenin şemmesi olmayan bu kitapta müttakilere, aşkın bir hidayet-i rabbaniye vardır.. muttakilere vardır, zira onlar reyb ü şüpheden ârî oldukları gibi hem şeriat-ı garranın emirlerini yerine getirme konusunda, hem de şeriat-ı fitriyenin prensiplerine riayet bakımından hazır ve hakkı kabule teşne, dahası ön yargılı olmadıklarından böyle bir hidayetten istifade de ancak onlara müyesserdir.

Ancak sayfanın sonundaki أُولٰئِكَ عَلٰى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ cümlesindeki هُدًى hâsıl-ı bi'l-masdardır. Yâni Allah'ın, kullarını hidayete mazhar etme adına yarattığı illet-malul münasebeti söz konusu olmaksızın dilediği kullarına bahşettiği ve هُدًى ile ifade edilen vâki bir hidayettir. Buna ulaşabilmenin, bu kapıyı aralayabilmenin yolu ise, لِلْمُتَّقِينَ kaydından anladığımız kadarıyla, takva dairesi içinde bulunmaktır. Böyle bir takvanın ilk mertebesi iman ve mârifet, son mertebesi ise Cenâb-ı Hakk'ın rıdvanına ulaşmaktır. Fezlekedeki tasrihe göre de, takvayı bu seviyede temsil edenler ancak kurtuluşa ereceklerdir.

Ayrıca, siyak-sibak itibarıyla âyetten, her ne kadar hidayetin, Allah'ın yaratmasına bağlı olduğu anlaşılsa da, onun dünyada insanı emn ü eman ve itminana ulaştırması, ahirette de vesile-i felah olması, muhatapların hür iradeleriyle ortaya koyacakları tavır, davranış ve seçeneklere vâbestedir.

Özetle denebilir ki, ilk هُدًى kelimesi bir sebep, ikincisi de lütuf dalga boylu bir netice ve ikisi birden Fatiha'daki اِهْدِنَا duasına hem bir cevap hem de yoldakilere yol erkânını beyan gibidir.

فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضًا

"Onların kalb-i ruhanîlerinde hastalık var. Allah Teâlâ bunların hastalıklarını daha da artırmıştır..."

(Bakara sûresi, 2/10)

Bazı tefsirler فَزَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضًا cümlesini açıklarken اَلْجَزَاءُ مِنْ جِنْسِ الْعَمَلِ şeklinde bir yorum getirmişlerdir.[1] Şöyle bir yaklaşım daha doğru olsa gerek: Allah, onların kalblerindeki hastalığı artırdı; zira onların niyet plânında kötülüklerle içli-dışlı olmaları, bununla da kalmayıp fırsat buldukça bu kötü niyetlerini gerçekleştirmeleri, sebeplerin artışıyla neticenin katlanması demektir ki, bu da tam bir fasit dairedir. Yani bir türlü kalbten sökülüp atılamayan, hatta sökülüp atılması dahi düşünülmeyen kötü niyetler, başka kötü niyetleri doğurmuş, bu kötü niyetler üzerine yapılan ameller, yeni kötü ameller doğurmuş ve böyle bir fasit daire içinde münafık helâk olup gitmiştir. Bu itibarla, فَزَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضًا cümlesi tefsir edilirken, "fasit dairenin tabiî ve olağan neticesi" denilmesi her hâlde daha muvafık olacaktır.

Bir kere insan sağlığının tabiî, hastalığın tâli, fıtrat-ı selimenin esas, ruhî rahatsızlığın arizî olmasına binaen, kalbin hıfz u sıhhatine bakmayanlar ve ona mânevî karantina şartları hazırlamayanlar bu latîfe-i rabbaniyeye virüs kaptırmış olurlar. Her bir hatadan başka bir hataya, her bir günahtan daha büyük bir mâsiyete, hatta mâsiyetlerin en büyüğü olan küfre değişik yollar bulunması itibarıyla, mebdede gayet küçük başlayan bir şey bazen tasavvurları aşkın geniş bir açı ile noktalanabilir.

Münafıkların hastalığı, bir akide bozukluğu veya şüphe ve tereddüt ise, bu aynı zamanda potansiyel bir küfür ve ilhad demektir ki, inayet-i ilâhî ile günahtan küfre uzanan halkalar kırılmadığı takdirde, mâsiyet katlanarak inkârı netice verebilir. Hatta bazen, Allah'tan nefsine uzanan çizgide her şeyden şüphe eden bir reybî, başkalarını da kendine kıyas ederek o uğursuz düşüncesiyle, herkesi ve her şeyi aynı marazın pençesinde kıvranıyor görür ve bu marazı ruhunda kat katıyla yaşar. Dolayısıyla da şüphe, tereddüt ve ilhadının katmerlenmesine denk hem kendi ruhundaki zikzaklarla kıvranır hem de başkalarını kendisi gibi imansız, iz'ansız, itimat edilmez ve güvenilmez insanlar olarak gördüğünden, kendi vehm ü hayalinde icat ettiği müterâkim bir sürü hastalığın altında ezilir gider.

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًاۚ فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ

اللّٰهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ

"Onların misali, tıpkı bir ateş yakmak isteyen veya ateş yakanlar kıssasına benzer; o ateş yanıp da etrafını aydınlatınca, Allah hemen onların aydınlığını veya göz nurlarını giderir; giderir ve onları karanlıklar içinde bırakır (artık hiçbir şeyi) göremezler."

(Bakara sûresi, 2/17)

Âyet-i kerimede, münafıkların iç dünyaları bir temsille müşahhaslaştırılarak gözler önüne seriliyor.

Münafıklar, Müslümanlarla içli-dışlı bir hayat sürdürdükleri için, ara sıra da olsa iman nurunu göz ucuyla görebiliyorlardı. Ancak, kalb ve kafalarındaki o nifak, iman nurundan tam anlamıyla istifade etmelerine mâni oluyordu.

Evet, bunlar, ya Hz. Resûl-i Zîşân'ın tutuşturduğu meşaleyi hafife alıcı nazarlarının matlaştırması veya fıtrî istidatlarını ifsatlarının köreltmiş olması sebebiyle bakar-kör hâline gelmişlerdi ki, zâhiren bakıyorlardı, ama meşalenin göz kamaştırıcılığıyla karşılaşıyor, ona im'ân-ı nazar edeceklerine, ruhlarında harekete geçen dinamizmi şüphe ve tereddütleriyle nötralize ediyor ve tesirsiz hâle getiriyorlardı. Hatta, ışıktan istifade edip yol alacaklarına ondan nasıl bir yangın unsuru elde edeceklerini plânlayıp duruyorlardı ki, اِسْتَوْقَدَ kelimesi bu iki tevcihe de açık görünmektedir.

Kâfirlere gelince, onlar iman ve onun nurefşân ışıkları ile hiç tanışmamış, onu hiç görmemiş ve onun büyüleyici, kudsî atmosferine hiç girememişlerdir. Bu sebeple, kâfirler şu ya da bu vesile ile iman nurunu bir defa vicdanlarında duyup hissedince –küfre şartlanmışlar hariç– daha ondan vazgeçmiyor ve hayatlarının geri kalan kısmını, samimî bir mü'min olarak geçirmeye çalışıyorlardı. Şüphesiz bunda, ziya-zulmet ölçüsünde küfür-iman farklılığının tesiri büyüktür. Daha önce başka şeyler görenler, bakıp onu tanıyınca yeni bir dünyaya uyanıyor ve İslâm'ı bütün câzibedar güzellikleri ile görebiliyorlardı. Zaten her zaman, İslâm'ı ilk defa duyup yaşayanlarla, Müslüman ülkelerde doğan, büyüyen ve yaşayan –çok azı hariç– kimselerin İslâmî hayatları mukayese edildiğinde, yukarıda bahsini ettiğimiz husus daha bir açık olarak görülecektir.

صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ

“Onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler; bu sebeple onlar (içinde bulundukları hâlden) geri dönemezler.”

(Bakara sûresi, 2/18)

صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ

“Onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple düşünmezler.”

(Bakara sûresi, 2/171)

Mealini verdiğimiz âyetlerin biri münafıklarla, diğeri de kâfirlerle alâkalıdır. Görüldüğü gibi burada, hazımsızlık, bakış zaviyesi ve haksızlık düşüncesinde münafıklar ve kâfirler sağır, dilsiz ve körlükle aynı çizgide müşterek mütalâa ediliyorlar. Ancak âyetlerin fezlekeleri farklı; birinde fıtrat-ı asliye ve eski hâllerini bulamama, diğerinde ise akıllarını kullanamama söz konusu. Onları sağır, dilsiz, kör fasl-ı müşterekinde birleştiren unsur, Yüce Yaratıcı’yı bulma adına önlerine bir meşher gibi serilmiş kâinat kitabını iyi değerlendirememe, varlığı hallaç edememe, hâdiseleri iyi yorumlayamama, kitaplara kulak asmama ve vicdanının sesini dinleyememe gibi hususlardır. Eğer onlar bu unsurları iyi değerlendirebilselerdi, tıpkı mü’minler gibi gönüllerinden gele gele “Lâ ilâhe illallah” diyecek, akıllarını kullanmış olacak, fıtrat-ı asliyelerine dönecek ve hayatlarını Hakk’ın düsturları, emir ve yasakları çizgisinde sürdüreceklerdi. Evet, onlar sağırdırlar; çünkü kâinattaki her şey kendi lisan-ı mahsusuyla Allah’ı haykırırken, onlar bunları duyamamaktadırlar. Dilsizdirler; zira vicdanlarının hissettiklerini bir türlü ikrar edememektedirler. Kördürler; çünkü Allah’ın varlığına ve birliğine giden yolları görememektedirler.

Fezlekelere gelince; kâfirler için لَا يَعْقِلُونَ “Akıl etmez, akıllarını kullanmaz ve düşünmezler.” deniyor ki, zaten eğer düşünselerdi, düşünebilselerdi imana giden yolları rahatlıkla bulabileceklerdi demektir. Nitekim Mekke’nin o mütemerrit ve muannit kâfirleri, evet Efendimiz ve ashabına yıllarca kan kusturan o insanlar, Hudeybiye Sulhü sonrası o yumuşak ortamda, Müslümanları kendilerine has çizgileriyle tam tanıyınca, o eski şartlanmışlıklarını bir kenara bırakarak, “Tarihî bir yanılgı içindeymişiz.” dedi ve hakka yöneldiler. Evet, kâfirlerin bu noktayı yakalamaları, büyük ölçüde düşünmelerine ve değerlendirmelerine bağlıdır. Onun için Kur’ân onlarla alâkalı hususu لَا يَعْقِلُونَ sözüyle noktalıyor.

Münafıklar ise; Kur'ân'ın ifadeleri içinde

مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذٰلِكَ لَا إِلٰى هٰؤُلَاءِ وَلَا إِلٰى هٰؤُلَاءِ

"(Kâfirler ile mü'minler) arasında gidip-gelmekte, ne tam onlardan olabilmekte ne de bunlardan."[2] Yani zıp zıp orada, zıp zıp burada dolaşıp durmakta ve göz nurlarıyla beraber şuur ve idrak ziyasını kaybetmenin mahrumiyetini sergilemekteler. Ayrıca onlar, hayatı hep dünya yörüngeli yaşadıklarından hep günlerini gün etme sevdasındadırlar. İman veya küfür onlar için pek fark etmez; hayat standartları nerede yüksek, nerede daha rahat ve rehavet içinde olabileceklerse, hemen orayı tercih ederler. Onun için, gerekli görünce mescide bile gelebilir, namaz kılabilirler ama; وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلٰوةِ قَامُوا كُسَالٰى يُرَاؤُنَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللّٰهَ إِلَّا قَلِيلًا *"Onlar namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar; sırf insanlara gösteriş yaparlar, yoksa aslında Allah'ı pek az hatırlarlar."*[3] fehvâsınca, namazlarını tembel tembel ve gösteriş mülâhazasıyla kılarlar. Demek ki onlar bir mânâda İslâmî çizgide hayatlarını sürdürüyorlar; sürdürüyorlar ve Hz. Peygamber'in arkasında yerlerini alıyorlar ama gözleri bakar-kör, vicdanları karanlık, düşünceleri imansız ve hiç de samimî değiller. Öyleyse onların en büyük tali'sizlikleri samimiyetsizliklerinde. İşte böylesi insanlar için Kur'ân, fezleke olarak لَا يَرْجِعُونَ *"Onlar hak ve hakikat çizgisine ve hilkatlerindeki safvete dönemezler."* diyor. Zaten Münâfikûn sûresinde de âyetlerin fezlekeleri ya لَا يَعْلَمُونَ *"Bilmezler."* veya لَا يَفْقَهُونَ *"Anlamazlar."* şeklinde verilmektedir. Bunlarla alâkalı لَا يَعْقِلُونَ، لَا يَتَفَكَّرُونَ *"Akıl etmezler, düşünmezler."* denmez; zira bu vasıflar inançsızlara ait vasıflardır.

وَبَشِّرِ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هٰذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

"O Cennetlerdeki bir meyveden kendilerine rızık olarak yedirildikçe: 'Bundan önce rızık olarak verilenlerden bu.' derler. Bu rızıklar onlara (bazı yönlerden dünyadakilerine) benzer olarak verilmiştir. Orada onların

tertemiz eşleri de olacak ve onlar orada devamlı kalacaklardır."

(Bakara sûresi, 2/25)

Âyet-i kerimedeki وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا *"Bunların benzerleri verildi."* kaydı, nimetler, lütuflar ve mazhariyetler açısından benzerliği vurguluyor ki, Bediüzzaman Hazretlerinin yaklaşımı ile, benzetilen nimetler bu dünyadaki lütuflar da olabilir, ahiretteki lütuflar da. Meselâ insan burada "Elhamdülillah" der, orada onu bir Cennet meyvesi şeklinde bulur. Yani buradaki her bir tekbir, tehlil ve tesbih, tıpkı toprağa atılan bir tohum gibi, ahirette değişik Cennet nimetlerini netice verir. Yalnız burada bir husus var ki, o da bizim bu iki şey arasındaki münasebeti tam anlayamayışımızdır. Aslında biz, her şeyi sebepler dairesi içinde mütalâa ettiğimizden, tahlil ve terkiplerimizde belli ölçüde sebeplerin tesirinde kalmaktan kurtulamıyoruz. Hâlbuki, bu sebepler dünyasında öyle şeyler cereyan ediyor ki bunlar, âyetin bahsettiği hakikati âdeta gözlerimize sokacak şekilde. Meselâ bizim buğday ektiğimiz tarladan arpa biçtiğimiz hiç olmamıştır. Oysaki bu ikisi neredeyse aynı cinsten sayılır. Elma ağacından armut devşirdiğimiz de görülmemiştir.. keza üzüm bağlarından incir topladığımız da.. Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahiy geliyordu, O, Cibril'in ne dediğini tam anlarken, etrafındakiler arı vızıltısı gibi bir şey bile duymuyorlardı. Veya Cenâb-ı Hakk'ın gecenin üçte birinden sonra, sema-i dünyaya nüzul etmesi.. ve daha yüzlerce hususu, sebepler çerçevesinde ve tenasüb-ü illiyet prensiplerine göre anladığımızı söyleyebilir miyiz?

Evet, İmam Gazzâlî'nin deyimiyle bizler sahip olduğumuz "akl-ı meâş"la ukbâ buudlu bu şeyleri dünyada çok iyi anlayamıyoruz. Fakat ahirette "akl-ı meâd"la donatılacağımız ve her şey metafizik kanunlar çerçevesinde cereyan edeceğinden, işte o zaman "Sübhanallah" deme ile Cennet meyvesi yeme arasındaki münasebeti kavrayacak ve oradaki mükâfatlarla buradaki amelin nasıl bir sebep-sonuç alâkasıyla irtibatlı olduğunu apaçık göreceğiz.[4]

Evet, o âlemde artık fiziğin kanunları geçerli değildir. Meselâ, Efendimiz'in beyanlarına göre, namazımız kabirde bizim enîs ü celîsimiz, yoldaşımız, arkadaşımız olacaktır.[5] Keza bir kişi Cennet'in sekiz ayrı kapısından girebilecek,[6] Kur'ân temessül edip onu okuyanlara şefaatte bulunacaktır.

Gelelim âyete; Fahreddin Râzî'nin ifadesine göre Kur'ân-ı Kerim'de bu misaller, meselelerin akılla daha iyi kavranabilmesi için verilmektedir.[7]

İstib'ad edecek bir şey yoktur. İşin asıl mahiyetine gelince, o gerçek çizgileriyle ahirette zuhur edecektir; edecek ve amel-i salih işleyen mü'minler, Cennet meyve ve nimetlerinden her rızıklanışlarında, *"Bu, dünyada veya az önce Cennet'te lütfedilen şeylerdendir."* diyecekler.

Evet her nimet, ya bir amelin sevabı ve o sevabın temessülü veya oradaki sermedî lütuflar, amel, tohum ve çekirdeklerinin başak ve sünbül vermeleridir. Bu itibarla da ikisi birbirine bir iç benzeyişle müteşabihtirler. Cennet buudları itibarıyla ise, aralarında dünya kadar fark vardır; zira, biri hikmetin tohumu, diğeri kudretin meyvesidir. Biri sermedî televvünlü ve dupduru, diğeri gelip geçici ve küdûretli. Biri zevk-i mânevî derinlikli, diğeri cismanî haz buudludur. Biri "ayne'l-yakîn" seviyesinde bir ihsan, diğeri "hakka'l-yakîn" zirvesinde bir lütf-u Rahmân'dır.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا
أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ

"Bir zaman Rabbin meleklere 'Şüphesiz Ben yeryüzünde birini halife kılacağım.' demişti. (Melekler) 'Orada bozgunculuk yapacak, yeryüzünü fesada verecek, kan dökecek birisini mi yaratacaksın?' demişlerdi."

(Bakara sûresi, 2/30)

Melekler bunu bir ilm-i hâs ile bilmişlerdir. Bu ise, onların bir ölçüde Levh-i Mahv ve İsbat'a ıttılaları demektir. İlm-i ilâhîde evvel-âhir, cenin-tam insan, iyon-çekirdek vs. hepsi aynı anda bilinir ve ihata edilir. Onun içindir ki, ahd-i mîsak mevzuunda "Allah bunu âlem-i ervahta veya ana rahminde aldı." demek doğru olabilse de eksiktir ve bir daraltma vardır. Belki bütün bir "lâ yezâl"de alıyor demek daha uygundur; çünkü bizim kayıtlı bulunduğumuz âlem her an değişmektedir. İşin O'na ait yönünde ise değişme söz konusu değildir. Aslında, جَدِّدُوا إِيمَانَكُمْ بِلَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ *"İmanınızı 'Lâ ilâhe illallah' ile yenileyiniz."*[8] sözü de ancak böyle bir yaklaşımla tam anlaşılabilir.

Şimdi yeniden konumuza dönüyoruz: Melekler Levh-i Mahv ve İsbat'tan insanların kan dökücü, fesat çıkarıcı özelliklerine muttali olmuş ve bu sebeple böyle bir istifsarda bulunmuşlardır. Tıpkı bizim bugün çarşıya çıkıp da bir sürü eracif karşısında "Allah bunları niye yarattı ki?" dememiz gibi... İhtimal onlar aynı insanlar arasında zuhur edecek enbiyâ, asfiyâ ve evliyâ gibi insanlığın

ayları, güneşleri sayılan büyüklere tam muttali olamamışlardı. Zaten bundan dolayı da Allah قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ *"Ben sizin bilmediğinizi biliyorum."* diyerek onlara karşılık vermemiş miydi..!

Allah tarafından insana bahşedilen böyle bir hilâfet, belli ölçüde, bütün varlık ve hâdiselere nisbî bir müdahale mânâsına hamledileceği gibi, Cenâb-ı Hakk'ın irade ve kudretinden bir kısım tecellîlerle onları hem birbirleri arasında hem de topyekün varlık karşısında hâkim duruma getirmesi şeklinde de yorumlanabilir. Böyle bir imtiyaz ve hususiyet, her şeyi Allah'a nisbet etmek ve O'ndan bilmek şartıyla, O'na niyabeten ellerinin ulaşabildiği her yerde bir kısım tasarruflarda bulunabilme demektir ki, O'nun namına hareket edecek, O'nun namına işleyecek, O'nun namına başlayacak ve her işinde O'nun nâibi, varlık kitabının tezhibinde O'nun fırçası, küre-i arz bostanında O'nun bahçıvanı ve bütün dünyevî işlerde O'nun çırağı gibi hareket edecek ve bundan öte herhangi bir tesahüp düşüncesini de haddini bilmezlik kabul edecek.

Zaten, إِنِّي خَالِقٌ yerinde إِنِّي جَاعِلٌ kullanılması da, halka ve ilk yaratılışa göre, Zâtı itibarıyla değil de, evsâfı itibarıyla, ikinci derecede bir yapma ve şekillendirme; asaleten değil de niyabeten bir gözcülük ve nezarete delâlet etmektedir.

İhtimal, melâike-i kiramın istifsarlarının (işin aslını sorup öğrenme) arkasındaki hususlardan biri de, niyabeten yapılacak şeylerin, asaleten yapılan işlere karıştırılacağı endişesinden kaynaklanıyordu ki, onların bu zâhirî mülâhazalarının; beşerin mâyesinde, hayrın yanında şerrin, iyinin nüveleri yanında fenalık çekirdeklerinin; kalb, irade, his, şuur halitası vicdanî mekanizma yanındaki, nefret, şehvet, öfke, hırs vs. gibi şeylerden mürekkep nefsanî bir sistemin bulunması da oldukça müessirdi denebilir. Zaten *"Herhâlde Ben sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim."* şeklinde vâki olan ilâhî cevap da hem bilinmesi gerekli olan şeyin çok derin olduğunu hem de meleklerin mazeretinin kabul edileceğini iş'ar gibidir.

وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا

"Âdem'e bütün isimleri öğretti."

(Bakara sûresi, 2/31)

Talim-i esmâda muhatap sadece Hz. Âdem değil, belki evveliyle, âhiriyle bütün insanoğludur. Hz. Âdem'e öğretilen şeylere gelince onların hepsi bir

nüve, birer çekirdek mahiyetindedir. Yani nasıl ki onun sulbünde bütün kan grupları, bütün ırklar mündemiç idi; ona bildirilen ve öğretilen şeylerde de bütün ilimlerin nüvesi, çekirdeği vardı. Onları geliştirme, onlarla yeni terkipler meydana getirme ise daha sonra gelecek olan nesillerin vazifesiydi.

Hz. Âdem'e bu talim, vahiyle pek çok bilinmezin enbiyâ ve mürselîne bildirilmesi gibi, Cenâb-ı Hakk'ın Hz. Âdem'in ruhuna işlemesi ve yüklemesi şeklinde olabileceği gibi, onun özüne yerleştirdiği ihtiyaç ve zaruret hisleriyle, yine onun benliğine dercettiği öğrenme arzusu ve istidadı sayesinde peygamberane bir hızla, hem isimleri, hem de o isimlerin müsemmalarını belleme şeklinde de olabilir.

Bunun ötesinde, Hz. Âdem'e belletilen şeyler, bugün de herhangi bir dille hedeflenen şeyler mi..? İsimden müsemmaya, ondan da her şeyin sahibine uzanan bir düşünce yolundaki yol mülâhazaları mı?.. Varlığın perde önü ve perde arkası münasebetleri mi?.. Melekûtun bilgi örgüsü mü?.. Meleklerin esâmisi mi veya insanoğlunun isim, müsemma ve serencamesi mi?.. Bütün bunları teferruat sayıp üzerinde durmayacağım.

أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابُ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

"(Çok garip) sizler Kitab'ı (Tevrat'ı) okuduğunuz (gerçekleri bildiğiniz) hâlde, insanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz? Hâlâ aklınızı başınıza almayacak mısınız?"

(Bakara sûresi, 2/44)

Bu âyet-i kerime doğrudan doğruya bir kısım İsrailoğullarını alâkadar etmekle beraber, Müslümanlara da işârî olarak tenbihte bulunmaktadır. Burada asıl anlatılmak istenen şey de hâl ile kâl birliğinin gerçekleştirilmesidir. Nitekim bir başka âyet, bu hususu bir başka üslûpla ifade sadedinde:

لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ *"Niçin yapmadığınız şeyleri söylüyorsunuz ki?"*[9] demektedir.

Evet, hâl ve kâl, hakkı tutup kaldırma, onu temsil edip anlatma adına çok önemli iki cepheli bir dildir. Bu iki görünümlü tek dil hakikatle gürleyince, onun tesiri müthiş olur. Evet, insan başkalarına söyleyeceği şeyleri önce kendi nefsinde yaşamalı ki, iç-dış, beyan-hâl farklılığına düşmesin. Bir eserde,

Cenâb-ı Hak, Hz. İsa'ya *"Yâ İsa, önce nefsine vaaz et. Eğer o kabul ederse, sonra insanlara nasihatte bulun! Yoksa (nefsinin kabullenmediği şeyleri başkalarına anlatma hususunda) Benden utan!"*[10] buyurur. O hâlde insan önce inandığı şeyleri yaşamalı, kendinden tecrit mülâhazası içinde, kendi duygu-düşünce ve iç derinliklerini seslendirmelidir. Gece hayatı olmayan biri, teheccütten bahsederken utanmalı.. namazını huşû ve hudû ile kılamıyor, Allah'a karşı saygılı davranıp gerekli mehâbet ve mehâfeti içinde duyamıyorsa, kâmil namazdan dem vurmamalı.. hasbî ve diğergâm değilse, bir tek kelime ile dahi başkaları için yaşamaktan kat'iyen bahis açmamalı; açmamalı zira lihikmetin (bir hikmete binaen) Allah, anlatılan hususların tesir gücünü, anlatanın yaşamasına bağlamıştır. Bakınız, İslâm'ı anlatma ve müdafaa etme adına bazı kimselerin irşad, cevap ve reddiye gibi şeyleri hep havada kalmaktadır. Hatta, samimî olunmadığından, yer yer daha önce söylenen şeylerden vazgeçilmekte ve muhaliflerin anlayışlarına mümaşat edilmektedir. Mustafa Sabri Efendi, bu durumu şöyle izah eder: "Bunlar, anlattıkları şeylerde, başkalarına verdikleri cevaplarda, yazdıkları kitaplarda samimî değiller. Eğer samimî olsalardı, dediklerini yaşar ve hayatlarında zikzak çizmezlerdi." Yaşamadı, zikzaklar çizdi ve arkalarındakileri tereddütlere attılar.

Bu itibarla da, hizmet düşüncesi ile dahi yazılmış olsa, bu kitaplar, bu reddiyeler yazıldıkları yerlerde teşettüt-ü efkâra (fikir dağınıklığına) sebebiyet vermiş ve önü alınmaz ayrı kaosların doğmasına yol açmıştır. Öyle ise, önemli olan, müessir olabilmenin yollarını araştırmaktır. O da, bilme, yaşama, metot, muhatabı tanıma, neyi, nasıl, nerede anlatacağını iyi tespit etme gibi her biri kendi çapında önemli hususların yanı başında, tebliğcinin yürekten ve samimî olmasıdır.

Burada, hatırlatılmasında yarar olan bir diğer mesele de, لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ *"Niçin yaşamadığınız şeyleri anlatıyorsunuz?"*[11] âyetinin, yanlış anlaşılma ihtimalidir. Zira âyet-i kerime, zemm makamında "niye-niçin" diyerek bunları sorgularken, "Ha sakın yaşamadıklarınızı anlatmayın!" demiyor. Zira yaşamak ayrı anlatmak da ayrı birer ibadettir. İkisini birden yapmayan iki günah, birini yapmayan da bir günahla kendini tesirsizliğe mahkûm etmiş olur. Evet, daha önce de ifade ettiğimiz gibi müessiriyet, anlatılanların yaşanmasına bağlıdır.

Evet, insanlara iyiyi emredip, onları kötülükten vazgeçirmeye çalışırken insanın kendini unutması açık bir tenakuzdur ve böyle bir yanlış, ifade, beyan gücü, bilgi gibi pek çok doğruyu götürecek mahiyettedir ki, âyetin fezlekesi de, aklı olan bir insanın böyle bir çelişkiye düşmemesi gerektiğini hatırlatarak, "İnan, düşün, yaşa ve anlat!.. Aksi gevezeliktir, konuşanın kredi ve itibarını götürür ki, bu da onun kendini katmerlice unutması mânâsına gelir." demektedir. Bu itibarla vâiz, nâsih, mürşit, mübelliğ, yazar ve programcı, yapıp ettiği şeylerde ciddî olmalıdır ki kendisi de ciddiye alınsın ve bahse konu hususların değerine toz kondurmasın. Dahası irşad için yamuk yumuk davranmakla, idlal yolunda tutarlı konuşanların altında kalmasın…

وَإِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهٖ يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ
بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلٰى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ

"Musa kavmine: 'Ey kavmim!' demişti. 'Sizler, buzağıyı (tanrı) edinmekle şüphesiz kendinize zulüm (veya haksızlık) ettiniz, şimdi siz o pak ve temiz Yaratıcınıza tevbe edip, nefislerinizi öldürünüz.' "

(Bakara sûresi, 2/54)

Bu âyet-i kerimede yer alan *"Nefislerinizi öldürün!"* kaydı, birbirinizi öldürün veya buzağıya tapmayanlar, tapanları öldürsün vs. gibi tefsir edilegelmiştir ama, şöyle de tefsir edilebilir: Siz, buzağıya tapmak, onu tanrı edinmekle mademki kendi içinizdeki dinî, içtimaî, fikrî vahdet ve tevhidi bozdunuz ve bir kavga zemini oluşturdunuz; öyle ise haydi birbirinizle kavga edin bakalım.. veya nefis ve enaniyet cihetiyle ölün ki, ruh ve mâneviyat adına dirilebilesiniz.. veya tasavvufî mânâda "İçinizdeki kuvve-i şeheviye, gadabiyye vs. gibi kötü duyguları öldürerek nefis ve enaniyet cihetiyle fenâ bulunuz ki, kalbî ve ruhî hayatınız itibarıyla bir *"ba'sü ba'de'l-mevt"* e mazhar olabilesiniz..."

Ayrıca burada, buzağıya tapan tapmayan herkesin, kendi kendini öldürmesiyle kastedilen ne ise, hemen her ferdin keffaret türü böyle bir arınmaya davet edilmesi, mâsiyeti irtikâp edenlerin açık küfürlerini, sükut edenlerin de zımnî günahlarını hatırlatması ve tevbeye yönlendirilmeleri bakımından gayet mânidardır.

Bundan başka, bu kutlu tedmir veya ağır imtihanların tamamen dahilde cereyan etmesini ve dolayısıyla daha acıklı olduğunu ifade sadedinde,

başkalarıyla savaşmayı anlatan قَاتِلُوا yerinde فَاقْتُلُوا ’nun seçilmesi ve bununla, onların maruz kalacakları iç ızdırap, iç çile ve iç çekişmelere işareti bakımından o da çok anlamlıdır.

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ

“İçinizden cumartesi günü azgınlık edip de bu yüzden kendilerine ‘Aşağılık maymunlar olun!’ dediklerimizi sizler de elbette bilmektesiniz.”

(Bakara sûresi, 2/65)

Bu âyet-i kerimede beyan edilen mesh, –Allahu a’lem– Mücahid’in de dediği gibi sûret meshinden ziyade sîret meshidir.[12] Yani ahlâkî özellikler itibarıyla aşağılık bir maymun gibi olmaları. Ayrıca sîret meshi nesiller boyu devama da müsaittir. Bu mesh hâdisesi şu anda da bazı toplumlar için söz konusudur.

Buradaki اَلسَّبْتُ cumartesi mânâsına gün ismi olabileceği gibi, şimdilerde daha çok, Museviler tarafından tâzim edilip ibadetle geçirilen “dinlenme günü” anlamında masdar da olabilir ki son tevcih daha mâkul ve daha şâyidir.

Bu tevcihe göre konu şöyle açıklanabilir: Onlar, bir tek günlerini Allah’a tahsis etme gibi hafif bir sorumluluktan kaçtı ve Yaratıcılarına karşı nakz-ı ahdetmekle –ki, insan olarak yaratılmış olmanın gereği ve seçilmiş bir kavim olmanın da lâzımıdır– böyle bir günahı irtikâp edip insaniyet mertebesinin altına düştü ve seçilmişliğe karşı da nankörlükte bulundular, Allah da onları duygu, düşünce, hayat felsefesi hatta cismaniyetleriyle maymun tabiatlı, maymun kılıklı tali’sizler hâline getirdi.

وَإِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً قَالُوا أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا

“Ve yine bir zaman Musa kavmine ‘Allah bir sığır kesmenizi emrediyor.’ demişti de onlar da ‘Sen bizimle alay mı ediyorsun?’ deyivermişlerdi.”

(Bakara sûresi, 2/67)

Bu âyet-i kerimede, ilk plânda iki ana husus göze çarpıyor: Birincisi, İsrailoğullarını imtihan etme ve onların gönüllerine işrâb edilmiş; edilmiş de

âdeta terk etmeleri imkânsız bir hâle gelmiş bir hususta Allah, o kavmin sadakatlerini ortaya çıkarmak ve başkalarına bildirmek için onları böyle imtihana tâbi tutmuş. İkincisi ise, o zaman itibarıyla, İsrailoğulları içinde yaygınlaşmaya yüz tutmuş bakarperestliği tamamıyla yok etme adına böyle emirde bulunmuş; bulunmuş, zira esas olan kulun hâlis tevhid akidesine bağlı kalmasıdır ve ona muhalif her şeyi gönlünden, kalbinden, hayatından söküp atmasıdır.

Ama İsrailoğulları, ilk plânda böyle bir emri ve bu emre itaatteki inceliği kavrayamayarak, bir taraftan Mısır'da sığırın mukaddes sayılması, diğer yandan da itaat temriniyle alâkalı espriyi, risaletle gelmesini bekledikleri şeylerle –bu bekleme bazen bizde olduğu gibi onların vehm ü hayallerinden kaynaklanabilir– telif edemediklerinden, emri behemehal yerine getireceklerine, bahanelerle zaman kazanma, icrayı zamana yayma ve işin içinden sıyrılma yollarını araştırmaya koyulmuşlardı. Daha sonraki "buzağı" vak'asının da delâletiyle, eski Mısır halkından tevarüs ettikleri "bakar" kutsallığını kafalarından tamamen söküp atamamalarının yanında, bölge yerlilerinin mâbud telakki ettikleri bir hayvanın boğazlanmasını –Hz. Musa'nın mesajı açısından bir esas olmakla beraber– firavunların saltanat ve dinî anlayışlarına bir başkaldırma sayılacağının tesiri de büyük olmuştu; olmuştu da teklif-i mâlâyutâk bir iş karşısında bulundukları mülâhazasıyla: *"Yoksa sen bizimle alay mı ediyorsun?"* demişlerdi.

Siyak, böyle bir teklif karşısında onların mazeret veya bahaneleri ve bir yüce nebinin de kararlı tavırlarının serencamesi mahiyetindedir.

فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا كَذٰلِكَ يُحْيِي اللّٰهُ الْمَوْتٰى

" 'Haydi şimdi (öldürülen) adama (kesilen ineğin) bir parçasıyla vurun.' dedik. İşte Allah böyle (akla hayale gelmeyen yollarla) ölüleri diriltir."

(Bakara sûresi, 2/73)

Maktule, kesilen ineğin bir parçasıyla vurup, onun da bunu müteakip, gerçek kâtile işaret etmesi bir mucizedir. Kendisiyle vurulan et parçası ise, işin sadece esbap yanıdır. Bu hususun bize bakan yönü ise; bugünkü modern tıp veya biyoloji ilimlerinin konusu. İnsan vefat ettikten sonra belli bir müddet beyin hücrelerinin canlı kalması.. otopsilerle elde edilen tespitlere benzer bir tespitin yapılması.. bunlar bizi ve konumuzu aşkın şeyler... İhtimal o müddet içinde,

ölüye mualecede bulunulabilirse, belki de şuuraltındaki birtakım bilgiler ortaya çıkarılabilir. Meseleye sadece mucizevî yönüyle bakılabileceği gibi, geliştirilmiş daha yüksek teknoloji ve ileri bir genetik bilimiyle, mucizelerle son sınırı belirlenen bir yüce hedefe sırlı bir yönlendiriş söz konusu olabilir.

Neden sonra, emre itaat çizgisine gelen mâhut toplum, inkıyadın bereketini kat kat görmüş, hem faili meçhul bir cinayetin gerçek kâtilini öğrenerek dahilî didişmelerden kurtulmuş, hem de belli ölçüde ruhları tesiri altına almış olan maddeci düşünce, haşre-neşre inanmama gibi telakkiler darmadağınık edilmiş ve bakara parçasıyla "ba'sü ba'de'l-mevt"e geniş bir pencere açılmıştır.

وَمِنْهُمْ أُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ

"İçlerinden birtakım ümmîler vardır ki, Kitab'ı (Tevrat'ı) bilmezler. Bütün bildikleri birtakım kuruntulardır (kulaktan dolma şeyler). Doğrusu onlar sadece bir zan ve tahmin peşindedirler."

(Bakara sûresi, 2/78)

Bu, günümüzde olduğu gibi, o dönemde de din hakikati yerine bir kısım ümniyelere, ütopyalara gönül bağlayanları resmetmektedir. Aslında, Marksizmin de, komünizmin de, kapitalizmin de temelinde, esası dinden kaçışa dayanan hep bu kuruntu, ütopya ve kehanetler vardır. Ve acıdır; böyle bir ümniyede tarihî tekerrürler devam edip durmuş; Yahudileri Hıristiyanlar, onları da bir kısım Müslümanlar takip etmekten geri kalmamışlardır. Evet, bugün daha öncekiler gibi Müslümanlar da, Kur'ân'ın أَمَانِيُّ dediği ümniye ve kuruntular içinde bocalayıp durmaktadır. Âlem-i İslâm çapında şu andaki hâlimiz bunun en büyük şahididir. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Buhârî, Müslim ve Ahmed İbn Hanbel'in Müsned'inde geçen bir hadis-i şerifleriyle bize bu gerçeği açıklarken *"Siz, sizden öncekilerin yollarına karış karış, adım adım uyacaksınız, hatta onlar kelerin deliğine girseler, siz de onlara tâbi olacaksınız. (Yani kelerin deliğine siz de gireceksiniz.) Sahabe: "Yâ Resûlallah! Onlar Yahudi ve Hıristiyanlar mı?"* diye sorunca, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Başka kim olacak?"* buyurur.[13]

أَمَانِيُّ kelimesi, ümniyenin çoğulu olması ve mânâsının da insanın kendi hayalinde bir kısım düşlere dalması, realize edilmesi imkânsız hülyalar

peşinde koşmasıdır ki, bir mânâda idealizmle karşılansa da, temelde tahakkuku imkânsız faraziye ve nazariye demektir. Bunlardan bazılarının tahakkuku mümkün görünse de, umumiyet itibarıyla hemen hepsi havada şeylerdir ve bunları kalıcı kılmak, hedeflenen noktaya ulaştırmak muhaldir.. ve netice itibarıyla, ümniyeci için aldatan bir kehanet, aldanan kitleler için de öldüren bir hasrettir.

Şimdi, eğer bir toplumda, aydın doğru tespitte bulunamıyor, yarı münevver ve gafil kitleler de bu türlü tutarsız kehanetler arkasından koşuyorsa, topyekün bir millet hiç olmazların ağında yok olmaya namzet demektir.

وَاٰتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ

"Meryem oğlu İsa'ya da (gün gibi) açık deliller (mucizeler) verdik ve onu Ruhü'l-Kudüs ile destekledik (teyit ettik)."

(Bakara sûresi, 2/87)

Bir hayli muhakkik, Ruhü'l-Kudüs'ün Cebrail (aleyhisselâm) olduğunu söyler.. hemen pek çok tefsir kitabında bu böyledir.[14] Ne var ki, Hassan b. Sabit bir gün Efendimiz'in huzurunda:

وَجِبْرِيلٌ رَسُولُ اللّٰهِ فِينَا وَرُوحُ الْقُدُسِ لَيْسَ لَهُ كِفَاءٌ

demiş.[15] Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bunu tahsin etmiştir. O hâlde Cibril, Ruhü'l-Kudüs değildir; Hz. İsa da olamaz; zira وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ deniliyor ki, desteklenenin, destekleyenin aynı olmadığı açıktır. Kanaatime göre, Ruhü'l-Kudüs, lâhut âlemiyle doğrudan ilgili, Hakk'ın emriyle ve yine O'nun istediklerini desteklemeye hazır melekûtî bir güç ve kuvvettir ki, Hz. İsa'yı desteklerken İncil televvünlü olur, Efendimiz'i desteklerken de Kur'ân televvünlü.

Seyyidina Hz. Mesih'in evvelâ, gün gibi açık delil, burhan; iman, ikna ve hiç olmazsa ilzama götüren, kendileri açısından apaçık, başka bir şeye delâlet bakımından da fevkalâde vâzıh mucizelerle gönderilmesi ki, Kur'ân-ı Kerim, bunları değişik sûrelerde, çamurdan kuş biçiminde şekillendirilen şeylere, Allah'ın izniyle hayat üflenmesi, yine Allah'ın izniyle gözsüzün, abraşın iyi edilmesi ve ölülerin diriltilmesi, sonra gaybı ihbar nev'inden evlerde yenen ve biriktirilen nesnelerin bilinip haber verilmesi şeklinde sıralar.[16] Sonra da

Ruhü'l-Kudüs'le teyit buyurulmasında apaçık bir hususiyet sezilmekte.[17] Bu da onun misyonunun farklılığını göstermektedir. Yoksa bazı Nasârâ'nın zannettikleri gibi, Ruhü'l-Kudüs Hz. İsa'nın şahsiyetinden bir parça değildir; onu teyit eden has bir teveccüh ve tecellîdir. Bu tecellînin Hz. Cebrail veya başka bir melekle temsil edilmesinde de beis yoktur.

Ruhü'l-Kudüs baştan itibaren değişik temessüllerle sürekli Hz. İsa'yı takip eder. Hz. Meryem'in hamile kalışından hamlini vaz'etme ânına kadar hep bu yüce peygamberin kaderiyle iç içedir. Hz. Kadir ve Mukaddir, onu, tamamen maddeye ve materyalist düşünceye inhimak etmiş bir kavme peygamber olarak göndermeyi murat buyurunca, onu bütünüyle ruha, metafiziğe açık ve maddeci düşünceyi alt üst eden bir ortamda ve ona uygun şartlar içinde yetiştirmiş ve teyit etmiştir.

Ayrıca, Seyyidetina Hz. Meryem ve mahdum-u mükerremleri hakkındaki iftira ve isnatlara karşı da bir kudsînin kutsanması söz konusudur ki, hazımsız müstenkif ve müfterîlere karşı Kur'ân mahkemesinin Hz. Mesih hakkında beraat kararı sayılır. Allahu a'lemü bi's-savâb…

فَبَآؤُ بِغَضَبٍ عَلٰى غَضَبٍ

"Nihayet onlar (serkeşlik yapan Yahudiler) gazap üstüne gazaba uğradılar."

(Bakara sûresi, 2/90)

Yani daha önce maruz kaldıkları gazaptan kurtulma fırsatını yakalamışken değerlendiremeyip ikinci bir gazaba çarpıldılar. Bu âyet-i kerimedeki بَآءَ fiilinde hem istihkak (hak kazanma) hem de istikrar mânâsı vardır. Ancak bu kimselerin gazap üstüne gazaba uğramalarını, bu âyette geçen şeyler ki, Tevrat'ı kabul etmeme veya bir tevcihe göre İncil'i, hatta Kur'ân'ı inkâr etmeye bağlamak doğru olsa da tamamen değildir; zira bu kavimden bazıları, Zekeriya ve Yahya'yı (aleyhimesselâm) ve onların getirdiklerini de kabul etmemişler, dahası bu peygamberleri öldürmüşlerdir. Hepimizin bildiği gibi peygamberi öldüren ise ebedî Cehennemliktir. Bu itibarla da, bilhassa şu hususu işaret etmek yararlı olacaktır: Onlarda bazılarının kendi peygamberlerine, kendi kitaplarına muhalefetleri eskiden beri devam edegelmesine ve Hz. Musa ve Hz. İsa'ya yaptıkları şeylerin yanında, Efendimiz'e edip eyledikleri bardağı taşıran son damla olmuş ve onların gazap üzerine gazaba dûçâr kılınmalarını netice vermiştir.

Evet, onlar kendilerini, firavunun azabından kurtaran ve kemalât-ı insaniyeye giden yolları gösteren enbiyâyı önce tekzip, sonra katl ve tedmir ede ede ciddî bir gazaba, hatta iç içe gazaplara maruz kalmışlardı da müjdesi, bütün eski kitapların sayfalarının ruhu, ahir zamanda gelecek Peygamberi (sallallâhu aleyhi ve sellem) beklemeye koyulmuşlardı; koyulmuşlardı ama, gün gelip de o şanı yüce Nebi zuhur edince, yine o bazıları, burunlarının dibine kadar gelen bu fırsatı değerlendirememiş ve sırtlarında bir semer gibi taşıdıkları gazabın üstüne bir gazaba daha çarpılmışlardı.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللّٰهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ

"Allah'ın mescitlerinde O'nun adının anılmasına engel olandan daha zalim kim vardır!"

(Bakara sûresi, 2/114)

Âyet-i kerimenin mânâsını sebeb-i nüzuldeki meseleye hamlederek anlamak; yani bunlar, insanların Beyt-i Makdis'e ulaşmasına mâni olan Hıristiyanlardır deyip bundan hususî bir hüküm çıkarmak meseleyi daraltmak sayılır. Zira, çok yerde olduğu gibi, burada da, sebeb-i nüzul hususî, hüküm umumîdir. Öyleyse, gerek o devirde, gerekse sonraki devirlerde Hz. İsa'yı çarmıha germek isteyenler, insanların en zalimidirler. Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kâbe'ye girmesine engel olmak için Hudeybiye'de karşısına çıkanlar ve onların bu düşüncelerini takip edenler, yine insanların en zalimidirler. Mescitleri, camileri muattal bırakanlar insanların en zalimidirler. Milletin dinî hayatına, mescitlere kadar uzanan müdahaleleriyle hacir koyanlar, insanların en zalimidir vs. Mademki Kur'ân evrensel bir kitap; öyleyse bu âyeti, böyle değişik tevcihler içerisinde ele almak ve yorumlamak Kur'ân'ın ruhuna daha uygun olsa gerek...

Her şeyi yerli yerine koyup kıymet-i zatiyesiyle değerlendirmek bir hak ve hakkaniyet, bu espriye aykırı davranarak değişik şeyleri kıymet-i zatiyelerinin altında veya üstünde değerlendirmek de bir zulümdür. Öyle ise, bir şey layık olduğu yerin ne kadar daha altına çekilir ve ne kadar daha üste çıkarılırsa, o ölçüde büyük bir zulüm irtikâp edilmiş olur. Bu itibarladır ki, Allah'a şirk gibi en büyük çarpıklık en büyük zulüm sayılmış; tevhidi ilan ve şirk ü ilhadın sesini bastırma mahalli sayılan veya şirkten uzaklaşıp tevhide ulaşma rampaları kabul edilen mescitleri, bina edilme gayelerine muhalif olarak, içlerinde Allah'ın anılmasına mâni olmak veya oralarda kulluk sınırlarını daraltmak,

dahası oraları kapamak veya yıkmak ya da yıkılmasına göz yummak, şirk zulmünün arkasında yer alabilecek katmerli bir haksızlık ve tecavüzdür.

Elbette ki, Mescid-i Aksâ'ya bu ölçüde bir taarruz diğer mescitlere nisbeten katmerli bir zulüm; Mescid-i Nebevî'nin aynı şeylere maruz kalması, muzaaf bir haksızlık; Mescid-i Haram'ın böyle ürperten bir muameleye tâbi tutulması ise tasavvurları aşan bir ilhad ve küfür olur. Meseleye böyle yaklaşınca, Mescid-i Aksâ'nın nüzule sebep teşkil etmesine binaen seçilen kelimelerdeki espri daha rahat kavranmış olacaktır. Zaten "mescid" değil de, çoğul sigasıyla "mesacid" denmesi de konunun umumî olduğunu hatırlatır mahiyettedir.

Bu öyle bir yaklaşımdır ki, Mescid-i Aksâ'ya tecavüz açısından Şabur ve Buhtunnasır bu zulümden nasiplerini aldıkları gibi, Ospasyonus ve Titos da nasiplerini almışlardır. Dünyanın şarkında-garbında mâbetlere tavır alan bütün mütecavizler bu haksızlıktan hissement oldukları ve olacakları gibi, ahir zamanda, Kâbe'yi ve Ravza'yı tahrip edecek kaba kuvvet de bu katmerli zulmün zalimleri olarak silinmez bir yazıyla kaydedilecektir.

بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ

"(O) göklerin ve yerin eşsiz, emsalsiz mübdiidir."

(Bakara sûresi, 2/117)

بَدَعَ Arapça'da, daha önceden örneği, misli hiç olmaksızın var etme mânâsını taşır. Semavat ve arz da böyle enginlikleri ihata edilemeyen, güzelliklerine doyum olmayan bir eşsizlik arz ederler. Yani misli sebkat etmemiş, örneği görülmemiş hilkat acibelerindendirler. Bir taraftan, misal, örnek ve şablonun bulunmaması, diğer taraftan da madde-i asliyesi ve heyet-i hâliyesi açısından daha cazibi olmayacak ölçüde baş döndürücülüğüyle harikulâdedir. Ve milyarlarca ışıktan işaretleriyle Hz. Mübdi'i göstermektedir.

Evet, yer ve gökler o büyüleyici güzellikleri, muhtevası, perde arkası esrarıyla Hz. Hallâk tarafından "Ol!" deyivermekle oluvermiş; hem de, eksiksiz, kusursuz mükemmeliyet üstü bir mükemmeliyetle oluvermiştir. Olanlar, O'ndan ayrılıp gelen cüzler değil, O'nun zuhuru da değil; varlıkla Hz. Mübdi' arasındaki münasebet Hâlik-mahluk münasebetidir. Ne tevellüd, ne sudûr, ne de gayri iradî bir zuhurdur. Muhalfarz öyle olsaydı, asıl, onca sudûr, zuhur ve ayrılmalar karşısında, tıpkı güneşin bir gün biteceği gibi biter gider. Oysaki, her şey yaratılıp gelişmekte, geliştiği gibi bitip gitmekte, bitip gidenleri

de aynı cazibedar başka güzeller ve güzellikler takip etmektedir.. evet her şey, bir bir gelmekte bir bir gitmekte ve sadece O “Bedîu’s-semavati ve’l-arz” bâki kalmaktadır.

İşte O (celle celâluhu), her gelene vücud ve hayat nurunu bahşetmekle şuur erbabına varlığı ifade ettiği gibi, gidenler gittikten sonra arkadan gelenlerin aynı şeylere mazhariyetiyle de ebediyetini anlatmaktadır.

Bid’at kelimesi de aynı kökten gelir. Dinde olmayıp da sonradan ihdas edilen düşünce ve amel mânâsına gelen bu kelime farklı farklı tarif edilmiştir. Meselâ: “İbadet kasdıyla Efendimiz veya Hulefa-i Raşidin’in yapmadığını yapmak” veya “Resûl-i Ekrem ve Raşid halifelerden sonra ortaya çıkan ve Efendimiz’in herhangi bir sünnetini ortadan kaldırmayan ibadet ve iyi ameller” bu cümledendir. Bid’at hususunda bazı ulema oldukça sert, bazıları da bir hayli yumuşaktır. Üstad Bediüzzaman’ın tespiti itidal remzidir: Dinde ihdas edilen şeyler, usûl itibarıyla herhangi bir disipline muhalif değilse o bid’at-ı hasene; aslını da faslını da temel prensiplerle telif etme mümkün değilse o da bid’at-ı seyyiedir.[18]

İşin doğrusunu Allah bilir.

وَإِذِ ابْتَلٰى إِبْرٰهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنّ۪ي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًاۜ

“Ve şunu da hatırla ki, bir zamanlar Rabbi İbrahim’i birtakım kelimelerle imtihana tâbi tutup da, o da onları tam olarak yerine getirince, Allah ona: ‘Ben seni insanlara mukteda bih bir imam yapacağım.’ buyurdu.”

(Bakara sûresi, 2/124)

Bu âyetin tefsiriyle alâkalı bazı rivayetlere dayanarak, Hz. İbrahim yeryüzünde ilk defa sünnet olan, ilk defa misafir ağırlayan, ilk defa tırnaklarını kesen, bıyıklarını kısaltan, ilk defa... vs. diyorlar.[19] Bu hususlar, Allah Resûlü’nün beyanı çerçevesinde, fıtratla alâkalı şeylerse –ki öyle olduğunda şüphe yok– daha önce de var oldukları söylenebilir. Öyle ise buradaki evveliyete izafî bir evveliyet nazarıyla bakmak uygun olacaktır. İhtimal bu sözün mânâsı, sizin mensup olduğunuz halka itibarıyladır. Yoksa Hz. Âdem’den bu yana gelen insanların ilk sünnet olanı, ilk tırnak keseni vs. değil. Nitekim, Hz. Musa da, bir yerde وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِن۪ينَ *“İman edenlerin ilkiyim.”*[20] diyor

ki, onun da ilk mü'min olmadığı açıktır; öyle ise o da izafîdir. Bu açıdan, İbrahim'in (aleyhisselâm) imtihanı meselesinde söylenebilecek en sahih söz, ona imtihan adına ne verildiyse, onu en ekmel ve en etemm bir şekilde yapmış olmasıdır ve şirke ait her şeyi mübtedilerin dahi anlayabileceği şekilde reddetmesidir.

Zaten, "belâ" kelimesiyle aynı kökten gelen "ibtilâ" tecrübe ve imtihan mânâlarına gelir. Türkçe'de sınama ve deneme sözcükleriyle de karşılayabileceğimiz bu kelime ya test ederek bazı muzmeratı, iç muhtevayı ve bâtınî müktesebatı ortaya koyma; ya da bir şeyin güzel-çirkin, iyi-kötü, seviyeli-seviyesiz evsafını meydana çıkarma şeklinde anlaşılmıştır ki, insanın kalbî ve ruhî hayatının yanında, bedenî ve cismanî bir mahiyeti de haiz olması, birinci derinliği itibarıyla ötelere ve Hakk'a açık olması, ikinci yanı cihetiyle de, yine onun insanî kemalâtının hedeflendiği ilâhî teklifler karşısında insanoğlu hep bir ikilem içinde olacak, hep bir takdir ve tercih durumunda bulunacak, bazen seçeneklerini isabetli kullanacak, bazen de sevap olanı bulamayacaktır ki, işte bu da hem kazananı hem de kaybedeni olan apaçık bir ibtilâ ve imtihandır.

قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَٓاءِۚ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰيهَا

"Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu görüyoruz. Artık seni, râzı olacağın bir kıbleye döndüreceğiz…"

(Bakara sûresi, 2/144)

Âyette ilk göze çarpan husus, kıblenin Kâbe'ye tahvilinin rıza ile beraber zikredilmiş olmasıdır. Bazılarının aklına gelebilir ki, tahvil-i kıble ile rıza arasında acaba ne gibi bir münasebet var da böyle bir üslûp seçiliyor. Bakara sûresi 150. âyetin nüktelerini izah ederken de kısacık değineceğimiz gibi; tasavvufî bir yaklaşımla ifade edecek olursak, hakikat-i Ahmediye ile hakikat-i Kâbe arasında çok sıkı bir münasebet vardır. Bunun en kestirmeden izahı ise, Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Kâbe hakikatinin, âdeta ikiz olarak imkânın döl yatağında beraber yaratılmış olma esprisinde yatmaktadır.. ve tabiî acıdır; şimdilerde bu ikizler birbirlerinden ayrı düşmüşlerdir.

Belli bir dönemde, Kâbe'nin etrafında veya Medine'de bile olunsa, kıble, pek çok hikmetlerden ötürü Mescid-i Aksâ idi. Bu sebeple Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) âşık-mâşuk ilişkisinin çok çok ötesinde, onunla

buluşacağı ânı dört gözle bekliyor ve zımnî bir vuslat iştiyakıyla içini Allah'a açıyordu. Aslında O, sair peygamberler gibi –teşbihte hata olmasın– herhangi bir çekime kapılmayan hatta öteler ötesi âlemde dahi bir şeylere takılıp kalmayan uhrevî bir üveyik gibiydi. Meselâ, Hz. İbrahim (aleyhisselâm) amûdî bir urûcla, yani dikey bir yükselişle yerçekiminden kurtulmuş, halilullah makamına ulaşmış ve bir daha geriye dönmemişti. İhtimal bu kabîl sebeplerle o, ahirette herkesin kendisinden şefaat dilediği ve dilendiği çetin bir anda, kendi nefsinden endişe ederek, kapısına gelenleri bir başkasına gönderecekti.[21] Efendimiz'e gelince, O, amûdî urûcuyla yükselecek, yükselip Sidretü'l-Müntehâ'ya, Kâb-ı Kavseyn'e ulaşacak ama, hiçbir çekime takılmadan hep öteler ötesi âlemlerde seyahat edecek; edecek ve başı dönmeden, bakışı bulanmadan, büyüklüğünün ayrı bir derinliği sayılan bir ulu nüzulle bu gök yolculuğunu tamamlayacaktı.

Evet, böylesi yüceler âleminde dolaşan, meleklerin kanatlarını ayaklarının altında kaldırım taşıymışçasına kullanan bu Serdar-ı Âzam, Melikü'l-İns ve'l-Cân, hakikat-i Kâbe ile buluşmak için, peygamberane nezahet ve nezaketle başını göklere çeviriyor ve içini çekerek "Ne zaman Allah'ım?" diyordu. İşte Cenâb-ı Hakk'ın bu çerçevede O'nu Kâbe ile buluşturması neticesi elbette Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) razı olacaktı. Onun için, *"Seni razı ve memnun olacağın kıbleye çevireceğiz."* buyuruyordu ki, bu aynı zamanda Cenâb-ı Hakk'ın da O'ndan ve O'nun kıblesinden hoşnutluğu demekti.

Bu yeni mihrapla, kudsiyeti mahfuz iki adım geriye çekilecek, insanlığın yepyeni duygu, düşünce, inanç ve telakkilerle yeniliklere açılmaya hazırlandığı bir dönemde, bu eskilerden eski, fakat eskimeyip taptaze kalmış, Hakk'ın matmah-ı nazarı kadim ev, bağrında sakladığı nuru, sırrı ve gizli vâridâtıyla ikizine ve O'nun arkasındakilere açılacak, onları, hiç kimseyi kucaklamadığı bir sıcaklıkla kucaklayacak, ilk ve son olarak, mebde ve müntehâyı birden yaşayacaktır.

قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَٓاءِۚ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰيهَا۪ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِۜ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

"(Ey Muhammed) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. İşte şimdi, seni memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. Artık yüzünü, Mescid-i Haram tarafına çevir. (Ey

Müslümanlar) Siz de nerede olursanız olun (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin."[22]

Bu âyetin bütünü itibarıyla farklı bir tevcih daha söz konusudur: Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) başlangıçta kıble olarak Mescid-i Aksâ'ya dönmesi Medine Yahudileri için, O'nun peygamberliğini kabule bir ihzariye tesiri icra etmişti. Yani onlarda, "Bu, peygamber olabilir." düşüncesini uyarmıştı. Daha sonra da mihrabın Kâbe'ye çevrilmesi, Mekke'de Hz. İbrahim'in dinine bağlı gibi görünen ve karşı millet olarak alâka duyan müşriklerin kalblerini yumuşatmış ve Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamberliğini müzakere edilir bir konu hâline getirmişti. Yani, hem Yahudilerin, hem de müşriklerin kudsiyet izafe ettikleri mekânlar, İslâm dinince kabullenilmiş oluyor ve bu durum onların İslâm'a bakış açılarını etkiliyordu. Zaten, bu âyette olduğu gibi, Kur'ân âyetlerinin, insanın ruh hâletini, onun psikolojik cephesini nazara veren iç içe ayrı bir derinliği vardır ki, tefsir tarihi boyunca belki de en az üzerinde durulan bir konu olmuştur.

Şatr شَطْرٌ bir şeyin yarısı, bir parçası veya tarafı mânâlarına gelir ki, bu da mehmâ emken (mümkün olduğunca) Harem-i Şerif içindeki Kâbetullah'a yönelmenin farz ve zarurî olduğunu gösterir. Pek çok sahabi ve tâbiîn imamları da âyetteki "her nerede" mânâsına gelen حَيْثُمَا 'yı gayet isabetli olarak, yeryüzünde, insanların bulundukları daireler itibarıyla mümkünün araştırılması şeklinde anlamışlardır. Şöyle ki, Harem-i Şerif'in içinde bulunanlar, mevcut ihtilaf çerçevesinde Kâbe'nin yarısına veya az dahi olsa küçük bir parçasına tam olarak; uzakta bulunanlar da o tarafa yönelmekle bu teveccüh emrine riayet etmiş sayılabilirler. Zaten, "Her nerede bulunursanız yüzlerinizi o yöne çeviriniz." fermanı da bu tevcihi desteklemektedir.

Ayrıca, "Her nerede bulunursanız" sözünden, namazda, muayyen bir kıbleye teveccüh şart olsa da, onun için herhangi bir hususî mekâna gerek olmadığı anlaşılır ki,
[23]وَجُعِلَتْ لِيَ الْأَرْضُ مَسْجِدًا beyan-ı Nebevîleri de bunu tefsir ve tafsil sadedinde şerefsudur olmuştur.

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ

عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ ۙ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَلِأُتِمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

"Nereden (sefere) çıkarsan çık (namazda) yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir. (Mü'minler, siz de) nerede olursanız olunuz, yüzünüzü o yöne çevirin ki, aralarında haksızlık edenler müstesna, insanların aleyhinizde (kullanabilecekleri) bir delili bulunmasın. Sakın onlardan korkmayın. Yalnız Benden korkun. Bu, size olan nimetimi tamamlamam içindir. (Bu suretle) umulur ki doğru yolu bulursunuz."

(Bakara sûresi, 2/150)

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye teşrif ettikten sonra 16 veya 17 ay boyunca, namazlarını Mescid-i Aksâ'ya yönelerek kılmışlardı. Tabiî o günlerde, Kâbe'nin içi putlarla doluydu. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise putlara en küçük bir teveccühte dahi bulunmama mesajıyla gönderilmişti. Dolayısıyla belli bir süre kat'î tavrını ortaya koyma adına O'nun Kâbe'ye yönelmesi, namazlarını o tarafa doğru kılması men edilmişti.

Aslında hakikat-i Ahmediye ile hakikat-i Kâbe arasında çok ciddî bir alâka vardır. Ezelî takdir gereği fıtratında bunu hisseden Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), daima Kâbe'ye doğru yönelmek istemiştir ki, O'nun bu kalbden yönelişini Kur'ân bize şöyle anlatır: قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ *"Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu görüyoruz."*[24] Efendimiz'in yüzünü göğe çevirmesindeki kastı ise, kıblenin tahvili konusunda, Cenâb-ı Hakk'ın yeni bir hüküm vaz'etmesi arzusu idi. Evet O, âdeta ötelerden bir haber bekliyordu. Nitekim âyetin devamı bu müjdeyi veriyor ve فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰيهَا ۖ *"Şimdi seni memnun olacağın bir kıbleye döndüreceğiz."* diyor ki, bu hakikati anlayabilmek biraz zor olsa gerek. Hakkıyla bunu anlamak, ancak Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kâbe ile tev'em bir döl yatağında yaratılmış olduğunu kavramaya vâbestedir.

İşte bu çerçeve içinde Efendimiz'in müşriklere müdârât ve mümâşât sayılabilecek mevzularda kesin tavrını koyması gerekliydi. Evet, hakikat-i Kâbe'nin kendisiyle ciddî bir alâkası vardı; vardı ama, O'nun bi'setinin sebebi olan tevhid meselesi, Kâbe kudsiyetinin de, Kâbe'nin kıble olmasının da çok

çok önündeydi. Onun için Efendimiz Mekke'de yönelmeye başladığı Mescid-i Aksâ mihrabına belli bir süre Medine'de de devam buyurdu.

Medine'deki Yahudiler ise, kıblenin Mescid-i Aksâ olmasından hareketle, biz asıl, siz ise bize tâbisiniz demeye başlayarak bunu dinleri adına bir hüccet olarak kullanmak istediler.[25] Aslında Efendimiz arzu etseydi Medine'ye varır varmaz, Kâbe'yi kıble edinebilirdi; ama O, kendi başına hareket etmiyordu ki!.. Evet O her davranışında Allah'a bağlı ve kendine rağmen yaşayan bir Ufuk İnsan'dı.

Ayrıca, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mescid-i Aksâ'yı kıble olarak kabul etmesi, Yahudiler içinde Abdullah b. Selâm gibi nicelerinin gönlünde hidayet meşalesinin daha bir iştialini sağlamıştı. İhtimal, kitaplarında, gelecek peygamberin bu hususiyeti de zikrediliyordu. Her ne ise... Yahudilerden bazıları İslâm'a dehalet ediyorlardı ki, 16-17 ay süren bu uygulamadan maksat hâsıl olmuş ve o insanların, Müslümanlar aleyhine kullanabilecekleri delilleri kalmamıştı. Yani, müşrikler, siz içi putlarla dolu Kâbe'ye yöneliyorsunuz, Yahudiler de, "Siz bizim kıblemize dönüyorsunuz; demek ki asıl din, bizim dinimiz." diyemeyeceklerdi. İşte tam bu ortamda Allah (celle celâluhu), Resûlü'nü, hakikat-i Kâbe ile buluşturdu ve oraya yönelme emrini verdi. Zaten, Ahd-i Kadim'de Eş'iyâ'ya (aleyhisselâm) ait bölümde de bu hâdisenin böyle cereyan edeceğine dair bir kısım işaretler var ki, Yahudilerden bazıları da buna binaen, Efendimiz'in Mescid-i Aksâ'ya doğru namaz kılışını yadırgayarak "Gelecek peygamberin kıblesi Mekke olacaktı; bu ise hâlâ Beyt-i Makdis'e doğru namaz kılıyor." diyorlardı ki, bu da değişik bir zaviyeden vak'aya ışık tutmaktadır.[26]

وَلِأُتِمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ *"Size nimetimi tamamlayayım."* Yani, sizin namaz kılarken Mescid-i Aksâ'ya yönelmeniz bir nimettir. Ama asıl nimet, sevgililerin buluşması ki, bu, Hz. Muhammed'in ve O'nun şahsında ümmet-i Muhammed'in Kâbe ile buluşmasıdır. Dahası oradan da bir yol bulup Sidretü'l-Müntehâ'ya çıkması ve ilâhî teveccühle yüz yüze gelmesidir. Bu ise ancak Kâbe'ye yönelmekle olur. İşte bu mânâda Cenâb-ı Hak, nimetini tamamlamış oluyordu ki, bu da bu ümmet-i merhumeye has bir mazhariyettir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ
إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

“Ey iman edenler (ufuk insan hâline gelebilmek için), sabır ve namaz ile Allah’tan yardım dileyin. Şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir.”

(Bakara sûresi, 2/153)

Sabır, musibetin, gelip çattığı, mâsiyet adına kötü duygu ve hislerin teşvikçi rolünü oynadığı ve itaate ait emirlerin işitildiği, tebliğ edildiği ilk anda şekil, hâl ve düşüncede sarsılmama, şoke olmama ve yer değiştirmeme demektir ki, إِنَّمَـا الصَّبْرُ عِنْـدَ الصَّدْمَـةِ الْأُولٰى *“Sabır, hâdisenin ilk gelip çattığı andadır.”*[27] hadisi bu mânâyı resmeder. Yoksa, alışıp şoku üzerinden attıktan ve muafiyet zırhına büründükten sonra gösterilecek sabra kâmil mânâda sabır denmez.

Bu arada bir hususa işaret etmekte yarar var; en büyük sabır, Allah’a itaat, emirlerine riayet, yasaklarından içtinap adına gösterilecek olan sabırdır. Zira insan, tevhid burcuna ve ubûdiyet ufkuna ancak itaat ile ulaşır. Bu mertebeden sonradır ki, Allah’tan gelen her şeye râm olma ve boyun eğme keyfiyetine bürünme gelir.

Burada, nâmütenâhîye doğru seyahate azmetmiş ilk azmin azimlilerine; eğer siz, her yanıyla ebedîlik gamzeden bir gayeye yürüyecekseniz, böyle bir hedefe ancak uzun ve meşakkatli bir yolla varılır. بِقَـدْرِ الْكَدِّ تُكْتَسَـبُ الْمَعَالِي fehvâsınca, zirvelerin yolu dağdan-tepeden, uçurumdan-dereden geçer. Dolayısıyla da, bu yolda pek çok imtihan ve sıkıntılara maruz kalınır. Hususiyle de, içte nefis ve şeytanın olumsuz telkin, vesvese ve iğfalleri, dışta da münkir, mülhit ve insafsız mütecavizlerin baskı, saldırı, zulüm, gadir ve şaşırtmaları her zaman söz konusu olabilir. Ve siz maddî-mânevî bir gerilim için dişinizi sıkıp dayanmaya, her yandan gelen değişik şeylere cevap yetiştirme mecburiyetinde bırakılabilirsiniz. Ruhî, bedenî yüksek bir donanım içinde olmaz ve ciddî bir temrin ve riyazetle gerekli ölçüde metafizik gerilime ulaşmazsanız takılıp yollarda kalabilir veya temel duygularınıza, düşüncelerinize zıt bir mânevî uçuruma yuvarlanabilirsiniz.

Böylesi muhtemel tehlikelere karşı, sabretmeye şartlanmak bir ilk sığınak, ayakların kaymasına karşı güven vaad eden bir zemindir. Muvaffakiyetlerin kaderi sabır taşı altında plânlanır.. iyi yolun kötü yoldan ayrılma noktası sabır levhasıyla belirlenir.. Hakk’a kulluğun ağır eforları sabır dopingiyle gerçekleştirilebilir.. iman, islâm, ihsan hakikatine sabır helezonuyla yükselinir..

ve insanın, ömür boyu, imandan mârifete, mârifetten muhabbete, mehâfete, ruhanî zevklere, hakikî vuslata ermek gibi bir gayesi ve derdi varsa; sabır onun zâdı, zahîresi, güç kaynağı gibi hep mevcudiyetini hissettirir şekilde onun yanında olmalıdır.

Sabır kendi içindeki çeşitleriyle düşünüldüğünde, insanoğlunun terakkisi adına sunulan reçetenin bu birinci maddesinin önemi kendi kendine ortaya çıkar.

İçinde sabır temrini de ihtiva eden namaz, imanın istikrarı, ruhun tasaffisi, ruhî, bedenî sıhhatin en önemli esas ve vesilesi, içtimaî anlaşma, uzlaşma ve kaynaşmanın en sıcak, en müessir zemini ve ümmet olmanın en açık tezahürüdür. Namaz bütün ibadetlerin pîri ve din gemisinin rotası ve kalbde miraca ulaşmanın da ışıktan merdivenidir. Namazla, imanını tabiatının bir yanı hâline getiren, onunla ruhunu saflaştırabilen, yine onunla kalbî hayatın enginliklerine açılabilen ve onun o yumuşaklardan yumuşak sıcak ikliminde bünyan-ı mersus gibi bir ümmet olduğunu duyan herkes, kulluk yolunun sıkıntılarını rahatlıkla aşabilir ve hedefine ulaşabilir.

وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًاۙ فَإِنَّ اللّٰهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ

"Her kim gönüllü olarak bir iyilik yaparsa şüphesiz Allah şâkirdir (şükre karşılık verir) ve (her şeyi) hakkıyla bilir."

(Bakara sûresi, 2/158)

مَا يَفْعَلُ اللّٰهُ بِعَذَابِكُمْ إِنْ شَكَرْتُمْ وَاٰمَنْتُمْ وَكَانَ اللّٰهُ شَاكِرًا عَلِيمًا

"Eğer siz iman eder ve şükrederseniz, Allah size neden azap etsin! Allah şükre karşılık veren ve her şeyi bilendir."

(Nisâ sûresi, 4/147)

Bu iki âyet-i kerimede görüldüğü gibi, aslında Allah "Meşkûr" (kendisine şükredilen) olmasına rağmen kendini "Şâkir" (şükre karşılık veren) olarak zikrediyor. Kanaat-i âcizanemce burada anlatılmak istenen, mukabele esasıdır. Yani Cenâb-ı Hak kullarına, onların kendisine yaptıkları şeyler cinsinden mukabelede bulunur ki, bu bir ilâhî ahlâk gereğidir. Sadece şükür mevzuunda değil, sair hususlarda da aynı mukabeleye, Kur'ân-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde

çokça rastlarız.Meselâ; فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ *"Kim tevbe ederse Allah onun tevbesini kabul eder."*[28] veya *"Kim Bana bir karış yaklaşırsa Ben ona bir kulaç; bir kulaç yaklaşırsa Ben ona bir arşın yaklaşırım. Kim Bana yürüyerek gelirse, Ben ona koşarak giderim..."*[29] hadis-i kudsîsinde olduğu gibi… Evet, bütün bunlarla anlatılmak veya vurgulanmak istenen husus, nimet kimden gelirse gelsin ona mutlaka mukabelede bulunulması gerektiğidir. Bediüzzaman Hazretlerinin Birinci Söz'de ifade ettiği gerçeği hatırlayacak olursak, çarşı-pazardaki manava, aldığımız şeyler karşılığında bir fiyat veriyoruz; pekâlâ bunların asıl sahibi, var edeni, yaratıcısı Allah'a karşı ne yapıyoruz veya O bizden ne istiyor?[30] Elbette ki, Allah'ın verdiği nimetlere mukabele, O'nun istediği ve belirttiği tarz üzere olacaktır.

Meseleyi azap açısından ele aldığımızda da durum değişmez. Meselâ, şu âyet-i kerimelere bakın:

يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْۚ *"Şüphesiz münafıklar Allah'ı aldatmaya kalkıyorlar, hâlbuki Allah onların aldatmalarını boşa çıkarıyor (ve oyunlarını başlarına çeviriyor)."*[31] وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللّٰهُۜ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ *"(Düşmanlar) tuzak kurdular. Allah da tuzak kurdu (tuzaklarını başlarına doladı). Allah, hileleri boşa çıkarmakta pek güçlüdür."*[32]

Evet, Cenâb-ı Hakk'ın bu âyetlerdeki mukabelesini, وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ *"Hâlbuki kötü tuzak, sahibinin başına dolanır."*[33] çerçevesinde anlamalı. Çünkü kötü fiillerin Allah'a isnadı münasip düşmez.

Evet, Allah (celle celâluhu), ne alan ve şükreden, ne veren ve O'nun rızasını düşünenleri, ne de aldıklarına karşı nankörce davranan, vereceği yerde de ya cimri kesilen veya verdiklerini çıkar mülâhazasıyla ve başa kakmakla öldürenleri mukabelesiz bırakır. Ruhlarında mazhariyetlerini şükürle seslendirenler, Allah'ın onlara bahşettiği şeyleri, ilâhî ahlâkın gereği deyip başkalarına verenler bu tavırlarıyla yeni vâridâta davetiyeler çıkarmış olur ve kurbete sıçramak için yeni bir rampaya binmiş sayılırlar. Böyle bir "salih daire" (doğurgan döngü) de hayırlar, hep hayırlar doğurur.. ve nihayet gider maiyyet ufkuna ulaşırlar ki;

وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتّٰى أُحِبَّهُ فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ

سَمْعَهُ الّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الّذِي يُبْصِرُ بِهِ وَيَدَهُ الّتِي يَبْطِشُ بِهَا
وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا

hadisinin medlulünce[34], ömrünü farz-nafile arası bir terakki kuşağında geçirenlerin Cenâb-ı Hak, onun işittiği kulağı, gördüğü gözü ve idrak ettiği kalbi olur; olur da, iyi şeyler işitir, iyi değerlendirmelerde bulunur.. hep iyi şeyleri görür ve zaviye inhirafına girmeden her gördüğünde ayrı bir mârifet dersi alır ve bütün bildiklerini kalbinde bir mârifet balı hâline getirebilir.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ
اللّٰهِ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلّٰهِ

"İnsanlardan bazıları da Allah'tan başkasını eş, ortak edinir ve Allah'ı seviyor gibi onları severler. İman edenlerin Allah'a muhabbeti ise daha sağlam (ve daha fazladır)."

(Bakara sûresi, 2/165)

Zannediyorum bu âyet-i kerime de şu küllî hakikati anlatıyor: Bir mü'min için iradî sevmelerde, Allah sevgisinin üstünde hiçbir şey olmamalıdır. Sevginin, tabiat hâline gelip bütünüyle insan benliğini sarıp onu deliye çevirmesi, zamanla hâsıl olur ve insanın mârifeti ölçüsündedir. İradî sevgi bir alâka ve tercihtir ki;

لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتّٰى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَلَدِهِ وَوَالِدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

"Sizden biri, beni evlâdı, ana-babası ve bütün insanlardan daha fazla sevmedikçe iman etmiş (imanın kemal mertebesine ulaşmış) olamaz."[35]
hadisi bu kademeye işaret etmektedir. Aslında gerçek sevgi ve aşk da böyle bir ilk adımla başlar. İnsan fitrat ve tabiatı icabı sevmelere gelince, yani insanın ana-babasını, çocuğunu, hanımını, malını vs. sevmesi, evet bunlara karşı sevgi de, muhakkak Allah'ın emrettiği çerçeve içinde olması lâzımdır. Aksi hâlde, Allah kulunu ya dünyada çeşitli vesilelerle imtihana tâbi tutar ve muaheze eder ya da ahirette. Hâsılı, mü'min denge insanıdır.
O bu dengeyi, hayatının her lahzasında, hem de bir sürü başka arzu ve isteklerine rağmen korumak zorundadır.

Evet, insanların bir kısmı, gözünde büyüttüğü kimseleri açıktan açığa ilâh

kabul eder; "Rabbimiz, mâbudumuz, tanrımız!" der, onun yaratmasından, sevk ve idaresinden dem vurur ve onu Hz. Mâbud-u Mutlak'ın yerine koymak isterler.. kimileri de böyle bir duygu ve düşünceyi tasrih etmese de genel alâka, münasebet, teveccüh ve bekleyişleriyle aynı şirki irtikâp ederler. Birincilerin anlayış ve tavırlarına sarih şirk denecekse, ikincilerinki zımnî ve dolaylı yoldan şirk kabul edilebilir ki, âyet bunlardan birinci kategoriye dahil olanları şiddetle zecretmekte, diğerlerine de tenbihte bulunmaktadır.

Ayrıca, bu âyet, ulûhiyetle muhabbet arasında bir köprü kurarak, insanların, tapageldikleri şeylere karşı sevgi ve alâka duyacaklarına dikkati çekiyor ki, eğer mâbud zannedilen şeyler seviliyor, onlara itaatte bulunulup önlerinde serfürû ediliyorsa, mü'min gönüller, sinelerinin vüsatini aşkın bir enginlik içinde, delice O'nu sevmeli, O'na tahsis-i nazar etmeli, ömrünün gerçek değerini O'nun emirlerini dinlemede aramalı ve O'nun hoşnutluğuna kilitlenerek O'nu memnun etmeyi hayatının gayesi bilmelidir.

O'nu sevmeyenler, meçhul akıbetlerinin endişesi ve kendi kendilerine kalmış olmanın ürperticiliğiyle titreyedursunlar, hakikî mü'minler, vesile-i iman, vesile-i mârifet ve bir mânâda vesile-i necatları olan evliyâ, asfiyâ ve enbiyâyı sevmede bile fevkalâde temkinli, ölçülü ve tevhit eksenlidirler. Allah'ı evvelen ve bizzat, âşık-mâşuk münasebetini aşkın bir muhabbetle sever, O'ndan ötürü de her şeye karşı nisbî bir alâka duyar ve bağırlarına basarlar. Onları, Allah'ı seviyor gibi sevmez; kıymetlerinin izafîliğine göre Allah için severler. Böyle bir muhabbet pâyidârdır, sarsılmaz; aklî, mantıkî ve kalbî alâkadan kaynaklanmaktadır, şaşırtmaz...

يُرِيدُ اللّٰهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ

"Allah sizin için kolaylık ister, (size) zorluk istemez."

(Bakara sûresi, 2/185)

Dinde, esas itibarıyla zorlama yoktur. Zor görülen şeyler kolaylık vesilesidir. Seferde namazın kasrı, Ramazan'da iftara ruhsat verilmesi, teyemmümün teşrii gibi zarar ve sıkıntı olan hususlarda hep işin kolay tarafına gidilerek ruhsat yolu intihap edilmiştir. Hatta nisyanla yapılan yanlışlıklar affedilmiş, Ramazan'da unutularak yenen şeye orucu bozmamasının yanında ziyafetullah nazarıyla bakılmıştır. İster aslî bir husus, ister arizî bir sebepten ötürü bir kısım mükellefiyetler kaldırılmış ve hep kolaylık yolu takip edilmiştir. Bu itibarla denebilir ki asıl ve umumî teşri açısından nice zor

görülen mükellefiyetler vardır ki, her biri ebedî saadetin birer temel taşı sayılırlar. Meselâ, içinde nefisle mücadele, kalbî ve ruhî hayata yükselme, sabra alışma, uhrevîleşme ve ahirete ehil hâle gelme gibi nice güzel ibadetler vardır ki, meşakkat ve sıkıntı bahis mevzuu olduğu her yerde, ya yerlerini küçük, kolay bir bedelle değiştirir geriye çekilirler veya bütün bütün silinir gider sevap definelerini niyetin enginliğine emanet ederler. Sonradan kazalar ve fidyeler birer küçük bedel, bütün bütün âcizin, takatsizin bazı sorumluluklarının düşmesi ise niyete sığınma demektir.

Dinî emirlere uymaktaki zorluk veya kolaylık şahısların ruh hâleti, eğitimi, alışkanlıkları vs. ile doğru orantılıdır. Zira din, ibtidâ ile intihâyı cem etmiş, bünyesinde toplamıştır. Yani, bu dine mensup olan profesör de, onun kapıcısı da, işçi de, onun patronu da, kadını da, erkeği de bu dinde doyum noktasına ulaşabilir. Emir ve yasaklara uyma neticesi hâsıl olan halâveti herkes içinde bulunduğu dereceye göre tadabilir. Fakat İslâm'ın emir ve nehiylerine zatî değerler açısından baktığımızda, onların kolaylık ve müsamaha ile dopdolu olduğu görülecektir.

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا
دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ

"Kullarım sana, Beni sorduğunda (bilmeliler ki) Ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm. O hâlde (kullarım da) Benim davetime uysunlar ve Bana inansınlar ki doğru yolu bulabileler."

(Bakara sûresi, 2/186)

Allah, değişik münasebetlerle kullarına olan yakınlığını ifade ettiği gibi burada da: "Ben kullarıma çok yakınım." buyuruyor. Evet, Allah kullarına çok yakındır ama, kul O'nu ancak, amellerinde hulûsu, duygularında inkişafı vs. ile ulaştığı mertebeye göre bilebilir. Takdir edersiniz ki, Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'ı tanıyıp vicdanında hissetmesiyle, ümmetinden herhangi birisinin –velev ki evliyâ bile olsa– Allah'ı tanıması bir değildir. Böyle bir konuda mühim olan, kişinin bir taraftan mârifetullah adına derecesini artırması için çabalayıp gayret göstermesi; öte taraftan da ulaşabildiği bu mertebelerin hakkını vermesi veya verebilmeye çalışmasıdır. Yani fert, o mertebede nasıl bir irtibat içinde bulunması, nasıl bir duygu ve düşünce atmosferi içinde yaşaması, nasıl bir ameller kuşağında imrar-ı hayat

etmesi gerekiyorsa, onu mutlaka yapmalıdır. Aksi takdirde yüksek bir kulenin tepesinden düşüyor gibi derin bir çukura sukut edebilir.

Burada her şeyden önce Allah'ın yakınlığı, duaya süratle cevap verme bişaretiyle irtibatlandırılmış ve bu yakınlık kemmî, keyfî buudların dışına çekilerek o konudaki mülâhazaların menfezleri kapatılarak, inanarak yapılan dua ile, böyle bir duaya icabet mantûkundan hâsıl olan netice-i kurbet nazara verilmiştir.

Bundan başka, duanın esbap üstü tesirine dikkatler çekilerek, duanın bir yararı olmadığı kanaatini taşıyan bütün natüralist, materyalist hatta monistlerin ağzına birer ikaz şamarı vurarak, esbap ve tabiat kanunlarının Allah'ın mahlukları olduğu ve onların Zât-ı Ulûhiyet'in irade ve meşîetini bağlamadığını, bağlayamayacağını; tabiattaki ıttıradın yanında O istediğinde her şeyi değiştirebileceğini, mucizeler, kerametler gibi harikulâde hâdiseleri yaratmanın yanında, sırf dua ve yakarışlara da cevap vererek esbap üstü pek çok şey yaratacağını ihtar etmektedir. Bunu ihtar ettiği gibi, bî kem ü keyf yakınlığını da hatırlatarak, dua ederken bilmeyen, duymayan birine bir şeyler anlatıyor gibi bağırıp çağırarak değil; en pes sesleri, en gizli kalbî mülâhaza ve hatıraları da en gür sesler, soluklar gibi duyan وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ[36] Sultanı'na yalvarıp yakarma edebi içinde dua edilmesi gerektiği vurgulanıyor ki, bir de فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ *"O hâlde (kullarım da) Benim davetime uysunlar ve Bana inansınlar ki doğru yolu bulabileler."* muktezasınca, O'nun emirlerine yürekten imtisal eder ve her işlerinde iman-ı kâmili hedeflerlerse, rüşdlerini ortaya koymuş ve maksatlarına ermiş olurlar; olurlar zira kul, kendi tutku, zaaf ve garazlarından tecerrüt ederek O'na sığındığı ölçüde Cenâb-ı Hakk'a tefvîz-i umûr etmiş olur. O da, hususî teyidi, hususî muamelesiyle ekstradan lütufta bulunarak, binlerce sebebin, binlerce tabiî kanunun, binlerce izafî gücün milyonlarca senede ortaya koyamadıkları bir şeyin bin katını birden ihsan eder.

"Hak tecellî eyleyince her işi âsân eder,
Halk eder esbâbını bir lahzada ihsan eder."

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ

"Fitne tamamen yok edilinceye ve din de yalnız Allah için oluncaya kadar savaşın."

(Bakara sûresi, 2/193)

Bu âyetin yorumu adına söylenebilecek en güzel sözlerden biri İbn Ömer, Abdullah b. Zübeyr ile Haccac-ı Zalim arasında cereyan eden hâdiseler esnasında söylenmiştir. Şöyle ki, iki kişi İbn Ömer'e gelirler ve aralarında şöyle bir konuşma cereyan eder:

–İnsanlar zayi oluyor, herkes ölüyor. Sana gelince; evet Allah Resûlü'ne arkadaşlık etmiş olan sen, evinde oturuyor, bizimle beraber cihad etmiyorsun.

–Allah'ın kardeş kanı akıtmayı haram kılması, benim sizinle beraber olmama mânidir.

–Ama Allah *"Fitne yok edilinceye kadar onlarla savaşın."* buyuruyor.

Ve işte İbn Ömer'in dünya çapındaki değerlendirmesi:

–Biz, fitne olmayıp, din Allah için oluncaya kadar hep o kavgayı verdik. Size gelince, din Allah'tan başkaları için olsun diye ve fitne çıkarmak için çarpışıyorsunuz...[37]

Mekke dönemi ki, peygamberlik süresinin yarısından fazlasını teşkil eder. Allah Resûlü mücadelesini hep "Allah'ın yeni bir emri gelinceye kadar bağışlayıcı olun ve hoşgörü ile davranın." çizgisinde ve أُدْعُ إِلٰى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ *"İnsanları Rabbinin yolu (olan İslâm)'a hikmet ve güzel öğütlerle çağır ve onlarla tartışmalarını en güzel bir üslûp içinde sürdür."*[38] esprisine göre devam ettirmiştir. 13-14 sene karşı tarafın kin, nefret, gayız; tecavüz, tehcir ve baskılarına karşı Müslümanlar af, hoşgörü ve sevgiyle mukabelede bulunmaktan asla geri kalmamışlardır. Bağışlamanın, iyi niyetin, şefkatle kucaklamanın dahi yumuşatamadığı bu haşin fıtratlara karşı, temel esprisi, dine tecavüz edilmemesi, insanların öldürülmemesi, nesillerin zebil olmaması esasına dayanan, caydırıcılık ve dinin anlatılmasına zemin hazırlama mülâhazasıyla kuvvet kullanma dönemine geçilmiştir.

Önceleri afv u safh, daha sonra tedafüî bir tavır, bilahare de hem evrenselliğin gereği, koskocaman bir âlemde, sadece kuvvete hak tanıyan, kuvvet kullanarak bâtılı hak gösteren ve çapulculuğa alışmış bulunan densizlere haddini bildirmek, hem de insan tabiatında bulunan ve önü alınamayan kavga duygusunu, tutkusunu zapturapt altına almak, disipline etmek, muhtemel taşkınlıkları önlemek için, işareti geçmiş kitaplarda Hz. Sahibu's-seyf maddî cihada mezun ve memur kılınmıştır. Evet, önce sadece izin, sonra da harp ve

sulh meselelerini belirleyen bir sürü emir.. elbette ki öyle olacaktı; zira şiddete, hiddete, katle, teşride açık olan insan tabiatı eğer böyle disipline edilmeseydi, kavga başlayınca, işin hakemliğini duyguları kan, düşünceleri kan, kan gölü içindeki harp kahramanları (!) yapacaktı ki, böyle hakemlerin verecekleri kararların nasıl olacağı bellidir. Onun içindir ki Kur'ân ve Sünnet, beşerî boşlukların sebebiyet vereceği noktaları tutmuş, nizam-intizam altına almış ve insan hislerinden kaynaklanacak bütün muhtemel suiistimallerin kapılarını kapamıştır; kapamış, önce tedafüî muharebe prensipleriyle, daha sonra da şartlar gerektirdiğinde taarruz emirleriyle meselenin farklı buudlarının da bulunduğunu ortaya koymuştur.

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللّٰهُ النَّبِيِّنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ

"İnsanlar bir tek ümmet idi. Sonra Allah müjdeleyici ve uyarıcı olarak peygamberleri gönderdi."

(Bakara sûresi, 2/213)

Bazı yorumcular, *"İnsanlar bir tek ümmet idi..."* âyetinin tefsirinde, Âdemoğullarının hepsi kâfir idi, Allah bunlara; "Hz. Nuh'u ve peşi sıra da diğer peygamberleri gönderdi." derler. Bu görüş kat'iyen doğru değildir. Yeryüzünde Hz. Âdem'den bu yana her zaman insanlar bir nebinin vesayetinde bulunma, gelişme, yetişme imkânını bulmuş; ama ya değerlendirmiş ya da değerlendirememiş, olduğu gibi kalmıştır. Ne var ki baştan beri o, hiçbir zaman başıboş bırakılmamıştır. Gerçi bazıları peygamberlerin yeni mesajı yüzünden ihtilafa düşmüşlerdir ama, bi'set-i enbiyânın getirdiği kat kat fazladır. Bediüzzaman yaklaşımıyla 100 çekirdeğin 80 tanesi çürüse, 20 tanesi ağaç olsa, nasıl o çekirdek sahibi zarar etti denilmez; öyle de 100 insan içinde 20 tanesi inanıyor ve gaye-i hilkati istikametinde bir hayat yaşıyorsa, o yeter ve umum mevcut abesiyetten kurtulmuş sayılır.[39]

Evet, ilk insanlar, ilk peygamberler sayesinde bir ümmet idi.. bir asıldan ve tek bir kökten gelmiş olmanın onların vicdanlarında bıraktığı tesirle bir bütün ve bir cemaatti. Onlar dinsiz, imansız, vahşi ve mütecaviz değillerdi. Sonradan bir kısım arizî sebeplerle ihtilafa düştü ve birliklerini bozdular. İlk insan, ilk peygamber birleştirici bir unsur olarak uzun zaman devam etti. Sonra insanların tabiatlarına, bazı maslahatlar için aynı zamanda birer imtihan vesilesi olsun

diye dercedilen bazı duygular hükümlerini icra etmeye başladı; aklın, mantığın yerini hisler, hevesler aldı.. hidayetin yerine gelip heva oturdu.. ve derken ittifak ve vahdet ihtilafa yenik düştü.. ve Allah (celle celâluhu) temelde, safvet ve istikamete programlanmış insan fıtratını bir kere daha özüne uyarmak ve onun kalbiyle hakikatler arasındaki engelleri bertaraf etmek için, yeni yeni peygamberler göndererek insanoğlunu hayrın neticesiyle ümitlendirip şerrin akıbetini göstermekle de temkin ve teyakkuza çağırdı. Ne var ki, bazıları heva ve heveslerine esaretten kurtulamadıkları, bazıları da kendilerini kibir, zulüm ve taşkınlık akıntılarına saldıklarından, her yeni dönemde ihtilaflarını az değiştirerek, ama mutlaka katmerleştirerek ayrı ayrı yollarda devam ettirdiler.

Aslında, bu insanların ilk ihtilafları, önceki gerçeklerin onların nazarında matlaşmasından, silinip gitmesinden ve yerlerini başka şeylerin işgal etmesindendi. İkinci ihtilafları ise, her şeyi yeniden netleştiren, kapalı noktaları aydınlatan delil ve hüccetlere rağmen ya kıskançlık ve taşkınlıktan farklı yorumlara girmelerinden veya onca ilâhî burhan ve hüccete rağmen indî içtihatlara girmelerinden kaynaklanıyordu.

Oysaki Allah (celle celâluhu) içtihada ihtiyaç hissettikleri boşlukları âyât-ı beyyinâtıyla doldurmuş, his ve heves kaynaklı yorumlara giden yolları kapamıştı. Siz isterseniz bunu fukahâ ağzıyla: "Mevrid-i nassda içtihada mesağ yoktur."[40] şeklinde de ifade edebilirsiniz. Evet onlar, ittifak vesilesi âyetleri kabul etmeyip, ihtilaf sebebi hevâî içtihatlara saptıklarından ihtilaf ve sapıklık gayyalarına yuvarlandılar.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اٰيَةَ مُلْكِه۪ٓ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ ف۪يهِ سَك۪ينَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِمَّا تَرَكَ اٰلُ مُوسٰى وَاٰلُ هَارُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلٰٓئِكَةُ إِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ

"Peygamberleri onlara: Onun hükümdarlığının alâmeti, tabutun size gelmesidir. Meleklerin taşıdığı o tabutun içinde Rabbinizden size bir sekîne, Musa ve Harun hanedanının bıraktıklarından bir bakiye vardır. Eğer inanmış kimseler iseniz, sizin için bunda şüphesiz bir alâmet (bir ilâhî beyyine) vardır."

(Bakara sûresi, 2/248)

Lügat mânâsı itibarıyla, ciddiyet, vakar, sebat, itminan veya rahatlatıp huzur

veren bir mucize, bir âyet mânâlarına gelmektedir ki, onu gözler görüp gönüller hissedince, ruhlarda sükûnet hâsıl eden temessül kabiliyeti yüksek bir tecellî türüdür ki, bazen yakut ve zebercet kanatlı inleyen bir kedi, bazen hoş bir esinti, bazen de bişaret gamzeden bir nesne şeklinde resmedilmiştir.

Her ne olursa olsun bu, geçmişteki enbiyâ-i izâmdan geriye kalmış mübarek bir bakiyedir ki, gönüller onunla sükûnet bulur.. ruhlar güven ve itminana erer.. sekîne, tabutun içinde
olduğundan o aynen sekînenin kendisi kabul edilerek teberrük vesilesi sayılır. Hem öyle bir sayılır ki, onu harikulâde hâdiselerin kahramanları olan melekler taşır; taşır ve onu tazimle kıymetler üstü kıymete ulaşırlar.. ve aynı zamanda ona bu denli tazimleri, tabutun ne mübarek bir nesne olduğunun ilanı sayılır.

Kur'ân ve Sünnet'te zikredilen sekîne; Cenâb-ı Hakk'ın insanlara gönderdiği ukbâ buudlu ve metafizik âlemle alâkalı, indiği kimselerin kalblerine kût ve kuvvet, iradelerine fer veren melekûtî bir nesne ve bir tecellîdir. Yerinde hak dostları tarafından istenmiş, yerinde talepsiz, ama "hâl"e lütfedilmiş öyle sırlı bir teveccühtür ki, onun atmosferine girenler oldukları yerden nâmütenâhîliği duyarlar. Bu arada bazıları sekîneye, meleklerin inmesi, bazıları ruhanî varlıkların gelmesi demişlerdir. Ne var ki, ister melekler, isterse melekler haricindeki ruhanî varlıklar olsun, sekîne indiği yere itminan da iner.. iner ve öyle bir atmosfer meydana getirir ki, artık orada bir doymuşluk ve itminan hâsıl olur. Hem öyle bir hâsıl olur ki, o çerçevede her tarafa ölüm yağsa, ihtimal sekîneye eren kılını bile kıpırdatmaz. İşte Hendek'in, وَزُلْزِلُوا *"Sarsıntıya uğradılar."*[41] ifadesiyle anlatılan, o günlerce muhasaranın demir pençesinde kıvrandıkları hâlde dimdik ayakta durmasını bilen babayiğitleri.! Ve işte Uhud'un her şeyi temelden sarsan depremleri karşısında ölüme meydan okuyan leventleri..! Kolay değil; Hz. Hamza başta olmak üzere pek çok yiğit şehit olmuş ve yetmişe yakın insan ukbâya göç etmişti. Bütün bunlardan sonra Allah, sekîne ile onların imdadına yetişince, hepsi yeniden aslanlar gibi kükremiş ve ertesi gün yaralı olanlar dahil herkes yeni bir seferberlik demiş ve yürüyemeyecek derecede mecruh olanları sırtlarında, omuzlarında taşıyarak düşmanı takibe koyulmuşlardı.
Ebû Süfyan, kendilerini bu halleriyle bile Mekke'nin içine kadar kovalamaya azimli bu insanları görünce "Uhud'da bir parça zafer kazandık. Onu da elden kaçırmayalım.." diyerek ordusuna bir an evvel hızla kaçma emrini vermişti. [42]

Onun için yukarıda belirttiğimiz gibi sekîne, bilinen bu özelliklerinden dolayı öteden beri dualarda istenen bir husus olmuştur. Nitekim Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hendek öncesi çukurları kazarken, sahabe-i kiramla beraber, hep bir ağızdan فَأَنْزِلَنْ سَكِينَةً عَلَيْنَا *"Sekîne indir bizim üzerimize."* demişti.[43]

Yalnız; sekîne her kişi veya her kavme aynı şekilde tecellî etmeyebilir. Allah'ın lütfu, mevhibesi diye de nitelendirdiğimiz sekînenin inişinde, fertlerin veya cemiyetlerin durumu hep söz konusu olagelmiştir. Meselâ; Bedir'de sekîne, meleklerin harp meydanında, onların çelik çavak hareketleri ile temsil edilmiştir; Üseyd b. Hudayr'a, hâlisâne Kur'ân okurken gelen sekîne, buğumsu bir bulut şeklinde tecellî etmiştir.[44] Hicret esnasında, Sevr mağarasında Hz. Ebû Bekir'in Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) adına tüm çırpınmalarına rağmen, Allah'a tevekkül ve itimadını koruyan Efendimiz'de o, kalbte doymuşluk ve itminan şeklinde tecellî etmiştir. Yine hicrette kinle bilenen kılıçlara hedef olacağını bile bile Efendimiz'in yatağına yatan Hz. Ali'de itminan ve güven şeklinde belirmiştir.

İsrailoğulları'na gelince; onlar hakkında önce şu hakikati tespit ve teslim etmeliyiz ki, bu tarihî kavim, karakteristik özelliği, duygu, düşünce, inanç ve yaşayışındaki hususiyetleri
itibarıyla sekîne onlara elle tutulur, gözle görülür bir nesne hâlinde lütfedilmişti. لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى نَرَى اللّٰهَ جَهْرَةً *"Allah'ı açıktan görünceye kadar sana iman etmeyeceğiz."*[45] demişler ve bu düşüncelerini لَنْ nefiy edatı ile ifade ederek, çok çabuk inanma niyetinde olmadıklarını açığa vurmuşlardı. Burada istidradî bir hususu arz etmek yararlı olacak: Böyle her şeyi gözle görmeye bağlayan bir topluma zannediyorum Hz. Mesih peygamberlik yapamazdı. Zira o bir noktada ruhanîliği temsil ediyordu. Vâkıa, bunun da bir hikmeti vardı. Yani Hz. Mesih, temsil ettiği bu ruhanîliği ile Yahudilerin bazı katı ve sert pozitivist düşüncelerini tadil edecek ve bir ölçüde Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) zemin hazırlayacaktı.. ve ömrü boyunca da hep öyle yapmaya çalıştı.. çalıştı ve mesajlarını da onların seviyesine göre sundu. Hiçbir zaman onların yadırgayacakları ve kabullenemeyecekleri şeyleri söylemedi. Hatta *"Benim size diyecek daha çok şeylerim var ama onu Faraklit geldiğinde söyleyecek."*[46] diyerek, sözü kendinden sonra gelecek Zat'a bıraktı. Demek ki Hz. Mesih, hiçbir zaman

onların idrak, tasavvur ve muhakemelerini aşan şeyler söylemiyordu. Ne var ki buna bile katlanamayan, gözünü madde bürümüş bir kısım zayıflarla bazı Roma sergerdanları bu yüce peygamberi öldürmeye teşebbüs ettiler.

Evet, işte bu vasıfları haiz toplumlara sekîne, Efendimiz'e, Hz. Ali'ye, Üseyd b. Hudayr'a geldiği şekliyle tamamen mânâ ve ruh televvünlü olarak gelseydi, bunlar ondan hiçbir şey anlayamazdı. Onun için böylelerine gelen sekîne, maddî buudlu olup, onların kudsiyet atfettikleri bir türden geldi. O da içinde Hz. Yusuf, Hz. Musa ve Hz. Harun'dan (aleyhimüsselâm) kalma kudsî emanetlerin bulunduğu ve o güne kadar kaybolduğu bilinen bir tabutun içinde veya ittisalinde memsus, meşhud bir nesne olarak gelmişti.

Burada sekînenin tabut içinde gelmesi zâhirî ve bâtınî açıdan değerlendirilebilir. Zâhirî açıdan:

1.Allah'ın kudretini gösterir.

2.Bişareti veren peygambere güven ve itimadı artırır.

Bâtınî olarak: Yahudilerin böyle harikulâdeler ufkunda cereyan eden olaylardan alacağı güç ve kuvvettir. Fakat, bizde de olduğu gibi, bu husus herkesin almaçlarına göre değişkenlik arz eder. Almacı kuvvetli olup, ona teveccüh eden insanın alacağı hisse ile, bunlara karşı kapalı yaşayan, her şeyi tenkit mülâhazasıyla ele alan insanın alacağı hisse elbette ki değişik olacaktır.

Ayrıca tabut, belli bir dönem itibarıyla o kavmin duyguda, düşüncede, inançta ölü olduklarının remzi de olabilir. Veya sekînenin tabutta tecessümü bu cemaatin dirilişinin remzi olabilir. Bu sebeple Hz. Davud (aleyhisselâm) daha sonraları o tabutu, hep ordunun önünde taşımış ve nereye giderse beraberinde götürmüştür.

وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْاَرْضُ
وَلٰكِنَّ اللّٰهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ

"Eğer Allah'ın insanlardan bir kısmının kötülüğünü diğerleriyle savması olmasaydı elbette yeryüzü fesada uğrar (ve altüst olurdu). Ne var ki Allah bütün âlemlere (hususiyle de insanlığa) karşı lütuf ve kerem sahibidir."

(Bakara sûresi, 2/251)

Allah'ın (celle celâluhu) buradaki tevcihi, pek çok hususa dikkatlerimizi çekmenin yanında tıpkı hayvanlarda olduğu gibi, insanlık âleminde de ekolojik

denge misillü belli bir mizan ve ölçü vaz'edildiğini ve her şeyin, herkesin zapturapt altına alındığını belirtiyor. İşte, netice itibarıyla böyle bir dengenin sağlanması için, insanlık hesabına, insanlığa ait bir yola bizleri hidayet ediyor ve bu hususla alâkalı olarak içlerimizde mücadele etme gerilimini yaratıyor. Zira bu neticenin tahakkuku sebepler çerçevesinde ancak insan eliyle ve beşer müdahalesiyle gerçekleşebilecektir. Aksi hâlde, âyette de belirtildiği gibi, yeryüzü yaşanmaz bir hâle gelebilir.

Evet, insanlar belli maksat ve maslahat için, tabiatlarına yerleştirilen bir kısım duygularını, dinin ehlileştirici disiplinlerine tâbi tutarak yararlı hâle getirmezlerse, her zaman mütecaviz ve tahripkâr olabilirler. Böyle muhtemel mütecaviz ve tahripkârlara karşı, imanla, İslâmiyet'le insanî duygularını geliştirmiş, hakperest, nizam âşığı, huzur ve emniyet soluklayan müdafiler bulunmazsa, yeryüzünde sürekli, bir yandan "tegallüpler, esaretler, tahakkümler, mezelletler" yaşanır; diğer yandan da devletler arası muvazene, toplumlar arası emniyet ve güven mütegalliplere ve müfsitlere kalır ki, bu da insanlığın fesada ve kargaşaya yenik düşmesi demektir. Fitneye, fesada yenik düşmüş bir ortamda ise, ne insanca yaşamaktan, ne ilim ve sanattan, ne din ve imandan, ne de o millet ve topluma güven ve itimattan söz edilebilir. Böyle kargaşanın hükümferma olduğu bir zeminde olsa olsa herkes birbirinin kurdu olur ve kuvvetli kendini haklı görür.. gücü ölçüsünde hakk-ı temettu peşinde koşar.. hukuku keyfileştirir.. ve çarpık felsefesinin, bencil duygularının harmanı bir dünya kurmak ister.

İşte, bütün bu olumsuz şeylere fırsat vermemek ve tahdit edilmemiş iradeleri tadil etmek için Allah, insafsız ve imansıza karşı inançlıyı, zalim düşünceye karşı hakperest ruhları, mütecavizlere karşı adil insanları, baskıcı mütegalliplere karşı da insanî sevgiyle dopdolu müdafileri yaratmıştır ki, tabiattaki denge gibi, insanlar arasında da muvazene teessüs edebilsin.. ve dünya kuvvetin, hissin, ihtirasın hâkim olduğu bir batakhaneye dönmesin.

Hatta, aklı, imanı, irfanı olan kimselerin, yeryüzü fesada teslim olmuşsa, onu kurtarmaları, olmamışsa da böyle bir ihtimal söz konusu ise, salahın devamı için, kargaşa yanlılarını ve bozguncuları zapturapt altına almaları bir vecibedir. Bunun için ilim-irfan yuvaları tesis eder, insanları rehabilite edebilecek merkezler açar, gerekirse lobiler oluşturur, birlikler kurar ve çok alternatifli halâs ve ıslah yolları belirler, fitne ve fesadın bütün menfezlerini tıkar ve açılma istidadı gösteren fitne kapılarının açılmasına da fırsat vermezler.

Bunları yapabilme, yapanlara Allah'ın fazlı, keremi, yapanlar için de onları değerler üstü değerlere ulaştıran birer fazilet nişanesidir.

اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ اَلْحَيُّ الْقَيُّومُ

"Allah, kendinden başka ilâh bulunmayandır. O, Hayy'dır, Kayyum'dur."

(Bakara sûresi, 2/255)

Evet O yegâne Mâbud'dur ve O'ndan başka hak Mâbud da yoktur. Yoktur; zira ezelden ebede varlık O'nun ziya-i vücudunun gölgesi, kâinatın her köşesindeki hayat O'nun hayatının aks-i nuru, mevcudiyetini devam ettirmeye çalışan her varlığın varlığını sürdürmesi de O'nun kayyumiyetinin, fâni levhalara küçük bir cilvesidir. O'nun varlığı Kendinden, hayat ve kayyumiyeti de zâtındandır. O'ndan başka kim ve ne varsa, hepsi O'ndan; O'nun tecellî-i sıfât ve esmâsındandır.

O öyle bir Hayy u Kayyum'dur ki, O'nun varlık ve hayatının söz konusu olmadığı bir yerde, ne var olmaya, ne de hayat muammasına herhangi bir izah getirmek mümkün değildir; O'nun –O Kendi Kendine, her şey de O'nunla kâim– mânâsındaki kayyumiyetini nazara almadan, varlığın devam ve temadisini mâkul bir zemine oturtmak imkânsızdır. O zât biricik Zât-ı A'zam, bu iki isim de birer ism-i a'zamdır. Bütün eşya ve hâdiseler, O'ndan birer tecellî ve açılım; kâinat bu tecellînin bir kitap, bir meşher hâlinde tecessümü; insanoğlu bu meşheri temâşâ eden bir seyyah ve bu kitabı okuyan mütalâacı; nebiler bu konuda birer rehber; kitaplar, hususiyle de Kur'ân ise bu göz kamaştıran muhtevanın en canlı, en renkli, en beliğ bir yorumcusudur.

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Âyetü'l-kürsi'den *"Allah'ın kitabındaki en büyük âyet."*[47] diye bahseder. Şimdi bu büyüklük;

1.Muhteva bakımından bir büyüklüktür; zira bu âyet-i kerime hâlis tevhidi anlatmakta ve Cenâb-ı Hakk'ın sıfatlarına tercüman olmaktadır. İcmal itibarıyla tıpkı İhlâs sûresi gibi... Nitekim Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke döneminde Allah (celle celâluhu) ile alâkalı suallere karşı, hep İhlâs sûresini okumuştur. Evet, Kur'ân-ı Kerim içindeki her sûre, her âyet aşkındır; ne var ki muhtevasının kıymeti nispetinde fazilet dereceleri her zaman değişik olabilir.

2.Bu kabîl âyetleri ve sûreleri okuyanlara verilecek fevkalâde sevaplarla alâkalıdır ki, bu da okuyanın idrak ufku, şuuru ve iç derinliği ile doğru orantılıdır. Evet bu konuda en belirleyici faktör engin bir imanla gönülde

yöneliştir. Allah Resûlü, bu ufku, Ramazanla alâkalı bir beyanlarında şöyle dile getirirler:

مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ

"Kim Ramazan orucunu inanarak ve ihlâslıca (sevabını yalnız Allah'tan umarak) tutsa, geçmiş günahları bağışlanır."[48] Buradan da anlaşıldığı gibi ihlâs bütün amellerin özü, esası ve ruhu hükmündedir.

KAYYUM: Kayyum ismi, Cenâb-ı Hakk'ın hem zâtına hem de ef'âline bakar. Zâtına bakan yönüyle, O'nun kıdem ve bekâsını ifade eder. Ef'âline bakan yönüyle ise, mevcudatın devamını. Zira mevcudatın devamı O'nun devamına bağlıdır. Mevcudatın devamında zikredilen kanun, nizam vs. bunların hepsi itibarî şeylerdir; böyle itibarî kanunlarla eşyanın ayakta durması ise mümkün değildir. Avamca bir yaklaşımla, bütün bunların bir uygulayıcısının, hayata tatbik edicisinin bulunması lâzım gelir ki, O da Allah'tır. Söz buraya gelmişken, bu mevzua farklı bir şekilde yaklaşan İbn Arabî'nin görüşünü ifade etmekte yarar var. İbn Arabî diyor ki: "Hakâik-i eşya, esmâ-i ilâhiyenin tecellîlerinden ibarettir. Bu sebeple varlık aslında bir "yok"tur. Fakat bu tecellîler o kadar sık gelmektedir ki, biz onunla eşyanın var olduğunu görüyor ve varlığına hükmediyoruz. Şayet Cenâb-ı Hak, bu tecellîlerini bir an kesiverse, her şey mahvolur gider." Evet Süleyman Çelebi'nin de dediği gibi:

"Ol dedi bir anda var oldu cihan,
Olma derse mahv olur ol dem heman..."

1 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azim* 1/74.

2 Nisâ sûresi, 4/143.

3 Nisâ sûresi, 4/142.

4 Bkz.: Tirmizî, *daavât* 59; İbn Mâce, *edeb* 56.

5 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 6/352, 4/287, 295.

6 Bkz.: Buhârî, *bed'ü'l-halk* 9; Müslim, *iman* 46; Ebû Dâvûd, *taharet* 65; Tirmizî, *taharet* 41.

7 Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb* 2/72.

8 el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 1/332. Ayrıca bkz.: Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/359.

9 Saf sûresi, 61/2.

10 Münâvî, *Feyzu'l-kadîr* 1/78; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 2/382.

11 Saf sûresi, 61/2.

12 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azim* 1/150.

13 Buhârî, *enbiyâ* 50; *i'tisam* 14; Müslim, *ilim* 6; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/325, 327.

14 Taberî, *Câmiu'l-beyan* 2/24.

15 *"Allah'ın elçisi Cebrail aramızdadır. Ruhü'l-Kudüs'ün ise bir dengi yoktur."* (Müslim, *fezâilü's-sahabe* 157)

16 Bkz.: Âl-i İmrân sûresi, 3/48; Mâide sûresi, 5/110.

17 Bkz.: Bakara sûresi, 2/87, 253; Mâide sûresi, 5/110.

18 Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar* s.82.

19 Beyhakî, *Şuabü'l-iman* 5/211.

20 A'raf sûresi, 7/143.

21 Bkz.: Buhârî, *enbiyâ* 9; *tefsir (17)* 5.

22 Bakara sûresi, 2/144.

23 *"Arz benim için mescit kılındı."* (Buhârî, *teyemmüm* 1; *salât* 56; Müslim, *mesâcid* 3, 4, 5)

24 Bakara sûresi, 2/144.

25 Bkz.: Taberî, *Câmiu'l-beyan* 2/20, 31.

26 İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrir ve't-tenvir* 2/34.

27 Buhârî, *cenâiz* 32, 43; *ahkâm* 11; Müslim, *cenâiz* 14, 15; Ebû Dâvûd, *cenâiz* 23; Tirmizî, *cenâiz* 13; Nesâî, *cenâiz* 23.

28 Mâide sûresi, 5/39.

29 Buhârî, *tevhid* 5; *tevbe* 1; Müslim, *zikr* 2, 3, 20-22.

30 Bkz.: Bediüzzaman, *Sözler* s.45.

31 Nisâ sûresi, 4/142.

32 Âl-i İmrân sûresi, 3/54.

33 Fâtır sûresi, 35/43.

34 *"Bir de kulum nafileler ile Bana yaklaşır ha yaklaşır ve nihayet öyle bir hâle gelir ki artık Ben onu severim. Onu sevince de, onun işiten kulağı, gören gözü, tutup yakalayan eli ve yürümesine vasıta olan ayağı olurum (Hâsılı; onun işitmesi, görmesi, tutması, yürümesi doğrudan doğruya meşîet-i hâssa dairesinde cereyan etmeye başlar)."* (Buhârî, *rikak* 38)

35 Buhârî, *iman* 8; *eymân* 3; Müslim, *iman* 69, 70; Nesâî, *iman* 19; İbn Mâce, *mukaddime* 9.

36 *"Biz ona şah damarından daha yakınız."* (Kâf sûresi, 50/16)

37 Buhârî, *tefsir (2)* 30.

38 Nahl sûresi, 16/125.

39 Bkz.: Bediüzzaman, *Mektubat* s.55-56.

40 *Mecelle*, Mukaddime (Kavaid-i Külliye), 17. Madde.

41 Ahzâb sûresi, 33/11.

42 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye*, 3/110; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/58.

43 Buhârî, *meğâzî* 29; Müslim, *cihad* 123-125.

44 Buhârî, *fezâilü'l-Kur'ân* 16; Müslim, *müsafirîn* 242.

45 Bakara sûresi, 2/55.

46 Bkz.: Yuhanna İncili, bab:14, cümle: 15, 16, 26, 27; bab:16, cümle: 7, 8.

47 Bkz.: Tirmizî, *sevâbü'l-Kur'ân* 2.

48 Buhârî, *iman* 28; *leyletü'l-kadr* 1; *savm* 6; Müslim, *müsafirîn* 175.

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيّٖنَ بِغَيْرِ حَقٍّۙ وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِۙ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ

"Allah'ın âyetlerini inkâr edenler, haksız yere peygamberlerin canlarına kıyanlar ve adaleti emreden insanları öldürenler (yok mu), onları acı bir azapla müjdele."

(Âl-i İmrân sûresi, 3/21)

İslâm dönemine kadar, gerek hiçbir din kabul etmeyenler, gerek din adına bazı şeylere inanıp Allah'ı inkâr edenler, Yüce Yaratıcı'nın varlığına ve birliğine delâlet eden âyetleri, emareleri, işaretleri görmeyip inkâra sapanlar, saptıranlar "Allah'ın âyetlerine karşı küfredenler…" sözleriyle; kitap inzali ve peygamber irsaliyle şereflendirildikleri hâlde, vesile-i necatlarına karşı kıyam edenler "nebileri öldürenler" unvan-ı kabîhiyle; hak ve adaleti ikame etmeye çalışanlara başkaldırıp onları bertaraf edenler de "adalet ve istikameti emredenleri öldürenler" sıfat-ı mezmûmesiyle yâd edilmektedir ki, bunların hepsi için müşterek bir akıbet söz konusudur; o da, hepsinin elim bir azaba dûçâr olmalarıdır.

Öyle ki bunlar, dünyayı tutup, durdurup yaşayamamış, onun için hiçbir hazırlıkları olmayan bir başka âleme gitmeyi de önleyememiş; Hz. Bediüzzaman'ın ifadesiyle ölümü öldürememiş, kabir kapısını kapayamamış,[1] dolayısıyla ölmeden ölüm acısıyla kıvranıp durmuş, dünyayı bitirmiş; ahireti de kendi boşluklarına kurban edip böylece iki dünyanın hüsranını birden yaşama tali'sizliğine maruz kalmışlardır.

Ayrıca burada, âyetin fezlekesine dikkat edecek olursak, hiç de alışık olmadığımız bir üslûpla karşılaşırız.. evet, acıklı bir azapla müjdeleme sözü, alışık olmadığımız bir sözdür. Aslında müjde iyi, güzel ve insanı sevince, neşeye boğacak şeylerde kullanılır; kötü, üzücü hususlarda kullanılmaz. Meselâ, bir kimseye "Gözünüz aydın, babanız ölmüş." veya "Müjde, iflas etmişsin." demezsiniz. Ama Kur'ân kâfirler hakkında bu ifadeyi kullanıyor. Öyleyse, burada ayrı bir hikmet aranmalıdır. O da –Allahu a'lem– şu olsa gerek: Burada kâfirlerle alay etme, Arapça ifadesiyle "tehekküm" söz

konusudur. Yani imana karşı kapalı bu insanlar veya Kur'ân'a karşı kin, gayız, öfke ve nefretle dopdolu bu kişiler, bir de böylesi âyetlerle karşılaşınca, öfkeden kuduracak hâle gelirler.

Âyet, sibakı ile birlikte değerlendirilecek olursa, şöyle bir nükte de söylenebilir: Allah bu kimselere, iman etmenin yollarını açmış, peygamberler göndermiş, sonraki dönemlerde aralarında adaletle hükmedecek peygamber vârisleri yollamış, ama bunlar onca nimete karşı hep inkârla mukabelede bulunmuş ve nankörlük etmişlerdir. Yani, iman etmemiş, peygamberleri öldürmüş, adaletin temsilcilerini katletmişler. İşte böyleleri hakkında, *"Azab-ı elimle müjdele."* denmekle, bir taraftan su-i akıbetleri anlatılırken, öte yandan da kaçırmış oldukları bir müjde vesilesi ihtar edilmektedir.

قَالَ رَبِّ أَنّٰى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِيَ الْكِبَرُ وَامْرَأَتِي عَاقِرٌ قَالَ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ

"Zekeriya: 'Rabbim! dedi, bana ihtiyarlık gelip çattığına, üstelik karım da kısır olduğuna göre, benim nasıl oğlum olabilir..?' Allah: 'Böyle de olsa, Allah dilediğini yapar.' buyurdu."

(Âl-i İmrân sûresi, 3/40)

Hz. Zekeriya (aleyhisselâm) قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً *"Rabbim, bana, tarafından hayırlı bir nesil bağışla..."*[2] diye dua etmişti; etmişti ama, duanın kabul edildiğine dair haberi alınca da, sevinç ve hayret karışımı bir ruh hâliyle *"Nasıl olabilir ki!"* deyivermişti. İlk bakışta bu iki hâdise arasında bir münâfat var gibi gözükse de, aslında böyle bir münâfat söz konusu değildir. Şöyle ki, Hz. Zekeriya, yönelip Rabbine dua ederken, tam bir konsantre ve teveccüh içinde, sebepler dairesini aklına dahi getirmeyecek ölçüde, dua makamının gereği, esbabı aşkınlığı sergilerken –ki, bunda peygamberlik davasına bir vâris bekleme gibi tamamen uhrevî bir buudun varlığı da bahis mevzuudur– öyle demiştir. Sonra, –tabir caizse– âlem-i yakazaya gelip sebepler çerçevesinde meseleye baktığında, sevinmiş, şaşırmış, "Ben yaşlı, karım da kısır iken" demiştir ki ikisi de ayn-ı hakikattir.

Burada önemli bir başka hususa daha işaret etmek yerinde olur. Klasik bazı tefsir kitaplarında Hz. Zekeriya'nın, "Benim nasıl oğlum olabilir ki!" sözünü, bir taaccüp ifadesi olarak ele alırlar. Bence –ki peygambere yakışan da odur–

bu söz taaccüp değil, Cenâb-ı Hakk'ın kudretini takdir makamında söylenmiş bir hayret ifadesidir. Buna, İbn Arabî'nin vilâyette en yüksek makam hayret makamıdır, mülâhazasıyla[3] bakacak olursanız, pek de mansıb-ı nübüvvete münafi olmadığı görülür. Evet, yaşlı bir nebi, kısır bir kadından dahi, çocuk yaratmaya kâdir Allah'ın kudretini kabullenmiş olmanın verdiği mârifet buudlu hayretle, takdir hislerini dışarı vurmuş ve bu hislerini, hislerimize uygun elfâz ve kalıplarla ifade etmiştir.

Evet, bize göre, hayızdan nifastan kesilmiş; artık kısır denecek bir kadının hamile kalması "âdetullah" kanunları içinde müteâref ve şâyi değildir. Böyle hilâf-ı âdet bir şeyin ortaya konması, kadirşinas bir nebi sinesinde, bir teyakkuz sinyali gibi duyulup takdir ve hayretle karşılanması, hatta böyle bir takdirin sevincin önüne çıkması gayet normaldir ve mansıb-ı nübüvvete muvafıktır.

Dahası, كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَٓاءُ fezlekesiyle, Cenâb-ı Hakk'ın arkadan Hz. Meryem ve Mesih'le de bir hayli hilâf-ı âdet harikulâdelikler ortaya koyacağına işaret buyrularak, kâinattaki âdât-ı müstemirresinin yanında, bir de esbaba, vasıtalara takılanlara karşı teyakkuz sinyali mahiyetinde, meşîet-i dâimesini ihtar eden âdât-ı muvakkatesi vardır.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلٰى كَلِمَةٍ سَوَٓاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ

"De ki: 'Ey Ehl-i Kitap, sizinle bizim aramızda aynı olan bir kelimeye gelin: Allah'tan başkasına ibadet etmeyelim ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım; Allah'ı bırakıp da, kimimiz kimimizi rabler de edinmesin.' "

(Âl-i İmrân sûresi, 3/64)

İslâmî tebliğde, bilhassa Ehl-i Kitab'a karşı yumuşak olmak Kur'ân'ın emridir. Değil sadece Ehl-i Kitap, Cenâb-ı Allah, Hz. Musa'yı firavuna gönderirken dahi, فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشٰى *"Ona yumuşak söz söyleyin; olur ki, öğüt alır, kendine gelir ve Allah'tan korkar."*[4] diye mülâyemeti emreder. Galiz sözlerin, insanları kınamanın ve onlara karşı kaba davranmanın İslâmî tebliğde hiç mi hiç yeri yoktur.

Bahis mevzuu âyet bize böyle yumuşak söz söyleme ve sevdirici, çekici

tebliğin mücessem bir örneğini vermektedir. İslâm'ı bütün bir kale ve hudûdullah ile çevrilmiş geniş bir kasr-ı muallâ olarak düşünecek olursak, bu sarayın müteaddit giriş kapıları olduğu gibi, bu kapılara ulaştıran ve içeri girmeyi sağlayan mahlukatın nefesleri adedince yolların var olduğunu da unutmamak icap eder. İslâm, kendine has üslûbuyla insanları bu yollardan herhangi birinde ve yine yolun herhangi bir noktasında kucaklar ve usûlüne göre onu kapıların birinden içeriye çeker. İşte böyle bir husus ve tedricîliğin anlaşılamamış olması ya da tam idrak edilememesi, dün olduğu gibi bugün de bazılarını belli yanlışlıklara sürüklemektedir.

İşte bu âyet, Ehl-i Kitab'ı, sözü edilen yollardan veya noktalardan birinde yakalıyor; onlara güler bir yüz ve tatlı bir dille yaklaşıp, "Gelin!" diyor. Bu "Gelin!" deyişte, "Sizi çağırdığım, davet ettiğim şeyler, sizin bilmediğiniz şeyler değil; tam tersine, bildiğiniz, ünsiyet ettiğiniz ve bizden çok önce karşılaşıp da şimdi unutmuş olabileceğiniz veya yanlış hatırladığınız şeyler türündendir." diyor ki, bu da Kur'ân'ın, Ehl-i Kitap'la aramıza bir köprü kurarak onları gayet yumuşak bir şekilde, sıcak baktıkları bir noktadan yakalamasıdır. Bu husus, İslâm'ın tebliğinde ve muhataplara yaklaşmada çok önemlidir.. ve siz isterseniz buna, şimdilerin moda tabiriyle "diyalog" diyebilirsiniz. Evet, Kur'ân'ın Ehl-i Kitab'ı çağırdığı o me'luf nokta tek bir kelime ile hulâsa edilecek kadar kısadır; zira Kur'ân, onlardan sadece ve sadece bir tek şey istemektedir ki, o da, şu görülen köprüden geçilip, şu kapıya ulaşılmasıdır; her şey bir yana sadece سَوَآءٌ kelimesinde bile bu inceliği, bu yumuşaklığı ve arada kurulmaya çalışılan köprüyü görmek mümkündür. Nedir bu köprünün hususiyetleri?

İşte Kur'ân, bu noktada müsbeti tariften ziyade, menfiyi nazara vererek konuya şöyle giriyor. Bir kere Ehl-i Kitap, önceleri kendi çerçevesiyle Allah'ı tanıyordu. Ne var ki böyle bir tanımanın üzerinden asırlar geçmiş ve dolayısıyla onların o mârifetleri küllenmiş ve tazeliği de kalmamıştı. Öyleyse, yapılması gereken bir "tahliye – تَخْلِيَة ", yani "arıtma" ameliyesi idi. Bu yapıldığında, gerçekler ayan beyan ortaya çıkacaktı. Esasen, "Lâ ilâhe illallah" cümlesinde de bu tahliyeyi görmek mümkündür. Yani İslâm, her işe bir tahliye ile başlar; zihni yanlış kabullerden, saplantılardan; nazarları da şaşılıktan kurtarma, "illallah"tan, yani müsbeti tariften önce gelen bir ameliye-i fikriye, bir ameliye-i nazariye, belki de bir ameliyat-ı tecdîdiyyedir. Bu sebepledir ki, âyette de, "şunları şunları yapalım" değil de, "şunu yapmayalım" ifadesi

kullanılmıştır.

Evet, bir kısım Ehl-i Kitap, zamanla Allah'a şirk koşar hâle gelmiş; O'na veseníler gibi oğullar, kızlar isnat etmeye başlamış, üç bir, bir üç gibi anlaşılmaz yanlışlara girmiş ve bazı hahamlarına, papazlarına, Allah'a ait olan tevbenin kabulü ve teşrî yetkisi gibi, ibadette Allah'a şirk koşma mânâsına gelen fonksiyonlar atfeder olmuşlardır. Âyette bazı "hahamların ve papazların rab edinilmesi" tabiri, daha çok gündelik hayatı alâkadar eden hususlarda ve teşriî konularda merci kabul edilmeyeceğiyle alâkalıdır. Dolayısıyla da Kur'ân, kalblerin ve zihinlerin şirkten tahliyesine oradan başlamamakta ve önce Cenâb-ı Hakk'ın ulûhiyetine karşı şirk koşulmamasını, ibadetin O'na tahsisini nazara vermektedir. Namaz, oruç, hac, zekât Allah için olmalı; kurban O'nun için kesilmelidir. Burada Ehl-i Kitap, rahatlıkla "Biz zaten bunları Allah için yapıyoruz." diyebilir. Öyleyse, bu merhaleden sonra, Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmama merhalesi gelmektedir. Yani, Allah 'la beraber başka yaratıcı kabul etmeme; "sebepler, tabiat veya birtakım başka güçler" dememe; yaratmayı, ölümü, yaşatmayı, rızıklandırmayı, kâinatın idaresini tamamen O'na verme; O'nu doğmadan-doğurmadan, üremekten ve başkalarına muhtaç olma gibi noksanlıklardan berî görme.. evet imanın üzerindeki bu kara örtü kaldırılınca, geriye sadece günlük hayatın, içtimaî, iktisadî sahalarının da tevhide göre düzenlenmesi kalmaktadır ki, Allah'a iman ve ibadet yani her mânâda tevhid tamamlanabilsin. İşte, İslâm'ın tebliğinde nasıl bir tedricîlik varsa, zihinleri ve kalbleri, sonra da günlük hayatı tevhide raptetmede öyle bir tedricîlik söz konusudur. Zaten, Hz. Üstad'ın ifade ettiği ve üzerinde hassasiyetle durduğu üzere, İslâm, bir bakıma imanın tahsîl, tarsîn ve tahkîminden ibarettir. Evet, neticede her şey, imana ve tevhide dayanmakta ve bir bakıma iman ve tevhid, merkezi, hakikati oluşturduğu gibi, muhitle alâkalı meseleleri de tayin etmektedir.

İslâm'da tebliğin ve tevhidin bu ölçüdeki enginliği, tedricîliği, yumuşaklığı ve toplumun değişik kesimleri arasında köprüler kurma stratejisinin bilinmemesi, hatta değişik ve yanlış anlaşılması bugüne kadar bir hayli insanı ondan kaçırmış ve özelliği cezb u celb olan bir yüce câzibe merkezini, yüzde yüz kendi ruhuna zıt görünümlere itmiştir. Bir yandan efkâr-ı âmme ve hissiyât-ı umumiye çarpıtılarak beşerî acûliyet her şeye hükmetmeye başlamış ve tedricîlik bir yana bırakılmış; hatta, çok önemlidir, bu âyet-i kerimede sıralanan işaret taşları gözardı edilerek, işe sondan başlanılmış; neticede de saf kitlelerin

aşırı bulabileceği temayüllere girilmiş; diğer yandan da âyetlerin mazmunu, muhtevası, çizdiği rota iyi kavranamayarak, tarik-i Ahmediye dışında gidenlerin bile Cennet'e gireceği iddia edilmeye başlanmıştır. Hâlbuki, âyetler dikkatlice tetkik edildiğinde anlaşılacaktır ki, –mevzumuz olan bu âyette de görüldüğü üzere– Ehl-i Kitap'ın önüne köprüler konup, kapılar gösterilmekte, kapıdan girildikten sonra neler yapılacağı ise burada değil, başka âyetlerde tasrih edilmektedir. Siz bu âyete bakarak, Ehl-i Kitap, Allah'a ve Peygamberimiz'e iman ettikten sonra, Hz. Ahmed'in yolunda gitmese "şöyle olacak-böyle olacak" diyemezsiniz. Çünkü, bu nevi âyetler, onları Hz. Ahmed'in yoluna davet içindir. O yola girildikten veya O'nun kasrının kapısından içeri girildikten sonra, artık O'nun çizgisinin takip edileceği izahtan vârestedir. İslâm'ı ve Kur'ân'ı iyi anlamak için, Kur'ân'a ve Sünnet'e bir bütün olarak bakabilmek, parçaları bu bütünün içinde mütalâa edip, her birini yerli yerine oturtmak şarttır. Nasıl insan vücudunun teşekkülünde, anne karnındaki partiküller ve zerreler –30. Söz'de ifade edildiği üzere[5]– şaşırmadan yerlerine gidiyor, göze gitmesi gereken bir zerre kulağa gitmiyor; öyle de, İslâmî bir hayatın teşekkülünde de, böyle her parçanın yerli yerine oturtulması elzemdir. Bu da, Kur'ân'ı ve Sünnet'i bütünlüğü içinde ve her parçanın bütün fonksiyonlarını bilmeye bağlıdır. Yoksa ceninde anomali oluşumlar ve sakat doğumlar ya da anne karnındaki teşekkül safhalarının herhangi birinde boğulup gitmeler söz konusu olduğu gibi, bu mevzuda da çarpık yorumlar, hatalı içtihatlar, hatta tenakuzlar-tesakutlar kaçınılmaz olacaktır.

Hulâsa olarak diyebiliriz ki, burada, birbirinden farklı ruhların, ayrı ayrı vicdanların, değişik telakkilerle meydana gelmiş değişik kültür ve değişik medeniyetlerin, birbirinden farklı zamanlarda gelmiş farklı kitapların ve o kitapların yoğurup şekillendirdiği ümmetlerin, her gönlün "evet" diyebileceği bir çizgide –siz isterseniz buna "sulh çizgisi" diyebilirsiniz– birleştirilebileceği, birleştirilirken de her meselenin, rahmetin enginliği açısından ele alındığı ve her merhalede yaklaşımların evrensellik buudunun korunduğu apaçık ortaya konmuştur ki; her düşünce ve her vicdan ancak böyle bir hak hakemliği ile hallolabilir. Ruhlar, şahısların heva ve heveslerinin baskısından kurtularak Mâbud-u Mutlak'a hakikî kulluğa erer ve dünya sahte ilâhlara kulluktan kurtulur.

كَيْفَ يَهْدِي اللّٰهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا أَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ
وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

"İman edip Resûl'ün hak olduğuna şehadet getirdikten ve kendilerine apaçık deliller geldikten sonra inkârcılığa sapan bir kavme Allah nasıl hidayet nasip eder ki? Allah zalimler topluluğunu doğru yola hidayet etmez."

(Âl-i İmrân sûresi, 3/86)

İyiyi bütün güzellikleri ile gördüğü, kötüyü bütün şenaatleri ile müşâhede ettikleri hâlde kötüye, çirkine ve küfre taraftar olan zalimlerin ve inkârcıların yanında yerlerini alan insanlar, haddini bilmez, inhiraf içinde zalim insanlardır. Bunlar cibilliyetleri bozulmuş, hidayet kabiliyetlerini köreltmiş öyle tali'sizlerdir ki, âdet-i sübhaniyesince artık Allah, bu türlü kimselere hidayet nasip etmez, onları asla ve kat'a doğru yola iletmez.. etmez çünkü bunlar İslâm'ın câzibe-i kudsiyesinden anilmerkez bir hareketle uzaklaşma sürecine girdikleri için, hep uzaklaşmanın gerektirdiği ruh hâleti içinde olacak ve hep ayrıldıkları merkezi suçlayacak, karalayacak ve dolayısıyla da kendi tabiî renklerini aşkın şekilde kararacaklardır. Böyle yapmakla, güya tanıdıkları ehl-i imanı, onları bilen içlerinden birileri gibi olumsuz şekilde deşifre ederek ilhad ve küfür cephesinin moralini yükseltip onları sevindirecek; mü'minleri de inkisar ve kedere gark edeceklerdir.

Ayrıca, Allah nezdinde, diğer dinlere nispeten ışığı, vâridâtı ve vaad ettikleri güneşler mesabesinde olan İslâm'dan ayrılmakla, hep arayış içinde olacaklar; ama daha parlağını bulamadıklarından dolayı da ömürleri bir bulunmazın arayışında tükenip gidecek; yol ve erkân bilmeyen şaşkın kitlelere de fena bir örnek teşkil edeceklerdir.

وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا

"Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır."

(Âl-i İmrân sûresi, 3/97)

Allah'a karşı yapılan her ibadet, O'nun bizlere ihsan buyurduğu nimetlere karşı bir şükür ve belki bir nispette fiilî mukabeledir. Öyle bir mukabele ki

yalnız Allah'a karşı ve Allah için yapılır. İşte hac ibadeti de, hem bedenin sıhhatine hem de lütfedilen mal nimetine karşı böyle bir şükrün ifadesidir. Onun için hac yapan kişi niyetlenirken, أَحُجُّ لِلّٰهِ "Allah için hac yapmaya" der. İşte Kur'ân bunu ifade sadedinde وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ diyor. Burada لِلّٰهِ 'daki ل istihkak içindir. Öte yandan عَلَى النَّاسِ 'deki عَلَى farziyet ifade eder. اَلنَّاسِ 'deki lâm-ı tarif ise ahd için olur. Böylece beraat-ı istihlal nev'inden daha başta مَنِ اسْتَطَاعَ kaydı ve onun müstetbeatına telmih yapılmıştır. Yani عَلَى النَّاسِ "Bazı insanlar." Kim onlar? Yol ve azık imkânına sahip olanlar ve kadın ise yanında mahremi bulunanlardır.

Ayrıca عَلَى النَّاسِ 'de عَلَى harf-i cerrinin kullanılması bize şu nükteyi de hatırlatıyor. Hac, aslında namaz ve oruçtan çok daha çetin bir ibadettir. Onda sefer meşakkatinin yanında bir hayli de paranız gider; işinizden, memleketinizden, yakınlarınızdan ayrı kalırsınız vs. İşte bütün bu zorluklara işaret sadedinde Kur'ân عَلَى harf-i cerrini kullanarak umumî mükellefiyetler içinde hac ibadetinin hususî ağırlığını işmam etmiş olur.

Bundan başka اِسْتَطَاعَ herhangi bir işin gönül rızasıyla ve tam bir inkıyat düşüncesi içinde en mükemmel şekilde yerine getirilmesidir ki, bu da bir irade, kudret ve imkâna vâbestedir. Bu açıdan اِسْتَطَاعَ kelimesi daha sonra mebâdisi v e cüz'î fertleri sayılan güç, kuvvet ve imkân yerinde kullanılmıştır. Bu kelimedeki genişlik, imamların içtihatlarında da farklı yorumlara bir kaynak teşkil etmiş ve bir genişlik vesilesi olmuştur.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهٖ
وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

"Ey iman edenler! Allah'tan O'na yaraşır şekilde, hakkıyla korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin."

(Âl-i İmrân sûresi, 3/102)

Allah'tan hakkıyla korkma, mârifetullah ile doğru orantılıdır. Bu itibarla da denilebilir ki, mârifetimize yardım etmeyen bütün bilgiler, zâhirî mârifetle kîl ü kâlden ibarettir. Yine bu mârifete yardım etmeyecek olan sohbetler, müzakereler, sorular, cevaplar bir ölçüde israf-ı zaman ve israf-ı beyan sayılır. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Allah şu üç şeye gazap eder."*[6]

deyip, bunların içinde, çok sual sormayı da zikrederek bu hakikate işaret etmiştir. Yine bu abes suallere misal olarak *"Şunu Allah yarattı, bunu Allah yarattı. Pekâlâ Allah'ı kim yarattı?"*[7] sözlerini zikreder. Bu son hususla alâkalı şu mütalâaları serdetmekte yarar var: Zaman gelmiş bize esbap plânında öyle şeyler anlatmışlar ki, herkes üzerinde sanki –hâşâ– Allah âciz, her şeyi sebepler yapıyor ve yaratıyor gibi bir his uyarmışlardır. Kanser denince, "tedavi olmaz" demişler. AIDS adı geçince, "çaresi yok" diye mırıldanmışlar. Derken mü'mince bütün düşünce, tevekkül ve teslimiyeti yıkmışlardır. Bugün, hemen herkeste, cüz'î-küllî vardır bu. Bence, tedellî yoluyla müessirden esere giderek, kendimizi itminana kavuşturmalıyız. Müsebbibü'l-Esbâb'ın Allah olduğunu, dolayısıyla da bütün sebeplere o hâsiyeti veren Cenâb-ı Hakk'ın, sebepler dairesi dışında da halk ve icadda bulunabileceğini sık sık hatırlayarak mü'mince düşüncelerimizi yenilemeliyiz.

Allah'a karşı, O'na yaraşır şekilde takva mülâhazası içinde bulunmak; değişik bir ifadeyle, O'nun mehâfet ve mehâbetiyle oturup kalkmak, böyle bir duyguda sadık olmanın gereği sayılan her sebep ve her vesileye fevkalâde dikkat ederek hayatla hedef arasında boşluklara meydan vermemek; her hâdise, her söz, her düşünceden bir girizgâh bularak düşünceyi O'na çekmek, sözü O'na kaydırmak; saymakla bitmeyen nimetleriyle, o nimetlerin keyfiyet ve gelişleri üzerinde durup şükürde şuur temadisini yakalamak hakikî takva yoluna girmek demektir. Aynı zamanda Müslümanca ölmenin de yoluna girmek demek olan böyle bir takva, enbiyâya ve has mânâda dava-yı nübüvvetin vârislerine has bir hâlet-i marziyyedir. Böyle bir hâleti ihraz için ashab-ı kiram efendilerimiz elleri ayakları nasır bağlayacak ve bîtap düşecek şekilde ibadete koyulup bu hedefte günlerce koşmuş ve hayat-ı tabiînin hâsıl ettiği boşluklarını niyetlerin safvet ve enginliğine emanet ederek seyr-i ruhanîlerini *"Gücünüz yettiği ölçüde Allah'tan ittika edin!"*[8] ufkunda devam ettirmişlerdi.

وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

"Onlara Allah zulmetmedi; fakat onlar kendilerine zulmediyorlar."

(Âl-i İmrân sûresi, 3/117)

Bu mesele Kur'ân-ı Kerim'de çoğu yerde وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ[9] şekliyle anlatılır. Görüldüğü gibi ikisi arasındaki fark, sadece keynûnet ifade eden كَانُوا fiilinin bulunup bulunmamasında. Evet, Âl-i

İmrân sûresi 117. âyeti ki yukarıdaki âyettir; onda keynûnet ifade eden كَانُوا yoktur. Bu bize –Allahu a'lem– şu hususları hatırlatır:

1.Bunların nefislerine karşı zulümleri, gizli-kapalı olmayacak; olmayacak ve o kadar açıktan cereyan edecek ki, bu kişilerin zalimlikleri ve hâssaten nefislerine olan zulümlerini tasrihe gerek kalmayacak; herkes görecek ve anlayacak…

2.Keynûnet; "Daha önceden yoktu da şimdi var." mânâsını ihtiva eder. Kâfirlere gelince, onlar kadimden bu yana nefislerine zulmetmekte ve bunu da herkes müşâhede etmektedir. İşte onun için bu âyet-i kerimede sonradan oldu mânâsını ifade eden كَانُوا yoktur.

3.İkinci maddedeki hususu tavzih için denebilir ki; şöyle-böyle kendilerine kitap verilenler, kendilerine gelen kitaba, o kitabın vaad ettiği hidayete bir süre mazhar olup onun aydınlığında yaşadıktan sonra zeyğ, dalâl ve küfrana düştüklerinden, "Onların zulümleri yoktu, sonradan oldu." durumunu ifade için keynûnet mânâsına gelen كَانُوا ile tavzih edildi. Kadimden beri haksızlık içinde bocalayıp duranların hâli ise "Hep böyleydi." mülâhazasına işaret için herhangi bir takyide ve tavzihe gerek görülmedi.

ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُعَاسًا يَغْشٰى طَٓائِفَةً مِنْكُمْۙ وَطَٓائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِۜ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍۜ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلّٰهِۜ يُخْفُونَ فِيٓ أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَۜ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَاهُنَاۜ قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلٰى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللّٰهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْۜ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

"Sonra o kederin arkasından Allah size bir güven indirdi ki (bu güvenin yol açtığı) uyuklama hâli bir kısmınızı kaplıyordu. Kendi canlarının kaygısına düşmüş bir grup da Allah'a karşı haksız yere cahiliye devrindekine benzer düşüncelere kapılıyorlar. 'Bu işten bize ne?!' diyorlardı. De ki: 'İş (zafer,

yardım, her şeyin karar ve buyruğu) tamamen Allah'a aittir.' Onlar, sana açıklayamadıklarını içlerinde gizliyorlar. 'Bu işten bize bir şey olsaydı, burada öldürülmezdik.' diyorlar. Şöyle de: 'Evlerinizde kalmış olsaydınız bile, öldürülmesi takdir edilmiş olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere kendiliklerinden çıkıp giderlerdi. Allah, içinizdekileri yoklamak ve kalblerinizdekileri temizlemek için (böyle yaptı). Allah, içinizde ne varsa hepsini bilir.'"

(Âl-i İmrân sûresi, 3/154)

Risale-i Nur talebeleri saldırılara maruz kaldığında Üstad Bediüzzaman Hazretleri, talebelerine, dostlarına hep bu mealini verdiğimiz âyet-i kerimeyi nazara verir. Şimdi, Bediüzzaman'ın bu dersini almış birisi nazarıyla, âyetin mealini bir kere daha okuyalım ve almamız gerekli dersi alalım.

Şiddetli bir korku, telaş ve endişe anında insanların uyuklaması; uyuklayıp kalb ve ruhundaki endişe ve dağınıklığı aşması, sükûnet bulup tam itminana ulaşması, Allah'tan o insanlara bir lütuf, onlardan da Allah'a karşı bir güven, bir itimat hatta bir tevekkül, bir teslim ve bir tefviz tavrıdır. Hem Bedir'de, hem Uhud'da böyle bir itminan, böyle bir teminat-ı ilâhiye ve böyle bir sekîne-i rahmâniyenin vâki olması, onun, dine o ölçüde sahip çıkıldığı, gönüllerin o heyecanla hakikî mihraplarına yöneldiği ve sadakatin ilâhî teveccühle buluştuğu her durumda herkes için söz konusu olduğunu gösterir.

Evet, din hayatın ruhu, i'lâ-yı kelimetullah vazifelerin en yücesi; o yolda tükenip gitme ebedî varoluş hamlesi ve Allah hoşnutluğu da gayeler gayesi hâline getirilebildiği ölçüde, ne zaman, hangi şartlar altında olursa olsun, ilâhî inayet, himaye, riayet ve vekalet ayniyete yakın bir misliyet içinde cereyan edip duracaktır; cereyan edip duracak ve bu seviyedeki iman, teslim ve tevekkül erleri nâr-ı Nemrutları göğüslerken bile fevkalâde rahat-ı kalb içinde bulunacak; hatta imanlarıyla o ateşi berd ü selâma çevirip, Yunus diliyle varıp ol gölgede yatabileceklerdir. Onların böyle sekîne ve itminan içinde cereyan eden hayatlarına mukabil diğer bir zümre vardır ki bunlar aynı zeminde olmalarına rağmen, aynı atmosferi paylaşamadıklarından ötürü nefislerinin derdine düşecek; duygularında ve düşüncelerindeki tereddütler, hayatlarına utandıran zikzaklar hâlinde aksedecek; ne itminan, ne uyku, ne de rahat yüzü görmeyecek ve cahiliye kafasıyla terk edildikleri, ortada kaldıkları mülâhazalarıyla gelgitler yaşayacak ve inansalar bile, Allah hakkında dahi

suizanda bulunacaklardır ki, وَطَٓائِفَـةٌ قَدْ أهَمَّتْهُمْ أنْفُسُـ هُمْ يَظُنُّونَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ *"Kendi canlarının kaygısına düşmüş bir grup da Allah'a karşı haksız yere cahiliye devrindekine benzer düşüncelere kapılıyorlar."* ferman-ı sübhanisi, bu bulanık duyguların yeis, inkisar ve kararsızlıklarını sergilemektedir.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيَاتٍ لِأُو۬لِي الْأَلْبَابِۚ

"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde akl-ı selîm sahipleri için gerçekten açık ibretler (ve deliller) vardır."

(Âl-i İmrân sûresi, 3/190)

Bizim en büyük eksikliğimiz de işte böyle bir kapsamlı tefekkür!. Evet, imanımızı yenileyecek, bizi daima canlı tutacak olan bir tefekkür.. nasıl alışmamış vücuda bir damla soğuk su verdiğinizde şok tesir yapar; öyle de bizler daima, imanımızda şok tesiri yapacak şeyler bulmalı, onları mirsad-ı tefekkür yaparak, hakikî müessir, eşyanın hakikî sahibi ve mâliki olan Allah'ın esmâ ve sıfatlarının cilvelerini müşâhede etmeliyiz. Böyle bir ameliyenin vicdanlarımızda doğuracağı nur ile ve hep O'nun rızası dairesinde, dünya hayatındaki sayılı günlerimizi geçirme gayreti içinde olacağız.

Ne var ki, yerleri ve gökleri ve ikisi arasındaki her şeyi sarıp kuşatan ruhu-mânâyı, sesi-soluğu, rengi-deseni, şiveyi-neşveyi duyup anlamak, anlayıp değerlendirmek de herkese müyesser değil; bu engin, rengin ve zengin armoniyi kavrayıp yorumlamak için, yanlışlıklara şartlanmamış, hissîlik ve nefsanîliklerle balans ayarı bozulmamış entelektüel akla (ulü'l-elbâb) ihtiyaç var.. gökleri ve arzı, mekân mefhumunun hatırlattığı bütün özellikleriyle; onlarda yaratılan şeyleri irade, ihtiyar ve hususî tevcih isteyen bütün yönleriyle, tenasüb-ü illiyet prensibinden hareketle, bütün bunlara tam ve kâmil illet olabilecek bir Kudret-i Kâmile'yi kavrayabilme mantık, muhakeme, tahlil ve terkibine yetebilecek "ulü'l-elbâb"a ihtiyaç... Fıtrî olarak her insan ruhu ve aklı bunu kavramaya müsait olarak yaratılmıştır, ama kibir, haddini bilmezlik, bakış zaviyesi yanlışlığı gibi hususlar hedefi net görmeye mâni şeylerdir. İnsan allâme de olsa, bunlardan kurtulamayınca yanlış kararlardan da kurtulamaz.

1 Bkz.: Bediüzzaman, *Sözler* s.38; *Risale-i Nur Külliyatı* 2/1378 (Mesnevi-i Nuriye).

2 Âl-i İmrân sûresi, 3/38.

3 Bkz.: İbn Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* 1/408-411; 7/62-63.

4 Tâhâ sûresi, 20/44.

5 Bediüzzaman, *Sözler* s.749-751.

6 Buhârî, *zekât* 53; Müslim, *akdiye* 10, 13, 14; Muvatta, *kelâm* 20; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/327, 360.

7 Ebû Dâvûd, *sünnet* 18; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/282, 317, 331, 539; 3/102; 5/214; 6/257. Ayrıca bkz.: Buhârî, *bed'ü'l-halk* 11; Müslim, *iman* 214.

8 Teğâbün sûresi, 64/16.

9 Nahl sûresi; 16/33. Az lafız farkıyla bkz.: Tevbe sûresi, 9/70; Nahl sûresi, 16/118; Ankebût sûresi, 29/40; Rum sûresi, 30/9; Zuhruf sûresi, 43/76.

NİSÂ SÛRESİ

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّاٰتِۚ حَتّٰٓى إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْاٰنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌۜ أُو۬لٰٓئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا

"Yoksa kötülükleri yapıp da içlerinden birine ölüm gelip çatınca, 'Ben şimdi tevbe ettim.' diyenler ile kâfir olarak ölenler için (kabul edilecek) tevbe yoktur. Onlar için acı bir azap hazırlamışızdır."

(Nisâ sûresi, 4/18)

İmanın kabul edilmediği, insan hayatının o en son anına hâlet-i yeis denir. Ne var ki bunun başlangıç anını çok iyi tespit etmek gerekir. Bu an, insanın dünya hayatına geri dönmesi ve zamanın en dar bir dilimi de olsa, onun şuurluca yaşanmasının mümkün olmadığı; bir ilave tevcihe göre de, bunun hem ölmek üzere olan şahıs, hem de etraftakiler tarafından bilindiği andır.

Evet, insan, bir ân-ı seyyale bile olsa, yani aklı başındayken, en dar bir zaman dilimi içinde bile inanabildiği takdirde, onun imanı geçerlidir. Nitekim Ebû Talib'e, Efendimiz'in iman teklif ettiği an işte bu andır. Çünkü Ebû Talib, bu tekliften sonra, belli dış zorlamalarla عَلٰى مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ "Abdulmuttalip'in dini üzerine."[1] demiştir. Yine aynı çerçevede benzerlik arz eden hasta bir Yahudi çocuğunun durumu da üzerinde durulmaya değer. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) son anlarını yaşayan böyle bir çocuğu ziyarete gider, ona "Lâ ilâhe illallah" demesini telkin eder. Çocuk da babasının gözlerinin içine bakar ve babasından işareti alır almaz da gürül gürül kelime-i şehadeti söyleyerek iman eder.[2] Demek ki şuurun bütün bütün bulanıp muhtell olmadığı sürece, gök kapıları o imana açık bulunuyor.

Evet, hâlet-i yeis yani imanın artık kabul edilmeyeceği an, bir ân-ı seyyale dahi olsa, dünya hayatından şuurluca bir zamanın geçmeyeceği devrede başlar. Fakat tersi olursa, o ân-ı seyyaledeki niyet, düşünce ve kanaat bir tohum gibi mütalâa edilir ve daha sonraki berzah ve haşir hayatında da o tohum neşv ü nema bularak, insanın karşısına bir mükâfatlar demeti hâlinde çıkabilir.

Öyleyse, hâlet-i nez'iden önce, henüz hayattan ümit kesmeden ve ondan bütün bütün kopmadan küfürden dönmek ve imana yönelmek her zaman

makbuldür. Durum aksine ise, hüküm de farklı olacaktır. Yani bir mânâda gözler dünyaya kapanıp ukbâya aralanınca artık fırsat fevt edilmiş sayılır. Zira imandan sonra, bir kelime-i tayyibe ile dahi olsa amel etme imkânı kalmamıştır. İmandan sonra fısk u fücurla sürekli ufuklarını karartanlara قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ[3] fehvâsınca hususî bir muamele ve bir himayenin olabileceği rahmet-i ilâhiyeden ümit edilir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا

"Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması hâli müstesna, mallarınızı, bâtıl (haksız ve haram yollar) ile aranızda (alıp-vererek) yemeyin. Ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah size karşı Rahîm'dir."

(Nisâ sûresi, 4/29)

Kur'ân, *"Mallarınızı aranızda bâtıl yollarla yemeyin."* derken şümullü bir tabir kullanmakta. Bununla hem umumî malların hem de akraba ve yakınımız olan kişilere ait emtianın rızaya dayanmadan kullanılmasının haram olduğuna dikkati çeker ki; buna çalıp-çırpma girdiği ve gireceği gibi, gasp, tefecilik, kumar, israf ve sefahat uğruna harcamalar ve daha değişik spekülasyonlarla mal ve imkân elde etmeler de girer. Herkesin birbirinden hoşnut olduğu bir yolla mal mübadelesinde elde edilen kazanç, gönül rızasıyla yapılan ticaret –ki burada en önemli kazanç yolu olması itibarıyla bilhassa o zikrediliyor– kazanmaya, yaşamaya yeter; haram ve şüpheli yollara girmeye, ne zaruret ne de ihtiyaç vardır.

Bu âyet-i kerimede ifade edilen *"Kendinizi öldürmeyin."* kaydını üç şekilde anlamak mümkündür:

1.Faiz, kumar, rüşvet vs. haramın hangi çeşidi olursa olsun, bunları irtikâp etmekle insan kendisini mânen öldürmüş sayılır.

2.İnsanlar arasında bâtıl, haram ve haksız yollarla mal kazanma ve yeme mânâlarına gelen her türlü davranış veya kapitalizm, aşırı liberalizm hatta pragmatizm ve makyavelizme girerseniz, komünizm gibi tepki sistemlerinin doğmasına sebebiyet verir ve katillere, teşridlere yol açarsınız.. evet, daha

başta böyle sistemlerin içine girerseniz, neticede birbirinizle boğuşur, ölür ve öldürürsünüz. Öyle ise İslâm'ı bırakıp da değişik yanlışlıkların arkasında birbirinizi öldürmeyin! Evet, bugün bu sistemlerin uygulandığı dünyanın hâli, âyet-i kerimenin en büyük tasdik edicisi olarak gözlerimizin önündedir.

3.İnsanın intihar ederek kendi kendini öldürmesi ki, âyetin siyakı zâhiren buna pek muvafik düşmemektedir. Ancak böyle bir yaklaşımın bile kendine göre bir kısım muvafik yanlarının var olduğu söylenebilir. Şöyle ki, toplumun değişik kesimleri arasında dengeyi bozmanın bir iç bunalıma ve vuruşmaya müncer olması; bazı cahillerin zühd telakkisine göre, meşru yolları işletip mal kazanma yerine, fakr u zaruret içinde kalıp topyekün bir milletin ölümüne sebebiyet verilmesi; meşru olmayan yollarla başkalarının malına el uzatmak suretiyle öldürülmeye istihkak kesbetmesi veya başkalarını böyle bir şeye tahrik etmesi, muvafakat noktalarından bazılarıdır.

Allah (celle celâluhu) bu emriyle size, yolun en selâmetlisini göstermek suretiyle engin rahmetinin bir tecellîsini daha ortaya koyuyor ki, O Rahîm'den beklenen de budur.

إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا

"Eğer nehyolunduğunuz büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir yere koyarız."

(Nisâ sûresi, 4/31)

Genellikle rivayet tefsirlerinde bu âyet-i kerime anlatılırken şu hadis-i şerife yer verilir:

اِجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَمَاهُنَّ؟ قَالَ: اَلشِّرْكُ بِاللّٰهِ وَالسِّحْرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللّٰهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَكْلُ الرِّبَا وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَالتَّوَلِّي يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلَاتِ

"Şu helâk edici yedi şeyden kaçının. 'Nedir onlar yâ Resûlallah?' denir de, O da: *'Allah'a şirk koşmak, haksız yere birisini öldürmek, sihir yapmak, faiz yemek, yetim malı yemek, mücadele gününde arkasını dön(üp kaç)mak, tertemiz mü'min kadınlara iftira atmak.'* buyurur."[4]

Bu hadis-i şerifteki وَالتَّوَلِّي يَوْمَ الزَّحْفِ tabiri üzerinde durmak istiyorum. Bu fıkranın tercümesi, "mücadele gününde arkasını dönme" demektir. Zaten "zahf" kelimesinin kullanılması da bunu gösterir. Buna göre, küfür dünyası ile sıcak savaş alanında olmasa bile, mücadelenin soğuk savaş plânında yani kültür, eğitim, siyaset, sanat vs. gibi alanlarda devam ettiği günümüzde, bir mü'min şahsî kemalât düşüncesi ile dahi olsa bir kenara çekilse, bu hadisin ifade ettiği mânâya göre günah-ı kebâir işlemiş olur. Hele belli bir hizmet düşüncesine uyanan insanlar, mücadele hangi türden olursa olsun, yarıda bırakıp çeker giderlerse, böyle bir davranışın büyük günah olduğunda şüphe yoktur. Ayrıca böyle bir davranış, Müslüman cephenin kuvve-i mâneviyesini zedeleyip, düşmanları da sevince boğar ki, bu yönüyle de o, başka bir ordubozanlık sayılır.

Sadece bir tanesi üzerinde durduğumuz bu helâk vesilesi günahlar terk edilebildiği takdirde, Allah (celle celâluhu) irade ve kasta iktiran etmeyen veya sayılan günahlar ölçüsünde büyük olmayan hatalara keffaret vaad ediyor ki, bu dünya hayatı itibarıyla bir ilâhî arındırma, berzah ve ukbâ itibarıyla da ferah-feza bir iklimde hayata mazhariyet demektir.

Evet, günahlara baş kaldırmasını bilen kahramanlar, muzaffer kumandanlar gibi onlar için "müdhal-i kerîm" olan kabirlerine girerler; aynı rahatlık içinde berzah yamaçlarında dolaşırlar ve aynı güven ve sevinç içinde Cennetlere yürür ve Cemalullah'ı görürler.. yürür ve görürler; zira hasenât adına mücadele ne ise, seyyiâta düşmeme yolunda verilen mücahede de odur. Amelin bu menfî-müspet yanları birer derinlik ise, her iki cephede gösterilen sebat da ayrı bir enginlik teşkil eder ve insanı o mukadder akıbetine füze hızıyla ulaştırır.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًاۜ كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَۜ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا

"Şüphesiz âyetlerimizi inkâr edenleri, gün gelecek bir ateşe sokacağız; onların derileri pişip acı duymaz hâle geldikçe, onların derilerini başka derilerle değiştireceğiz ki, hep acıyı duysunlar! Allah yegâne galip ve hakîmdir."

(Nisâ sûresi, 4/56)

Müfessirlerin pek çoğu, bu âyetin tefsirinde, Cehennem'deki azabın çokluğuna, büyüklüğüne işaret eden, İbn Ömer'in rivayet ettiği şu hadisi zikrederler: Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyururlar ki: *"Cehennem ehli, Cehennem'de öyle büyüyecek ki, kulak memesi ile omuzu arası yedi yüz yıllık yürüyüşle geçilebilecek uzunlukta olacak, cildinin kalınlığı yetmiş zirâ ve bir azı dişi ise Uhud dağı büyüklüğünde olacak."*[5]

Evet, aslında bu hadiste anlatılmak istenen ana tema, Cehennem azabı ve ona maruz kalacakların durumudur. Bence, bu hadisi şöyle anlamak da mümkündür: İnsan ruh dünyası itibarıyla inkişaf eder. Meselâ, birisi namazdan sizin aldığınız lezzetten on kat daha fazla lezzet alır. Demek ki onun zevk alma kabiliyeti daha fazla inkişaf etmiş. Elem duyma da böyledir. Eğer insanın bu yönü inkişaf ettiyse, en basit şeyler onu üzer, uykularını kaçırır, dişi ağrısa bayılabilir. Nitekim Nebiler Serveri, *"Ben sizin birkaçınız kadar acı duyuyorum."*[6] buyururlar. Öyleyse, ahirette cismin büyümesi, elemin, acının, ızdırabın daha fazla duyulmasına sebep olabileceği gibi, Cehennem'de duyulacak elemin, acının, ızdırabın büyüklüğü, çeşitli hikmetlere binaen böyle ifade edilmiş de olabilir.

Aslında ne vücudun, günah ve mâsiyet cüz-i fertleriyle büyüyüp dağlar cesametine ulaşması, ne de işlenen küfür ve isyanın, ruhun enginliği ölçüsünde bir vüs'ate ulaşıp ona göre insanın cezaya çarptırılması, akıldan uzak şeyler değillerdir. İlm-i ilâhînin vüs'ati, kudret ve iradenin baş döndüren ihatası, her zaman her ikisini de gerçekleştirebilir. Biz, O'nun rahmetinin enginliğine sığınarak dileriz ki, hepimize rahmetinin genişliğine göre muamele etsin..!

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوٰيهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا

"Onların fısıldaşmalarının birçoğunda hayır yoktur. Ancak bir sadaka, yahut bir iyilik, yahut da insanların arasını düzeltmeyi isteyen (insanların fısıldaşması) müstesna. Kim Allah'ın rızasını elde etmek için onu yaparsa, Biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz."

(Nisâ sûresi, 4/114)

Bu âyet-i kerimede, bugünkü dinî hizmetlerle alâkalı önemli mesajlar var. Şöyle ki, içinde bulunduğumuz dönem gibi –bilhassa yakın geçmişimizle daha çok alâkalı– İslâm'ı anlatmanın ve onun, insanlığı düze çıkartacak mesajlarını sunmanın olumsuz bir kısım sebepler nedeniyle çok zor olduğu dönemlerde, elbette bu vazife gizli gizli, fısıldaşma ile yapılacaktı –ki, buna telattuf veya "sırren tenevveret" de diyebilirsiniz– ve bunun karşılığında da, âyetin fezlekesinde belirtildiği gibi, ecr-i azim alınacaktı. Görüldüğü gibi, Allah, sevabı mutlak bırakarak, bizlerin aşk ve şevkini kamçılıyor. Tıpkı *"Oruç Benim içindir, onun sevabını Ben veririm."*[7] kudsî hadisinde de belirtildiği gibi.

Kötü duygu, kötü tutku ve karanlık düşüncelerin, ehl-i iman aleyhindeki gizli gizli hile, komplo ve entrikaları, şer doğumlu, şer menşeli ve bütün bütün öyle hayra kapalı şeylerdir ki, bu işin arkasındaki eşrar bile ondan hayır görmezler. Sadakat duygusunun emaresi sadaka plânları, iyiliği ve güzelliği yaygınlaştırma stratejileri ve insanların aralarını bulma, onları uzlaştırma gayretleri farklıdır.. kim Allah'ın rızasını hedefleyerek bunları yaparsa, hem böyle güzel işler yapmadan ötürü, hem de şartlar elvermediğinden dolayı gizliliğe dikkat edildiği için normal sevapla değil, onlar ecr-i azimle mükâfatlandırılacaklardır.

Evet, Allah rızası için bu üç hususu gerçekleştirme istikametinde değişik organizasyonlar teşkil edilebilir; böyle bir organizasyon çerçevesinde meselenin muhterem olma mahremiyeti korunabilir. Ve istişareler mümkün olduğu ölçüde belli bir çerçeve içinde gerçekleştirilir; gerçekleştirilir ve icabında bilgisi, görgüsü kıt ağyâra da kapalı kalınabilir. Zira bu üç mesele, üçü de önemli içtimaî buudu olan meselelerdir. Toplumun hukukunu alâkadar eden bu kabîl hususlarda, sırrın gücüne sığınma peygamberane bir tavır ve akıllıca bir davranıştır.

Aksine, böyle umumî bir hayra esas teşkil etmeyen bir araya gelişler, gelip şununla-bununla alâkalı fiskos edişler ve hele gizli cemiyetler.. mü'minler bunlardan sakınmalı ve onların teşekküllerine de meydan vermemelidirler.

لَعَنَهُ اللّٰهُ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا
مَفْرُوضًاۙ وَلَأُضِلَّنَّهُمْ وَلَأُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ اٰذَانَ
الْأَنْعَامِ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ

وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًاۜ

“Allah onu (şeytanı) lânetlemiş; (buna karşılık) o da ‘Yemin ederim ki, kullarından belli bir pay edineceğim (veya onlardan kâm alacağım), onları saptıracağım, onları birtakım temennilerle oyalayacağım. Onlara davarlarının kulaklarını yarmalarını emredeceğim de Allah’ın yaratışını değiştirecekler.’ dedi. Her kim Şeytanı, Allah’tan başka dost edinirse, şüphesiz besbelli bir ziyana girmiştir.”

(Nisâ sûresi, 4/118-119)

Bu âyet-i kerimede ve Kur’ân içinde birçok yerlerde belirtildiği üzere şeytanın Cenâb-ı Hakk’a karşı, böyle cüretkâr konuşabilmesinde;

1.Ya Allah (celle celâluhu) ona izin vermiştir.

2.Veya birçok müfessirin beyan ettiği gibi, bu sözler şeytanın fıtratının homurtularıdır ki, Allah onları bize bildirmektedir.

Bu sözler ister şeytanın beyan-ı lisanı olsun, ister tabiatının homurtuları; onun, Allah’ın ihlâsa ermemiş kullarından kâm almaya kararlı olduğu muhakkaktır. Onunla arz-üstü başlayan bu ilk şeytanî oyun, bugün de hem o, hem de onun yardımcıları, yine insanları baştan çıkarma, onları boş kuruntu ve ümniyelere düşürme, diğer canlılar ve insanların fıtrat ve tabiatlarına olumsuz şekilde müdahalelerde bulunarak, hem tabiat buudlu, hem de insan buudlu dengeleri bozmaya devam etmektedirler. İnsanlığın ruhî dengesinin korunması, bu İblis yolundan uzak kalmaya bağlı olduğu gibi, insanı içine alacak şekilde genel tabiat dengesinin muhafazası da yine bu uzaklığa vâbestedir. Onun idlal çizgisinde hareket edenler, apaçık ziyana uğramış tali’sizler; ondan uzak kalmayı başaranlarsa Allah’a yakın bahtiyarlardır.

1 Buhârî, *cenâiz* 80; *menâkıbü’l-ensar* 40; *tefsir (28)* 1; Müslim, *iman* 39; Nesâî, *cenâiz* 102; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/433.

2 Buhârî, *merdâ* 11; Ebû Dâvûd, *cenâiz* 2.

3 *“De ki: ‘Ey çok günah işleyerek kendi öz canlarına kötülük etmede ileri giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz.’”* (Zümer sûresi, 39/53)

4 Buhârî, *vesâyâ* 23; *hudud* 44; Müslim, *iman* 145; Ebû Dâvûd, *vesâyâ* 10; Nesâî, *vesâyâ* 12.

5 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/26; Heysemî, *Mecmau’z-zevâid* 10/391-393.

6 Buhârî, *merdâ* 3, 13, 16; Müslim, *birr* 45.

7 Buhârî, *savm* 2, 9; *libâs* 78; *tevhid* 35, 50; Müslim, *sıyâm* 161, 163-165; Tirmizî, *sıyâm* 54; Nesâî, *sıyâm* 41, 42; İbn Mâce, *edeb* 58; *sıyâm* 1.

MÂİDE SÛRESİ

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارٰى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللّٰهِ وَأَحِبَّاؤُهُ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ

"Yahudiler ve Hıristiyanlar: 'Biz, Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz.' dediler. De ki: 'Öyleyse günahlarınızdan dolayı size niçin azap ediyor?' "

(Mâide sûresi, 5/18)

Bu âyet-i kerimede belirtilen husus aynen bizim hayatımızda şöyle tezahür etmektedir: Bizler, başkalarının isyanlarını değerlendirirken, kendimizi de o işin içinde mütalâa edecek şekilde değerlendirmiyor ve aynı ölçülerle kritiğe tâbi tutmuyoruz. Meselâ, herhangi bir insanı, şöyle-böyle bir seyyiesinden dolayı "Allah neden yerin dibine batırmıyor, cezasını vermiyor?" dediğimiz aynı anda kalkıp yaptığımız en küçük bir iyilikten dolayı affımızı bekliyoruz. Aslında buradaki düşünce tarzımız, en azından seyyieler açısından kendimizi de o sınıfa dahil kabul etmemiz veya haseneleri noktasından onların da, yaptıkları iyiliklerle affedilebilecekleri şeklinde olmalıdır. Bundan bir kadem daha ilerisi de, onların dağlar kadar cesametli kötülüklerini küçültüp bir cevizin kabuğuna sokma, zerre kadar iyiliklerini kurtuluşlarına vesile olacak ölçüde büyük görme; kendi durumumuzu da tam bunun aksine değerlendirme şeklinde olmalıdır.

Şimdi bu kriterlerle, yukarıdaki âyette Ehl-i Kitab'ın iddialarına bakılacak olursa, böyle bir iddianın Hak nezdinde de halk nezdinde de ne kadar çirkin ve sevimsiz olduğu kendi kendine ortaya çıkar. Şöyle ki, bir kısım kimseler kalkıp, insanlardan farklı olduklarını, onlara benzemediklerini, hatta "ebnâullah" ve "Allah'ın ahbapları" olduklarını iddia edecek ve bunu birer gurur ve çalım vesilesi yaparak Cenâb-ı Hakk'a karşı laubali bir tavır alacak, diğer insanları da küçük görecek ve böyle bir ilk kabulün daha sonra getireceği bütün tersliklere de ta baştan kapı aralamış olacaklar: "Allah'a bu kadar yakın olduğumuza göre ne yapsak –hâşâ– O affedecektir." şeklinde düşüneceklerdir. Üzeyir hakikî mânâda ibnullah, Mesih de diğerlerine göre öyle; bu peygamberlere intisabı olanları da, mecazî dahi olsa, aynı mânâ ile serfiraz görüp "Ne korku ne de telaş, Allah (celle celâluhu) ebnâ ve ehibbâsını koruyacak ve onlar için hiçbir tehdit söz konusu olmayacaktır. Aslında böyle bir intisapla şereflendirilmeyenler başlarının çaresine baksınlar.. azap onlara,

ikap da onlaradır.” deyip, kitaplarında böyle bir şey olmasa da, azapla tehdit edildikleri bir yerde, bu kabîl diyalektiklere girip, Hz. Sahib-i Risalet’i ve O’nun temsilcilerini mat ettiklerini sanacak ve bu kabîl vehm ü hayallerle bir yere varacaklarını sanacaklar.

Gerçi kütüb-ü sâbıkanın bazı nüshalarında “ibnullah” tabiri geçmektedir. Evvelâ bu tabir, bir tercüme hatası olabileceği gibi, Allah’ın kendilerine şefkatli baba gibi olduğunu ifade sadedinde kullanılmış bir mecaz da olabilir ki; semavî dinlerde “raûf” ve “rahîm” mânâlarını ifade için Allah (celle celâluhu) hakkında baba mânâsına “eb” kelimesinin kullanıldığı az değildir.

Ne var ki, Devr-i Risaletpenâhî’de bu tabirlerin kullanılması, evet hakikî veya mecazî bir mahmili bulunsun bulunmasın, makam itibarıyla böyle bir iddiada, cerbezenin olduğu açık ve diyalektik yapıldığı da bedihîdir. Onun için konuyla alâkalı cevapta, iskat edici bir üslûpla; “Şimdi söyleyin bakalım; madem ki siz Allah’ın ebnâ ve ehibbâsısınız, öyle ise neden O her fırsatta size azap ediyor, sizi hırpalıyor.. yer yer katle maruz kalıyor.. zaman zaman esaret yaşıyor ve bir türlü sürüm sürüm olmadan kurtulamıyorsunuz.” denerek bu insanların cerbeze ve diyalektikleri yüzlerine çarpılmıştır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُٓ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَٓائِمٍ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَٓاءُ وَ اللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

“Ey iman edenler! İçinizden kim dininden dönerse, (bilin ki), Allah öyle bir kavim getirecek ki, O, bu kavmi sever, onlar da O’nu severler. Mü’minlere karşı başları yerde, kâfirlere karşı ise onurludurlar. Allah yolunda cihad ederler ve kınayanın kınamasından korkmazlar. İşte bu, Allah’ın bir fazlıdır, onu dilediğine verir. Allah, atâsı, ihsanı çok bol olandır ve her şeyi en iyi şekilde bilendir.”

(Mâide sûresi, 5/54)

Doğrusu bu âyet-i kerime; pek çok önemli hususu ihtiva etmektedir ki, bunların başında, mü’minler içinde irtidatlar olabileceği ve gelecekte İslâm’ı temsil konumunda olan kimselerin, zamanla bu emanetin gerektirdiği hassasiyeti

yerine getirmede acze düşebilecekleri ihtarı gelmektedir. Nitekim, bir zaman Emevilerin yüklendiği bu misyon, böyle bir acz ve zaaf sebebiyle Abbasilere geçmiş.. bilâhare Selçuklulara ve ondan da Osmanlı'ya intikal etmiştir. Âyet-i kerimede, Allah'ın getireceği topluluk, قَوْمٍ denilerek nekre ile ifade edilmektedir ki; bununla, âyetin indiği dönemde o kavmin sahabe tarafından bilinmediği vurgulanmak istenmiştir. Dolayısıyla âyet-i kerime bir yönüyle Selçuklularla başlayan Türklerin İslâmiyet'i temsiline parmak bastığı gibi, bir başka dönem itibarıyla da, sahabenin iz düşümü olacak bir topluluğa işarette bulunmaktadır, denebilir.

Burada, "Allah, bir topluluk getirecektir." şeklinde, uzak gelecek için kullanılan سَوْفَ ile, uzak istikbalde geleceği müjdelenen bu milletin ilk vasfı, Allah'ın onları sevmiş olmasıdır. Burada büyük bir incelik vardır. Allah'la kul arasındaki sevgi, kuldan Allah'a ve mukabilinde Allah'tan kula olabileceği gibi –ki, bu müridin vasfıdır– önce Allah'tan kula ve sonra kuldan Allah'a şeklinde de olabilir. Bu ikincilere bir mânâda murad da denilir. Evet, Allah, din-i İslâm'ı i'zaz için, din-i İslâm'la da onları i'zaz için bazılarını bizzat seçer ki, peygamberler bu bizzat seçilmişlerden olduğu gibi –Abdullah b. Mesud'dan gelen bir hadiste de ifade buyrulduğu üzere– İslâm'a hizmet için peygamberlerin ashabı da bu bizzat seçilmişlerdendir.[1] Bunu şöyle açabiliriz: Allah, "Ben, bu işi –meselâ– Hz. Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve O'nun ashabına gördüreceğim." der. Mezkur âyetin sonunda beyan buyrulduğu gibi bu, *"Allah'ın dilediğine verdiği bir fazl ve rahmetidir."* Bir başka âyette de ifade olunduğu üzere, O'nun bu şekildeki taksimine kimsenin itiraza hakkı yoktur.

İşte Allah, nasıl Efendimiz ve ashabını, önemli bir zaman diliminde seçmiş; öyle de, dine hizmet boyunduruğunun tamamen yere konduğu ve İslâm kalesinin her yanıyla çepeçevre sarıldığı bir dönemde, bir başka topluluğu, dinini i'zaz için seçecektir. Gerçi bu seçme işi, bir mânâda belki ta ruhlar âleminde yapılmıştır. Öyle de olsa, Allah sevip seçtiği bazı insanlarla dinini bir defa daha i'lâ edecektir. Öyleyse, bu seçilmiş topluluğun vasıfları önemli olmalıdır. Bu açıdan, seçilmiş bu topluluğun hangi tür hususiyetleri haiz olduğu önem arz etmektedir. İşte âyetin devamı da bu önemli hususu gözler önüne sermektedir.

Önce bu topluluk, öyle nezih bir cemaattir ki, Allah'ın tedelli yoluyla kendilerini sevip seçmesine; yani cemaat hâlinde murad kılınmalarına mukabil,

onlar da gönülden Allah'ı severler. Hem öyle severler ki, bir başka âyette ifade buyrulduğu üzere, bunlar babaları, dedeleri, oğulları, kardeşleri ve kabileleri bile olsa, Allah'a düşmanlık yapan kimseye karşı kat'iyen hakikî mânâsıyla alâka duymazlar. Onların bütün sevgileri yalnız ve yalnız Allah içindir: Allah için sever, Allah için buğzeder, Allah için alır ve Allah için verirler. Onların kalblerinde ve muamelelerinde hiçbir şey Allah sevgisinin yerine geçemez. İşte, mevsimi gelince sahabenin iz düşümü olarak zuhur edecek topluluğun birinci vasfı budur: Allah'ı sevmek ve O'nun muhabbet ve rızasını her şeyin önünde tutmak...

İkinci olarak, bu cemaat, mü'minlere karşı tevazu kanatlarını yerlere indirecek kadar mahviyet içindedirler ve her ferdiyle birer tevazu kahramanıdırlar. Burada Hz. Üstad'ın, "Bedevilere karşı galebe cebr ile, medenilere karşı ise ikna iledir."[2] tespitine dayanarak, farklı açıdan şöyle bir değerlendirme yapmak da mümkündür:

Sahabe asrında, onların karşılarındaki düşman cephesi bedevilerden müteşekkildi ve dolayısıyla, onlara karşı zafer, galebe ve caydırma bir bakıma zoru gerektiriyordu. Ayrıca, iman ve İslâm'ın neticesinde ailelerde bile bölünmeler meydana gelmişti ve "cahiliye asabiyeti" denilen kavim ve kabilecilik, toplumu birleştirmede önemli bir unsurdu. İşte böyle bir zamanda, ehl-i ilhad ve küfre karşı şiddetli olmak, kendi şartları içinde ehemmiyet arz ediyordu. Hatta bu hususa ince bir remiz olarak, kaderî programın Hz. Ebû Bekir'i öne çıkarmasının ardından, kâfire karşı şiddetiyle meşhur Hz. Ömer'in ikincilik tahtına oturmasına bu işaret ve remiz açısından bakılabilir.

Ne var ki bugün dünya, eskisine nazaran kısmen medenileşmiş durumdadır; dolayısıyla da bugünkü galebe şiddetten ziyade ikna ile, ilimle ve sözle olacaktır. Buna karşılık, ferdiyetçilik çok ön plâna çıktığı ve insanlar arasındaki birleştirici bağlar gevşediği ve artık devir, şahıslardan, ferd-i feritlerden ziyade, cemaat ve kolektif şuur devri olduğu için, mü'minlere karşı –merhametli olmanın da ötesinde– mütezellilâne davranma ve dövene elsiz, sövene dilsiz olma; hatta mü'minlerin ayaklarının altına baş koyma; münkirlere, mülhitlere karşı olması, bulunması düşünülen şiddetin çok çok önünde olmalıdır. Zaten bu hizmet-i medeniyede vifak ve gelişmenin en birinci şartı da –Allah rızası ve O'nun muhabbetinden sonra– aramızda tesis etmemiz gereken böyle bir "tezellül" atmosferidir; yani birbirimize karşı mütevaziâne iki büklüm olma hâlidir ki bu hususta ne kadar tahşidat yapılsa değer. İhlâs ve

Uhuvvet Risalelerinin ehemmiyetine ve neden lâakal on beş günde bir okunması gerektiğine bu açıdan da bakabiliriz. İhtimal, bizim en büyük imtihanımız da, kendi aramızda ve birbirimize karşı kardeşlik münasebetleriyle alâkalı olacak…

Sonra, *"Mülhit ve mütecavizlere karşı, çetin ve onurludurlar."* deniliyor ki, bu da bizim anladığımız şekliyle şiddetin altında bir şeydir. Yukarıda arz edildiği gibi, günümüzde hasmâne düşüncelere karşı galebe, şiddetten ziyade ikna ile olduğundan, onlar karşısında İslâm'ın izzet ve onurunu taşımak bize kâfi gelecektir. Âyetin devamındaki, Allah yolunda cihad ve kınayanın kınamasından korkmama vasıflarının da yine bu mülâhaza ile irtibatı vardır. Hepinizin bildiği gibi, bir zaman mü'minler hep horlanmış ve hakir görülmüş ve "Müslümanım" demek âdeta horlanma sebebi sayılmıştır. Bu yüzden, dünden bugüne hizmette mesleği, makamı, malı, serveti değil de; ancak Müslüman olmayı yegâne izzet sebebi saymak yeğlenmiştir. İzzet, Allah'ın, O'nun Resûlü'nün ve mü'minlerindir. Şu hâlde, inanmayanlar karşısında aşağılık duygusuna kapılmamak; aksine onların karşılarında iç âlemimiz itibarıyla İslâm'ın izzetini duymak; dolayısıyla onlara karşı irşad vazifemizi evde-mektepte, çarşı-pazarda, nerede olursak olalım her zaman dinimizi temsil ve tebliğde, kınayanların kınamasından çekinmeme esasına göre sürdürmeliyiz. Kur'ân, bu cemaatin vasıflarını sayarken, işarî olarak ve mefhum-u muhalifiyle, günümüzde cereyan eden bir kısım hâdiseleri de mucizevî bir şekilde ortaya koymaktadır. Evet, bu âyet, sadece bu noktadan ele alındığında dahi pek çok mânâlara açık olduğu görülecektir.

Ayrıca bu âyet-i kerimenin bir de gaybı ihbar buudu var ki, başlı başına bir konu teşkil eder. Âyet hangi hâdise münasebetiyle nazil olursa olsun, Kur'ân-ı Kerim'de bulunan pek çok emsali âyetler gibi, bunun hükmü de umumîdir.. ve mü'minlere, onlarda ürperti hâsıl eden bir üslûpla önemli bir mevzu ihtar edilmek istenmiştir. İhtar edilen bu konu, dallı-budaklı, çok şubeli olmanın yanında aynı zamanda her dönemin Müslümanlarını titretecek ölçüde yaygındır da. Hem öyle bir yaygındır ki, Esved-i Ansî'nin başını çektiği Benî Müdlic irtidadından, Müseylime'nin serkârlığında gerçekleştirilen Benî Hanife ilhadına, Tuleyha İbn Huveylid'in azdırdığı Benî Esed'in tuğyanından Hz. Ebû Bekir döneminde baş gösteren Fezâre, Gatafan, Benî Selim, Benî Yerbû', Temim'in bir bölümü, Kinde, Benî Bekir, Gassan'a kadar pek çok kabile ve bölge bu tali'sizlikten nasibini almıştır.[3] Hatta izafî plânda Emeviler de,

Abbasiler de, Osmanlılara kadar arkadan gelenler de ve daha sonraki dönemler de bundan hisselerini almış ve belli ölçüde mutlaka onu tatmışlardır.

Bu itibarla âyet, İslâm ümmetinin başına geçen herkese: Ey iman topluluğu! İçinden kim tamamen veya kısmen dinden dönerse, bilsin ki Allah onları geriye çekip bugün sahnede olmayan, yerleri meçhul, zamanları meçhul; ama evsafı malum öyle yüce bir topluluk getirecektir ki, Allah onları, onlar da Allah'ı, hem de âşık-mâşuk münasebeti ölçüsünde sever; onlar mü'minlere karşı fevkalâde tevazu, mahviyet ve hacalet içinde; mülhit, mütemerrit ve mütecaviz inkârcılar karşısında ise olabildiğine izzetli, onurlu, kararlı ve muvazenede hâkim bir unsur hâline gelme peşindedirler; rıza-yı ilâhî hedefleri, i'lâ-yı kelimetullah vazifeleri Allah yolunda mücahede eder dururlar; eder dururlar da, şunun bunun hatırına-gönlüne, kınamasına-ayıplamasına bakmaz, hep yüksek bir performansla vazifelerini yerine getirmeye çalışırlar. Bu bir mazhariyettir ve bu mazhariyet de Allah'ın onlara hususî bir fazlı ve ihsanıdır.

Bu umumî tevcihten anlaşılıyor ki, ne irtidat vak'aları ne de bu kabîl dinden dönüşler veya daha başka saiklerle meydana gelen tarihî tekerrürler devr-i daimi, olanlara münhasır kalmayacak; bir bir tarih sahnesinde yerlerini alanlar, ettikleriyle bir bir silinip gidecek; geriye hep O ve O'nun tutup kaldırdığı dostları kalacaktır.

جَعَلَ اللّٰهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ

"Allah, Kâbe'yi (Beytü'l-Haram'ı) insanlar için (ona tutunup kalkındıkları) bir (mahall-i kıyam ve mesned-i) kıyam kıldı."

(Mâide sûresi, 5/97)

Bu âyet-i kerime değişik açılardan değerlendirilebilir:

1.Kâbe, yeryüzünün kalbi durumundadır. O, arzın merkezinden "Sidretü'l-Müntehâ"ya kadar ins-cin ve meleğin her zaman çevresinde dönüp durduğu öyle nurdan bir sütundur ki, her an, görünen görünmeyen milyarlarca temiz ruh, onun harîmine ulaşmak için, ciddî bir vuslat arzusuyla can atıp durmaktadır. İşte sadece bu yönüyle Kâbe'ye, yeryüzünde Sidre'nin iz düşümü dense yeridir. Sanki Cenâb-ı Hak, umum insanlara ve hususiyle de peygamberlere bakarken, bu ikiliği bizler için gez-göz-arpacık gibi kullanmakta ve değerlendirmelerini ona göre yapmaktadır. Bu bakımdan çok rahatlıkla diyebiliriz ki, Kâbe'nin durumu âdeta bir ölçü birimidir ve dünyanın varlığı dahil pek çok şey

mevcudiyetini onun varlığına göre programlamış gibidir.. evet Kâbe olmasa, onların da bir anlamı kalmayacaktır. Nitekim birçok peygamber sözünde, Kâbe'nin yıkılması, bu hususa işareti de ihtiva eder şekilde kıyamet alâmeti olarak anlatılmıştır.[4] Bunun mânâsı şudur: "Kâbe'nin yıkılması, yeryüzünün gök ile olan irtibatının kesilmesi demektir. Gökten kopuk bir dünyanın mevcudiyetinin ise hiçbir anlamı yoktur. Evet mademki dünya, onu varlığının gayesine ulaştıracak hedef ölçüsünde bir vesilesini yitirmiştir. Öyleyse o dünya, varlık sahnesinden de silinmelidir...

Görüldüğü gibi Kâbe, bu hüviyetiyle yeryüzünün ayakta kalabilmesinin tek rüknüdür ve o, melekûtî yanıyla hep bu misyonu eda etmektedir. Demek ki, eğer bir gün Kâbe, varlık gayesini yitirirse, gidip aslına avdet edecektir. Bu gerçeği teyit eden bir müşâhedeyi bilhassa arz etmek istiyorum. Müşâhede, İmam Rabbânî müntesiplerinden bir kutba aittir. O zat şöyle diyor: "Kâbe'yi tavaf ediyordum. Birden Kâbe'nin göğe doğru yükseldiğini müşâhede ettim. Bir taraftan yükseliyor, diğer taraftan da insanların lâyıkıyla kulluk yapmamalarından şikâyetini dile getiriyordu. Eteklerinden tutup yalvardım ve geri dönmesi için istirhamda bulundum..."

Ruhu ve sırrıyla gitmeyip yerinde kaldı mı, kalmadı mı?.. o ölçüde bir müşahid olmadan bir şey söylemek çok zor…

Günümüzdeki durumun da ondan daha farklı olacağı kanaatinde değilim. Ancak Allah'ın lütfunun enginliğine güveniyoruz. Kim bilir, belki de, inanan insanların yürekler acısı hâli, öyle bir saygısızlığa maruz kalan Kâbe intizarından kaynaklanmaktadır..!

2.İnsan, İslâmiyet'i ferdî olarak yaşayabilir ve şahsına ait mükellefiyetleri bakımından bunda muvaffak da olabilir, ancak, umumî mânâda Cenâb-ı Hakk'ın lütuflarına mazhariyet ve bu mazhariyeti kâmil mânâda temsil, ancak ve ancak cemaatle mümkündür. İşte Kâbe böyle bir cemaatleşmenin kayyimi ve koruyucusu durumundadır. Milyonlarca insanın ona yönelerek namaz kılmasından alın da, hac ve umrede yine milyonlarca insanın onun harîminde bir araya gelip onun etrafında kenetleşmesine kadar, pek çok vesile ve vasıta, inanan insanlardaki cemaat şuurunu pekiştirmekte ve sürekliliğini de temin etmektedir. Burada haccın evrensel bir kongre olma esprisini de unutmamak gerekir. Evet, lâyıkıyla eda edilen bir hac, aynı zamanda bütün Müslümanlarca yapılmış dünya çapında bir kongredir. Şuurunda olunabilse, İslâm âlemine ait

problemlere bu vesile ile bir kısım çareler bulmak mümkün olacaktır. Bugün hac bu fonksiyonunu eda edemiyorsa, kusur Müslümanlardaki şuur eksikliğindendir. Yoksa hacda, her zaman böyle bir potansiyel güç mevcuttur. Görüldüğü gibi Kâbe, bu vasfı itibarıyla da her zaman insanlar için bir kıyam ve onları ayakta tutan bir güç kaynağı durumunda.

3.Kâbe teker teker her mü'minin kuvve-i mâneviyesini takviye açısından da bir kıyam ve destektir. Zira Kâbe'ye yönelen her mü'min, içinden geçen bazı şüphe ve tereddütlere karşı, milyonlarca insanın –ki bunların arasında yüz binlerce evliyâ, asfiyâ ve kalb gözü açılmış insan da vardır– Kâbe'ye yönelmesini önemli bir hüccet olarak görür ve itminana ulaşır. Hatta insan, Kâbe'nin de taştan topraktan bir bina olduğu ve hiçbir kudsiyetinin bulunmadığı yolunda kalbine sürekli şüpheler atmak isteyen nefis ve şeytanı da bununla susturabilir. Evet, "Eğer Kâbe'nin mahiyetinde böyle kudsî bir cazibe olmasaydı, yüz binlerce deha çapında mâneviyata açık insan, hiç ona bu denli yönelir ve alâka gösterir miydi?" der ve bununla bir ölçüde imanını takviye eder.

4.Yeniden diriliş hareketinin de, Kâbe'nin insanlar için kıyam olma vasfıyla ciddî bir alâka ve irtibatı vardır. Dirilişin hangi seviyede gerçekleştiğinin ölçü birimi, Kâbe hakikatinin anlaşılması oranındadır. Bir gün bu oran en üst limite ulaşırsa, diriliş de en üst seviyede gerçekleşmiş olacaktır.

Hâsılı, Kâbe, her zaman insanların gözlerinin nuru, dizlerinin dermanı, hislerinin de güç ve heyecan kaynağı olagelmiştir. İnanan insanların din ve dünyaları onunla âhengini korumuş ve o âdeta kalb-i umumî için her zaman bir balans vazifesi görmüştür. Allah'a yönelenler onunla yönelmiş; namaz, hac onunla sımsıkı irtibat içinde yerine getirilmiş; itminan arayanlar, onun ve çevresinde olup bitenlerin mülâhazasıyla sükûnet ve doygunluğa ermiş; gurbet hisleriyle inleyenler onun harîminde üns esintilerini duymuş ve vahşetlerinden sıyrılabilmişlerdir. O, kalbden Sidretü'l-Müntehâ'ya uzanan çizgide hem bir mihrap ve mihrap ötesi, hem de bütün kevn ü mekânların, arzın mübarek bir buk'asında tahaccür etmiş en anlamlı sesidir.

Allah (celle celâluhu) onun vesayetini üzerimizden eksik etmesin!

1 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 1/375. Ureym b. Sâide'den gelen rivayetler için ayrıca bkz.: Hâkim, *Müstedrek* 3/632; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid* 10/17.

2 Bediüzzaman, *Risale-i Nur Külliyatı* 2/1920, 1929, 1930.

3 İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 6/324-336.

4 Buhârî, *hac* 47, 49; Müslim, *fiten* 57-59; Nesâî, *hac* 125; Ebû Dâvûd, *melâhim* 11; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/220, 328, 417; 5/371; Münâvî, *Feyzu'l-kadîr* 3/375; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 3/269; 7/461.

EN’ÂM SÛRESİ

اَللّٰهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ

“Allah risaletini kime (nerede, nasıl, hangi lisanla) vereceğini pek iyi bilir.”

(En’âm sûresi, 6/124)

İslâmiyet ve risaletin Mekke’de doğuşu ve dünyaya bu mübarek beldeden yayılışı, birçok hikmetlere mebnîdir. *“Allah, risaletini kime vereceğini en iyi bilendir.”* âyet-i kerimesi bu açıdan değerlendirilebileceği gibi, risaletin jeoloji, antropoloji, tarih, insan, mesaj, mekân ve dil buudları gibi sair önemli hususlar itibarıyla da değerlendirilebilir. Evet, Allah (celle celâluhu), peygamberliği kime verecek ve hangi toplum içinde peygamber zuhur edecek, onu en iyi bilendir: Ve yine, insanî ve dinî kavgalar, devletler arası mücadeleler hangi kerteye geldiğinde bu yeni risalet, yeni din zuhur edecek, onu da en iyi bilen O’dur. Şimdi, sırasıyla bunları gözden geçirmeye çalışalım:

1. Risaletin İnsanî Buudu

Buna göre âyet şu mânâyı ifade etmektedir: Allah (celle celâluhu), peygamberliği, peygamberlere verdiği risaletini, onlar vasıtasıyla sunmak istediği ilâhî mesajlarını kime vereceğini, kime tevcih edeceğini en iyi bilendir.

O dönemde bazı kimseler Velid İbn Muğire ve Urve b. Mesud es-Sekafî gibi kendilerince takdir ettikleri zatları bu işe daha münasip görüyorlardı.[1] Onların bu iki zat hakkındaki mülâhazaları, Kur’ân’da başka bir âyette şöyle anlatılır. Onlar: *“Risalet veya peygamberlik (Kureyş’in fakirine ineceğine) bu iki şehirden (Mekke veya Taif) şu (iki büyük insandan) birine inseydi ya!”*[2] demişlerdi. Kur’ân, onların bu anlayışlarına şu karşılığı verir:

نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا

“Dünyadaki maişetlerini dahi aralarında Biz taksim ederiz.”[3] Yani insanların yeme ve içmelerine kadar her şey ilâhî taksime tâbi ise, peygamberlik gibi en mühim bir mesele, elbette falanın-filanın takdirine bırakılamaz. Eğer insanların ruhta, gönülde letâifte dirilmesini hedef alan Allah (celle celâluhu), insanların ne ile dirileceğini biliyorsa, –ki mutlaka biliyor– o meseleyi temsil edecek şahsı da en iyi bilen yine O’dur. Dolayısıyla peygamberlik pâyesiyle kimi serfiraz kılmışsa, en münasip o demektir. Risalet

meselesinde ileri geri söz sarfedenler –Velid İbn Muğire vb.– Hz. Peygamber'i küçük gördüklerinden ötürü, bilerek en büyük cinayeti işlemişlerdir.. ve işledikleri bu cinayet, peygamberi tahkir ve tezyif etme mânâsına geldiğinden dolayı da onlar, Allah nezdinde küçüklerden daha küçük olmaya mahkûm edilmişlerdir. Nitekim âyetin devamında onların su-i akıbetlerine de işaret edilir ve:

سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ

"Düzenbazlık yapmaları sebebiyle, risalet hususunda cürüm işleyenlere Allah tarafından (dünyada) bir zillet ve (ahirette de) şiddetli bir azap dokunacaktır."[4] Bu böyledir, zira peygamber seçimi bizzat Allah'a (celle celâluhu) aittir:

اَللّٰهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلٰئِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ

"Allah meleklerden de insanlardan da elçiler seçer."[5] Allah seçip sonra da takdir ve teşrifte bulunduysa bize, bu takdire saygı duyup itaat etmek düşer. Aksi hâlde Allah'ın seçtiğine karşı en küçük vicdanî bir rahatsızlık bile, insanı hor ve hakir kılar.. ve böyleleri, peygamberler veya evliyâ, asfiyâ, ebrar ve mukarrabînle gelen feyiz ve bereketlerden mahrum kalırlar. Evet, böyle biri kim olursa olsun âdeta küçüklüğe hapsolur ve bütün ilâhî mesajlara karşı kapalı hâle gelir.

Kaldı ki Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) liyakat ve büyüklüğü, her devirde hemen herkes tarafından kabullenilmiş bir olguydu. Ayrıca O'nun geleceğine dair bir hayli işaret ve bişaretler de bulunmakta idi. Evet, bunca tahrife rağmen, Üstad Allâme Hindî'den Hüseyin Cisrî'ye kadar niceleri eski kitaplarda, Hz. Peygamber'e ait tam 114 işaret ve bişaret bulunduğunu tespit edebiliyorlardı. Evet, ta Hz. Davud, Hz. Süleyman'dan, Hz. Musa, Hz. Yahya, Hz. Zekeriya ve Hz. İsa'ya kadar bütün peygamberler (aleyhimüsselâm), o sarsılmaz icmalarıyla Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) geleceğini haber vermiş ve O Zât'ın, hepsinin büyüklüklerinin câmii olduğunu ümmetlerine bildirmişlerdir. Bu yönüyle Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu mânâdaki makam-ı cem'in sahibidir.

Evet enbiyâ-yı izamın cihet-i vahdeti bir cihette O'nda tecellî etmiştir. Yani Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) âlemşümul risaletiyle, âdeta bütün enbiyâ-yı izamın düşüncelerinin hulâsasını ve topyekün insanlığa sunulacak

mesajlarının esasını cem etmiştir. Böylece tesisi gerekli meseleleri tesis ettiğinden ötürü bir müessis; tahrif edilen şeylerin hakikatini ortaya koymakla musahhih; tecdit ve tekmil gereken şeyleri de tecdit etmekle O, bir Müceddid-i Ekmel olmuştur. Artık O'ndan sonra resûl gelmeyecektir. Zira meseleler bu kadar vahdete ulaşınca, O'ndan sonra kim gelirse gelsin bu vahdeti yeniden parçalayıp dağıtacaktır. Bu yüzden O en sondur. İnsanlık O'nunla, duygu ve düşüncede, din ve akidede, yol ve yöntemde hayatî bütün ünitelerin ana başlıklarına ulaşmıştır ve artık yeni bir risalete ihtiyaç kalmamıştır. Evet, bundan böyle bütün insanlık, bütün hayatî meselelerini bu son risaletin verdiği en son şekle göre düzenleyip hayata geçirecektir.

Meselenin bir diğer yönü de şudur: Hz. Peygamber'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) risalet ve nübüvveti temelde, diğer bütün peygamberlerden önce idi. Nitekim O, bir hadislerinde: أَوَّلُ مَـا خَلَقَ اللّٰهُ نُورِي *"Allah'ın ilk yarattığı şey, benim nurumdur."*[6] buyurmaktadır. Diğer bir hadislerinde de; *"Hz. Âdem henüz çamur ve balçık arasında debelenirken, ben peygamber idim."*[7] ferman etmektedir. Demek ki, O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamber olarak plânlanması, herkesten önceydi. Bu mesele, tasavvufçularca "hakikat-i Ahmediye" unvanıyla ele alınmış ve uzun uzun üzerinde durulmuştur. Onların bu mevzudaki mülâhazalarında hakikat-i Ahmediye, aynı zamanda kâinatın da hakikati olarak işlenmiştir ki, bununla da, Hz. Peygamber'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) büyüklüğü ve en büyük risalete mazhariyeti anlatılmak istenmiştir.

Burada şu husus üzerinde de durmakta yarar var: Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) –neşrettiği nur itibarıyla– hem kemmiyet plânında hem de keyfiyet plânında ulaştığı noktaya bir başkası ulaşamamıştır; ulaşamaz da. Bu da pratik olarak O'nun ve sunduğu peygamberlik mesajının büyüklüğünün en açık bir emaresidir. Zira bugün yeryüzünde Budizm'den Brahmanizm'e, Taoizm'den Totemizm'e ve semavî dinlerden de Hıristiyanlık ve Yahudilik'e kadar yüzlerce din bulunmaktadır ama, İslâmiyet hariç, diğerlerinin hepsinde ilâhî mesaj istihâle görmüş ve belli ölçüde tahrife uğramışlardır. Hıristiyanlık bugün İslâmiyet'e göre daha yaygın olabilir. Ne var ki, gerçek Hz. Mesih'i ve Mesih anlayışını bugünkü Hıristiyanlığın o zor anlaşılır yorumlarında bulmak mümkün değildir. Eğer biz Hz. Mesih'in hakikî kimliğine Kur'ân sayesinde muttali olmasaydık, onu Kitab-ı Mukaddes içindeki yeriyle kabullenecek ve binlerce çelişkiyle karşı karşıya kalacaktık. Çünkü,

gerek Yuhanna'da ve gerekse Matta ve Luka'da karşımıza çıkan İsa'nın –hâşâ– Allah'tan farkı yoktu. O, Arş'ın yanında O'nunla beraber oturmakta ve O'nun rubûbiyetini paylaşmaktaydı. İnsanlık onun fikdaniyle zenb-i aslî ağına düşmüştü ve onun sayesinde yeniden yitirdiği Cennet'e ulaşacaktı. Evet, maalesef Hz. Mesih'in kimliği Kitab-ı Mukaddes'in bugünkü metinlerinde bu kadar karışık ve bu kadar tutarsızdır. Biz, her şeyin hakikati gibi Hz. İsa'yı da, Hz. Peygamber'in risaleti sayesinde dahası olmaz ölçüleri içinde öğrenmiş bulunuyoruz.

2. Risaletin Mekân Buudu

اَللّٰهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ

Allah peygamberliği nerede ve kime vaz'edeceğini en iyi bilendir.": Hz. Peygamber'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'de neş'et etmesi de risalet cihetiyle tamamen yine hikmet ve gaye yüklüdür. Bilindiği gibi "Mekke-i Mükerreme" âdeta yerin göbeğini çevreler. Kâbe, yerin göbeği, varlığın da kalbidir. Ehl-i keşfe göre Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Kâbe ile birlikte yaratılmıştır. Hakikat-i Kâbe ile Hakikat-i Ahmediye birbirine eştir. Hakikat-i Muhammediye'deki tenezzülde bazı veliler yanılarak, "Hakikat-i Kâbe, Hakikat-i Muhammediye'den öndedir." demişlerdir. İşin doğrusu Hakikat-i Muhammediye, Hakikat-i Kâbe'den asla geri değildir. Bu iki şey, bir vâhidin iki yüzü gibidirler. Şimdi eğer yeryüzünde evrensel bir din, mekân olarak herhangi bir yerde temsil edilecekse, herhâlde o yer Efendimiz'e analık yapan Kâbe olmalıdır. Zaten Kur'ân da ona "Ümmü'l-Kurâ"[8] demiyor mu?.. Evet, bütün köy ve şehirlerin anası olan Mekke; Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) neş'etine de dâyelik yapmış, hatta tıpkı bir ana rahmi gibi O'nu bağrında besleyip geliştirmiştir. Hz. Musa'nın Benî İsrail'e ait mesajının Eyke'de değil de Tûr-i Sina'da telakki edilmesi, dağıyla taşıyla mukaddes olan Tur-i Sina'nın Museviyetle çınlaması, Hz. Musa ve İsrailoğullarının kendi seviyelerine göre ilk mesajlarını bu mukaddes dağdan almaları gibi, bütün insanlığı, bütün zaman ve mekânlarda ilgilendiren ve âlemşümul bir mesaj olan Kur'ân da ancak Kâbe'nin bulunduğu beldeden yankılanabilirdi ve öyle oldu…

Meselenin bir diğer yanı da şudur: Mekke oldukça stratejik ehemmiyeti haiz bir beldedir. O âdeta vahy-i semaviye açıldığı dönem itibarıyla, dünya devletlerinin mültekâsı, yani gelip gelip dalgaların çarpıştığı, çarpışıp kırıldığı ve buluştuğu bir yerdedir. Ayrıca Mekke, Medine bir kısım eski medeniyetlere

de beşiklik yapmış beldelerdendir: Sebe', Hadramut ve San'a medeniyetleri gibi –ki anlatılanlara bakılırsa– o gün bir insan Medine'den yola çıksa başı güneş görmeden Hadramut'a ulaşabiliyordu. Zaten Kur'ân da, *"Yeryüzünün Cenneti"*[9] diye bu bahçelerden bahsetmiyor mu?

İşte Mekke ve Medine bir taraftan böyle kadim bir medeniyete beşiklik yapmış, diğer taraftan da Roma ve Sasani imparatorlukları gibi iki büyük medeniyete hep açık bulunmuştu. Roma kültürü, Antakya bağlantısı ile eski Mısır kültürüyle buluşmuş ve tarihî İskenderiye'yi doğurmuştu. Roma, o günün süper gücü sayılırdı ki; Kur'ân'daki Rum sûresi de bu hâkim güçler hakkında nazil olmuştu. Vilâdet yıllarında, Sasani İmparatorluğu, Yemen'de belli bir süre hâkimiyet kurmuş ve daha sonra da yer yer onları Mekkelilerin aleyhine tahrik etmişti ki, Mekke'yi tahrip etme düşüncesiyle gelen Fil ordusu, Fil ashabı, Sasanilerin tezgâhı ve tahrikleri sonucu meydana gelmiş bir olaydı. Ancak, Allah'ın (celle celâluhu) o beldeyi emin kılması sebebiyle herhangi bir zarar verememişlerdi.

Bu zaviyeden denebilir ki; Ceziretü'l-Arap, âlemşümul İslâm mesajının sunulması için müsait bir yer idi. Evet, bütün dünyaya hitap edecek bir mesaj, öyle bir yerden verilmeli idi ki, mevcudiyeti hissedilir edilmez hemen dünyaya yayılabilsin. İşte Mekke ve Medine stratejik olarak bu şartları tam haizdi. Bu mübarek yerde risalet hakikati, ayakları üzerine doğrulur doğrulmaz, hemen iki büyük medeniyet ve kültürle karşılaştı. Dolayısıyla da bu iki kültür ve medeniyet sayesinde, birdenbire onlarla alâkalı, dünya kadar milletlerle münasebete geçiverdi. Derken kısa zamanda birisiyle Avrupa kapılarına, diğeriyle de Asya vadilerine ulaşarak evrensel çizgide ve en seri şekilde misyonunu eda edebildi.

Mekke o gün için aynı zamanda büyük bir ticaret merkezi idi. Dünyanın hemen her tarafından ticaret veya ihracat, ithalat yapmak üzere tüccarlar sık sık Mekke'ye gelir-giderlerdi. Mekke, yaz-kış her zaman, Kur'ân'ın da ifade ettiği gibi, Şam ve Yemen taraflarına ticaret kervanları düzenlemeye oldukça müsait bir yerdi. Dahası, Mekke o bölgenin ticaret merkezi ve kalbi gibiydi. Hatta Mekke Müslümanları, Medine'ye hicret ettiklerinde, o güne kadar orada ticareti elinde bulunduran Yahudiler bile artık ticaret yapamaz olmuşlardı. Bu da Mekkelilerin, dünya ile ticarî ilişkiler sayesinde, o günün süper devletlerinin sosyal ve kültürel yapılarını çok iyi bildiklerini göstermektedir.

Bugün daha iyi anlıyoruz ki, bir milleti genel ve sosyal karakterleriyle tanımak, onun ilgi odaklarına muttali olmak; onların ekonomik ve iktisadî yapılarını teşhis etmek ve münasebete geçmek için çok önemli esaslardır. İşte Mekke ahalisi, daha o dönemde kurdukları ticarî ilişkileri sayesinde, çevredeki devlet ve milletlerin kültürlerini çok iyi tanımışlardı. Bu da daha sonra neş'et edecek olan risalete, güzel ve uygun bir zemin teşkil ediyordu.

Evet, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) âlemşümul bir risaletle, böyle zeminde, yani Sidretü'l-Müntehâ'nın yerdeki iz düşümü olan Kâbe ve onun çevresi Mekke'de zuhur etmesi o kadar önemlidir ki, siz bu yeri değiştirseniz; bu misyonu Mekke'den ve Medine'den alıp Taif, Riyad ya da Amman'a yükleseniz, dengeyi bütün bütün bozar ve Mekke'ye ait avantajların hiçbirini elde edemezsiniz ki, bu da risaletin, rahat boy atıp gelişmesini engellemek demektir. Evet, Mekke ve Medine risalet adına çok önemli yerlerdir.

Ayrıca burada şu hususu da ifade etmeliyim ki, risaletin böylesine kavurucu bir çöl ortasında zuhuru da, bir avantaj sayılır. O çöl ki, nice Napolyonları, Hitlerleri, Rommelleri yutmuş ve bitirmiştir. Bu çölün kavurucu sıcak ve meşakkatlerine alışmış olan ilk İslâm mücahitleri, girdikleri her savaşı kazanmış ve muzaffer olmuşlardı. İklimin müsaadesi ölçüsünde bu mücahitler, başkalarının sürüne sürüne yol aldığı yerleri, koşarak geçmiş; rahatlıkla ve lojistik avantajlarıyla hep önder olmuşlardı. Meselâ, bir Tebuk seferinde Türkiye ve Şam iklimine alışmış insanlar mücadele verseydi, muhtemelen, çölün o sıcaklığında nefes alamaz ve telef olur giderlerdi.

Bir diğer mesele de, Ceziretü'l-Arap kuru bir çöl olduğundan, o gün için büyük devletlerin orada pek gözleri yoktu. Zaten o gün için petrol ve diğer cevherler de henüz bilinmiyordu. Otu, ağacı ve yeşili de oldukça azdı. Bu yönüyle Mekke ve Medine ticaret dışında, keşif ya da işgal için pek cazibesi olan yerler değildi. Bu yüzden de başka devletlerin sömürüsünden hep emin kalabilmişti. Vâkıa zaman zaman, bu mübarek yerlere de o günün süper güçleri tarafından umumî valiler gönderilmişti ama, onlar adına buralarda ne kaybedecek ne de kazanacak bir şey vardı. Dolayısıyla da, o milletlerin kültürleri buralara girip o saf düşünceleri karıştırıp melezleştirememişti. Böylece İslâm, kendi saf akidelerini, diğer medeniyet ve kültür terâkümlerinden uzak tutarak dünyanın dört bir yanına yayma fırsatını bulabilmişti. Aksine Mekke ve Medine mevcut kültür ve anlayışların işgaline

uğramış olsaydı, o zaman İslâm risaleti, epey zorluklarla karşılaşacaktı. Evet İslâm kültürü bu emin merkezde yatağını bulan su gibi gelip kaynaklanmıştı; kaynaklanmış ve bu berrak kaynağı, ona sonradan sokulan kovalar bulandıramamışlardı. Evet, ne Sasani'nin ne de Roma'nın putperest akideleri, bu tertemiz ve pırıl pırıl akan risalet kaynağına sızamamıştı. لَا تُكَدِّرُهُ الدِّلَاءُ fehvâsınca, ona dalan kovalar, feyz-i akdesten gelen ve her türlü emniyet ve karantina altında muhafaza edilen, vahye sırtını vermiş bu kaynağı bulandıramamıştı.

İşte hem mekân itibarıyla böyle Sidretü'l-Müntehâ'nın iz düşümü olan hem de Eski Dünya karalarının coğrafî konumu itibarıyla hususiyet arz eden Mekke, risalet adına bu kadar ehemmiyeti haiz bir mübarek mekândı. Daha sonraları değişik yerlerin, dünya muvazenesinde stratejik hususiyet arz etmesi sebebiyle, risalet emaneti başka başka yerlere taşınmıştı ama; biz meseleye sadece âyetin işaret buyurduğu İslâm'ın zuhur ettiği dönem açısından bakıyoruz. Yoksa İslâm'ın yayılışı ve gelişmesi adına bir zaman Bağdat, diğer bir dönemde Şam ve uzun bir müddet de İstanbul merkezlik yapmıştır. Hatta İslâm risaletine verâset adına İstanbul'un yüklendiği misyon, kendinden önceki medeniyet merkezlerini geride bırakacak kadar engin ve derindir. Ancak, risalet, İstanbul'dan temsil edildiği dönemlerde bile, Mekke, Medine başların tacı ve birer mübarek mekân olarak semavîliklerini hep devam ettirmişlerdir.

3. Risaletin Lisana Ait Buudu

اَللّٰهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ

"Allah risaletini ne şekilde (hangi dille) göndereceğini en iyi bilendir.": Kur'ân-ı Kerim'in değişik yerlerde, O'nun Arapça indirilişiyle ilgili pek çok âyet mevcuttur. Bu da, bilhassa o dönem itibarıyla, Arapça'nın mükemmelliğini göstermektedir. Evet, Kur'ân'ın nazil olduğu dönemde Arapça altın çağını yaşıyordu. Her lisanın bir altın çağı vardır. Meselâ Elizabet çağı –Bugünün İngilizcesi öyle kabul edilebilir. İhtimal, bizim, dil adına düştüğümüz hatalara onlar düşmediler. Ayrıca, teknolojik gelişme ve değişik kültürlere hem de bilerek açık olma, ayrı bir zenginlik vesilesi kabul edilebilir.– Şekspir'le altın çağını yaşamıştır. İngilizler bu çağa karşı hep saygılı davranırlar. Evet, Kur'ân'ın nazil olduğu devre de, Arap dilinin altın çağı sayılır. O dönemde dil o kadar oturaklaşmış, kaide ve prensipler o kadar dilin tabiatıyla bütünleşmiştir ki, en basit beyanlar bile âdeta birer sanat harikasıdır. Kur'ân-ı

Kerim Mudar oymağı ve Kureyş'in diliyle nazil olmuştu. Ancak o, değişik kıraat ve lehçelere de açıktı.

Kur'ân'ın edebî yönü üzerinde bugüne kadar bir hayli insan durmuştur.. ve bu konuda pek çok edebî dâhi yetişmiştir. Abdülkâhir Cürcâniler, Sekkâkiler ve Zemahşerilerden alın da asrımızın Muhammed Sâdık Râfiîleri, Seyyid Kutupları, İşârâtü'l-İ'caz sahibi medar-ı iftiharımız Üstad Bediüzzaman sadece bunlardan birkaçı...

Kur'ân, belâgat ve i'caz yönüyle, nazil olduğu günden bu yana, daima muarızlarına meydan okuyagelmiştir. Nice edip ve beliğler, ona nazire yapmaya kalkmışlardır ama, dökülüp hep yollarda kalmışlardır. Ve nice dostlar onun âyetleriyle, beyan ve ifadelerini, şiir ve makalelerini süslemişlerdir. Ama asla ona ulaşamamışlardır. Kur'ân, bugün de, hâlâ milyarların dilinde okunurken, âdeta vahiy semasının zirvelerinden bize göz kırpan yıldızlar gibi tebessüm ederek, ifade ve edasının erişilmezliğini fısıldamaktadır. Cahiliye döneminde pek çok şair ve edip, sadece bir kez dinlemekle Kur'ân'ın büyüsüne kapılmış ve ona teslim olmuşlardır. Hatta Velid İbn Muğire, her türlü düşmanca duygularına rağmen, Kur'ân karşısında büyülenmiş ve diyecek bir şey bulamamıştır. Utbe b. Velidler, Ebû Cehiller bile onunla büyülenmiş, muarazada bulunmaya cesaret edememişlerdir. Bir Hz. Ömer ki, kendi ifadesiyle "Gözümü yumsam hiç duraklamadan, cahiliye şiirinden bin beyit okuyabilirim." der. Evet o, cahiliye edebiyatına, cahiliye şiirine o kadar vâkıf bir insandır. İşte bu parlak dimağ, Tâhâ sûresini dinlediğinde Peygamber Efendimiz'i öldürmeye karar vermiş olmasına rağmen, onun o teshir ve tesir edici cereyanına tutuluvermiş gibi sarsılır ve ona teslim olur. Evet, nakledilenlere bakılınca o gün Mekke'nin sokaklarından geçerken herhangi bir insanı rastgele çevirseniz ve ona şiirden bir şeyler sorsanız, hiç tökezlemeden dört-beş saat şiir okuyabilecek kadar bir dil vukûfiyetiyle karşılaşırdınız.

İşte Kur'ân, yeni bir dinle gelirken, böylesine edebî zenginliğe malik bir dille nazil oluyordu. Getirdiği esaslarla, sıradan herhangi bir bedevinin anlayışına müraat ederken, edebiyat ve şiirde dâhi sayılan ve ufku olabildiğince geniş bir edip, bir şairi de ihmal etmiyordu. Evet deve arkasındaki bedevi, Kur'ân'ı vird edinip okurken, en büyük dâhiler dahi büyük bir zevkle ve tarif edilmez bir şevkle Kur'ân âyetlerini dillerinden düşürmüyorlardı.

İşte başta zikredilen âyette de ifade edildiği gibi

اَللّٰهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ

gerçekten de, Allah (celle celâluhu) risaletini nasıl ve hangi dille tesis edeceğini en iyi bilendir. Kur'ân öyle bir dille nazil olmuştur ki; bir hukukçu kendi hukuk diliyle ona müracaat ediverse, maksat ve meramına ulaşmada hiç mi hiç zorlanmaz. Bir idareci, bir kelâmcı ve bir tefsirci de kendi sahalarına ait incelikleri rahatlıkla onda bulabilir ve aydınlanırlar. Oysaki, çok iyi bilindiği gibi, bir hukuk dili, bir edebiyat dili veya bir akide ya da tefsir dili birbirinden tamamen farklı şeylerdir. Ne var ki, Kur'ân, bütün bunlara aynı anda, hem de en küçük inceliklerine, kaide ve prensiplerine zerre miktar halel getirmeden müraat etmiştir. İşte İslâm tarihi, işte şer'î ilimler, işte hukuk mektepleri, işte binlerce edebiyat okulu ve bütün bunlar kadar muhakkik, müdakkik, müfessirleri yetiştiren tefsir ekolleri... Hemen hepsi de mesleklerine, meşreplerine ve mezaklarına onu birer kaynak kabul edip dünya kadar eser meydana getirmişler...

Öyleyse Allah (celle celâluhu) gerçekten de risaletini, hangi insana nerede ve hangi dille tebliğ edeceğini en iyi bilendir. Hatta bu hususta nisbetleri dahi bir kenara bırakarak "En iyi bilen" değil; "Allah bu hususu yegâne bilen"dir denilmelidir ve O'ndan başkasının da herhangi bir takdir hakkı söz konusu değildir. Böyle bir iddiaya kalkışanları, âyetin ifadesiyle, dünyada horluk ve hakaret, ahirette de şiddetli bir azap beklemektedir.[10]

1 Bkz.: Taberî, *Câmiu'l-beyan* 25/65.

2 Zuhruf sûresi, 43/31.

3 Zuhruf sûresi, 43/32.

4 En'âm sûresi, 6/124.

5 Hac sûresi, 22/75.

6 el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 1/265

7 el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 2/129-130, 132.

8 En'âm sûresi, 6/92; Şûrâ sûresi, 42/7.

9 Bkz.: Sebe sûresi, 34/15.

10 Bkz.: En'âm sûresi, 6/124.

A’RAF SÛRESİ

قَالُوا يَا مُوسٰى إِمَّا أَنْ تُلْقِيَ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ نَحْنُ الْمُلْقِينَ ۝ قَالَ أَلْقُوا فَلَمَّا أَلْقَوْا سَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَاؤُ بِسِحْرٍ عَظِيمٍ

“(Sihirbazlar), ‘Ey Musa, sen mi (önce) atacaksın, yoksa atanlar biz mi olalım?’ dediler. ‘Siz atın!’ dedi. Onlar (da ortaya atacaklarını) atınca, insanların gözlerini büyülediler, onlara korku saldılar ve büyük bir sihir sergilediler.”

(A’raf sûresi, 7/115– 116)

Zannediyorum burada, çoklarının gözünden kaçan bir husus var; o da, Hz. Musa’ya tekaddüm eden yıllarda sihrin, halkın en çok alâka duyduğu bir hâdise olduğudur. Evet, bir bayram günü herkesin toplandığı bir alanda sihir gösterilerinin yapılması da bunu gösteriyordu. Musa (aleyhisselâm) onlara sihirlerini gösterme ve ortaya koyma imkânını verdi. Firavun ülkesinin en ünlü sihirbazları halkın bakış açısına göre en büyük, ulaşılmaz derecedeki sihirlerini yapınca herkesin gözleri döndü, bakışları buğulandı. Arkasından da, Hz. Musa, onların sihirlerini iptal ediverince, önce sihirbazlar sonra halk şaşakaldı. Sihirbazlığın zirvesine oturan bu insanlar, Hz. Musa’nın yaptığının sihir olmadığını anlayarak Firavun’a rağmen hemen iman ettiler. Böyle hemen iman etmeleri ile de çok büyük bir hizmet yaptılar. Zira onlara güvenen ve onların safında yer alan halk da onların peşi sıra hemen iman ediverdiler.

Evet, dünyaları yalan üzerine bina edilmiş gözbağcı bir yığın, sonra onları bu işe sevk eden despot düşünce ve bu iki sınıfın arzularına göre gelgitler yaşayan kalabalık, o kalın kalın halatları, koca koca sırıkları üst üste müterâkim yılanlar, ejderhalar şeklinde gördükleri esnada –ki bunlar ister büyü eseri olarak öyle görünsün, ister içleri civa doldurulmuş ağaç ve deri parçalarının güneşin harareti karşısında o hâli almış olsun fark etmez– bir de ne görsünler onca maskaralık, muvakkat bir harikulâdeliğe mazhar kuru ağaçtan bir asâ, birer lokma gibi hepsini yutuverdi; yutuverdi de, biraz önce yalanın yönlendirdiği sopalar karşısında başı dönen ve soğuk dakikalar yaşayan kitleler, hakkın kendine has renk ve çizgileriyle ortaya çıkması ve bâtılın tarumar olup gitmesi karşısında ıpılık bir rağbet ve rehbete uyandılar. Artık

اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَم۪ينَ[1] deme zamanı gelmişti. Bâtılın açık temsilcileri oracıkta, bu büyük itirafı gürül gürül haykırıp ötelere sürpriz şekilde açılacak, arkadakiler de ara ara bu duyguya katılıp onlara yol arkadaşı olacaklardı.

Kur'ân, bu konuyu değişik yerlerde, o yerin hususiyetlerinin gerektirdiği bir üslûpla tekrar tekrar anlatır ve tarihî tekerrürlerin kapı aralığından, alabilme kapasitemize göre sürekli ibretler ve tenvirler ifâza eder.

هُوَ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ اِلَيْهَاۚ فَلَمَّا تَغَشّٰيهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَف۪يفًا فَمَرَّتْ بِه۪ۚ فَلَمَّا اَثْقَلَتْ دَعَوَا اللّٰهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ اٰتَيْتَنَا صَالِحًا لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِر۪ينَ ۝ فَلَمَّٓا اٰتَاهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَٓاءَ ف۪يمَٓا اٰتَاهُمَاۚ فَتَعَالَى اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ

"Sizi bir tek candan (Âdem'den) yaratan, O'ndan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havva'yı) yaratan O'dur. İnsanoğlu eşi ile (birleşince) eşi hafif bir yük yüklendi (hamile kaldı). Onu bir müddet taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca, Rableri Allah'a: 'Andolsun bize kusursuz bir çocuk verirsen, muhakkak şükredenlerden olacağız.' diye dua ettiler. Fakat (Allah) onlara kusursuz bir çocuk verince kendilerine verdiği bu çocuk hakkında Allah'a ortak koştular. Allah ise onların ortak koştuğu şeyden yücedir."

(A'raf sûresi, 7/189-190)

Şu bir gerçek ki, farkında olunsun olunmasın –müşrikler kat'iyetinde olmasa dahi– ehl-i iman da bazen şirke girmektedir. Bu âyet-i kerimede de belirtildiği gibi aşırı çocuk sevgisi de bu şirk yollarından biridir. Günümüzde, çocuklarımıza, torunlarımıza Allah'ın birer emaneti, hediyesi, lütfu, ihsanı nazarıyla bakmak yerine, sanki onlara sahip ve malikmişiz gibi bakıyoruz. Hatta onlar uğrunda bazen namazı-niyazı bile terk edebiliyoruz. Öyle ki onlara karşı olan sevgimiz, âdeta Allah'a olan sevgimizden daha fazla. Yani emanet nazarıyla bakıp, Allah için seveceğimiz çocuklarımızla –tabir caizse– Allah'ı düşünmeden öyle bir seviyede alâka ve irtibata giriyoruz ki, belki de farkına varmadan o zımnî şirke yuvarlanıp gidiyoruz. Öyleyse, "Bir kalbte hakikî mânâda iki muhabbet olmaz." esasına göre hareket etmeli ve şirke karşı hep

belli bir tavır içinde olmalıyız. Tabiî bunu söylemek ve lafını etmek gayet kolay; hayata tatbiki ise zorlardan zor. Öyle de olsa, ne yapıp yapıp, şirkten arınmalı ve çok uzak mesafelerden de olsa, şirkin kokusu duyulan meselelere kat'iyen yaklaşılmamalıdır. Bunlar yapıldıktan sonra da Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu duası önemli bir reçete sayılır: اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أُشْرِكَ بِكَ شَيْئًا وَأَنَا أَعْلَمُ وَأَسْتَغْفِرُكَ لِمَا لَا أَعْلَمُ *"Allah'ım, bile bile herhangi bir şirke girmekten Sana sığınırım, bilmediğim şeylerden de Senden mağfiret dilerim."*[2]

Evlât sevgisine farklı bir zaviyeden de şöyle yaklaşılabilir: Hissî olan meselelerden dolayı insan muaheze olmayabilir. Ancak o, dinî duygu ve düşüncesi ile fıtratındaki duygularını ta'dil etmekle mükelleftir. Meselâ insan, aşırı yeme, içme arzusu duyabilir ve aristokrat bir yaşayış isteyebilir. Hatta bu hususlarda şiddetli hırs gösterip, işin önünü-sonunu düşünmeden hareket de edebilir. Zira insan, fıtratı itibarıyla arzularına düşkün, cimri ve aceleci olarak halkedilmiştir. Yani bunlar onun fıtratında mevcuttur. Ayrıca onda hem kin, nefret ve adavet gibi hususlar hem de sevgi, muhabbet ve insanlık gibi hasletler vardır. İşte bunlar, insanda iyiye ve kötüye açılan birer koridor hükmündedirler. Bu itibarla da o, mahiyetindeki kötülüklere açılan kapıları kapamalı ve kötü duygularını, tutkularını mutlaka dinî düşünce ve dinî duygu ile zapturapt altına almalıdır ki –biz buna dindeki ifadesiyle, fıtrat-ı sâniye kazanma diyoruz– kendisi için mukadder olan kemalâtı idrak edebilsin. Yani her şey olmaya müsait olan fıtratını, tek bir şey olmaya ve Allah'la münasebete tevcih edebilsin.

İşte bunun gibi, evlât sevgisi de insanın fıtratında vardır. Bu sevgi olmazsa çocuklara bakılmaz, okutulmaz ve neticede de ülke ve insanlık yükselemez. Evet, etrafımızda bir sürü âsi evlât var; ama yine de ana-babaları onlara bakıyor. İşte eğer bu tabiî sevgi ve alâka olmasaydı, sokaklar terk edilmiş insanlarla dolar, taşardı. Ne var ki, diğer duygularda olduğu gibi bu alâkada da, kalbler Allah sevgisiyle ta'dil edilmelidir ki, istikamet elde edilebilsin. Evet hayat, Allah'la irtibat yörüngeli olmazsa inhiraf kaçınılmazdır. Onun için evvelâ, her vicdanda Allah sevgisi gelişip kökleşmelidir. Bu ise bir egzersize bağlıdır. Yani bir insan, ruhî hayatında hiç egzersiz yapmadan "Ben, mal ve evlâdımı sana feda ediyorum Allah'ım!" dese, bu bazen riya, hatta yalan da olabilir. Bütün kötü huyların ruhtan kovulması ve bütün güzel hasletlerin tekrar ber tekrar yaşanması lâzımdır ki, İslâm, benliğimizin derinliklerine sinsin,

tabiatımızın bir parçası hâline gelsin ve davranışlarımızı tabiîleştirsin... Yoksa düal düşünme ve düal yaşamaktan kurtulmamız mümkün olmayacaktır.

Yukarıdaki âyet, şahs-ı Âdem'den benîâdeme geçerek fert fert, cemaat cemaat bir silsile hâlinde uzayıp giden, birliği içinde çok; nev'iyeti içinde bütün bir varlık kadar muhtevalı; tutturabildiğinde sevaplarıyla meleklerin önünde; kendini salınca veya tahribata dalınca, lânet ile anılan şeytanlara rahmet okutturacak kadar rezil, muamma bir sülalenin fasit veya salih halkalarından bahsederken aynı zamanda heyet-i umumiyesini de birden nazara veren bir üslûp ihtiva etmektedir. Bu espri kavrandığı takdirde, artık kalkıp "Acaba bu eşler Âdem ve Havva mı?.. Yoksa Kureyş'ten Kusay ve zevcesi mi? Veya daha başkaları mı?" demeye ihtiyaç kalmayacak.

İnsanoğlu karakter, ruh, muhteva, istidat, zenginlik, ağırlık açısından eşiyle özden veya ferd-i hakikî diyeceğimiz bir nefisten yaratılmış; sonra da ondan veya onun cinsinden, muhtevasından bir ikinci varlıkla eşler hâline getirilmiştir. Yani insanın eşini de yine insanın mâyesini teşkil eden temel unsurlardan şekillendirerek birbirine muhtaç, birbirini tamamlayan, birbiriyle huzur ve itminana eren, birbirini duyan, hisseden, anlayan, birbirine açılabilen bir vâhidin iki yüzü gibi yaratarak, görünümdeki çoğu muhtevadaki vahdete ircâ ederek, tevhid disiplinini hatırlatmış; böyle bir yaratılışa mazhariyetimizi hatırlatarak sinelerimizi şükürle coşturduğu aynı anda idraklerimizde de hamd hissini harekete geçirmiştir.

1 *"İman ettik Âlemlerin Rabbine."* (A'raf sûresi, 7/121)

2 el-Münâvî, *Feyzu'l-kadîr* 4/173; Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân* 11/72.

ENFÂL SÛRESİ

وَلٰكِنْ لِيَقْضِيَ اللّٰهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًاۙ لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيٰى مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍۜ وَإِنَّ اللّٰهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ

"Fakat, Allah gerekli olan emri yerine getirmesi, helâk olanın açık bir delille (gözle görülür şekilde ve mazerete meydan vermeyecek biçimde) helâk olması, yaşayanın da açık bir delille yaşaması için (böyle yaptı). Çünkü Allah hakkıyla işitendir, bilendir."

(Enfâl sûresi, 8/42)

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَاٰمَنَ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا

Aslında *"Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi iman ederdi."*[1] âyetine göre dünyada bir düzenleme olabilirdi. Ne var ki ilâhî irade, imanın veya küfrün varlığını, dünya hayatı boyunca devam edecek bir mücadeleye bağlamıştır. Hz. Âdem'den bu yana insanlık tarihine baktığımızda bu hakikati bütün çıplaklığıyla görmemiz mümkündür. O hâlde, iman dünyası olarak yaşayacaksak, her zaman küfür dünyasının tecavüz, tasallut, hıyanet ve düşmanlıklarını bir lahza hatırdan çıkarmamalıyız. Küfrün imana karşı cibillî düşmanlığı, o cepheyi sürekli saldırganlığa iterken, onlarda, ölüler arasında dolaşıyor olma hissi uyarılmamalıdır. Ölen, ta baştan apaçık ölümünü görerek ölmeli, kalan da öyle kalmalıdır. Ta ki yarın Allah (celle celâluhu) karşısında kimsenin ileriye sürecek ve "Neden, niçin?" diyecek bir mazeretleri kalmasın.

Bu şekliyle arz ettiğimiz şeyin tam tersi de olabilir. Yani iman edenler mağlup, küfür dünyası galip. Ne var ki netice değişmez; bu durumda her iki tarafın da Rabbilerine sunacak mazeretleri yoktur; yoktur çünkü bir mücadele sonucu yaşayan yaşamış, helâk olan da helâk olup gitmiştir.

Biraz daha açalım; Allah, Bedir'de iki cepheyi, plânlasa ve randevulaşsalardı bile gerçekleşmesi mukadder böyle bir mücadele zemini, atmosferi, alt yapısı ve onu zarurî kılıcı şartları oluşmazdı. Hâdise, öylesine insanî idraki aşkın plânlandı ki, ister istemez göğüs göğüse vuruşma durumuna gelindi ve ondan sonra da, yaşayanın yaşamayı hak etmesi, ölenin de ölüme müstehak olması ortaya çıktı. Zaafı, kininde, nefretinde, gayzında, istikamete kapalı olmasında ve paylaşmayı bilememesinde bütün zayıflar, burada ve ötede

herhangi bir mazeret ileriye süremeden açık ve net suçluluklarıyla elenip gittiler; hep yüce mefkûreler arkasından koşanlar da, Bedir'de ve Bedirlerde cinayet işlemediklerini; aksine te'dibe müstahak olanlara hadlerini bildirmenin inşirahı içinde kalbî, ruhî, vicdanî bütün bir hayatı gönüllerinde duyarak yaşama ufkuna ulaştılar.

Hulâsa, Bedir'de ve bütün Bedirlerde, ne ölenin ne yaşayanın, ne kâfirin, ne mü'minin, ne kazananın, ne kaybedenin, olanı yerinde ve isabetli görmenin dışında diyeceği hiçbir şey yoktur; yoktur çünkü olanlar, her şeyi en iyi işiten ve bilen bir Semî u Alîm'in plânına göre cereyan etmiştir.

وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا

"Allah, olacak bir işi yerine getirmek için (savaş alanında) karşılaştığınız zaman onları sizin gözlerinizde az gösteriyor, sizi de onların gözünde azaltıyordu."

(Enfâl sûresi, 8/44)

Bu hâdise yine Bedir Savaşı'nda meydana gelmişti. Bedir'e Müslüman saflarında katılan insanlar, o güne kadar ciddî hiçbir harp görmemişlerdi. Ayrıca Medine'den çıkışta onların niyetlerinin savaş değil de kervanı takip olduğu gözardı edilmemelidir. Şimdi tam bu safhada, eğer Müslümanlar karşı cepheyi az olarak değil de, asıl güç ve kuvvetleriyle görselerdi endişe edip paniğe kapılabilirlerdi. Ne var ki, savaş başlayıp da, artık geri dönülemez bir yola girdiklerinde, Allah mü'minlere onların gerçek durumlarını gösterdi; ta ki Allah'a tevekkül edip O'nun inayetine sığınsınlar. Eğer bu az görme işi devam etseydi, ashab, düşmanlarının üzerine elini-kolunu sallaya sallaya giderdi. Zira genellikle insan, rahat ve rehavet anında bazen inayet ve ikramı unutabilir.

Burada ayrı bir hususa daha temas etmek yararlı olacak: Bedir'de yardım için gönderilen melekler, bizatihi insanlar gibi harp etmedi, kılıç kullanmadı ve kâfir öldürmediler. Onlar sadece, karşı cephenin moralini bozmak, mü'minlerin de kuvve-i mâneviyelerini takviye etmek için gelmişlerdi. Eğer, melekler de savaşın içine katılsalardı, esbap perdesi aralanır, insanlar gazi unvanını alamaz ve artık herkes bir inayet beklentisi içine girerdi. İnayetler ise, bu imtihan dünyasında daha çok perdeli olarak gelmektedir.

Evet, Allah'ın başta müşrikleri az göstermesi, henüz harp psikolojisinin

kızıştırmadığı ruhlarda yılgınlık hâsıl olmaması, gözlerin korkmaması ve tam bir metafizik gerilimin gerçekleşmesi için ilk inayet ve ilk rahmetti. Karşı tarafın, Müslümanları az görmesi de o rahmet ve inayetin ayrı bir dalga boyuydu.. ve ancak böyle olduğu takdirde ashabın istihdamıyla murad-ı ilâhî tahakkuk edecekti. Sonra herkes herkesi gerçek kemmî ve keyfî buudlarıyla görmüştü ama ilâhî kaza süreci de başlamış.. mü'minler kendilerini kavganın göbeğinde bulmuş; ilâhî teyit ve iyi bir harp stratejisiyle kaderlerinin ikbaline koşarken, mülhit ve mütecavizler de teyitsiz, desteksiz birer enkaz yığını hâlinde dökülüp gitmenin en acısını yaşıyor ve idbarlarının ümitsiz mırıltılarıyla akıbetlerinin çukurlarına yuvarlanıyorlardı.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

"Ey iman edenler! Herhangi bir muharip topluluk ile karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah'ı çok çok anın ki başarıya erişesiniz."

(Enfâl sûresi, 8/45)

Evvelâ, buradaki "Allah'ı zikir" kaydından şunlar anlaşılabilir:

1.Normal gündelik hayatta, hususiyle de düşmanla mücadele anında kalben hiç gafletin olmaması vurgulanmaktadır ki, kalben gaflet içine giren herkese bu husus sık sık hatırlatılmalı ve uğrunda mücahede ettiği Rabbini hem kalben hem lisanen anması sağlanarak, insanların ölüp öldürüldükleri yerler bile birer kudsî mâbed hâline getirilmelidir.

2.Zikir, aynı zamanda savaş esnasında "ALLAH, ALLAH, ALLAH" diye bir haykırmadır ve böyle bir tavır karşı tarafın moralini olumsuz olarak etkilemede çok önemlidir.. ve tabiî Müslüman cephenin de moralini yükseltme, onlara aşk u şevk pompalamada da... Rica ederim, günümüzde dilin ucuyla, mücerret "Allah, Allah" deme, eğer bizde gerilim, düşmanda korku hâsıl ediyorsa –ki, mutlaka hâsıl ediyor– kalbten coşup gelen ve şuurluca yapılabilen bir zikrin, insana neler kazandıracağı düşünülsün…

3.Zafere ermenin Allah'ı zikir ve sebat u devama bağlanması hususuna gelince, o ayrıca üzerinde ciddî olarak durulması gereken bir husustur.

Demek ki burada, düşmanla karşılaşan mü'minlere düşen, birbirinin mütemmimi önemli iki husus var:

1.Kemmî ve keyfî buudları ne olursa olsun herhangi bir muharip güçle karşılaşıldığında, evvelâ sabr u ikdam ve sebatla kendi cephemizin moralini yükseltmek, kararlılığımızı göstermek. Sâniyen, akıllıca ama fevkalâde atak, cesaretli ve azimli görünerek karşı tarafta psikolojik sarsıntı ve çözülmeler meydana getirmek…

2.Allah'ı çok zikrederek kendi ruh kıvamımızı sağlamak, O'na güvenin hâsıl ettiği görüntü ile karşı tarafı temelden sarsacak bir fütursuzluk sergilemek ve kendi aramızda karşılıklı aynı şeyleri tekrar ederek davranışlarımızın ritmini kalb balansına göre ayarlamak...

Evet bütün bunlar önemli birer başarı anahtarı olsa gerek. Aksine sabr u sebat gösterilmeden, ilâhî âdete göre başarı elde edilemeyeceği gibi Allah anılmadan gafilane vuruşmalarla da zafere erilemez; erilse bile sevaba nail olunamaz. Dolayısıyla da böyleleri için uhrevî felah söz konusu olamaz.

Öyle ise hak yolundaki mücahit ve muharipler, şartlar nasıl olursa olsun bir taraftan azm ü ikdam içinde olmalılar, diğer taraftan da hep Allah'a yönelip O'nu anmalı, kalbinin bütün safvetiyle en güçlü olduğu zamanlarda bile kendi havl ve kuvvetinden teberri ederek O'nu yâd edip O'nun havl ve kuvvetine sığınmalıdır. Ve اَللّٰهُمَّ تَبَرَّأْنَا مِنْ حَوْلِنَا وَقُوَّتِنَا وَالْتَجَأْنَا إِلٰى حَوْلِكَ وَقُوَّتِكَ[2] duası mü'minin ağzından düşmemelidir.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَٓاءُ بَعْضٍ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ

"Kâfir olanların da bir kısmı, bir kısmının yardımcılarıdır. Eğer siz onu (Allah'ın istediği şekilde olmayı ve böyle olmanın size yüklediği sorumluluğu) yerine getirmezseniz yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesat olur."

(Enfâl sûresi, 8/73)

Bundan bir önceki âyet-i kerime,[3] muhacir ve ensarın akraba olmadıkları hâlde birbirlerine mirasçı olmalarını hükme bağlar. Onun arkasından gelen ve şimdi mealini verdiğimiz âyette ise, Müslüman ile kâfirin birbirlerine mirasçı olamayacağı, kâfirlerin ancak kendi aralarında birbirlerine mirasçı olabilecekleri anlatılır. Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu âyetin tefsiriyle alâkalı beyan buyurdukları bir hadis vardır ki, cidden şayan-ı

dikkattir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyururlar ki: *"Müşriklerin ortasında oturup duran her Müslümandan ben uzağım. Onların ateşleri ışık vermiyor."*[4] Yani inançlarına rağmen tutuşturdukları ateş aydınlık olarak hissedilmiyor ve iki ayrı dünya birbirinden fark edilmiyor. Şöyle değerlendirebiliriz:

1.Çölde ateşin, iz bulmak, yer belli etmek vs. gibi hususlarda çok ehemmiyetli bir yeri vardır. Böyle bir misal, dost-düşman ateşinin tefrik edilememesi açısından değerlendirilebilir.

2.Kâfir ve mü'min ocakları veya ışık kaynakları beraber olursa, birini diğerinden ayırt etmek çok zordur. Hâlbuki mü'minin ocağı ayrı, kâfirin ocağı da ayrı olmalıdır ki, talipler şaşırtılmasın.

3.Ki bu çok daha önemlidir. Mülhit ile mü'min kendi orijinlerini koruyamayıp hoşgörü ve birbirlerini kabulün ötesinde, dinî, millî, ahlâkî, harsî ihtilat içinde olurlarsa, aralarında bulunması gereken metafizik gerilimi kaybederler. Bu hâl ise, zamanla her ikisini de çürütür. Daha çok da kendi dünyasını, tarihî müktesebatı üzerinde inşa edip götürmek isteyeni.

Ayrıca miras hukuku açısından "ihtilaf-ı milleteyn" esasına binaen mü'min-kâfir arasında miras cereyan etmez. Bunu fukahâ diliyle ifade edecek olursak; *ihtilaf-ı dâr ve ihtilaf-ı din verâsete mânidir*. İnsanî sevgi, alâka ve kucaklamanın yanında eğer çizgiler tam korunamaz, ölçüsüz ihtilatlara girilir ve bir kısım hukukî disiplinler gözardı edilirse, ıslah ümit ettiğimiz iş ve davranışlarda fitneye, fesada sebebiyet vermiş oluruz. Oysaki en büyük fitne ve fesat da, iyilik mülâhazası ve ıslah düşüncesiyle irtikâp edilen fitne ve fesattır. Zira, iyilik niyetiyle yapılan kötülükler süreklilige namzettirler.. ve şuursuz kitleler bir kere o işin içine sürüklendikten sonra geriye dönmeleri de çok zordur.

1 Yûnus sûresi, 10/99.

2 "Allahım, biz kendi havl ve kuvvetimizden teberri edip, Senin havl ve kuvvetine sığındık."

3 Enfâl sûresi, 8/72.

4 Ebû Dâvûd, *cihad* 95; Tirmizî, *siyer* 42; Nesâî, *kasâme* 27.

TEVBE SÛRESİ

اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْۙ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِۜ وَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ

“İman edip de hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla mücahedede bulunanlar, rütbe bakımından Allah katında daha üstündürler. Kurtuluşa erenler de işte onlardır.”

(Tevbe sûresi, 9/20)

Kur’ân-ı Kerim’de bir iki âyet hariç, cihad ve cihadda fedakârlık anlatılırken hep mal, canın önünde zikredilmiştir. Evet, bana öyle geliyor ki, insan hayatta olduğu müddetçe, her zaman malını canından daha aziz bilecektir. Zaten *“Malı yolunda öldürülen şehittir.”*[1] hadis-i şerifi de bir yandan hüküm bildirirken öte yandan insanın, işte bu cibillî ruh hâletini ifade etmektedir. Zaten “Mal, canın yongasıdır.” atasözümüz de, aynı hakikatin bir başka şekilde ifadesi değil midir?

Ancak bu arada bazı insanlar da vardır ki, dünyayı kesben değil kalben terk etmişlerdir.. Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman, Hz. Abdurrahman b. Avf gibi. Veya baştan, dünya mal ve mülkü adına onların ellerinde hiçbir şey yoktur. İşte bu gibi kimseler için can önce gelebilir.. tabiî onun gerçek bedeline tam uyanmamışsa…

Evet, iman etme, imanla yer değiştirme ve onun gereklerini yapma, öyle zannedildiği kadar basit bir iş değildir. Yılların vermiş olduğu alışkanlık, o duygu ve düşünce ile içli dışlı yetişme; bir de bunlara fıtrat eklenince, insanın malını-canını bir çırpıda feda etmesi bir hayli zor olsa gerek. İşte Hz. Hamza, Allah Resûlü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) amcası, süt kardeşi; o bile bir iki gün tereddüt geçiriyor. Belli ölçüde herkes için aynı olan bir meselede ve böyle ağır bir imtihanda mala, cana takılıp kalanlara kızmak, öfkelenmek yerine, onları yakın takibe alarak ilgilenmeli ve gıyabî dualarla imdatlarına koşulmalıdır.

Evet, iman etme, şeytanın ilk engelini aşmak ise; kavim, kabile, hısım ve akrabaları bırakarak başka bir diyara göç etmek, öncekine yakın güçlü bir mâniayı daha aşmak demektir. Yurdunu-yuvasını terk etmekle de kalmayıp gittiği yeni dünyada Cenâb-ı Hakk’ın namının bayraklaşması için mücahedede

bulunmak, aşılmaz bir seddi daha aşmak sayılır ki, bunları aşan kendini de aşmış ve kurtuluşa ermiş sayılır.

وَعَدَ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ أَكْبَرُ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

"Allah, mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, içinde ebedî kalmak üzere altından ırmaklar akan Cennetler ve Adn Cennetlerinde güzel meskenler vaad etti. Allah'ın rızası ise hepsinden büyüktür. İşte büyük kurtuluş da budur."

(Tevbe sûresi, 9/72)

Adn Cenneti, bu âyet-i kerimede görüldüğü ve birtakım hadis-i şeriflerde anlatıldığı üzere[2], kısmen ruhanî, daha çok cismanî Cennet nimetlerini câmî bir yerdir. Evet, bazılarında cismanî arzular inkişaf eder ve bedenî istekler galebe çalar. İşte böyle kimselere mükâfat adına "Adn Cenneti" gibi her şeyi câmî bir yer, çok şey ifade eder. Bazılarında da ruhî melekât o kadar gelişir ki, onların nazarında yeme, içme, huri, gılman vs. pek fazla bir şey ifade etmez. Böyleleri hep ruhun tatmin olacağı mânevî ezvak peşinde koşarlar. İşte böyleleri için de Firdevs Cenneti hazırlanmıştır ki, âyetin devamında ifade edilen *"Allah'ın rıdvanı daha büyüktür."* bu hakikate işaret etse gerek.

Firdevs'in bu fâikiyetindendir ki Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir hadislerinde, *"Cennet'i istediğinizde Firdevs'i isteyin, zira o Cennet menzillerinin en üstünüdür."*[3] buyurur. Öncelikle, Firdevs Cenneti, Cennet'in mahrûtî yapısı içinde diğer bütün Cennetlerin müşâhede edilebileceği merkezî bir müşâhede noktasıdır. Sâniyen: Geçmiş ümmetlerde "iman-ı bi'l-gayb" çok inkişaf etmemiş, dolayısıyla onlar gaybe ve mânâya ait hususlarda çok derinleşmemişlerdir. Ümmet-i Muhammed ise iman-ı bi'l-gayb ve ona taalluk eden şeylerde, sair ümmetlere nispeten çok derinleştiğinden, cismanî zevklerinden daha ziyade, ruhanî hazlarla tatmin olabileceklerdir ki, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), ümmet-i Muhammed'e, ruhanî zevklerle dolu olan Firdevs Cenneti'ni isteyin, buyurmuştur. Yani denilebilir ki, Adn Cenneti umumiyet itibarıyla ve bir ölçüde sair ümmetlerin mazhariyet ve nimet ufku, Firdevs ise ümmet-i Muhammed'in Cenneti'dir.

Vâkıa her Cennet'e girene Allah'ın hoşnutluğu söz konusudur ama, bütün Cennet nimetlerinin en büyüğü sayılan "rıdvân-ı ekber" hususî bir enginlik, her şeyden müstağni kılan öyle bir zenginliktir ki, o da, olsa olsa serkâr-ı hamdiyle meşbû Makam-ı Mahmud'un sahibi Hz. Muhammed'in ümmetine müyesser olur. Nâm-ı Celîli hamd ü senanın merkez-i nakşı O zâtın, Livâu'l-Hamd'le yürümesi, övülme ve övgüye mazhar olma makamına ulaşması, duyduğu ve duyurduğu her şeyin hamd ü senâ olması, Firdevslik ümmetinin, rıdvân-ı ekberle teşrif ve tekrim edilmesiyle tam uyum içindedir.

اَللّٰهُمَّ عَفْوَكَ وَعَافِيَتَكَ وَرِضَاكَ، اَللّٰهُمَّ إِلٰى مَا تُحِبُّ وَتَرْضٰى

إِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ

"Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını kendilerine verilecek (Cennet) karşılığında satın almıştır."

(Tevbe sûresi, 9/111)

Bu âyetin ifade ettiği mânâya göre, Allah mü'minlerin fâni olan canlarına ve mallarına, bâki bedelleriyle talip demektir. Evet, onların mallarına, canlarına talip ama ahirette bunun karşılığında onlara Cennet'i verecektir. Ancak görüldüğü gibi burada sıralamada can, malın önüne geçmiştir. Zira ahirette öncelikle insanın nefsi önemlidir. Allah yolunda kullanılmış ve değer kazanmış mal sonra gelir. Yani ben Cennet'e girmedikten, giremedikten sonra, Cennet'in basit bir aksesuarı olan mal ne ifade eder ki? İşte bu hakikati ifade sadedinde başka yerlerden farklı olarak can, malın önünde zikredilmiştir.

İnsanların canları dahil muvakkaten sahip göründükleri her şey, aslında Allah'ın mülküdür. İlk varoluştan, onun devamı için gerekli olan vesilelerin lütfedilmesine kadar her şey cebrî bir ihsan; bu ihsanların emanetçinin elinde onun mülküymüş gibi kabul edilip ona göre bir kısım hukukî muamele diyeceğimiz hususlara imkân verilmesinin iş'ârı ikinci bir ihsandır. Kendi malını-mülkünü emanetçisinden, onun malıymış gibi gerçek bedelinin bin kat fazlasıyla satın alma talebi –ki bu mal ve can aynı zamanda sonuna kadar sahip olamayacağımız kadar kaypak, gelip-geçici ve fânidir– lütuflar, ihsanlar üstü bir keremdir. Bu öyle bir keremdir ki, o yok farz edildiği takdirde, ya emanetçiler ellerindeki vedîaları nefisleri, hevaları istikametinde harcayacak

ve gerçek mal sahibi, mülk sahibine hıyanet etmiş olacaklar veya uhdelerinde bulunan şeyler mevsimi gelince yok olup gidecek, onlar da en kârlı ticaretlerden daha kârlı bir kazancı ebediyen kaybedecekler.

Evet, böyle lütuf dalga boylu bir akit gerçekleştiği zaman, fâni canlar yerlerini ebedî varoluşa bırakıp öyle gidecekler.. gelip-geçici dünya metaı gidecek, ötede sonsuz nimetleri netice verecektir.. üç-beş günlük dünya, tohum gibi toprağın altına atılarak feda edilecek, bâki bir âlemde ebedî Cennetleri sünbül verecektir.. nefsin arzu, istek ve hoşlandığı şeyler ölçülü olarak terk edilecek, karşılığında Allah'ın rızası kazanılacaktır. Bütün bu mübadeleler gerçekleştirilirken iradî ve ihtiyarî olma çizgisinde gerçekleştirilerek, insanın hür iradesine değerler üstü değerler bahşedip elinden alınan şeylerin, cebrî alınmış gibi anlaşılmasına meydan vermemek için mesele, bir alışveriş esprisi içinde sunulmuştur.

Böyle bir ezelî misakın "lâ yezâl"deki tenfiz ve icrası o kadar beşerî ve evrenseldir ki, bu derinlikteki bir akit hem Tevrat'ta, hem İncil'de hem de Kur'ân'da yenilenmiş durmuş ve farklı üslûplarla hep üzerinde durulagelmiştir.

1 Buhârî, *mezâlim* 33; Müslim, *iman* 226; Tirmizî, *diyât* 21; Ebû Dâvûd, *sünnet* 29; Nesâî, *tahrim* 22, 23, 24; İbn Mâce, *hudûd* 21.

2 Bkz.: Taberî, *Câmiu'l-beyan* 10/179-182.

3 Buhârî, *cihad* 4; *tevhid* 22; Tirmizî, *cennet* 4.

YUNUS SÛRESİ

وَلَوْ يُعَجِّلُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ

"Eğer Allah, insanlara, hayrı çarçabuk istedikleri gibi, şerri de acele verseydi, hemen onların ecelleri bitirilmiş olurdu. Fakat Bize kavuşmayı beklemeyenleri Biz, azgınlıkları içinde bocalar bir hâlde (kendi başlarına) bırakırız."

(Yûnus sûresi, 10/11)

Şerre yapılan duaları, Cenâb-ı Hakk'ın anında hemen kabul etmemesi aslında bizim için bir lütuftur. Yoksa her an ağzımızdan, bizim için veya bir başkası için, "Allah canını alsın, belâsını versin..." gibi şer dualar çıkabilmektedir. Ne var ki, Halîm olan Rabb-i Kerîmimiz, onları kabul etmede bizim gibi acele etmiyor. Evet, şayet O da her edilen duaya icabet etse, anında herkesin işi bitirilmiş olur. Kaldı ki bazen öyle bir zaman diliminde dua yapılmıştır ki, o âna mahsus olmak üzere Cenâb-ı Hak, "Şu anda kim ne isterse vereceğim." demiş olabilir. Yani o saat, bir saat-i icabe olup da, o esnada kul ne isterse ona icabet edilebilir.

Ayrıca bu, sadece kavlî duaya münhasır da değildir; bazen fiilî duayı da içine alabilir. Öyleyse tam o saat-i icabede yapılan işler de dua kapsamı içinde mütalâa edilebilir ki, her zaman dikkatli olmak icap eder. Zaten Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de, şu hadisleri ile bu konuda sıkı sıkı tenbihte bulunmaktadır:

"Nefislerinize, çocuklarınıza, mallarınıza beddua etmeyin. (Eğer) Allah'ın saat-i icabesine tevafuk ederse, Allah da o duayı kabul buyurur."[1]

Durum böyle olduğu hâlde, bazı kimseler nebi veya nebilerin vârislerine karşı, inkâr ve meydan okuma sadedinde;

وَإِذْ قَالُوا اللّٰهُمَّ إِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ

"Allah'ım, eğer bu, Senin nezd-i ulûhiyetinden gelmiş bir kitap ise, hemen

bizim üzerimize gökten taş yağdırıver...”[2] veya وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقٖينَ *“Eğer iddianızda doğru iseniz, bu söz ne zaman gerçekleşecek, derler.”*[3] gibi sözler sarfedebilmektedirler.

Bazıları muvakkat bir can sıkıntısı esnasında; bazıları da hasımların saldırı ve tecavüzleri anında sabredemeyip şer isteğinde bulunabilmektedirler. Oysaki Allah, mevsimi gelince, mutlaka o münkirleri cezalandıracaktır. Öyle ise mü’minler, muvakkat sıkıntılar karşısında dişlerini sıkıp sabretmeli; dua ederken de belâların def ü ref’ine dua etmelidirler. Ayrıca din ve iman düşmanlarının tecavüzlerini de Hz. Allâmü’l-Guyûb’a havale edip O’nun bugün veya yarın vereceği ceza konusunda acele etmemelidirler. Zira O dilerse hemen ceza verir; dilerse suçun büyüklüğüne göre erteler ve ahirette onları daha elim bir azapla azaplandırır. Hatta dilerse onları da hidayete erdirir ve sana kardeş yapar.

Bu itibarla da mü’min kat’iyen kötülüğe dua etmemeli; ihtiyatlı ve Allah’ın hükümlerine karşı saygılı olmalı; maruz kaldığı şeyler tahammülfersâ bir hâl alınca da:

يَا قَاضِيَ الْحَاجَاتِ وَيَا دَافِعَ الْبَلِيَّاتِ، اِقْضِ حَوَايِجَنَا وَادْفَعْ عَنَّا الْبَلَايَا[4]

demeli, sabr-ı cemil üslûbuyla hâlini ve tahammülsüzlüğünü Rabbine şikâyet etmelidir.

وَأَوْحَيْنَا إِلٰى مُوسٰى وَأَخٖيهِ أَنْ تَبَوَّاٰ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَأَقٖيمُوا الصَّلٰوةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنٖينَ

“Biz de Musa ve kardeşine, ‘Kavminiz için Mısır’da evler hazırlayın ve evlerinizi namaz kılınacak yerler yapın, namazlarınızı da dosdoğru kılın. (Ey Musa) Mü’minlere müjdele!’ diye vahyettik.”

(Yûnus sûresi, 10/87)

Bu âyet-i kerimedeki وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً emrinden şunlar anlaşılabilir:

1.Evler kıble cihetine yani güneye doğru yapılmalı ki, bunda aynı zamanda güneşlenme problemi de çözülmüş olur.

2.Evlerin mescid misyonunu eda etmeye müsait hâle getirilmesi şeklinde anlamak da mümkündür ki, bir taraftan

فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللّٰهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُۙ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ

"O meşale o evlerde tutuşturulurken Allah onların tazim edilmelerine ve içlerinde adının anılmasına izin vermiştir. Onların derûnunda sabah-akşam O'nu tesbihlerle yâd eden (yiğit)ler vardır."[5] hakikati vurgulanmış, diğer taraftan da her dönemde önemli misyon eda eden evlere işaret edilmiştir.

3.Her evin namazgâh ve mescit ittihaz edilmesi emredilmiştir ki, siyak-sibak bütünlüğü içinde âyeti ele aldığımızda; insan, bazı ahvalde içinde oturduğu evini mâbed, kendini de bu evin müdavim âbidi hâline getirmelidir; getirmelidir ve hanesini ibadetle ihya ederek orayı hayatsız bir mezar olmaktan kurtarmalıdır.

Gerçi âyetin başında emir Hz. Musa ve Harun'a has olarak gelmiş gibi ama daha sonra tavsiye genelleştirilerek *"Hepiniz evlerinizi namazgâh yapınız!"* denmektedir ki, bu da, hemen herkese umumî bir yerde namaz kılmaya, zikre-fikre şartlar elvermediği zaman, "Gizli gizli dahi olsa evlerinizi kullanınız!" veya "Mâbetleriniz kapatıldığı zaman evlerinizin bazılarını o işe tahsis ediniz!" ya da "Her şeye rağmen mescitler inşa ederek Rabbinizi anmaktan geri durmayınız!" demektir.

وَقَالَ مُوسٰى رَبَّنَا إِنَّكَ اٰتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۙ رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَۚ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلٰى أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ

"Musa dedi ki: 'Ey Rabbimiz! Gerçekten Sen Firavun ve kavmine dünya hayatında ziynet ve mallar verdin. Ey Rabbimiz! (Onlara bu nimetleri), insanları (netice itibarıyla) Senin yolundan saptırsınlar diye mi? (verdin). Ey Rabbimiz! Onların mallarını yok et, kalblerini de sıkıp daraltıver; çünkü onlar, o acıklı azabı görmedikçe iman etmeyecekler.' "

(Yûnus sûresi, 10/88)

Bu âyet-i kerimedeki لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ kaydından hareketle bazıları

şöyle bir mânâ vermişlerdir: *"Sen Firavun ve kavmine dünya hayatında ziynet ve servet verdin. Ey Rabbimiz! Senin yolundan saptırsınlar diye mi?"* Aslında bu mânâ tam değildir. لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ deki "lâm", lâm-ı akıbettir. Ve Hz. Musa, Cenâb-ı Hakk'ın bu malı onlara vermesindeki makasıd-ı sübhaniyesini çok iyi bilen birisi olarak böyle bir mal vermenin akıbetinin nereye varacağının farkındadır. Bu açıdan, mealde de işaret ettiğimiz gibi, *"(Netice itibarıyla) insanları Senin yolundan saptırsınlar diye mi verdin."* demeyi uygun buluyoruz. Gerçi Cenâb-ı Hak, küfür, dalâlet ve mâsiyeti sevmez ve istemez, muhalfarz aksi düşünülecek olsa onlar, yaptıkları bu münasebetsiz şeyleri yapmakla O'na itaat etmiş sayılırlardı. Hatta bi'set-i enbiyâ da bu iş için gerçekleştirilmiş gibi olurdu. Ne var ki mesele hiç de sanıldığı gibi değildir. Bir kere Kur'ân-ı Kerim'de فَالْتَقَطَهُ اٰلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا *"Neticede kendilerine düşman ve içlerine tasa olsun diye Firavun'un adamları onu bir buluntu olarak aldılar."*[6] mealinde, lâm-ı akıbeti iş'âr eden pek çok âyet vardır. Eğer böyle bir yaklaşıma gidilmese, "Âl-i Firavun onu kendilerine düşman ve iç burukluğu olsun diye bulup aldılar." olur ki, böyle bir yorumu olumlu kabul etmek mümkün değildir.

Sâniyen; kader, sebebe-sonuca birden taalluk ettiğinden burada sadece Allah'ın iradesinin taalluk ettiği netice zikredilip onların o istikametteki arzu, istek ve azimleri nazara alınmamıştır. Oysaki meselenin aslı, onlar nisbî, kisbî iradeleriyle mal ve evlâtlarını küfür ve dalâlet vesilesi yaptılar; demek ki netice itibarıyla sahip oldukları şeyler, onların su-i akıbetlerini netice verdi. Ne var ki başka şekilde de iradenin hakkı verilebilirdi. Yani onlar hidayet isteyeceklerine kavlî, fiilî dalâlete talip oldular, Allah da onu yarattı. Veya mal ve evlâtla hem Cennet hem de Cehennem peylenebilecekken, onlar birincisini hiç düşünmediler; dolayısıyla da nimet ayn-ı nikmet oldu. Hususiyle de muhatap Hz. Musa gibi fakir birinin karşısında Firavun gibi mal-menal, evlâd u iyal sahibi biri olunca, imana girişi engelleyen kibir, inhiraf ve haddini bilmezlik gibi bütün saikler birer birer tesirlerini icra edince, dalâlet yolu âdeta mecburi istikamet hâline gelecektir ki, Hz. Musa da işte bu mülâhaza ile, hususî bir muamele-i Rahmâniye olmazsa malla, evlâtla varılacak akıbet budur, demek istemiştir.

Mallarının helâk edilmesine gelince;

1.Onların malik oldukları her şey hakikaten helâk olmuş olabilir.

2.Veya Allah onlara mal-mülk vermiştir de, istifade etme imkânını vermemiştir. Meselâ; diyelim ki bir zengin şeker hastalığına mübtelâdır; yiyemez, içemez, dolayısıyla da böyle bir insan için nimetlerin varlığı ile yokluğu müsavidir. Böyle bir yaklaşımla da, mallarının helâk edilmesi dileği hakikat değil mecazdır.

حَتّٰٓى إِذَٓا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ اٰمَنْتُ أَنَّهُ لَٓا إِلٰـهَ إِلَّا الَّذِٓي اٰمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَٓائِيلَ وَأَنَا۬ مِنَ الْمُسْلِمِينَ

"Nihayet (denizde) boğulma hâline gelince (Firavun) 'Ben de iman ettim doğrusu, İsrailoğullarının iman ettiklerinden başka Mâbud yokmuş.' dedi."

(Yûnus sûresi, 10/90)

Bir kısım hadis-i şeriflerin ifade ettiğine göre; her insan, ölmeden az önce hakikati mutlaka ayan beyan görürmüş.[7] Bu itibarla da, ahiret âlemine intikal ederken, inanmadan giden hiçbir insan yoktur, denebilir. Ne var ki, belli bir dönemden sonra artık inanma fayda vermez. İşte Firavun'un imanı da böyle fayda vermeyeceği bir esnada ifade edilmiştir. Evet o اٰمَنْتُ *"İman ettim."* demiştir; demiştir ama, bu sözü imanın fayda vermeyeceği ve amelî hiçbir şeyi gerçekleştiremeyeceği bir zaman diliminde söylemiştir. Zaten âyetin devamındaki آلْئٰنَ yani "Şimdi mi?" ifadesi de gayet veciz olarak bu hususu vurgulamaktadır. Evet, آلْئٰنَ "Şimdi mi aklına geldi?.." Hâlbuki وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ "Sen biraz önce –hatta آلْئٰنَ 'den anladığımıza göre bir lahza öncesine kadar– isyan içindeydin." Evet, atını Musa (aleyhisselâm) ve ordusunu takip için peşlerinden sürerken isyan içindeydin. Eğer o zaman "İman ettim." deseydin, atını geri döndürür ve salih bir amel yapma fırsatı bulabilirdin. Ama şimdi artık vakit çok geç..!

Hâsılı, Cenâb-ı Hak imana teveccüh etmiş birisinin imanını engellemiş veya kabul etmemiş değil; aksine artık o işin zamanı geçmiştir. Âyeti bu çerçevede değerlendirme de eslem yollardan birisi olsa gerek.

Firavun boğulurken gerçekten "İman ettim." dedi mi, yoksa onu kalbinden mi geçirdi? Ehl-i Sünnet'in görüşü; mevsim tamam ve söz de tam ise, içinden geçirme dahi telaffuz sayılır; hatta telaffuz içte ifadesini bulan o mazrufa ancak zarf sayılabilir. Ne var ki Firavun'un bu mülâhaza veya ifadesi فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا *"Allah'ın hışmını açıktan gördükleri zaman*

artık iman fayda vermez.”[8] fehvâsınca, Firavun o esnada iman etme fırsatını kaçırmıştı. Yahut o, böyle bir sözü, o durumdan cismaniyeti adına kurtulmak için söylemişti ki, Allah da ibret olsun diye onun cesedine necat vermişti. Bundan başka, Firavun o sıkışıklık anında bile, Musa ve Harun’un tavsif ettikleri bir Zât-ı Ecell-i A’lâ değil de, şöyle-böyle dar bir telakki ve çarpık bir anlayışın ifadesi olarak, *“İsrailoğullarının iman ettiği Zât’a”* diyerek peygamber ufkuna değil de, bilhassa o dönem itibarıyla henüz sisli dumanlı bulunan İsrailoğullarının idrak ufkuna yöneldi ve tevbe çıkışını telakki yanlışlıklarıyla köreltti.

Zaten tarihin dediğine bakılacak olursa Firavun bir dehrî idi (materyalist de diyebiliriz). Böyle birinin, hemen çarçabuk inanması zor olsa gerek. Kaldı ki eğer iman, Allah’ın varlığının ve birliğinin kabulünün yanında Hz. Musa’nın da nübüvvetini tasdikten geçiyorsa, Firavun o karışık sözleriyle “İman ettim.” derken dahi ayrı bir küfrü irtikâp etmiştir.

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ فَنَفَعَهَٓا إِيمَانُهَٓا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَۜ لَمَّٓا اٰمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلٰى حِينٍ

“Yunus’un kavmi müstesna (halkını yok ettiğimiz ülkelerden) herhangi bir ülke halkı, keşke (kendilerine azap gelmeden) iman etse de bu imanları kendilerine fayda verseydi..! Yunus’un kavmi iman edince, kendilerinden dünya hayatındaki rezillik azabını kaldırdık ve onları bir süre daha (dünya nimetlerinden) faydalandırdık.”

(Yûnus sûresi, 10/98)

Yunus’un (aleyhisselâm) kavmi hakkında takdir edilmiş azabın kaldırılması:

1.Allah’ın o kavme yaptığı hususî bir muamele olabilir ki, başkaları için ne daha önce ne de daha sonra söz konusu olmamıştır.

2.Bazen belâlar, esbabının ortaya çıkmasıyla emareleri belirir ama tam o esnada yapılan bir iyilik, bir güzellik Allah’ın atâsına ve azabın kaldırılmasına sebep olur. Evet Yunus ’un (aleyhisselâm) kavmi, azap emarelerini görünce, toplanmış, Allah’a yönelmiş ve O’na pişmanlık duygularını bildirmişlerdi ki; bazı zayıf rivayetlere göre سُبْحَانَكَ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ إِنَّا كُنَّا مِنَ الظَّالِمِينَ

demeye başlamışlar; rivayet yönüyle olmasa da keşif açısından bence mutemet bir zatın beyanıyla: سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ gibi tahmid, tekbir, tesbih ve havkaleyi câmi bir vesile-i teveccühle Cenâb-ı Hakk'a yönelmişler; O da atâsıyla bu kazâyı def ü ref etmiş ve onlara bir süre daha dünyevî ama uhrevî buudlu yaşama imkânı bahşetmiş.

3.Âdet-i sübhaniyesine göre Allah, hangi kavme azap edecekse nebisine, azap öncesi o beldeden ayrılmasını emir buyurmuştur. Yunus (aleyhisselâm) ise, öyle bir emir gelmeden, kendi içtihadı ile kavminin beldesini terk etmiş. Böyle olunca da ihtimal gelebilecek azap o kavimden kaldırılmış ve pâye-yi nübüvvete muvafık bir itap şeklinde bir paratoner gibi O Nebiy-yi Celîl'e verilmiştir ki, hepimizin bildiği o hâdiseler başına gelmiştir.

Kur'ân-ı Kerim'de geçen فَلَوْلَا kelimesiyle alâkalı mülâhazalar onun هَلَّا kelimesinin müteradifi "keşke" mânâsına olduğu şeklindedir ki, buna göre meal: *"İmha ettiğimiz o beldelerden bari bir teki, keşke azabı görmeden küfürlerinden vazgeçip iman ve emana erselerdi!"* biçiminde özetlenebilir ve bunda, belâ ve musibetlerin şöyle veya böyle sezilişinde tevbe ve inâbeye zımnî bir teşvik vardır.

Bu kavmin Musul civarında ve Ninova karyesinde veya bir başka yerde bulunmaları neticeyi değiştirmez; mühim olan ilâhî ve nebevî tenbihleri değerlendirip "tevil-i ehâdis"in aydınlattığı yollarda emarelere yorumlar yükleyerek, kaderdenk noktaları iyi kullanıp muhtemel tehlikelere karşı teyakkuz içinde ve teveccüh eksenli yaşamaktır.

1 Müslim, *zühd* 74; Ebû Dâvûd, *vitr* 27.

2 Enfâl sûresi, 8/32.

3 Yûnus sûresi, 10/48; Enbiyâ sûresi, 21/38; Neml sûresi, 27/71.

4 "Ey ihtiyaç ve hâcetleri gideren, belâları def u ref' eden Allah'ım! Bizim ihtiyaçlarımızı gider, belâları bizden uzaklaştır ve kaldır Yâ Rabbi!"

5 Nur sûresi, 24/36.

6 Kasas sûresi, 28/8.

7 Bkz.: Buhârî, *rikak* 41; Dârimî, *rikak* 43; İbn Mâce, *zühd* 31; Nesâî, *cenâiz* 9.

8 Mü'min sûresi, 40/85.

HÛD SÛRESİ

رَبَّنَا أَرِنَا الْحَقَّ حَقًّا وَارْزُقْنَا اتِّبَاعَهُ، وَأَرِنَا الْبَاطِلَ بَاطِلًا وَارْزُقْنَا اجْتِنَابَهُ

فَلَمَّا رَأٰى أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلٰى قَوْمِ لُوطٍ*وَامْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحٰقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحٰقَ يَعْقُوبَ

"Ellerinin yemeğe uzanmadığını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içine bir korku düştü. Dediler ki: 'Korkma! (biz melekleriz). Lut kavmine gönderildik.' O esnada hanımı ayakta idi ve (bu sözleri duyunca) güldü. Biz de ona İshak'ı, İshak'ın ardından da Yakub'u müjdeledik..."

(Hûd sûresi, 11/70-71)

O dönemin törelerine göre misafir, misafir olduğu evde kendine ikram edilen yemekten yemeyince, ziyaret sebebinin hayırlı olmadığı düşünülürdü.. ve aslında bu elçilerin getirdikleri mesaj da, hele Hz. İbrahim gibi "Evvâh" ve "Halîm" olan birisi için oldukça garip ve bir o kadar da ürperticiydi. Gerçi elçi olarak gelenler melekti ve onlar için de, bizim anladığımız mânâda yeme-içme söz konusu değildi ama Hz. İbrahim'e, ilk mesajı tabiatlarının o dalga boyuyla arz etmeleri, halîm ve evvâh bir sineye meseleyi yumuşata yumuşata sunma üslûbuyla izah edilebilir ki; karşılıklı selâmla başlamış bir mülâkatın siyakı olarak da fevkalâde uygun düşmektedir.

Peygamberin, aldığı bazı sinyallerle korkulu dakikalar yaşaması, nübüvvet firasetinin tevil-i ehâdisle vardığı bir neticedir ki, onun idrak ve mârifet ufkuna göre, içinde bulunduğu atmosferde bazı garip olaylar cereyan edeceğini sezmiş, korku-üstü ve mehâbet televvünlü bir mehâfetle ürpermiştir. Az sonra sadme-i ûlânın şoku atlatılacak; his ve heyecanın yerini peygamber mantığı alacak; o da hilm ü silmini bir kere de sözle ifade edecektir ama, mebdede duyulup yaşananlar bunlardır.

Bu muhaverede Hz. Sâre Validemiz'in ayakta olması ile alâkalı şu hususlar söylenebilir:

1.O, yemek esnasında misafirlere bizzat hizmet ettiği için ayaktadır. Veya

hizmetçileri olsa bile misafirlerine tazimen ayakta bulunmayı tercih etmiştir.

2.Misafirlerin davranışlarındaki gariplik onu da tedirginliğe sevk ettiğinden ayakta tetikte bekliyor gibi bir hâl içindedir. Bu tedirginlik ya meleklerin müjdesi veya kendinde sezebildiği değişikliğin ortaya çıkacağı âna kadar da devam eder.

3.Hz. Meryem, ruhu veya Cebrail'i (aleyhisselâm) görünce hamile kaldığı gibi, ihtimal, Hz. Sâre de bu melekleri görünce mucize kabîlinden hamile kalmış ve bunu hissedince de biraz önceki telaşın yerini tebessümle ruhtan fışkıran bir hayret almıştı.

4.En kuvvetli ihtimal, Hz. Sâre âyise idi. Yani hayızdan kesilmiş yaşlı bir kadındı. Âdet görmeyen bir kadının çocuğu olması ise, sebepler dairesinde mümkün değildi. İşte tam o arada kan gelerek, hayız görmeye başlamış olabilir ki, bunun anlaşılması da daha çok ayakta iken olabilir. İşte Hz. Sâre bunu hissedince güldü ve arkasından da kendisine İshak müjdelenerek, bişaretin hakkaniyeti ile bişaret aynı anda tezahür ediverdi. Arapça'da ضَحِكَتِ الْمَرْأَةُ sözünün "kadın hayız oldu" mânâsına gelmesi de bu mülâhazayı destekliyor gibidir.[1] Her şeyin en doğrusunu Allah bilir.

1 Bkz.: İbn Manzur, *Lisanü'l-arab* d-h-k maddesi.

YUSUF SÛRESİ

وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍۚ وَكَانُوا فٖيهِ مِنَ الزَّاهِدٖينَ

“Onu değersiz bir fiyatla, sayılı birkaç dirheme sattılar. Onlar zaten ona değer vermemişlerdi.”

(Yûsuf sûresi, 12/20)

“Zühd” rağbet göstermeme, arzu etmeme, değer vermeme, terk etme anlamlarına gelir. Bu mânâda dünyadan yüz çevirip ahiret arzusu ile kendini ibadete salanlara zâhid dendiği de herkesçe bilinmektedir. Öyleyse, وَكَانُوا فٖيهِ مِنَ الزَّاهِدٖينَ *“Bu konuda zâhidçe hareket ettiler, müstağni davrandılar.”* demektir.

Yalnız, Yusuf’u değersiz birkaç kuruşa satan kimlerdi? Kardeşleri mi, yoksa kervandakiler mi? Âyet mutlak olduğu için her ikisi de olabilir. Nitekim müfessirler bu konuda hep farklı farklı görüşler beyan edegelmişlerdir. Yusuf’u satan kardeşleriydi, dediğimiz takdirde, evvelâ onun gelecekte önemli bir zat, hatta peygamber olacağını bilemedikleri ve yaptıkları işin yanlışlığı ruh hâleti içinde bir an evvel ondan kurtulmayı düşündükleri için, maddî-mânevî cihanpaha birini, hür olduğu için بِثَمَنٍ بَخْسٍ haram paraya, kıymetler üstü kıymeti haiz olduğu için de, بِثَمَنٍ بَخْسٍ değersiz üç-beş kuruş bir şeye sattı ve nedamet gününe kadar haybet ruh hâleti yaşadılar. Bu işi yaparken kardeşleri bunu düşünecek durumda değildi. O acelecilik ve telaş içinde ayakları, elleri birbirine dolaşıyordu ki hemen zahidçe davranarak onu birkaç dirheme satıverdiler. Görüldüğü gibi burada resmedilen böyle bir ruh hâleti açısından bunlar, Yusuf’un kardeşlerinden başkası olamaz; zira köle alışverişinin normal olduğu ve para vererek ticaret yapmak kastıyla satın aldıkları köleyi, Mısır’da yeniden satarken, kervandakilerin böyle bir hâlette olması çok muvafık düşmüyor. Bir vech-i muvafakatı var, o da, böyle garip bir kuyudan garip ve oraya düşecek gibi görünmeyen bu çocuğun bir garip maceranın kurbanı olarak buraya düşmüş olabileceği –ki, قَالَ يَا بُشْرٰى هٰذَا غُلَامٌ[1] cümlesi bunu hem ses hem söz hem de mûsıkîsiyle ifade etmektedir– bu buluntu çocuğu bir an evvel elden çıkarıp işlerine bakmalıdırlar. Böyle

yapmayıp da onun gerçek değerini aramaya kalkarlarsa بِثَمَنٍ بَخْسٍ 'i dahi elden kaçırabilirler.

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأٰى بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ

"Andolsun ki, kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin burhanını görmeseydi –ki gördü– o da (kadına) meyledecekti. (Fakat etmedi) işte böylece Biz, ondan kötülük ve fuhşu uzaklaştırmak için (delilimizi gösterdik). Şüphesiz ki o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı."

(Yûsuf sûresi, 12/24)

Gerek meallerde, gerekse tefsirlerde bu âyet incelenirken iki ayrı açıdan hata edilmekte:

1.Hz. Yusuf gibi her hâliyle salih, muhlas bir peygamberi, normal, beşerî his ve arzularının cenderesi içinde ezilen sıradan bir insan gibi görüyor, böyle bir yaklaşımla âyete mânâ veriyor ve "Kadın ona meyletti, o da kadına meyletti; ama o, Rabbinin burhanını gördü." diyorlar. Hâlbuki gerek o güne kadarki yaşamıyla Hz. Yusuf'un sıdk ve salah ile örülü hayatı ve gerekse bu âyetin devamındaki ifadeler, yani fuhşun ve kötülüğün fevkalâdeden ondan uzaklaştırılması, ism-i mef'ul sigasıyla muhlas yani vehbî ve cebr-i lütfî ile ihlâsa erdirilen bir zat olması, âyete böyle mânâ vermeye ve onun hakkında böyle düşünmeye mânidir.

2.Meseleye beşerî realitelere ters bir düşünce ile yaklaşanlar ise, "Hz. Yusuf'un şehevî istek ve arzusu yoktu." diyorlar.

Her iki düşünce tarzında da bir kısım eksikliklerin olduğu açıktır. Peygamber de beşerdir ama masumiyeti ve masuniyeti itibarıyla beşer üstüdür. Şehevatı vardır ama, Hakk'ın sıyanetiyle onun peygamberane azim ve iradesine tâbidir. Burada anlatılmak istenen Hz. Yusuf'un beraatidir. Öyleyse mealde belirttiğimiz gibi, şehevânî arzularına rağmen, Yusuf (aleyhisselâm) Hakk'ın sıyanetine sığınıp o müthiş iradesini kullanarak kadına asla meyletmedi.

Kur'ân-ı Kerim orada olup bitenleri resmederken, "Düpedüz kadın ona meyletmişti." mânâsına وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ tabirini kullanmaktadır ki, böyle bir yönelişin ne şaka ile ne de imtihanla yorumlanması söz konusu değildir. Yani Yusuf'a bu kapalı atmosferde yollar sonuna kadar açıktır. Ama o, her zaman bir

“burhan” üzerinde oldu.. iman, mârifet, içten münasebet ve bütün benliğine hâkim bir mehâfet ve mehâbetin yönlendirmesiyle iradeli olmanın en güzel örneğini sergiledi; sergiledi de bulunduğu yerin bütün menfezleriyle beden ve cismaniyete açık olmasına rağmen o, “maâzallah” diyerek bu atmosferi paramparça edip ululara has bir buudda kendi çerçevesini ortaya koydu. Evet, insanı, fenalığın gayyasına sürükleyecek böylesine iç ve dış şartların aleyhte ittifak ettiği bir anda, onu şart-ı âdi plânında sıyanet ufkuna ulaştırıp ekstra mazhariyetlerle serfiraz kılan şey, başka değil onun ismet, iffet, sadakat düşüncesinin beslediği kâmil insan olma iradesiydi.

Zaten o, Allah’a itaat etme ve ettirme misyonu için seçilmiş bir imam, bir aksiyon ve misyon adamıydı. Aslında mevsimi gelince Zeliha da bu iffet âbidesinin iffetine:

وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ

“Ben onun nefsinden kâm almak istedim ama o sımsıkı iffet ve ismetine kilitli kaldı.”[2] diyerek şehadet edecekti…[3]

قَالَتْ فَذٰلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ

“Kadın dedi ki: İşte hakkında beni kınadığınız şahıs budur. Ben onun nefsinden murad almak istedim; ama o şiddetle ismet savunmasında kaldı.”

(Yûsuf sûresi, 12/32)

Hz. Yusuf, tabir caizse, edası-endamıyla tam bir erkek güzeliydi. Öte yandan, her peygamberde olduğu gibi, Hz. Yusuf’ta da derin bir iç güzelliği söz konusuydu. Evet, Hz. Yusuf’un dışı da iç güzelliğinin mütemmimi, tabir-i diğerle, onun dışı, yani cismanî ve bedenî yapısı; iç derinlik ve muhtevasının fevkalâde mütenasip bir zarfı gibiydi.

Zeliha’ya gelince, bütün nefsanî istek ve arzularına yenik düşen insanlarda olduğu gibi, nazarını fâniden bâkiye çevirip işin uhrevîliğini bir türlü kavrayamadı ve sinesini cayır cayır yakan o muhabbet tamamen cismaniyete münhasır kaldı. Buna Hz. Yusuf’un belirttiğimiz iç ve dış güzelliği eklenince, insanoğlunun Hz. Âdem’den bu yana devam edegelen hatası bir kere daha tekerrür etti.. VE İNSANOĞLU BİR KERE DAHA ALDANDI…

Yukarıdaki âyet “İmreet-i aziz”in önce kendisini levmeden sonra da Hz.

Yusuf'u görünce ellerindeki bıçaklarla ellerini doğrayan kadınlara karşı serzenişi ve kendi zaafının müdafaa mazmunu olarak ilâhî beyana girmiştir.. ve o bu ifadeleriyle, bir kısım cismaniyetin kulu kölesi aristokrat arkadaşlarına: İşte hakkında beni kınayıp, "Delice gönlünü kaptırmış; doğrusu bu kadın çıldırmış!" dediğiniz genç! Bu, hâlleriyle şahitlik durumunda olan o kadınlara karşı Yusuf'un cismaniyetinin çarpıcılığını itiraf ve kadınca ilk itiraf; ikinci itiraf ise, onca baştan çıkarma esbabına rağmen وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ *"Ben ondan kâm almak istedim ama o, şiddetli bir şekilde bir iffet ve ismet savunmasına geçti."* sözleriyle vurgulanan bu yüce peygamberin temkin ve rasânetidir.

ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوُا الْاٰيَاتِ لَيَسْجُنُنَّهُ حَتّٰى حِينٍ

"Sonunda kesin delilleri görmelerine rağmen, onu belli bir müddet hapse atmaları kendilerine uygun göründü. (Yani, Yusuf'u hapse atmada maslahat gördüler.)"

(Yûsuf sûresi, 12/35)

Bu âyet birkaç açıdan yorumlanabilir:

1.O gün kadınlar arasında konuşulan bu mesele, Mısır'da çok şüyû bulmuştu. Dolayısıyla da, toplumdaki dedikoduyu kesip atmak için Yusuf masum olsa da, diğerlerinin zâhirî ismeti adına onun suçlu gösterilip hapse atılması gerekiyordu. Her dönemde hâkim güçlerin hukuk anlayışları buna cevaz veregelmiştir.

2.Hapse atılma esnasında Hz. Yusuf (aleyhisselâm), kendini müdafaa etmemektedir; zira, suçsuz olduğunu iddia ettiği an, karşı tarafın ırz, namus ve iffeti tartışılır hâle gelecektir. Hâlbuki bir peygamber Cennet'e giden yolda kendi iffet ve namusunu koruduğu gibi, muhatap ve hedef kitlenin itibar ve şerefini düşünme mecburiyetindedir. Yani kendini zinadan uzak tuttuğu ölçüde dilini de gıybetten muhafaza etmelidir. Nitekim o, etmiştir de. Derken o, beş-on sene ömrünü hapishanede geçiredursun, Mısır'da bu şayia çoktan unutulmuş ve hususiyle de yeni nesiller asla böyle bir şeyden haberdar olamamışlardır. Bu itibarla da Yusuf (aleyhisselâm), hapishaneden çıktığında bir dönemde dedikodusu yapılan konulardan en küçük bir iz dahi kalmamıştır. Tabir-i diğerle, Hz. Yusuf, hedef ve muhatap kitlenin iffetini koruma adına, beş-on yıllık zindan hayatına razı olmuştur.

3.Neticede on yıl sonra da olsa Yusuf'a (aleyhisselâm) o isnadı yakıştıranlar bile اَلْاٰنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ *"Hak, gerçek şimdi açığa çıktı."*[4] diyerek tebriede bulunmuşlardır. Herkesçe müsellem olduğu gibi bir insanın kendini tenzih ve tebrie etmesi ile bir başkasının tebrie etmesi arasında dağlar kadar fark vardır.. evet işte şimdi, Yusuf (aleyhisselâm) için de, halk arasında böyle daha tesirli olan bir başkasının tenzihi söz konusudur.

Evet Yusuf'un gömleğinin önden veya arkadan yırtılması gibi –onların kriterlerine göre– bir hâdise ve ellerini doğrayan kadınların vicdanî şehadetlerine rağmen –ki günü gelince o şehadeti ilan edeceklerdir– yukarıda bahsi geçen mülâhazalardan ötürü o yüce nebi, masumların da hapishanelere düşeceğinin açık öncülerinden biri olarak oraya girecek, çile dolduracak, kendi oluşumunu tamamlayacak; sonra zâhirî plânda kapıkulu olarak girdiği zindandan düşüncelerin ve gönüllerin fatihi olarak çıkacak ve bütün bir Mısır halkının sevgilisi hâline gelecekti. Aslında o, hürriyetini yitirdiği aynı anda ve aynı noktada gönüllere hâkim olma sürecine de girmiş bulunuyordu. Nefis ve enaniyeti adına yokluğa itilirken, kalbî ve ruhî hayatı itibarıyla yeni bir dirilişe yürüyordu. Kendi kemalât-ı insaniyesini gerçekleştirmenin yanında ölü bir topluma da yeni bir "ba'sü ba'de'l-mevt" üfleyecek.. ve Hz. Musa'ya, Hz. Davud'a, Hz. Süleyman'a, Hz. Mesih'e... nihayet İnsanlığın İftihar Tablosu'na uzanan yollara, Firavun ehramlarının tepesinden de bir ışık tutacaktı. Mevsimi gelince bunların hepsi gerçekleşti ve Yusuf (aleyhisselâm), arkadan gelenler için bir yâd-ı cemil oldu.

وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ

"Sonra şöyle dedi: Oğullarım, (şehre) hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin..."

(Yûsuf sûresi, 12/67)

Hz. Yakub'un (aleyhisselâm) oğullarına yaptığı bu tavsiye münasebetiyle ilk akla gelenleri şöyle hulâsa edebiliriz:

1.Bazı yorumcuların da belirttiği gibi Hz. Yakub'un oğulları, hem şekil ve şemailleri hem de kılık ve kıyafetleri bakımından görkemli, gösterişli olduklarından, daha önceki gelişlerinde, Melik'in de, Mısır halkının da dikkatlerini çekmişlerdi. Bu sebeple halkın bunları tekrar gördüğünde, bilhassa

kıskanç nazarların isabeti, hatta çekememeleri söz konusu olabilirdi.

2.Keza, böyle kısa aralıklarla birkaç defa Mısır'a gelip gitmeleri ve Hz. Yusuf ile yakınlık tesis etmeleri, Yusuf'un (aleyhisselâm) makamını sarsabilirdi. "Böyle farklı bir muamele de neden?" veya "On kardeşler yine gelmiş." gibi sözler dedikodu hâlinde, her yanda şüyû bulabilirdi.

3.Ayrıca Hz. Yakup (aleyhisselâm), Bünyamin'e de Yusuf'a yaptıkları gibi yaparlar endişesi ile, bunları ikişer ikişer dağıtmayı, yeniden yanlış bir işte ittifak etmelerine fırsat vermemeyi de düşünebilir.

4.İsrailoğulları Mısır'a girince orayı mânen ihya edecek ve orada bir kısım yenilikler meydana getireceklerdi; böyle bir gaye-i hayalin en mâkul yolu da "sırren tenevveret" esasına göre dağınık yürüme, dağınık yerleşme ve toplu görünmeme mülâhazasına göre gerçekleştirilmeliydi.

Tabiî bütün bunlar birer tedbirdi; sebepler dünyasında bunlara riayet de tekvinî bir vecibeydi; bir vecibeydi ama bu tedbir ve stratejilerin, tedbirleri, stratejileri aşkın belâları, musibetleri önleyeceği anlamına gelmezdi.. gelmezdi ki, sebeplere riayetle Müsebbibü'l-Esbâb'a itimadı ifade sadedinde, üstteki âyeti müteakip hemen şu tamamlayıcı ifade gelir:

وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍۜ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلّٰهِۜ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُۚ
وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ

"Ayrı ayrı kapılardan girin ama ne yapsam hiçbir hususta sizden Allah'ın takdir ettiği şeyi defedemem; hüküm Allah'a aittir.. ben O'na tevekkül ettim ve tevekkül edecekler de yalnız O'na tevekkül etmelidirler."[5]

1 *"Müjde! İşte bir çocuk!"* (Yûsuf sûresi, 12/19)

2 Yûsuf sûresi, 12/32.

3 Bu konuyla ilgili olarak ayrıca bkz.: *Sonsuz Nur* 2/417-426.

4 Yûsuf sûresi, 12/51.

5 Yûsuf sûresi, 12/67.

RA’D SÛRESİ

رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ*رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَاغْفِرْلَنَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

وَلَوْ أَنَّ قُرْاٰنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتٰى بَلْ لِلّٰهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا

“Eğer okunan bir kitapla dağlar yürütülseydi veya onunla yer parçalansaydı, yahut onunla ölüler konuşturulsaydı (o kitap yine bu Kur’ân olacaktı.) Fakat bütün işler Allah’a aittir.”

(Ra’d sûresi, 13/31)

1. Mealde de belirtildiği gibi, dağların yürütülmesi, yerin parçalanması, ölülerin konuşması bir kitap ile olacak olsaydı, bu, Tevrat, Zebur veya İncil değil, muhakkak Kur’ân olurdu diyerek, Allah (celle celâluhu) dikkat nazarlarını Kur’ân’a tevcih buyuruyor.

2.Eğer bu meseleler tahakkuk etseydi, mucize olacaktı. Kavimlerinin iman etmeleri için peygamberler bunları istese bile, olmadığına göre, dava-yı nübüvveti tasdik için olan mucizeler de, demek ki Allah’ın meşîet ve iznine tâbi...

3.Kur’ân’ın بَلْ لِلّٰهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا *“Bütün işler Allah’a aittir.”* âyetinde, düşüncedeki inhirafa dikkatler çekilerek, neyin kimlerden ve nereden istenmesi gerektiği ihtar edilip, maddî-mânevî bütün kuvvet ve tesirin O’nun elinde olduğu, dilediğinde bütün bunları yapabileceği; hatta harikulâde şeyler olmadan dahi, kalblerin imana açılması, onların itminana ulaştırılması.. hepsi O’na aittir ve asla zorluk da söz konusu değildir. O isterse, arzı paramparça eder, dağları yürütür, nice bin seneden beri çürümüş canları konuşturur; haddizatında bunların hiçbiri Kur’ân’ın, Allah’ın dilediği gönüllerde bıraktığı tesir ölçüsünde kalıcı bir tesir icra etmezler. Bu açıdan sizin gözünüzde büyüttüğünüz o şeyler, Kur’ân’ın meydana getirdiği âlemşümul inkılâbın yanında çok önemsiz kalırlar. Eğer tahayyül ve tasavvurlarınıza göre çok büyük gördüğünüz bu harikulâde hâdiseler için bir sebep düşünülecekse, umumî ve köklü tesirleri açısından o Kur’ân olmalıdır. Ama Hak dileyince, dağlar gibi en sağlam cisimleri sağa sola fırlatacak, yeri paramparça edip savuracak, ölüme

hayat soluklatacak ve ölüleri kendi hesabına birer enstrüman gibi konuşturacak bu Kur'ân'ın iniş sebebi bunlar değildir. Onun hikmet-i tenzili –Allah'ın izniyle– mevcut insanlardan yeni bir insan tipi inşa etmek; kimsenin nüfuz edemediği kalblere girerek insanlar üzerinde iman gücünün hâkimiyetini sağlamak; fâni insana bekâ yollarını göstererek onu bütün beklentilerine ulaştıracağı sözünü vermek ve hatta, daha öbür âleme gitmeden insana vicdanının menfeziyle ebediyeti ve ebedî saadeti temâşâ ettirmek gibi şeylerdir. Asıl mârifet de onun hikmet-i tenzili sayılan bu gibi hususlara karşı açık hâle gelmektir. Evet dağlar sağa sola savrulsa, yer parçalanıp didik didik olsa, mezarlardaki kemikler dile gelip konuşsa, bunların gelip geçici o muvakkat tesirleri, Kur'ân'ın insanlar üzerindeki kalıcı ve ebedî tesirinin yanında çok sönük kalır.

لَوْ أَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ

"Eğer Biz bu Kur'ân'ı bir dağın tepesine indirseydik onun, Allah'a tazimi sebebiyle başını eğip parçalandığını görürdün."[1]

1 Haşir sûresi, 59/21.

İBRAHİM SÛRESİ

إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

"Şüphesiz ki bunda çok sabırlı, çok şükreden herkes için ibretler vardır."

(İbrahim sûresi, 14/5)

Hemen hemen yukarıda kaydettiğimiz şekilde fezleke ile biten dört âyet-i kerime vardır Kur'ân-ı Kerim'de. Bunlar: İbrahim sûresi 5, Lokman sûresi 31, Sebe sûresi 19 ve Şûrâ sûresi 33. Bu âyetlerin bütününe siyak-sibak itibarıyla bakılabilse görülecektir ki, bu fezlekenin geçtiği hemen her yerde, Allah'ın o insanlara ihsan ettiği nimetler anlatılmaktadır ki, ardından da, siga-i mübalağa ile *"Çok sabreden, çok şükredenler için bunlarda Allah'ın varlık ve birliğine işaret eden deliller vardır."* deniyor.

Evet, yine Kur'ân'ın ifadesine göre, Allah'ın ihsan buyurduğu nimetler, lütuflar sayılamayacak kadar çoktur; çoktur ama ülfet ve ünsiyet kucağında büyüyen, gelişen ve cismaniyetine takılıp kalan insanoğlu, bunların kadr ü kıymetini ancak elinden gittikten sonra anlar. Oysaki esas olan, o nimetlerin varlığında kıymetlerini anlama; anlayıp bir şükür fabrikası gibi, bütün fakültelerimizle Allah'a yönelmedir. Onlar çeşitli hikmetlere mebni, elimizden alındığında da, yine kulluğumuzun gereği sabır fabrikası gibi çalışmalı. "Kahrın da lütfun da birdir Allah'ım!" diyerek kulluğa münafi hiçbir davranış gösterilmemelidir; gösterilmemeli ve şu hadise bir misal-i mücellâ olunmalıdır: *"Mü'min'in hâli taaccüp edilecek bir hâldir. Başına musibet gelince, sabreder; bu onun için hayırlıdır. Nimet isabet eder, şükreder; bu da onun için hayırlıdır."*[1]

Evet, mübalağa sigası ile zikretmiş Kur'ân "şekûr" ve "sabûr" kelimelerini ve çok çok şükreden ve sabreden demiş; demiş ama neden? Zira, Allah'ın bizlere sunmuş olduğu nimetlerin küçüğü yoktur.. evet hangi nimete küçük diyebilirsiniz ki? Ellerinizde beş parmağın oluşuna mı? Ağzınızın içindeki tükürük bezlerinin çalışmasına mı? Hususiyle bu fezlekelerle biten âyetleri ele alarak, gemilerin denizde yüzmesine mi? Havaya mı, suya mı, hayata mı, imana mı, hangisine..? Hayır, küçük diyebileceğimiz hiçbir nimet yoktur. Öyleyse, bu nimetlere karşı mübalağalı bir şükür ister. Ve bir imtihan gereği bu nimetler elden gittiğinde de mübalağalı bir sabır ister. İşte size bir sabır örneği! Hz. Eyyub'un sabrı. "Sabır Kahramanı" diyor Üstad ona.[2] Dünyaya ait varlığının

hepsi elinden alındığı hâlde, hiç mi hiç tavır değiştirmemişti...

Ayrıca imanı sabrı netice vermiş bir mârifet ve irade kahramanı, değişik mihnet ve meşakkatlerin geliş esprisini kavradığı için en sabırsûz hâdiseler karşısında bile ümitsizlik ve telaşa düşmeyecek, şerlerin dahi bir hayırlı yanı olabileceği mülâhazasıyla sabrettiği aynı anda gönlü şükürle atacaktır.

Ne var ki böyle bir şükür ve sabrın duyularak eda edilmesi de, herkesin iman ve irfan ufkuna göre, vazife ve sorumluluğunun çerçevesine göre olacaktır. أَخْرِجْ قَوْمَـكَ مِـنَ الظُّلُمَـاتِ إِلَى النُّورِ[3] hakikatinin muhatabı, sadece bir toplumu karanlıklardan aydınlığa çıkarmanın, لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِـنَ الظُّلُمَـاتِ إِلَى النُّورِ[4] fermanının müstesna mümessili ise, bütün insanlığı aydınlığa çıkarmanın sabr u şükrünü birden yaşayacaktır.

1 Müslim, *zühd* 64; Dârimî, *rikak* 61; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/24.

2 Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar* s.6.

3 *"Halkını karanlıklardan aydınlığa çıkar."* (İbrahim sûresi, 14/5)

4 *"İnsanları karanlıklardan aydınlığa çıkarman için..."* (İbrahim sûresi, 14/1)

HİCR SÛRESİ

وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ

"Andolsun Biz, sizden önce gelip geçenleri de biliriz, geri kalanları da biliriz."

(Hicr sûresi, 15/24)

Önceden gelip-geçenleri bilme bir yandan kaderi gösterirken, öte yandan tevhidi ifade eder. Zira geçmişi yaratan, geleceği de yaratan ya da yaratacak olandır. Ayrıca önce ve sonra gelenlerin bilinmesi ile alâkalı şu tevcihler de söz konusu olabilir.

1.Nispetler perspektifinde dünyaya önce gelenleri de meselâ, Hz. Âdem zamanındakileri de, sonra gelenleri de biliriz.

2.İslâmiyet'e ilk girenleri de, sonradan dehalet edenleri de Biz biliriz.

3.Namaz saflarında tekaddüm edenleri, yani namaza erken koşanları da arkadan gelenleri de biliriz.

4.Herkesin şahsî hayatına bağlı olarak, öncesini, sonrasını yani zerrelerini, moleküllerini ve hâlihazırdaki durumunu da, kabirde çürümüş kemikler hâline geleceğini de biliriz.

Daha şümullü bir ifade ile imanda, islâmda, ihsanda ilk safta yerini alıp yarışı götüreni de biliriz, bu konuda takılıp yollarda kalanları da.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ

"Andolsun Biz insanı (pişmiş) kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık."

(Hicr sûresi, 15/26)

İnsanın ilk yaratılışta üzerine bina edildiği çamurun kokuşması, ihtimal onun içinde bulunan bakterilerdendir. Mebdei uzun süre sıvı kalmış, kokuşmuş, değişerek başka hâl almış, üzerinden zamanın geçmesiyle hâlden hâle, şekilden şekile girerek devam eden bir حَمَإٍ مَسْنُونٍ den, müntehâsı da pişmiş, kurumuş, kiremit ve tuğla hâline gelmiş ve vurulduğunda tıngırdayan bir صَلْصَالٍ 'dendir. Bunun tersi de söz konusu olabilir ki, neticesi çok fazla değişmez. Bir yönü itibarıyla, tebeddül ve tegayyüre maruz ve içinde sadece mikroorganizmaların bulunabileceği bir çamur, yaklaşık olarak bir protein

çorbası; diğer yönü itibarıyla da mikroorganizmalara bile kapalı, tamtakır ve mutasallıp kuru bir çamur.. üzerinde ilim şualarının plânlayıp şekillendirici, kudret ve iradenin bir kalıba ifrağ edip insanî suret vereceği, hayatın bir ilâhî nefha hâlinde onun içine üflenip bir hilkat mucizesi olarak, ilâhî isim ve sıfatların nokta-i mihrakiyesi hâline geleceği ana kadar o, su-toprak arası bir berzahta bütün bütün hayata kapalı bulunuyordu.

Sonra insan oldu ve o kökten gelen bazı fertleri itibarıyla melekleri de aştı ama bir yanında o tamtakır olmayı ve potansiyel kokuşmuşluğu da bugünlere kadar taşıyıp durdu. Yer yer ilâhî isim ve sıfatlarla münasebeti ölçüsünde şekillenip bir kalıba girse de, böyle bir münasebetin söz konusu olmadığı dönemlerde, menşeinin bütün hususiyetleri nüksedip ortaya çıktı.

Evet o, insanoğlunun yaratılışıyla hedeflenen gaye istikametindeki cehdi ve gayretiyle a'lâ-yı illiyyîn-i kemalâta yükselmesinin yanında, beklenen performansı gösteremediğinden ötürü hiçbir zaman kokuşmaktan da kurtulamadı.

NAHL SÛRESİ

إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبٰى وَيَنْهٰى
عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

"Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder; çirkin şeyleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor."

(Nahl sûresi, 16/90)

Bu âyet-i kerime pozitif ve negatif altı önemli esası ihtiva eden câmi bir ilâhî beyandır:

Adalet; dinde hayatî ehemmiyeti haiz bir disiplindir. Ve bazıları onu, dinin dört temel esasından biri kabul etmişlerdir.[1] Bazen ubûdiyet, bazen adalet şeklinde Kur'ân ve Sünnet-i sahihada geçen bu kavram, pek çok şeyin kendisine irca edileceği genel bir kavramdır. Meselâ mealini sunduğumuz âyette, iyilik yapma, akrabaya yardımda bulunma ve ihsan şuuruna ulaşma gibi hususların hemen hepsi adalete irca edilebilir. Zaten ubûdiyet mânâsında adalet bir insanda veya bir toplumda tam anlamıyla oturmamışsa, böyle birinden sair hususların beklenmesi de beyhudedir. Evet, adaletsiz ihsan olmaz. Onsuz yakınlara, akrabaya bakmak gerçekleşmez. Hele ihsanın bir hadis-i şerifte beyan edilen o enfes mânâsı ki, *"Allah'ı görüyor gibi kullukta bulunma."*[2] hiç mi hiç hayata geçirilemez.

İhsan; yukarıda ifade ettiğimiz gibi, "Allah'ı görüyor gibi" kulluk yapmaktır. Ne var ki, bu duygu, bu düşünce ve bu tasavvurların, sağlam bir imana bina edilmesi ve iman gerçeğinin de İslâmî esaslarla derinleştirilmesi icap eder ki, ihsan şuuru kendinden bekleneni verebilsin.

Yakınlara yardım etme veya daha geniş bir dairede herkese yardımda bulunma, ihsan şuurunun yaygınlaştırılması ve intişarı demektir. Bu açıdan âyetin mazmununu tahlil edecek olursak, adalet ihsanın, ihsan da iyilik etme duygusunun hem temeli hem de kaynağıdır.

Negatif plânda esas alınan şeylere gelince; bu konuda önce *fuhşiyat* zikredilmiş. İhtimal, hem ferdî plânda hem de toplum plânında bütün münkeratın başlangıcını fuhşiyat teşkil ettiği için ona öncelik verilmiş.. zira hemen herkesin bildiği gibi fuhşiyatın yaygın olduğu toplumlarda sair olumsuz

şeylerin hemen hepsi çorap söküğü gibi ard arda sökün eder gelir ve zamanla toplumu bütün bütün şirazeden çıkarır. Bu açıdan da hiçbir zaman onun küçük görülmemesi gerekir.

Münker; Allah'ın yasaklamış olduğu şeylerin açıktan açığa yapılması mânâsına gelir. Diğer bir yaklaşımla o, evrensel doğrulara başkaldırma ve isyan etme mânâlarına gelir ki her din ve her millette merduttur.

Bağy yani azgınlık ve taşkınlık. Bu olumsuz sıfat da ferdî ve içtimaî hayatta değişik şekillerde kendini gösterir. İnsanın kendine zulmetmesinden, ana-babasına isyanına, devlete başkaldırıp toplum huzurunu bozmadan, Allah'ı inkâra kadar geniş bir taalluk sahasının olduğunu söylemek mümkündür.

Burada da tıpkı adalet, ihsan ve iyilikte bulunmada gördüğümüz gibi, fuhşiyat münkerin, münker de azgınlık ve taşkınlığın hem temeli, hem de kaynağıdır.

Yalnız Hanefi mezhebine göre و mutlak cem ifade eder. Âyet-i kerimede ise pozitif ve negatif hususlar و harfi ile birbiri üzerine atfedilmiştir. Buna göre tertip ve tasnif bahis mevzuu olmayabilir de. Ne var ki Şafiî mezhebinin nokta-i nazarı esas alındığında و'da aynı zamanda bir tertip mânâsı da melhuzdur. Bu açıdan arz etmeye çalıştığımız silsile içinde müspet ve menfî hususların birbirlerine sebep-netice münasebeti içinde irtibatının olması akla uygun gözükmektedir.

Hulâsa, İbn Mesud Hazretlerinin de ifade ettikleri gibi, Kur'ân-ı Kerim'de hayrı-şerri bundan daha câmî bir âyet yok gibidir..[3] ve tek başına mücelletlere sığmayacak bir muhtevayı haizdir.

1 Bediüzzaman, *Risale-i Nur Külliyatı* 2/1363 (Mesnevi-i Nuriye); 2/1167, 1231 (İşârâtü'l-İ'caz).

2 Buhârî, tefsir (31) 2; *iman* 37; Müslim, *iman* 57; Ebû Dâvûd, *sünnet* 16; Tirmizî, *iman* 4; İbn Mâce, *mukaddime* 9.

3 Kurtubî, *el-Câmiu liahkâmi'l-Kur'ân* 10/165; İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azim* 4/60.

İSRÂ SÛRESİ

وَكُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ كِتَابًا يَلْقٰيهُ مَنْشُورًا

"Her insanın amelini boynuna bağladık. İnsan için kıyamet gününde, açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarırız."

(İsrâ sûresi, 17/13)

Bu âyet, insana, idamlık birinin idama götürülürken cürümlerinin menşûru bir levhanın onun boynuna asılmasını çağrıştırıyor. Bu hususu tefsir sadedinde birkaç şey söylenebilir:

1.Bu, insanın amelidir; hadis-i şeriflerdeki ifadelere göre, iyi ise "hasenü'l-vech", çirkin ise "kabîhu'l-vech" şeklinde insanın karşısına dikilecek olan onun iyi-kötü amelleridir.[1]

2.Şayet Allah, bir kulunu rüsva etmek isterse, yani onu yaptıklarından ötürü adaletinin gereği olarak cezalandırmak dilerse, amel defterini onun boynuna asar ve ettiklerini fâş eder; yok, affetmeyi murad buyurursa, onun kusurlarını saklar ve kimseye göstermez.

3.Bir başka tevcih olarak da şu söylenebilir; insanın boynuna bağlanan bu "tâir", ondan hiç ayrılmayan vicdanın derinliklerinde daima kendini hissettiren ve halk arasında sıkça kullanıldığı üzere, amele bağlı olarak "vicdan azabı" veya "vicdan rahatlığı" demektir.

Hâsılı, her insanın nisbî-kisbî de olsa iradesi etrafında örgülenen bahtı, kaderi, cesedin canla irtibatı, gölgenin bedenle münasebeti ölçüsünde hep onun boynunda ve koynunda kendisini hissettirir de, ya bir sevinç ve inşirah olur onun için akar, ya da bir hafakan ve gönül daralması şeklinde bir lahza onun yakasını bırakmaz; bırakmaz ve kıyamet gününde bir hesap, bir kayıt defteri gibi açılır ve onun önüne serilir.. serilir de ona *"Oku kitabını; hesaba çekilmene esas olarak bugün senin nefsin sana yeter."*[2] denir. Dünyada her gün kendini okuyan ve sorgulayan, o çetin günün hesabını daha önceden yapıp kapadığı için emniyetle yürür Cennetlere ve Rıdvana; açıkları olanlar da apışır kalırlar kalakaldıkları yerde…

1 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/287, 295.

2 İsrâ sûresi, 17/14.

KEHF SÛRESİ

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُمْ بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ اٰمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى*وَرَبَطْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنْ نَدْعُوَ مِنْ دُونِهِ إِلٰهًا لَقَدْ قُلْنَا إِذًا شَطَطًا

"Biz sana onların başından geçenleri gerçek olarak anlatıyoruz. Hakikaten onlar, Rabbilerine inanmış gençlerdi. Biz de onların hidayetini artırdık. Onların kalblerini metin kıldık. O yiğitler (o yerin hükümdarı karşısında) ayağa kalkarak dediler ki: 'Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. Biz, O'ndan başkasına tanrı demeyiz. Yoksa saçma sapan konuşmuş oluruz.'"

(Kehf sûresi, 18/13-14)

Ashab-ı Kehf, mağara ashabı ve mağara yârânı demektir. Bunların Hz. İsa ve İncil'e ya da bir başka kitap ve peygambere tâbi oldukları söylense de Kur'ân-ı Kerim'de zikredilmesinden hareketle diyebiliriz ki; Ashab-ı Kehf kıyamete kadar bütün dirilişleri temsil eden bir cemaattir. Çünkü, bütün diriliş hareketlerinin mutlaka bir tazyik ve bir de mağara dönemleri olmuştur ve olacaktır.

Adetlerine gelince, Kur'ân üç kişiye hayır, beş kişiye "recmen bi'l-gayb" diyor, yedi kişiye ise sükut edip, sekizincileri kelbleri diyerek yedi kişi olmalarına kapı aralar gibi bir üslûp kullanıyor.[1] Genelde tefsir ulemâsı da bu kanaate sahiptir ve buradaki ifade tarzının karakteristik özelliği de bunu müş'irdir. Ayrıca burada şöyle bir nükte de söz konusu; Kur'ân, Ashab-ı Kehf'in sayısını yedi dedikten sonra, bir atıf vav'ıyla[2] وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ diyerek, insan ile köpeğin birlikte cem olmayacağına işaret ediyor. Demek ki köpek, ahirette Ashab-ı Kehf'le beraber Cennet'e girse de –ki buna dair rivayet var[3]– insanlar kendi hususiyetleriyle, köpek de kendi özellikleri ile girecektir.

Şimdi başa dönelim ve âyeti hep birlikte bir kere daha mütalâa edelim; نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُمْ بِالْحَقِّ *"Size onların haberlerini gerçek olarak anlatıyor, hikâye ediyoruz."* Onlar Rabbilerine gönülden inanmış bir fütüvvet topluluğudur. Yürekleri ile yiğit, düşünceleriyle yiğit, davranışlarıyla yiğit,

vicdanlarıyla yiğit ve bâtıla karşı başkaldırmak üzere metafizik gerilimleri tam bir yiğitler topluluğu.. işte bunlar çok az olmalarına rağmen, dinlerine sahip çıkma adına böyle hidayetten kaynaklı bir hareketi başlatıp niyetlerini engin tutunca Allah da onların hidayetlerine hidayet katar; cehd ve gayretlerine terettüp eden kesbî hidayetlerine, rahmetinin enginliği ile daha derin bir hidayet ilave ederek, onları tam anlamıyla bir fütüvvet topluluğu hâline getirir.. getirir ve وَرَبَطْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ fehvâsınca onların kalblerini nezdinden teyitlerle metin kılar ve artık bu insanların davalarında sabitkadem olabilmeleri, niyetlerinin derinliği ölçüsündedir ve hatta bazen apaçık Allah'tan destek almaları bile söz konusudur ki bu da, kalbî itminana önemli bir vesile teşkil eder.

Ribat; Allah ile irtibat demektir. Gözlerini açıp kapayıp her an O'nu duyma, O'nu görme, O'nu hissetme, O'nun gücü ve kudretini sezme ve daima O'nu arama, O'nu kollama... İşte bu mânâya işaret eden bir hadis-i şerifte Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem); zor şartlar altında abdest alma, uzak mescitleri tercihle namaza giderken çok adım atma ve namazı kıldıktan sonra diğer namaz vaktini beklemeyi zikreder ve ardından da üç defa: فَذٰلِكُمُ الرِّبَاطُ der.[4] Evet işte sınır boylarında nöbet tutma seviyesinde kendini Hak'la irtibatlandırma budur. Çünkü ribat, aynı zamanda sınır karakolu demektir. Öyleyse وَرَبَطْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ *"Biz onların kalblerini ilâhî irtibatla teyit ettik."* demektir. Elbette böylesi irtibat ve itminana ulaşan insanlar hakperest, cesur ve fütursuz olacaklardır.

İşte bu donanımlı insanlar, إِذْ قَامُوا *"Hakkı tutup kaldırmak için kıyam ettiler, ayağa kalktılar ve kalbsizliğe, mantıksızlığa başkaldırdılar."* Başkaldırmanın dünya literatürüne varoluş felsefecileri sayılan Sartre, Camus ve Marcuse ile girdiği bilinir. Ama bu, toplumun bütün örf ve âdetlerine, dinî ve ailevî telakki ve anlayışlarına saçma diyerek bir başkaldırmadır. Ancak Ashab-ı Kehf'in başkaldırması hiç de öyle değildir. Onlar رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ *"Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin rabbidir."* deyip alternatif ikame ve inşayı göstererek başkaldırıyorlar. Yani varoluşçuların yaptığı gibi bir yıkma, bir kökten kazıma ameliyesi değil, Rable irtibatlandırılmış bir inşa ve imar ameliyesidir. Evet *"Gökleri ve yeri yaratan ve her şeyi tesbih taneleri gibi evirip çeviren Allah'tır."* diyerek, alternatif bir yenilenme hamlesiyle ayağa kalkıyorlar. Ardından da biz لَنْ نَدْعُوَ مِنْ دُونِهٖ إِلٰهًا *"O'ndan*

başkasına tanrı demeyiz." diyerek inançlarını haykırıyorlar. لَقَدْ قُلْنَا إِذًا شَطَطًا *"Aksi takdirde biz saçma sapan konuşmuş ve kendimizi Hak'tan uzaklığa, şeytanî düşüncelere salmış oluruz."* deyip bir kutlu süreci başlatıyorlar. Bu itibarla da:

1.Onların toplumdan ayrılmalarını ve bir mağaraya sığınmalarını bir kaçış olarak değerlendirmemiz mümkün değildir. Evet, onların ayrılışı kat'iyen korkakların ayrılışı gibi değildir; belki Hz. Ömer'in hicret ederken peşinden gelme ihtimali olanlara, hem de güpegündüz, Kâbe'ye giderek "Ben Medine'ye hicret ediyorum. Karısını dul, çoluk-çocuğunu yetim bırakmak isteyen peşimden gelsin."[5] demesi ve ayrılması gibi bir ayrılıştır. Evet, onlarınki de bir firardır, ama Kur'ân'ın ifadesiyle[6] فَفِرُّوا إِلَى اللّٰهِ mazmununca Allah'a firardır ve Allah'a sığınmadır.

2.Böyle bir başkaldırma ve ardından kaybolma, onların temsil ettiği düşüncenin o topluma zamanın yorumlarıyla farklılaşarak yeniden aksetmesine vesile olmuştur. Bu yiğitçe ve yürekten kükreyiş, kim bilir o toplumun içinde nicelerinin kafalarını allak-bullak etmiş ve nicelerinin gönüllerini yumuşatmıştı. Tıpkı toprağa atılan bir tohum gibi bu düşünceler ve bu yiğitlerin tavırları da ağızdan ağıza, dilden dile, gönülden gönüle nakledilerek, o topluma mâl oldu ve zamanı geldiğinde de açan filizler, semere veren başaklar gibi bütün bir toplumu çepeçevre kuşattı.

3.Ashab-ı Kehf'in saraya mensup insanlar olduğu rivayet edilir. O dönemde, bir insanın saraydaki refah, saadet ve huzurunu terk ederek, başta kral ve bütün bir toplumun reddeceği bir yola girmesi olacak şey değildir. Ashab-ı Kehf'in böyle davranması elbette etrafın dikkatini çekmiş, onların bir din, bir düşünce uğruna asla katlanılamaz veya yapılamaz gibi algılanan fedakârlıklara katlanmaları, içinde neş'et ettikleri toplumda şok tesiri yapmıştır. Yapmış ve milletin dikkat nazarlarını onların tebliğ ve temsil ettiği mesaja çevirmiştir.

4.Eğer onlar, "Mağaraya girelim, bugün-yarın bu kral öldükten ve devlet terörü yok olduktan sonra halkın yeniden arasına girer ve dinimizi tebliğ ederiz." düşüncesi içinde idilerse, mağarada kaldıkları 310 yıl boyunca ibadet sevabı almış, dolayısıyla da niyetlerinin derinliğine göre de hep kazanmış sayılırlar. Zira, bir insanın "Şu yorgun hâlimde değil de, biraz dinlendikten sonra gece kalkıp huzurluca ve istirahat etmiş olarak yatsı namazını kılarım." düşüncesiyle yatması, onun uykusunu bile ibadete çevirir. İşte Ashab-ı Kehf'in

düşüncelerini, “Şimdilik biraz saklanalım; daha sonra küfrün şok tesiri kırılır, biz de döner, yeniden tebliğde bulunuruz.” şeklinde değerlendirmek lâzım. Rica ederim, siz saraydaki yumuşak döşeklere mağaranın sert taşlarını tercih etseniz ve müreffeh bir hayatı bırakıp mağarada kuru ekmeğe razı olsanız, dahası birçok kadın-erkeğin önünüzde el-pençe divan durması, emirlerinizi beklemesine mukabil, bir köpekle arkadaşlığa razı olsanız, böyle bir sevap beklentisi içine girmez misiniz? Elbette girersiniz. İşte Allah (celle celâluhu) elbette onların bu beklentilerine, niyetlerinin derinliğine göre mutlaka mükâfat verecektir.

5.Mağara, aslında bir dolma, şarj olma yeri ve kendini, özünü keşfetme mekânıdır. Neden mi? Zira küfürle yaka paça olma ve hele kuvvet dengesinin olmadığı bir zamanda onu tutup sarsma, ırgalama ve nihayet mağlup etme, ancak peygamberane bir güç ve azimle olur. Şimdi Allah Resûlü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatına bakın! O da peygamberlik ufkuna ulaşmak için, bi’setten önce altı ay mağara dönemi geçirmemiş midir? Daha sonra Hz. Muhammed’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) arkasında, ama mutlaka O’nun çizgisinde mücadele edenlerin hayatında hep birer mağara dönemi olmuştur. Evet İmam Gazzâlî’nin, İmam Rabbânî’nin, Mevlâna Halid’in ve Üstad Bediüzzaman’ın hayatlarında da hep bu şarj olma, özünü ve kendini bulma, ilhatla mücadele için gerekli olan enerjiyi toplama adına inzivaları olmuştur. Süresine gelince, bu, Efendimiz için altı aydır da, diğer evliyâ, asfiyâ ve mukarrabînden ise beş sene, on sene hatta altmış sene bile halvet yaşayanlar olmuştur.

Aslında aynı şey, “tarihî devr-i daimler” içerisinde tarihi yeniden inşa edecek, insanlığı yeniden mihverine oturtacak cemaatler ve toplumlar için de geçerlidir. Evet, o fütüvvet ruhunu temsil eden insanların hemen hepsinin hayatlarında bir mağara dönemi görmek mümkündür.

Evet, insanın bazı ledünnî hitaplara mazhar olabilmesi, ilhamlarla şahlanabilmesi ve semavî vâridâta açık hâle gelebilmesi için bir mağara dönemine ihtiyacı vardır.

Meselenin böyle önemli mesaj yönü alındıktan sonra, Kitap ve Sünnet-i sahihada söz konusu edilmeyen hususlara dalarak رَجْمًا بِالْغَيْبِ vadilerinde dolaşmak; Ashab-ı Kehf’e mağara tayin etmek, bölge belirlemek, onları ve kavimlerini tazyik eden zalim hükümdarların isminden söz etmek nefse çerez birer bilgi kırıntısından ibarettir ve ruha, iman, mârifet, muhabbet ve zevk-i

ruhanî adına bir şey vermemektedir.

(رَبَّنَا اٰتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا)

وَصَلِّ اللّٰهُمَّ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَاٰلِهٖ وَأَصْحَابِهٖ أَبَدًا

وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا

"Köpekleri de mağaranın ağzında ön ayaklarını sermiş yatmakta idi. Eğer onların durumlarına muttali olsa idin dönüp onlardan kaçardın ve gördüklerin yüzünden için korku ile dolardı."

(Kehf sûresi, 18/18)

Ashab-ı Kehf, daha önce de geçtiği gibi, mağara ashabı demektir ve dinlerini tebliğ adına o yola baş koymuş babayiğitlerdir. Kur'ân, bunların durumlarını o kendine has üslûbuyla anlatarak, kıyamete kadar gelecek dava erlerine değişik mesajlar sunmaktadır. Evet, tebliğ ve irşad insanları önce tıpkı Ashab-ı Kehf gibi dolmalı ve ciddî bir metafizik gerilime geçmelidirler. Böyle bir kıvamı yakalamak mağara hayatı ile olacağı gibi, ashab-ı kiram yolu takip edilerek de olabilir ki, onlara böyle bir metafizik gerilime ulaşmak için Dâru'l-Erkam yetmişti. Tabiî böyle bir ayniyet içinde olması da söz konusu edilmemelidir. Çünkü tarihî hâdiseler ayniyet ölçüsünde bir misliyet içinde cereyan eder. Öyle ise büyük ölçüde onlar için söz konusu olan şeyler bizim için de geçerlidir. Anlatılacak şeyler çok çok iyi bilindikten sonra tecerrütle, halvetle, vahdetle ve celvetle yakalanacak bir gerilim.. daha sonra da bir temsil ve temessül evi.

Âyete gelince; onların köpekleri, mağaranın girişinde, hem bir caydırıcı hem de onları tehlikelerden korumak için bekleyen bir nöbetçi. Ama onlardan biri değil. Kur'ân o karakteristik ifadesinde bu tabiî farklılığa işaret ediyor: وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ *"Dediler ki, yedi kişidir. Sekizincisi köpekleridir."*[7] Yani onların toplam adetlerini söylerken, köpeği ayrı olarak ifade ediyor. Ayrıca, köpeğin hâli, vazife başındaki durumu anlatılırken de onun, başkalarının ödlerini kopartacak mehib duruşu nazara veriliyor. Hatta öyle ki, *"Uzaktan onların durumlarına muttalli olsan, korku içinde dönüp kaçardın."* deniyor ki, değişik durumlara göre vizyondaki çizgilerin vurgulanması bakımından gayet mânidardır.

Şimdi de, âyetin ilham ettiği nüktelerin günümüzle alâkalı yönlerine bir kuşbakışı bakmaya çalışalım:

1.Her devirde Ashab-ı Kehf konumunda olan alperenler olacak ve bunlara başkaları da takılacak; duygu, düşünce ve inançta aynı çizgide olmasalar bile aynı mülâhazalar etrafında bu yolculuğu sürdürmede kararlı olacaklar.

2.Her devirde böyle mağara hayatı yaşayan ya da yaşamaya mahkûm edilen insanlar, nöbettarları da ihmal etmemelidirler; zira belli bir fasıldan sonra, onlara, onların hizmet ettikleri müesseselere, hatta evlerine taarruzlar, hücumlar söz konusu olabilir. Onun için tedbirlerini almalı, hatta kapı önlerinde eğitilmiş köpekler bulundurmalıdırlar.

3.Bu köpekler sıradan olmamalı. Dıştan gelebilecek her türlü tehlikeye göğüs gerecek, karşı koyacak ve duruşuyla kötü niyetlilerin içine korku salacak ölçüde caydırıcı olmalıdırlar.

4.İnsan gerçek insanî değerlere sahip çıktığı ölçüde insandır. İnsanî değerleri kaybettiği andan itibaren o كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ sırrınca *"belki hayvan, belki hayvandan da aşağıdır."*[8] Bir başka âyet ise bu hususu daha net vurgular:

وَلٰكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ

"Fakat o, dünyaya saplandı ve hevesinin peşine düştü. Onun durumu tıpkı köpeğin durumuna benzer. Üstüne varsan da dilini çıkarıp solur, bıraksan da dilini çıkarıp solur."[9]

Mevzumuzla bütünleştirerek, benim buradan anladığım şey, çeşitli devirlerdeki Ashab-ı Kehf'i ve onların yaptığı vazifeyi yapanları; daha açık ifade ile, tebliğ ve irşad erlerini, Allah (celle celâluhu), henüz vahşetini atamamış ve insanî kemalât yoluna girememiş insanlara korutarak dini ve o dini temsil edenleri facirlerle dahi teyit edecektir. Zaten, tarihî tekerrürler devr-i daimine baktığımızda bunu ayan beyan görebiliriz. Hakikî dindar insanların üzerine yer yer Avrupa'nın zalimleri, zaman zaman da Asya'nın münafıkları ve daha nice azılı din düşmanları, "fundamentalizm, gericilik, yobazlık, irtica..." diye saldırdıkları bir dönemde onları koruyan, onlara sahip çıkan, tam onlardan olmasalar bile onları sıyanet kanatları altına alıp Hak inayetini ve himayesini

temsil eden dünya kadar insan çıkmıştır.

5.Öteden beri tebliğ ve irşad erlerinin içinde yaşadıkları toplumlar ve o toplumların sistemlerinin onlar için koruyucu birer vazife gördükleri hiç de az değildir. Tabiî bu biraz da temsilcinin basiretine bağlı. Evet bir yanda Müslümanların can alıcı düşmanları aynı imkânlardan istifade ile, duygu, düşünce ve inançları adına toplum bünyesine fesat tohumları ekerken, Müslümanlar da aynı imkânlardan –eşit derecede olmasa bile– faydalanarak davalarına hizmet etmelidirler. Demek ki, sistemler, وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ sırrınca, hizmet erlerine yerine göre şemsiye, yerine göre kalkan ve zırh olabilecek. Yani dışarıdan onlara hücum etmek isteyenler, Ashab- ı Kehf'i göremeyip sütreye takılıp kalacaklardır. Evet, herkes aynı ölçüde inanmayabilir; ama inandığı nispette insanlığını ortaya koyacağı da göz ardı edilmemelidir.

وَكَذٰلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالُوا رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ فَابْعَثُوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هٰذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ أَيُّهَا أَزْكٰى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ

"Böylece Biz, aralarında birbirlerine sormaları için onları uyandırdık: İçlerinden biri: 'Ne kadar kaldınız?' dedi. (Kimileri) 'Bir gün ya da günün bir parçası kadar kaldık.' dediler; (kimileri de) şöyle dediler: 'Rabbiniz, kaldığınız müddeti daha iyi bilir. Şimdi siz, içinizden birini şu gümüş paranızla şehre gönderin de, baksın (şehrin) hangi yiyeceği daha temiz ise size ondan erzak getirsin.'"

(Kehf sûresi, 18/19)

Ashab-ı Kehf'in ilk kahramanlıklarını dört-beş madde içinde 14. âyeti ele aldığımız zaman yapmıştık. Burada ise onların ikinci kahramanlıkları ele alınıp üzerinde durulacaktır. Şöyle ki, mağara yârânından birisi çarşıda alışveriş yaparken gerek giyim kuşamı gerekse kullandığı paradan fark edilince, şehir halkı, –bir kısım kaynaklara göre– başta vali olmak üzere onu takip ederek, Ashab-ı Kehf'i mağarada bulurlar. Daha önceden gerek vicahî kültür yani dededen toruna intikal ile, gerekse kitapların kaydettiğinden hareketle, Ashab-ı

Kehf'i tanıyan binler-yüz binler imanlarını basitten mürekkebe, ilme'l-yakînden ayne'l-yakîn'e, ondan da daha ötesine yükseltirler ve bu şok hâdise ile toplum öylesine temelinden sarsılır ki herkes dine koşar ve işte ilâhî takdir gereği bu kahramanlar ikinci kez de misyonlarını böyle eda eder ve çekilip kendi âlemlerine dönerken arkalarından binlerce insanı alır kendi düşünce ufuklarına yükseltirler.

Bu âyet-i kerimede dikkati çeken ikinci bir husus da paradır. Neticesi ne olursa olsun dünya ve dünyalık onları ele vermiştir. Bakın, Yemliha'yı –eğer o ise– şehir halkının fark etmesi para ile oluyor. Sonucun iyi olması bir lütuf; ama para yakalatıyor. Öyleyse mefkûre insanı ele geçmeyi, dost-düşman çevre tarafından yakalanmayı arzu etmiyorsa, kazanma değil, dünya zaafı bile olmamalıdır. Evet, öteden beri nice serv-i revan canlar, nice muktedir sultanlar hep bu gaddar-ı bîinsafın esiri olmuşlardır. İnsanın fıtratındaki bu zayıf nokta kullanılarak nice milletler pâyimâl edilmiş ve nice toplumlar tarih olup gitmiştir. Ne var ki dinin intişar etmesi ve etraf-ı âlemde şehbal açması da yine paraya, yani maddî finansman gücüne bağlıdır. Dikkat edin, Ashab-ı Kehf o birkaç dirhemle dışarı çıkınca o toplumda din adına hemen ikinci bir patlama meydana gelmiştir. Bu itibarla işin bu yanı da ayrı bir önem arz etmektedir.

Evet, maddî finansman meselesi de kat'iyen göz ardı edilmemelidir. Yalnız, bu konuda İslâmî nasslar, âyet ve hadisler, sonra da Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) davranışları bize örnek olmalıdır. Evet, Müslüman para kazanmalıdır, zengin olmalıdır; olmalıdır ama gönlünde de zerre kadar ona yer ve değer vermemelidir. Onu koymak için hırsızların gelip de çalamayacağı –fıkhî ifadesiyle muhrez hâle getirecek kadar– bir yer bulmalı ve oraya koymalıdır. Sonra da onu millî hizmetlerde hızlıca yol alınabilecek yollarda kullanmalıdır. Düşünün ki –Rabbimiz'in inayetiyle– tahakkuk eden milletçe şu gelişmelerde maddî finans gücü olmasaydı, bu kadar büyük işler nasıl gerçekleşebilirdi… Demek ki, maddî güç din-i mübin-i İslâm'ın intişarında çok önemli dinamiklerden biri.. bu açıdan da onu elde etme cehdi de bir ibadet sayılabilir.. sayılabilir ama kazanırken alın teri ve fikir sancısıyla kazanılmış, harcanırken de heva ve heves istikametinde değil de, bir yüce mefkûreyi ikame edebilme yolunda harcanabilmişse…

وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسٰۤى أَنْ يَهْدِيَنِ رَبِّي

لِأَقْرَبَ مِنْ هٰذَا رَشَدًا

“(Bunu) unuttuğun takdirde Allah’ı an ve: ‘Umarım Rabbim beni, bundan daha yakın bir zamanda muvaffakiyete erdirir.’ de.”

(Kehf sûresi, 18/24)

Âyet-i kerimede belirtilen yola iletme, dinin insanların ruhunda hâkim olması ve vicdanların onu bir bütün hâlinde kabullenmesi vs. ise, işte bu durum, Yahudilik’te de, Hıristiyanlık’ta da, Müslümanlık’ta da farklı zaman aralıkları ile tahakkuk edegelmiştir. Meselâ Yahudiler arz-ı mev’uda girebilmek için kırk yıl Tih sahrasında ruhî kıvama yürümüşler.. Hıristiyanlık zuhurundan sonra ilk üç asır baskı altında bulunmuş ama sonra kabul görmüş.. Müslümanlığa gelince âyette de ifade edildiği gibi “daha yakın, daha az” bir zamanda yani yirmi üç yıl gibi kısa bir zaman diliminde hüsnü kabule mazhar olmuştur. İhtimal âyet-i kerime, ihbar-ı bi’l-gayb nev’inden işte buna işaret etmektedir.

Burada *“Unuttuğun vakit Rabbini an.”* emri, yukarıda geçen hasbelbeşer “inşâallah” denecek yerde unutup diyememeden,[10] değişik vesilelerle hep O’nu anmamız icap ederken, gaflete gelip âyâtını düşünmeme, adını yâd etmeme durumlarına kadar hemen her hâlde رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا[11] mülâhazalarıyla yeniden O’na yönelmeyi ihtar etmekte, nisyan ve gaflet keffaretinin “zikrullah” olduğunu hatırlatmaktadır.

İşte böyle bir zikr ü fikr ve Ashab-ı Kehf gibi dolup yüksek bir metafizik gerilim elde etme sayesinde, daha kestirme bir yoldan mâşerî vicdana ulaşma lütfu zuhur edecek ve muvaffakiyetler salih dairesi içine girilecektir ki, âyetin sonu da buna işaret etmektedir.

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْۚ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا

“Sabah-akşam Rablerine, O’nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte candan sabret. Sakın dünya hayatının süsünü isteyerek gözlerin onlardan başkasına kaymasın. Kalbini Bizi anmaktan gafil kıldığımız kötü arzularına

uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye boyun eğme.”

(Kehf sûresi, 18/28)

Kureyş’ten bazı ileri gelenler, Efendimiz’e (sallallâhu aleyhi ve sellem), ashab-ı kiramdan fakir olanları yanından kovmasını ve yanına gelip-gitme mevzuunda kendilerine bir hususiyet tanınmasını teklif etmişlerdi. İçtimaî yapının gereği, onların Müslüman olması ile çoklarının Müslüman olacağı düşünülebilirdi ama Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha bu konuda karara varmadan, semavî teyit imdada yetişti. Âyet, Nebi’ye tercihinde yardımcı oluyor ve Allah’ın rızasının esas olduğunu bir kere daha vurguluyor, kemmiyetin o kadar önemli olmadığını hatırlatarak peygamberin yanına belli şartlar koşarak gelmek isteyen insanların dünya peşinde ve gaflet içinde kimseler olduklarına dikkat çekiyordu. Zaten ayakta durmak için hiçbir kişiyi veya sistemi koltuk değneği olarak kullanmaya ihtiyacı olmayan İslâm, falan aristokratın, filan zenginin kendisine tâbi olmasıyla şeref ve itibar kazanacak, güçlenecek değildir. O, hep kendi dinamikleri ile var olmuştu ve olmaya da devam edecekti. O, yenilmez güç ve kuvvetini Allah’tan alıyordu. Bu itibarla da ona tutunan aziz, ondan kopan da zelil olmaya mahkûmdu ki, İslâm tarihi bunun örnekleri ile doludur.

Devr-i Risaletpenâhîleri itibarıyla kendi kibir, zulüm ve inhiraflarına yenik düşüp de peygambere böyle bir teklif götüren Kureyş idi. Hz. Risaletmeab’ın huzurundan uzaklaştırılması istenenler de, Suheyb, Bilâl, Ammar ve Yasir (radıyallâhu anhüm) gibi fakir Müslümanlardı. Efendimiz bu fakir kimseleri yanından uzaklaştırırsa Kureyş olarak O’nun yanına gelebileceklerini söylüyorlardı.[12] Ne münasebetsiz bir şart, ne saygısızca bir teklifti…

Müslümanları hor görme ta Hz. Nuh döneminde başlamış ve onlara “erâzil”[13] denerek peygamber huzurundan uzaklaştırılmaları istenmişti.. istenmişti ama peygamber: وَمَٓا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ *“Doğrusu ben mü’minleri asla kovamam.”*[14] demişti. İnsanlığın İftihar Tablosu’nun da başka şekilde davranması düşünülemezdi. Düşünmedi ve: “Hamdolsun Allah’a ki, ümmetimden bir topluluğa karşı sabırlı olup onlarla beraber bulunmamı emredip, emrini gerçekleştirmeden canımı almadı.. hayat sizinle, ölüm de sizinle.” diyerek bu beraberlikten duyduğu hazzı ifade ede ede Refîk-i A’lâ’ya yürüdü.

أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا

"Şimdi siz, Beni bırakıp da onu ve onun zürriyetini mi dost ediniyorsunuz? Oysa onlar sizin düşmanınızdır. Zalimler için bu ne fena bir değişmedir."

(Kehf sûresi, 18/50)

Âyet-i kerimede zikri geçen "şeytanın zürriyeti" ibaresinden hareketle bazıları şeytanın zevcesi, çoluk çocuğu vardır gibi fikirler ortaya atmışlardır. Konuyla alâkalı bir fikir vermesi bakımından iki küçük hususu zikretmekte yarar var:

1.Hakikaten şeytan evli ve karısı, çoluk-çocuğu olsa bile bu değişik bir buud ve değişik bir âlemle alâkalıdır. Nasıl ki bizler rüyalarımızda yer, içer, evlenir, hastalanırız; ama bütün bunlar değişik buudlarda cereyan eder. Zannediyorum şeytanın zürriyetini de bu çerçevede değerlendirmek gerekecek.. bir yerde Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: *"Kemikler, cinlerin azıklarıdır."*[15] demiyor mu? İşte bir buud farkı..!

2.Buradaki "zürriyet" kelimesini ille de hakikate hamletmek şart değildir. Bu, bizim anladığımız mânâda zürriyet olabileceği gibi, insî nesiller mânâsına da gelebilir. Aslında bu düşünceyi destekleyecek hadis-i şerifler ve içtimaî, tarihî gerçekler de yok değildir. Meselâ; Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) karı-kocanın mukarenet anında okuyacakları duayı talim buyururken, o münasebetten çocuk olursa şeytan ona dokunmaz, der.[16] Belli bir dönemde ihtimal, mü'minler bu duayı okuduklarından hep iyi, tertemiz, İslâm ve Kur'ân'a hâdim nesiller yetişiyordu. Daha sonraları ülfet ve ünsiyetten veya İslâmî hayatın terki neticesi şeytanî nesiller zuhur etti. Hatta halka mâl olmuş ifadesiyle "şeytana pabucunu ters giydirecek" nesiller zuhur etti.

Netice itibarıyla "şeytanın zürriyeti" ifadesini mecaza hamledip, insan olduğu hâlde şeytan gibi düşünen, şeytan gibi hareket eden insanlar olarak anlamak da mümkündür.. Kur'ân'ın كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ *"Şeytanların kardeşleri."*[17] diye ifade buyurduğu da bunlar olsa gerek.

فَأَتْبَعَ سَبَبًا

"O da bir yol tutup gitti."

(Kehf sûresi, 18/85)

1.Zülkarneyn'e kudret-i mümekkine de kudret-i müyessire de verildi. O, karşı tarafın güç ve engellerini rahatlıkla aşabilecek imkânların bütünüyle serfiraz kılınmıştı.

2.Zülkarneyn'den bahseden âyetlerden de anlaşıldığı üzere o zat, dünya muvazenesinde İslâm'ı temsil eden, huzursuzluk ve keşmekeşlik olan yerlere orduları ile gidip oralarda muvazene sağlayan, kargaşa ve fesada açık yerlerde setler inşa ederek umumî muvazeneyi koruyan tam bir yeryüzü mirasçısı ve devletler arası muvazene unsuru idi ki, Allah (celle celâluhu) onu, bu önemli misyonu eda edebilmesi için gerekli olan esbap, âlât ü edevat ve her türlü imkânla serfiraz kılmıştı. وَاٰتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًاۙ *"Ona her şeye ulaşma vasıta ve vesilelerini bahşetmiştik."*[18] mealindeki âyet bu mülâhazayı teyit etmektedir.

Zülkarneyn, kendisine bahşedilen bu imkân ve bu kudret-i müyessirenin veriliş hikmetini kavrayarak, o geniş imkân ve iktidarını murad-ı ilâhî istikametinde ve yeryüzü muvazenesi adına son santimine kadar kullanan ve memuriyetini mefkûre hâlinde yaşayan bir gaye insanıydı…

حَتّٰى إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلٰى قَوْمٍ لَمْ نَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ دُونِهَا سِتْرًا

"Nihayet güneşin doğduğu yere ulaşınca, onu öyle bir kavim üzerine doğuyor buldu ki, Biz onlar için buna karşı bir örtü yapmamıştık."

(Kehf sûresi, 18/90)

Hz. Zülkarneyn, batıdan doğuya giderken, Afrika'ya geçmiş olacak ki, âyet-i kerimede tavsif edilen kavim, evleri yurtları olmayan hatta tesettür bilmeyen ve çıplak dolaşan, medeniyetten mahrum, oldukça bedevi toplumlarla karşılaştığına işaret buyuruluyor.

Bu âyette şu mülâhazalar da söz konusu olabilir: Zülkarneyn, doğuya doğru seyahatinde öyle bir yere ulaştı ki, orada güneş ışınlarına engel olabilecek ne bir dağ ne bir tepe ne de bir ağaç vardı. Bu itibarla da her güneş doğuşunda güneşin tulû ve hararetiyle yüz yüze geliyorlardı.. ya da elbiseleri yoktu, –bugün de Ekvator çevresinde ve çölün çok kızgın olduğu yerlerde çoğunluk itibarıyla çıplak dolaştıkları gibi– örtüsüz ve üryan denecek hâlde idiler. Ne

tabiî sütreleri ne binaları ne de ciddî bir elbiseleri vardı.. ve tam bir bedeviyet içinde yüzüyorlardı.

قَالُوا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلٰى أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا

"Dediler ki, Ey Zülkarneyn! Bu memlekette Ye'cüc ve Me'cüc bozgunculuk yapmaktadırlar. Bizimle onlar arasında bir set yapman için sana bir vergi verelim mi?"

(Kehf sûresi, 18/94)

Bu Çin Seddi veya Kafkasya'daki Demirkapı ya da daha başka bir yer olabilir. Ancak daha sonraki âyetlerde tarifi yapılan şekliyle, muayyen bir setten bahsetmek çok zor. Var olsa bile, tayini ciddî bir araştırma ister. Bu sebeple sedden ziyade, seddin arkasındaki topluma dikkat etmek lâzım. Evet, o toplum mânevî dinamikleriyle dimdik ayakta kaldığı müddetçe Ye'cüc-Me'cüc kabilelerinin fitne ve fesatları önlenebilecek; hiç olmazsa zararsız hâle getirilebilecektir.

Bence Zülkarneyn kıssasında küllî hükümler aramalı. Şöyle ki, devlet, devlet başkanının özellikleri, devletin devamı için şartlar.. vs. Aksi takdirde, tarihin derinliklerinde kalmış bir hâdiseyi hikâye etmiş oluruz ki, böyle bir yaklaşımla da Kur'ân'dan istifademiz ya hiç olmayacak ya da fevkalâde az olacaktır.

Burada anlatılmak istenen bir diğer husus da, yeryüzünde adalet ve istikametin temsilcisi olan Zülkarneyn'in, kendini ifade edemeyen veya ifade etmekten çekinen âcizlere, ezilenlere mesnet olmasıdır. O günkü ezilenler Türkler veya başka mazlum milletlerdi; ezenler de bölgeyi fesada veren Ye'cüc ve Me'cüc'dü. Bu aslı, nesebi ve kimliği belirsiz; ırz, namus, din ve milliyet tanımayan zorba kavmi, bir çılgınlığı esnasında Zülkarneyn durdurmuştu. Daha sonra da her devirdeki yeryüzü mirasçıları durduracak ve bu tarihî tekerrürler devr-i daimi

حَتّٰى إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ[19]

medlulünce Ye'cüc ve Me'cüc'ü tutan o sağlam "sed" ve o muhkem "redm" parçalanıp da o mütecaviz, o saldırgan toplum farklı nesiller hâlinde dere tepe aşıp her yanı istila edecekleri ana kadar da devam edecektir.

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحٰى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلٰهُكُمْ إِلٰهٌ وَاحِدٌ

"De ki; ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim. (Şu kadar var ki) bana, ilâhınızın sadece bir ilâh olduğu vahyolunuyor."

(Kehf sûresi, 18/110)

Yani hilkat ve Mâbud'a nispet açısından, tabir-i diğerle, Hz. Zât-ı Ulûhiyet'in bize yakınlık ve hâkimiyeti, bizim de O'na uzaklığımız ve mahkûmiyetimiz açısından aramızda herhangi bir fark söz konusu değildir. Evet Cenâb-ı Hak'tan başka hiçbir kimse, ona kullukta bulunulacak kadar zatî bir büyüklük ve istiğnaya sahip olmadığı gibi, kulluk mülâhazasıyla herhangi bir kimse karşısında eğilip zillet gösterecek kadar da küçük ve değersiz değildir.. evet Bediüzzaman'ın o yerinde ifadesiyle: "Mahlukat, mâbudiyetten uzaklık noktasında müsavi oldukları gibi, mahlûkiyet nisbetinde de birdirler."[20]

Bu âyet aynı zamanda, Hz. Mesih, Hz. Üzeyir gibi büyük zatların büyüklüğünü ifadede dengenin korunamayıp ulûhiyet pâyesine yükseltilmelerine de bir reddir. Evet bir insanın, hele hele bir peygamberin, elbette Allah'a kurbiyeti her zaman söz konusudur. Ne var ki böyle bir münasebet ve kurbiyet, tutup onu Cenâb-ı Hakk'ın Arş'ının yanına oturtmayı gerektirmez. Bu ince münasebeti ihtar içindir ki Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) onca kemalâtına rağmen *"Ben de sizin gibi bir beşerim."* der. Evet sizden farklı bir yanım var, o da bana: *"Hepinizin ilâhı ancak bir ilâhtır."* şeklinde vahyin gelmesidir. Yani farklılık içinde vurgulanan da yine mâbudiyet telakkimiz ve Mâbud karşısındaki müsâvâtımızdır.

İşte böylece âyet hem Hz. Üzeyir ve hem de Hz. İsa hakkındaki ifratkâr düşünceleri reddetmenin yanında, Müslümanların nazarlarını da Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) gerçek konumuna tevcih buyuruyor.

1 Bkz.: Kehf sûresi, 18/22.

2 *"Sekizincileri de köpekleridir."* (Kehf sûresi, 18/22)

3 Münâvî, *Feyzu'l-kadîr* 5/315.

4 *"İşte bunlar, sizin için ribattır."* (Müslim, *taharet* 41; Tirmizî, *taharet* 39; Nesâî, *taharet* 106; Muvatta, *sefer* 55)

5 Halebî, *İnsânü'l-uyûn* 2/183-184.

6 *"Kaçıp Allah'a sığının."* *Zâriyât sûresi, 51/50)

7 Kehf sûresi, 18/22.

8 A'raf sûresi, 7/179.

9 A'raf sûresi, 7/176.

10 Bkz.: Kehf sûresi, 18/23-24.

11 *"Yâ Rabbenâ! Eğer unuttuk veya kasıtsız olarak yanlış yaptıysak bundan dolayı bizi sorumlu tutma."* (Bakara sûresi, 2/286)

12 Bkz.: Taberî, *Câmiu'l-beyan* 15/235.

13 Hûd sûresi, 11/27. Ayrıca bkz.: Hûd sûresi, 11/29.

14 Şuarâ sûresi, 26/114.

15 Müslim, *salât* 150; Tirmizî, *taharet* 14.

16 Buhârî, *bed'ü'l-halk* 11; *vudû* 8; *nikâh* 66; *daavât* 55; *tevhid* 13; Müslim, *nikâh* 116; Ebû Dâvûd, *nikâh* 45; Tirmizî, *nikâh* 6; İbn Mâce, *nikâh* 27.

17 İsrâ sûresi, 17/27.

18 Kehf sûresi, 18/84.

19 *"Nihayet Ye'cüc ve Me'cüc'ün sedleri açılıp her tepeden dünyaya akın etmeye başladıkları (doğru vaadin vaktinin yaklaştığı) zaman."* (Enbiyâ sûresi, 21/96)

20 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.178.

MERYEM SÛRESİ

وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا

"Doğrusu ben, arkamdan iş başına geçecek olan yakınlarımdan endişe ediyorum. Karım da kısırdır. Tarafından bana bir veli (oğul) ver."

(Meryem sûresi, 19/5)

Hz. Zekeriya'nın (aleyhisselâm), Rabbisinden çocuk istemesini kadere razı olmama şeklinde yorumlamak doğru değildir. Zira bu talebi üzerine bina edebileceğimiz başka hususlar söz konusu. Bir kere Hz. Zekeriya (aleyhisselâm), Benî İsrail'e gönderilen bir peygamberdir. Benî İsrail ise o güne kadar hem dinî, hem de dünyevî işlerinde hep peygamberlerle temsil edilegelmişlerdir. Talut'un Benî İsrail'e kumandan olarak seçilmesi karşısında onların tavırları hatırlanabilir…[1] İşte bu mülâhazayla, yaşlandığı hâlde çocuğu olmayan Zekeriya (aleyhisselâm), kendisinden sonra başa geçecek insanı, kavminin tanımayacağı, dolayısıyla da İsrailoğulları arasında birliğin bozulacağı endişesiyle böyle dua etmiştir.

Bu âyete bir başka açıdan şöyle de bakılabilir:

İnsan dünyevî olan her şey ile imtihan olur. Örnek olarak Hz. İbrahim (aleyhisselâm) ile Hz. Zekeriya'yı verebiliriz. Hz. İbrahim'in gizli bir arzu ve isteği olmuştu ki bunu meleğin kendilerine çocuk müjdesini verdiği zaman sevinmelerinden anlıyoruz. Hz. Zekeriya (aleyhisselâm) ise açıktan açığa çocuk istemişti ki, bunu da Kur'ân tasrih etmektedir. İlâhî hikmet gereği her iki nebi de çocukları ile imtihana tâbi tutulmuştur. Sanki gizli isteme daha hafif olduğundan Hz. İbrahim (aleyhisselâm), çocuğunu kesme mükellefiyetiyle, Hz. Zekeriya (aleyhisselâm) ise açıktan istediği için hem kendisi, hem çocuğu Hz. Yahya'nın (aleyhisselâm) kavmi tarafından kesilmesiyle ağır ama encamı hayırlar üstü hayır bir imtihana tâbi tutulmuşlardır. Evet, elbette ki herkesin imtihanı kendi seviyesine göredir. Bunlar mukarrabîndendir ve mukarrabînin imtihanı ise tahammülfersâ ve çetindir.

Yukarıdaki âyet, Hz. Zekeriya'nın çoluk çocuk, yakın akraba ve yardımcıdan mahrum olma endişesi, dinî ve dünyevî işlerinde kendisine halef olabilecek birini henüz görememe ve bilememe endişesidir. Onun için duasının Âl-i

İmrân'daki ifadesiyle: قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً *"Yâ Rab, nezdinden bana tertemiz bir zürriyet ver."*[2] Enbiyâ sûresindeki şekliyle de: رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ *"Rabbim, beni yalnız bırakma, Sen vârislerin en hayırlısısın."*[3] diyerek kendi sulbünden bir temsilci talebinde bulunmuştur ki, bu ona hem nübüvvet mesleğinde hem de Yakup hanedanını temsilde mirasçı olacaktır.

Zaten Hz. Muhbir-i Sadık'ın إِنَّا مَعْشَرَ الْأَنْبِيَاءِ لَا نُورَثُ مَا تَرَكْنَاهُ صَدَقَةٌ *"Biz peygamberler topluluğu miras bırakmayız. Bizim geride bıraktıklarımız sadakadır."*[4] fehvâsınca nebilerin ne kendileri adına ne de evlâtları ya da yakınları adına miras kaygısı taşımaları söz konusu değildir.

Bu itibarla buradaki talep, dava-yı nübüvvete mirasçı talebidir ve onu da Hz. Hayru'l-Vârisîn önce duayı kabul buyurup ihsan etmiş; hem de Kendi ihsanını tam hissettirmek için izzet ve azametine yaşlı bir erkekle âkır bir kadını perde yaparak ihsan etmiş; sonra da hakikî mirasçı Kendi olduğunu ihtar sadedinde onu farklı ve istisnaî bir yolla verdiği gibi farklı bir yolla da geri istemiştir.

فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا

"Meryem, onlarla kendi arasına bir perde çekmişti. Derken, Biz ona ruhumuzu gönderdik de o, kendisine tastamam bir insan şeklinde göründü."

(Meryem sûresi, 19/17)

Hz. Meryem, ailesinden ayrılarak kaldığı yere nispeten daha bir doğuya çekildi; çekilmekle de kalmadı, ailesi ile kendi arasına bir sütre ve perde koydu. Bu asude ve kimsesiz yerde, insanlarla kendi arasına bir engel ve perdenin yerleştirilmesi, onun kadınlık hâllerini hissettirmeme hassasiyetinden, temizlenme ihtiyacından olabileceği gibi, sessiz bir ortamda ibadeti, teveccühü ve en mükemmel şekilde bir konsantrasyon yakalama adına da olabilir ki, siyakı bezeyen kelimeler bu mülâhazalara açık gibidir… Evet işte onun, bu ölçüde bir cismanî ve ruhanî nezaheti benliğinin derinliklerinde tastamam duyması sonucundadır ki, وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ[5] mantukunca, lebrîz edilmiş bu ruh ve tertemiz bir hâl almış o atmosferde, yeni bir ruh mesajıyla gelen Hz. Ruh

temessül edivermiştir. Bununla insanlık yeniden dirilecek ve kıyamete kadar da bu dirilişler birbirini takip edecekti.

Acaba ne idi bu ruh? Hemen büyük çoğunluğu itibarıyla bütün tefsirler, âyet-i kerimedeki *"...ruhumuzu gönderdik..."* diye belirtilen ruh'un Cebrail (aleyhisselâm) olduğunu ifade etmektedirler. Ne var ki burada Kur'ân "ruh" tabiri kullanıyor; ruhun tayininde ise ihtilaf vardır. İhtimalin sınırları ise ihtilafın çerçevesini aşkındır; hatta Efendimiz'in ruhunu içine alacak kadar da geniştir. Evet bu da muhtemeldir; zira Hz. Meryem çok afife ve nezihe bir kadındı. Bu itibarla da gözlerinin içine başka hayal girmemişti ve girmemeliydi de. Ona sadece kendisine helâl olan biri bakmalıydı. O da olsa olsa Efendimiz olabilirdi, zira O bir münasebetle Hz. Meryem'in kendisiyle nikâhlandığına işaret buyuruyordu.[6] Bu açıdan da "ruh"un Efendimiz'in ruhu olabileceği de ihtimal dahilindedir. Ancak bu kat'î değildir, sadece bir ihtimaldir. İhtimaller ise delillerle takviye edilecekleri ana kadar kat'iyet ifade etmezler.

يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هٰذَا وَكُنْتُ نَسْيًا مَنْسِيًّا

"Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim."

(Meryem sûresi, 19/23)

Her insanın kendi değerlendirmeleri içerisinde aşırı derecede ehemmiyet verdiği ve büyük gördüğü meselelerden ötürü kullandığı bir kısım tabirler vardır. Meselâ, Hz. Ebû Bekir'in –hadis kriterleri açısından zayıf dahi olsa, söylediği muhtemel olan– "Yâ Rabbi, vücudumu o kadar büyüt o kadar büyüt ki, Cehennem'i sadece ben doldurayım…" ve Bediüzzaman Hazretlerinin: "Milletimizin imanını selâmette görürsem, Cehennem'in alevleri içinde yanmaya razıyım. Çünkü, vücudum yanarken gönlüm gül-gülistan olur."[7] demeleri gibi... Bu meseleler onlarda bir şuur hâline gelmiştir. Hz. Meryem'de de iffet öylesine bir şuur hâline gelmiştir ki, hakkında düşünülen ve söylenilen sözler onu fevkalâde rahatsız etmiş ve bu iffet âbidesi kahraman kadın, ölüp de unutulup gitmeyi temenni edivermiştir.

Evet o, tam bir iffet âbidesiydi ve mahiyet-i nezîhanesinin değil bir iftiraya maruz kalması, bir gül atılmaya dahi tahammülü yoktu. Bu itibarla da hâdisenin şok tesiriyle, henüz o sadme-i ûlânın hâsıl ettiği hafakanları mantıken ta'dile muvaffak olamadığı ilk saniyelerde, bir ucu da likâ-i ilâhî olan böyle bir temennide bulunmuştu.

Aslında Hz. Ebû Bekir'in, ağacın başında gördüğü bir kuş karşısında, onun gagaladığı meyve olmayı[8], Hz. Ömer'in eline aldığı bir çöpe bakarak öyle bir çöp olmayı[9] ve başka birinin kesilip biçilen bir ağaç olmayı[10] temennileri de işte hep insanı böyle bir lahzaya sıkıştıran tahammülfersâ mülâhazalardandır.

إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمٰنُ وُدًّا

"İman edip de salih amellerde bulunanlara gelince; onlar için çok merhametli olan Allah (gönüllerde) bir sevgi yaratır."

(Meryem sûresi, 19/96)

Evet onlar, iman edip salih amel yapmanın dışında insanların onları sevmelerini temin edecek herhangi bir şey yapmadan büyük ölçüde ins, cin ve meleklerin sevgilisi olacaklardır.

Arapça'da fiil teceddüde (sürekli yenilenme) delâlet eder. اٰمَنُوا ise fiildir. Öyleyse *"iman edenler"* bir kere iman ettikten sonra imanlarında duraklamaya girmeden sürekli kendilerini yenileyerek her gün yeni bir keşif, yeni bir düşünce ve yeni bir tespitle hep daha ileri ufukları takip ederler. Bununla da yetinmeyip ardından وَعَمِلُوا *"Amel edip imanlarının gereğine göre yaşarlar."* Yani oturur kalkar ömürlerini "salihat"la geçirirler. İşte böyle bir iman ve o imanın mûcebini Hakk'ın istediği ölçülerde yerine getiren bu insanlar, önce Hakk'ın sonra da halkın teveccühüne mazhar hâle gelmişlerdir ki سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمٰنُ وُدًّا *"Hz. Rahmân onlar için sinelere sevgi vaz'edecek ve ins ü cinnin kalbini onlara olan alâka ile donatacaktır."* Bu konuya şu hadis daha bir netlik kazandırır: Allah Resûlü buyurur ki:

إِذَا أَحَبَّ اللّٰهُ الْعَبْدَ نَادٰى جِبْرِيلَ: "إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ فُلَانًا فَأَحْبِبْهُ" فَيُحِبُّهُ جِبْرِيلُ فَيُنَادِي جِبْرِيلُ فِي أَهْلِ السَّمَاءِ: "إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ فُلَانًا أَحِبُّوهُ" فَيُحِبُّهُ أَهْلُ السَّمَاءِ.

"Allah bir kulu sevdiğinde, 'Ben falan kimseyi sevdim siz de onu sevin.' diye nida eder. Cibril de bunu göklere ve yere duyurur…"[11]

Aslında hemen her zaman muhabbet ve sevgi O'ndan başlamış ve tedelli

yoluyla gökleri ve yeri kuşatmıştır. Bu ya önce Allah'ın, muhabbet vesilelerini yaratıp sevgiyi onun üzerine bina etmesi şeklinde, ya da istikbaldeki kıvamlarına bir ücret-i âcile olarak önce onları sevip sonra da onların vicdanlarını iyiye, güzele, hasenat ve salihata uyarma şeklinde olur. Her iki mazhariyetin temel rengi de inayettir ve her ikisinde de temel kaynak ilâhî meveddettir.

Bugün bazılarımız itibarıyla böyle bir mazhariyetten dem vurmak bir iddia sayılsa da dünyanın değişik yörelerinde hizmet veren hizmet erleri için ayn-ı hakikattir. Evet bu hizmet erlerinin hizmet ettikleri coğrafyaya ve gördükleri hüsnü kabule bakılsa bana hak verilecektir. Nasıl olmasın ki, bugün Orta Asya steplerinden Amerika içlerine, oradan Avrupa ortalarına, hatta Kuzey Afrika, Pasifik ve Avustralya'ya uzanan çizgide hep onların sesleri ve solukları işitiliyor. Bunların oralarda milletimiz namına gerçekleştirdikleri hizmetin kemmiyet ve keyfiyetinin, yarınımız adına getireceği ve bu ülke insanına, hatta insanlığa kazandıracağı şeyleri zaman gösterecektir. Siz onları sadece yayıldıkları coğrafya açısından değerlendirdiğinizde, kendi kendinize: "Cenâb-ı Hak, onların kalbine bu arkadaşlar hakkında sevgi koymasa, hüsnü kabul vaz'etmeseydi, bunlar olur muydu?" diyeceksiniz.

Evet, sizin bu arkadaşlarınız 20. asırda, hem de felaketlerin felaketleri kovaladığı bir dönemde dine sahip çıkıp ona hizmeti hayatlarının biricik gayesi biliyor ve hayat tarzlarını ona göre ayarlıyorlar. Yatarken, kalkarken, gezerken, yerken, içerken hep "Rabbim, Senin rızanı nasıl kazanabilirim?" diyor ve sürekli O'nu düşünüyorlar. İşte böyle değişik seviye ve derecede pek çok kimse, kadını ve erkeği, yaşlısı ve genciyle bu düşünce ve aksiyon etrafında kenetlenince, yani âyetin ifadesine göre iman edip, o en yararlı işleri bu şekilde gerçekleştirince, Allah da onlar için yeryüzünde hüsnü kabul vaz'ediyor. Şahsen ben, onca tersliklere rağmen rızâ-i ilâhî hedefli bu gayretlerin bugün ulaşmış olduğu bu seviyeyi ancak böyle açıklayabiliyor ve "Her şey Senden Allah'ım." deyip minnet ve şükran hislerimle iki büklüm oluyorum.

Bu âyetin devamında Allah (celle celâluhu)

فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنْذِرَ بِهِ قَوْمًا لُدًّا

"Biz Kur'ân'ı sadece onunla Allah'tan sakınanları müjdeleyesin ve şiddetle karşı çıkan bir topluluğu da uyarasın diye senin dilinle kolaylaştırdık."[12] buyuruyor ve sırlı bir kolaylaştırmadan bahsediyor. Siyak-

sibak münasebeti içinde meseleyi değerlendirecek olursak; burada Kur'ân, yapılması oldukça zor bir işten bahsediyor.. evet tebşir de zor, inzar da zor ve hele kalblere nüfuz ise zorlardan da zor.. bir de şartlar olumsuz, işten anlayanlar az ise, işte o, imkânsız ölçüsünde zordur. Durgunlaşmış bir şeyi harekete geçirmek, pasifi aktif hâle getirmek çok ciddî gayret ve enerji ister. Uçak harekete geçirilmek istenirken, hareket tek hedef hâline getirilir.. arabalar çalıştırılırken, lambalar, radyolar, teypler kapatılır.. ta ki enerji kaybı olmasın… Ama uçak havalandıktan, araba da yürüdükten sonra artık her şey normale döner ve âdeta kendi kendine hareket eder. Aynen öyle de, imana hizmet duygusu –hangi anlayışla olursa olsun– ilk aşamada ciddî zorluklarla karşılaşsa da, işler yoluna girdiğinde artık "doğurgan döngü" diyebileceğimiz bir "salih daire"nin meydana gelmesi de söz konusudur.. ve bugünkü hizmetler içerisinde her gün defaatle müşâhede edilen şeylerdendir ki, bu da bir başka âyetin ifadesine göre;

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَاۜ وَإِنَّ اللّٰهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ

"Bizim yolumuzda mücahede edenleri, elbette (hayır yollarına) hidayet edeceğiz. Allah şüphesiz ihsan sırrına ulaşmışlarla beraberdir."[13] Evet, bugün yapılan hizmetler ve bu hizmetler sayesinde hoşnutluğu ile maiyyet-i ilâhiyeye girme şerefine nail olmuş kişiler, cemaatler, milletler ve devletler, elbette bu kolaylıktan nasibini alacaklardır ve almışlardır da. Tarihi bir de bu gözle inceleyebilsek bunun bin bir misalini görmemiz mümkündür. Ashab-ı kiramdan Emevi, Abbasi ve Selçuklu'ya, ondan da Osmanlı'ya ve şimdilerde ikbal vaad eden bu ikinci diriliş erlerinde bunu, örnekleri ile göstermek zor olmasa gerek.

Ayrıca bu konuya şöyle bakmak da mümkündür; Cenâb-ı Hak Leyl sûresinde

فَأَمَّا مَنْ أَعْطٰى وَاتَّقٰىۙ ۝ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنٰىۙ ۝ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرٰى

"Artık kim verir, takva dairesi içine girer ve güzeli de tasdik ederse, Biz de onu kolaya hazırlar (ona giden yolları gösterir)iz."[14]

Demek ki; verme, takva dairesi içinde bulunma ve selim fitrat sahibi olarak, güzel kabul edilen her şeyi tasdik edip peşinden gitme –ki bunların hepsi salihat dairesi içinde mütalâa edilen hususlardır– yapılan şeyleri kolay görme gibi bir neticeye insanı ulaştırırlar. İşte, arkadaşların yaptıkları işler!.. Gece-

gündüz demeden çalışma, evini-barkını bırakıp Orta Asyalara veya daha başka yerlere göç etmeler, maddî sıkıntılar içinde ve mânevî füyûzat hislerinden fedakârlıkta bulunmalar..! Şimdi bütün bunları yapanlar "vüdd"e mazhar görülüyorlarsa, bu bir mübalâğa kabul edilmemelidir. Evet, bunların katlandıklarına katlanmak ve her şeyi eksiksiz yerine getirmek kolay şey değildir. Ama zannediyorum arkadaşlarımız, o salih dairenin ürünü olarak başkalarına çok zor gelen bu şeyleri hayatlarının ayrılmaz bir parçası kabul ediyor ve onunla yatıp, onunla kalkıyorlar. Demek ki, zorlukların kolaylaştırılması, bu ikinci diriliş erleri için böyle bir televvünde cereyan ediyor; ettirene canlarımız kurban!

1 Bakara sûresi, 2/247.

2 Âl-i İmrân sûresi, 3/38.

3 Enbiyâ sûresi, 21/89.

4 Buhârî, *i'tisam* 5; *humus* 1; *nafakat* 3; *fezâilü ashabi'n-nebi* 12; *ferâiz* 3; Müslim, *cihad* 51, 52, 54, 56; el-Esbehânî, *Delâilü'n-nübüvve* 1/138. (Lâfız el-Esbehânî'ye ait.)

5 *"Temiz kadınlar temiz erkeklere yakışır."* (Nur sûresi, 24/26.)

6 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* 8/258.

7 Bediüzzaman, *Risale-i Nur Külliyatı* 2/2206 (Tarihçe-i Hayat).

8 Beyhakî, *Şuabü'l-iman* 1/485.

9 Beyhakî, *Şuabü'l-iman* 1/486.

10 Tirmizî, *zühd* 9; İbn Mâce, *zühd* 19; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/173.

11 Buhârî, *bed'ü'l-halk* 6; *edeb* 41; *tevhid* 33; Müslim, *birr* 157; Tirmizî, *tefsir (19)* 6.

12 Meryem sûresi, 19/97.

13 Ankebût sûresi, 29/69.

14 Leyl sûresi, 92/5-7.

TÂHÂ SÛRESİ

وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحٰى

“Ben seni peygamber olarak seçtim. Şimdi vahyedilene kulak ver.”

(Tâhâ sûresi, 20/13)

Hz. Musa’nın Benî İsrail’e peygamber olarak seçilmesi hem ulaşılamayan bir pâye hem de bir imtihandır; o bu yüce mansıbı istikbaldeki azm ü ikdamına bir ücret-i âcile olarak almış; vazife şuuru, peygamberane azim, tevazu, mahviyet ve hakperestliğiyle bu uhrevî sermayeyi ebedîleştirmiştir. Bir kere Hz. Musa (aleyhisselâm), Firavun’un sarayında ihtimam içinde yetişmiş, prensler gibi muamele görmüş ve hep aziz tutulmuştur. İşte böyle birinin, Firavun’un hor gördüğü, öldürdüğü ve halâyıkı gibi kullandığı insanların arasına dönmesi, onlarla haşir neşir olması hakikaten aşılması çok güç bir problemdir. Ama Hz. Musa (aleyhisselâm) bunları aşmış, insanî değerler açısından zirveye ulaşmış üç-beş müstesnadan biridir.. ve onun gerçek portresi sayılan işte bu ince ve anlamlı çizgiler: *“Şüphesiz Ben seni seçtim.”* ilâhî iltifatına cevap niteliğindedir.

Hz. Musa’nın saray çevresindeki insanlar veya İsrailoğulları tarafından değil de; semavî bir intihapla Hak tarafından seçilmesi, evvelâ ilâhî kelâma muhatap ve temsilci olması sonra da onu başkalarına tebliğ edip öteler buudlu direktiflerle yeni bir dünya kurması içindir. Bu espriden dolayıdır ki Allah ona: *“Ben seni seçtim; şimdi sen de vahyolunacak şeyi iyi dinle!”* diyerek iltifatın şahsîliğinin ötesinde ona, tek bir fert iken himmetinin enginliği ölçüsünde koca bir millet hâline gelme ufkunu göstermişti.

Böyle bir hitapta, intihapla beraber sorumluluk ihtarı, seçilme bişaretiyle beraber mesuliyetin hatırlatılması iç içedir. Kelâm, Hak kelâmı, muhatap da Hz. Kelîm olunca sözün böyle bir zarafete ulaşması normaldir.

اِذْهَبَا إِلٰى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغٰىۚ ۝ فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشٰى

“Firavun’a gidin. Çünkü o, iyiden iyiye azdı. Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o, aklını başına alır veya korkar.”

(Tâhâ sûresi, 20/43-44)

Burada peygambere, peygamberâne bir üslûpla anlatılıyor ki, tebliğ eri, muhatapları Firavun, Nemrut, Şeddad gibi kalb ve kafaları imana kapalı, küfre programlanmış insanlar bile olsa, anlatacağı şeyleri yine "kavl-i leyyin" ile anlatmalıdır. Ayrıca burada, önemli bir husus daha var ki, o da; eğer kavl-i leyyin mürşid ve mübelliğin aslî vasfı hâline gelmişse, bu onun duygu ve düşüncesi ile bütünleştiği için müessir olacaktır. Aksi hâlde, pek çok falsonun yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Yani, kavl-i leyyin mürşidin fıtratı ile bütünleşmemişse ve içinden gele gele o hâli yaşayamıyorsa, er-geç damarına basıldığında iç kimliği ortaya çıkacak ve tamiratı tahribata çevirecektir. Böyle bir sertliğe toslayan muhataplar da onun temsil ettiği düşünceden de, davadan da uzaklaşacaklardır.

Bu itibarla kavl-i leyyinin fıtrat hâline getirilmesi çok önemlidir. Bu ise ancak hâl-i leyyin, tavr-ı leyyin, kalb-i leyyin ile mümkün olacaktır.

Eğer "küfre kızma" diyorsanız, onun hükmü bellidir: اَلْبُغْضُ فِي اللّٰهِ *"Allah için gazap etme."* Hem siz birilerine karşı içinizde iğbirar duysanız dahi, bunu sıfatlara incirar ettirmeli ve hususiyle de vazife esnasında ipek gibi yumuşak olmalısınız. Aslında siz şayet bir mütemerridi hidayete çağırıyorsanız, o kabul etse de, etmese de sizin kazandığınızda şüphe yoktur.

Ayrıca burada Cenâb-ı Hak, ısrarla Firavun'a iki kişi gidilmesini tavsiye etmektedir ki, bu bazı işlerin kolektif yapılmasının daha müessir ve yararlı olacağına bir irşattır. Hususiyle de büyükler veya büyüklük taslayanların huzurunda, birbirine mânevî destek olunması, işhad görevinin yerine getirilmesi, zâhirî yalnızlığın endişelerinden âzâde olunması bakımından çok önemlidir.

Karşı taraf azgın bir insan olmasına rağmen, Nebi'ye yumuşak bir üslûp kullanmasının tavsiye edilmesi; tabiatla bütünleşen bir üslûbun arizî sebeplerle değiştirilmeyeceğini tenbih, onları kendi nezih üslûbuna fiilen çağrı, sert ve haşin söz dinlemeye alışmamış kimseleri tenfir etmeme adına da bir irşaddır. Ve hele Hz. Musa'nın içinde büyüyüp geliştiği, iyiliklerini görüp ruhunda hissettiği kimselere karşı yumuşak davranması, yumuşak yaklaşıp yumuşak konuşması, hususiyle onlara uhrevîliği duyurması, onları ebediyete uyarması ve semavî vazifesinin yanında hiç olmazsa ilk mülâkatta bir kadirşinaslık gereğiydi. Kim bilir belki de böyle davranmakla, âyetin sonunda da dendiği gibi, öyleler "belki" nasihat dinleyip Allah'a karşı saygı duyabilecektir. Bazıları ferden dinlemese bile, bu tür kimseler nev'en dinleyebilir.

فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهِ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سُوًى قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَأَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى

"Öyle ise, muhakkak surette biz de sana, aynen onun gibi bir büyü getireceğiz. Şimdi sen, seninle bizim aramızda, ne senin ne de bizim muhalefet etmeyeceğimiz uygun bir yerde buluşma zamanı ayarla. Musa: 'Buluşma zamanımız, bayram günü, kuşluk vaktinde insanların toplanma zamanı olsun.' dedi."

(Tâhâ sûresi, 20/58-59)

İlk muhatabı Hz. Kelîm olan bu âyetlerden ruhlarımıza ne nurlar ve ne sırlar akıp gelmekte… Evet ilk önce sırlı bir Tûr hâdisesi yaşamış; yani asâsının yılan olduğunu, elinin ışık saçan bir el hâline geldiğini görmüş, pratik yakîn ufku, potansiyel yakîn ufkuyla aynı noktaya ulaşmış bu yüce Nebi'nin Rabbisine itimat ve güveni tastamamdır. Artık Firavun'un sihirbazları ne yaparsa yapsın, onları alt edeceğinden emindir. Onun için o, bir peygamber fetaneti ile meseleyi şöyle çözümler:

1.Bu ihkak-ı hak ve koz paylaşma işi kapalı kapılar ardında olmamalı; herkesin serbestçe ve kolayca gelebileceği düz, açık bir zeminde gerçekleşmeli.. gerçekleşmeli ve bu düelloyu bütün Mısır halkı seyretmeli…

2.Bu iş için bir bayram günü seçilmeli. Böylece milletin işinin gücünün olmadığı bu tatil gününde herkesin oraya gelmesi sağlanmalı.

3.Böyle bir karşılaşma için kuşluk vakti ideal bir zamandır. Milletin üzerinden hem yorgunluğu hem de mahmurluğu attığı, kendini dinç hissettiği ve dipdiri olduğu bir vakittir. Ve her şeyi en iyi muhakeme etme zamanıdır.

İşte bütün bu mülâhazalarla bir bayram günü, sabahın erken saatlerinde, bütün Mısır halkı sihirbazlarla Hz. Musa arasındaki müsabakayı seyretmek için akın akın böyle bir buluşma zeminine gelirler. O dönemde sihirbazlık, çok ileri seviyede icra edilen bir meslektir.. hem de itibar gören bir meslektir. Bu sihirbazlar, kat'iyen basit, alelâde insanlar değillerdir. Bunlar zaman zaman cinlerden haber alan, ispirtizma bilen, belki ibtidaî şekliyle değişik parapsikoloji kurallarına vâkıf bulunan, yani kendi dönemlerinin elit tabakası sayılan insanlardır. Dolayısıyla bunların yenilip mağlup düşmeleri ve ardından

Hz. Musa'yı kabul edivermeleri, iman cephesi adına toplumda bir inkılâp başlangıcı sayılacaktı.. ve neticede de böyle olmuştu. Hz. Musa'nın eliyle zuhur eden harikaların sihir olmadığını anlayan sihirbazlar, herkesin gözü önünde Firavun'un; *"Asacağım, ellerinizi ayaklarınızı çaprazvâri keseceğim."*[1] tehditlerine rağmen iman ediverdiler. Bu entel tabakanın Hz. Musa'ya teslimiyetini gören avam halk da –şartlanmış olanlar hariç– iman edince, diğerleri de tereddüde düştü ki, artık maksat hâsıl olmuştu. Bu olaydan sonra artık "küfr-ü mutlak" kırılmıştı. Toplum da, Hz. Musa ile Firavun arasında muhayyerlik yaşadıkları bir noktaya gelmişlerdi.

Bizim bu âyeti değerlendirmede esas üzerinde durmak istediğimiz husus, Hz. Musa'nın bu önemli karşılaşma için seçtiği zaman ve yer meselesidir. Bu hâdisede, günümüz Müslümanının da alacağı çok önemli dersler vardır. Bir kere mü'min, şahsî imkânlarına bakarak kat'iyen karamsarlığa düşmemelidir. O, Allah'ın kendisine ihsan ettiği krediyi çok iyi kullanmalı ve onu hesapsız harcamamalıdır. Hani halk arasında derler: "Bir taşla iki kuş.." evet Müslüman her zaman bir taş ile yüzlerce kuş vurmanın plânını, programını yapıp uygulama yollarını araştırmalıdır. Tıpkı, Allah'ın icraatinde sık sık gördüğümüz gibi. Evet nasıl âdiyât içinde tarlaya bir buğday tanesi atıyor, karşılığında yedi, yetmiş, yedi yüz alıyoruz. Öyle de, bütün davranışlarımızla iman, hizmet ve milletimiz adına yedi, yetmiş, yedi yüz alınması plânlanıp öyle hareket edilmelidir. İşte Hz. Musa'nın yaptığı da budur. O, Allah'a tevekkül ve itimadı gereği, Firavun ve Hâmân'ın gözü önünde, saraylarda kapalı kapılar ardında değil, münasip bir vakitte herkesin içinde kendini ifade edince, bir iş yaparken, binleri, yüz binleri de arkasına takabiliyor.

Kur'ân, Hz. Musa vasıtasıyla bize bütün bunları hatırlatırken, Sünnet-i sahiha da başka bir vak'a ile konuya ayrı bir derinlik kazandırır.[2] Efendimiz'in beyanlarına göre bir devlet reisinin dinine girmeyen mü'min bir delikanlı öldürülmek istenir. Dağların tepesinden aşağılara atılır, o yürüyerek döner gelir. Denizin azgın dalgaları içine bırakılır, o yine kurtulur ve geriye döner.. evet onu öldürmek için ne yaptılarsa hiçbiri fayda vermez. En sonunda çocuk der ki: "Bütün halkı toplayıp, 'Bu çocuğun Rabbi adıyla' diyerek bana bir ok atarsanız işte o zaman beni öldürebilirsiniz."

Mü'min mantığı, kendi kendine nasıl olsa öleceksin; bu gözü dönmüş insanlar seni yaşatmayacaklar. Öyleyse öteye giderken ucuza gitmemelisin..

evet işte hepsi bu kadar. Rabbi adına, davası adına son demde bile bir şeyler yaparak Allah'a mülâki olma mantığı. Hâdise bu açıdan değerlendirildiğinde, şehitlik arzu ve isteği bile –o, zatında çok büyük bir pâye ve mertebe olmasına rağmen– böylesine mefkûrevî yaşama yanında çok sönük kalır. Yani insan, şehitliğin ötesinde milletine, ülkesine, dinine hatta uhrevî derinliği adına daha neler yapabilir, neler kazandırabilir.. bunları kazanmanın yolu nedir?.. gibi hususları düşünmelidir. İşte bu mülâhaza –öyle zannediyorum ki– şehitliğin de önüne geçer. Evet o çocuk, dağdan atıldığında veya denizde boğulduğunda şehit olacaktı; olacaktı ama bire bir bir şey kazanacak ve sadece kendi uhrevî hayatını mamur edecekti. Ama diğer türlü yani milletin gözü önünde bahsettiğimiz şekliyle şehit olunca yüzlerce insanın imana gelmesine vesile oluyordu.

O hâlde insan, bahusus Müslüman kendi kadrini bilmeli ve pahalı; pahalı olduğu kadar kıymetli bir varlık olduğunu idrak etmelidir. Bu kâinatın, baştan başa kendisi için yaratıldığını, içindeki her şeyin onun etrafında emirber neferler gibi döndüğünü bilmeli ve buradan göçüp giderken de ucuza gitmemelidir. Ben giderim ama arkamdan da bu dünya, mutlaka yaratılış gayesine uygun bir çizgiye gelmeli, ölüm Cennet bahçelerinin kapılarını açan bir sırlı anahtara dönüşmeli ve küçük bir ışık sönerken onun yerinde yüzlerce, binlerce yıldız patlaması olmalıdır.

1 Tâhâ sûresi, 20/71.

2 Bkz.: Müslim, *zühd* 73; Tirmizî, *tefsir (85)* 2.

ENBİYÂ SÛRESİ

لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

"Andolsun, size içinde sizin için öğüt bulunan (size şan ve şeref sağlayan) bir kitap indirdik. Hâlâ akıllanmaz mısınız?"

(Enbiyâ sûresi, 21/10)

Cenâb-ı Hak burada ilk muhataplarına açıktan açığa, daha sonrakilere de delâlet, iktiza hiç olmassa işaret yoluyla, kendilerine verilen bu kitapla aynı zamanda hem ilklere hem de sonradan gelenlere nam u nişan, şan ü şeref vaad ettiğini, hatta mukaddimeleriyle bizzat verdiğini kasemli bir hatırlatmayla belirterek, onların şuurlarını şükran ufuklarına yönlendirmektedir.

Bu önemli ve ukbâ buudlu nam u nişan ve şan ü şerefe gelince şunlar düşünülebilir:

1.Hak hedefli, emir-nehiy gibi doğru vesilelerin hatırlatılması düşünülebilir ki; وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَلِقَوْمِكَ *"O Kur'ân, senin ve kavmin için bir hatırlatmadır."*[1] âyeti bunu vurgulamış olsa gerek.

2."Zikir"le va'z u nasihati hatırlamak da mümkündür ki, "Din nasihattir."[2] şümullü hadisi bu hususu öne çıkarır.. Zâriyât sûresindeki وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرٰى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ *"Onlara hatırlat; çünkü zikir ve hatırlatma mü'minler için (mutlaka) yararlıdır."*[3] âyeti de bu mülâhazayı teyit eder mahiyettedir.

3.Çevrenizdeki milletler ömr-ü tabiîlerini ve miadlarını bir bir doldurup bir bir tarih sahnesinden silinmelerine karşılık siz, bu zikr-i mübarek sayesinde ebed müddet var olmaya namzet sayılabilirsiniz.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا وَاللّٰهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ

"Onlar (kâfirler) görmüyorlar mı ki, Biz kudretimizle gelip onları dört bir yandan daralttıkça daraltıyoruz.. hükmü yalnız Allah verir ve O'nun hükmünü takibe alacak da yoktur."[4] âyeti işareten; أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا اٰمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ *"Onlar (mü'minler) çevrelerinde insanlar kapıp götürülürken (kırıp geçirilirken) Bizim bulundukları yeri

(Mekke) bir emniyet ve güven beldesi kıldığımızı görmüyorlar mı?"[5] fermanı da delâleten bu hususun birer teyidi kabul edilebilirler.

4.Ayrıca bu âyet-i kerimede Cenâb-ı Hak o günkü muhataplara işarî olarak ileride alacakları yeri belirtiyor ve diyor; sizler bu Kur'ân sayesinde gelecek milletler arasında öyle bir yer alacak, öyle bir şan ve şerefe ereceksiniz ki, bu başka hiçbir millet için söz konusu olmayacak. Zira bu Kur'ân, dilinizi kaymalardan ve yozlaşmalardan koruyacak ve dinini öğrenmek isteyen herkesin müracaat kaynağı hâline gelecek. İşte bu büyük bir nimettir ve hatırlanmak ister. Bu nükteyi ذِكْرُكُمْ 'deki "zikr" kelimesine, öğüt mânâsından öte, zikredilmeniz, yâd-ı cemil hâline gelip anlatılmanız.. vs. gibi mânâ vererek anlayabiliriz.

فَنَادٰى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنّ۪ي كُنْتُ مِنَ الظَّالِم۪ينَ

"Nihayet karanlıklar içinde: 'Senden başka hiçbir Tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum.' diye niyaz etti."

(Enbiyâ sûresi, 21/87)

Hz. Yunus (aleyhisselâm) ile ilgili bu âyette önce şunun belirtilmesi lâzım. Değişik rivayetlere göre o, kavminin kendisine inanmaması sonucu, geçmiş kavimleri helâk eden bir kısım belâ emareleri zuhur edince, bulunduğu beldeden, Allah'tan açık bir emir almadan ayrılması, Hz. Yunus'a (aleyhisselâm) göre, yani mukarrabîne göre bir kayma ve sürçme sayılacağından o kaderî bir plânla denize atılır ve bir balık tarafından yutulur. İşte sebeplerin büsbütün devre dışı kaldığı bu esnada o, bir Nebi idrakiyle Hz. Müsebbibü'l-Esbâb'ı duyar, O'na yönelir ve yakarışa geçer. Onun orada yaptığı yakarışı Kur'ân bize şöyle anlatıyor: فَنَادٰى فِي الظُّلُمَاتِ *"Karanlıklar içinde niyaz etti."* Ve لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ *"Senden başka mâbud-u bi'l-hak ve maksud-u bi'l-istihkak yoktur."* سُبْحَانَكَ (fiili mahzuf masdar) *"Seni tesbih ü takdis ederim."* Zira Senin ne zâtında ne de icraatında eşin, benzerin, ortağın yoktur. Olacak her şey Senin dilemenle olur, olmamasını dilediğin şeyler de olmaz. Yani benim denize atılmam Senin dilemenle olmuştur. Kurtulmam da yine ancak Senin meşîetinle olacaktır. إِنّ۪ي كُنْتُ مِنَ الظَّالِم۪ينَ –burada da bir itiraf ve o itirafın içinde de bir tevbe var–

"Şüphesiz ki ben (nefsine) zulmedenlerden oldum."

Aslında her peygamber yaptığı "zelle" karşılığında, durumuna muvafık bir şekilde tevbe etmiştir. Meselâ, Hz. Âdem

قَالاَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

"'Rabbimiz, biz nefsimize zulmettik.. Sen kusurumuzu mağfiret buyurup, bize merhamet etmezsen en büyük kayba uğrayanlardan oluruz.' diye yalvarıp-yakardılar."[6] demiş, Hz. Musa رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْلِي *"Rabbim, nefsime zulmettim, beni mağfiret buyur."*[7] diyerek yalvarmıştır. Efendimiz'e gelince, bu mânâda bir duasını bilmiyorum ama, Hz. Ebû Bekir'e öğrettiği اَللّٰهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا *"Allah'ım, nefsime çok zulmettim..."*[8] diye devam eden duada, aynı paralelde cümleler kullanmıştır.

Şimdi bu âyeti yeniden ele alacak olursak; لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ de evvelâ Allah'ın büyüklüğünü, ululuğunu gürül gürül bir ilan göze çarpar.

Esbabın bütün bütün sukut ettiği o esnada Hz. Yunus da esbabı tesirden azleder ki, bu çok önemlidir. Aslında sebeplerin tamamen işe yaramaz hâle geldiği anlarda hemen her insan, ister istemez Allah'a teveccüh eder. İşte سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ bize bu mânâyı ifade eder.

Burada bir taraftan kendisinin sıfır olduğunu itiraf, diğer taraftan kendi zulmünü ilan ile Allah'a teveccüh ve O'nun şefkatini celbetme söz konusudur. Zaten Allah'ın rahmet ve mağfiretini celbetmede en etkili yollardan biri de şahsın kendi kusurunu itiraf etmesidir ki, bu aynı zamanda enbiyâ-i izamın yoludur.

Burada Bediüzzaman Hazretlerinin belirttiği bir husus daha var ki, o da لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ cümlesinin istikbalimize bakıyor olmasıdır. Evet meseleyi, belâgatteki "mukteza-i hâle mutabakat" kaidesi içinde ele alacak olursak ister ferdî plânda, ister umum toplum çapında bizi karanlıklardan kurtarıp aydınlığa kavuşturacak ve sahil-i selâmete çıkaracak sadece ve sadece Allah'tır. O da tevhidin bütün çeşitlerini ilan adına لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ diye ifade edilmiştir. Yalnız, burada bir hususa daha işaret etmek icap edecek; Hz. Yunus (aleyhisselâm) hususî durumu veya içinde bulunduğu hâl itibarıyla, "Senden başka ilâh yoktur." demiştir. Bizler de bu hâli veya makamı biraz da içinde bulunduğumuz ahval mülâhazasıyla ele alıp لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ yerine لَا إِلٰهَ إِلَّا

اللّٰهُ diyebiliriz ki hâlihazırdaki konumumuza bu daha muvafık düşer zannediyorum.

Ayrıca burada şu hususlara işarette de yarar var. Hz. Yunus'un bu yalvarış ve yakarışı bir gece vakti tahakkuk etmişse,

اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِينَ اٰمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ

"Allah iman edenlerin dostu ve yardımcısıdır; onları inkâr karanlıklarından kurtarıp hidayetin biricik nuruna kavuşturur."[9] âyetiyle; وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ *"Allah onları karanlıklar içinde bırakmıştır."*[10] âyetinde de ifade edildiği gibi, ışığın dışında kalınca pek çok karanlığın var olduğu vurgulanmıştır. Hz. Yunus'un maruz kaldığı karanlıkların başında, kabul ettiği "zelle"sinin içini buğulandırması, teveccüh ve duadaki hicabı, gecenin gerçek karanlığı, denizin ve balığın karnının ürperten atmosferi gibi pek çok zulmet söz konusudur.

Hz. Yunus böyle bir hâle giriftar olmadan önce de bu seviyede derin bir tevhid ve tecridi duyacak kadar, hem de peygamber ufku itibarıyla bir Ârif-i Zîşân'dı ve onun سُبْحَانَكَ sızlanışı da, "Ey Rab, Senin ulûhiyetinin hakkını ve hikmetinin muktezasını itiraf ve ilan ederek Sana sığınır, ulûhiyetinin haşmetine karşı aczimi haykırmak isterim." mülâhazalarını ifade sadedindeki sözleri de bunun açık delilidir.

إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ *"Ben zalimlerden oldum."* sözü enbiyâ-i izama mahsus küçük bir kaymayı bile büyük görme mülâhazasından başka bir şey değildir. Böyle bir itirafta, "Hâlim budur; o da Sana ayandır." Bir meşhur şairin: "Benim pek çok ihtiyacım, senin de bilgi ve anlayışın var! Sükutum öyle bir söz ki işte asıl hitap da odur." işaret ettiği türden bir hâl arzı vardır.

…Ve bir seçkinin, seçkinlere yakışır seçkin üslûpla yaptığı böyle bir dua ve yakarışa öteden gelen ses bellidir: وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِ *"Kendisini gam u kederden kurtardık…"*[11]

اَللّٰهُمَّ كَمَا نَجَّيْتَهُ فَنَجِّنَا مِنَ الْهَمِّ وَالْغَمِّ بِحُرْمَةِ مَنْ أَرْسَلْتَهُ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ وَصَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ عَلٰى اٰلِهِ أَجْمَعِينَ

إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمُ أَنْتُمْ لَهَا

وَارِدُونَ

“Siz ve Allah’ın dışında taptığınız şeyler Cehennem yakıtısınız. Siz oraya gireceksiniz.”

(Enbiyâ sûresi, 21/98)

Evvelâ, müşriklerin tapageldikleri şeylerle beraber azaba dûçâr olmaları, azabın içinde onlara, bu akıbete sebebiyet verenlerle beraber bulundurma azabı, atf-ı cürüm ortamını hazırlayıp birbirini suçlama azabı, taptıkları şeylerin aczi ve hiçbir yararları olmama azabı.. gibi pek çok vicdanî ızdırabı birden duyurmak için; hususiyle de burada bu iç içe musibeti hissedebilecekleri uyarmak içindir.

حَصَبُ جَهَنَّمَ *“Cehennem’in odunu (yakıtı)”* tabiri orada Allah’ı bırakıp tapılan şeylerin burada birer yakıcı maddeye dönüşmesi, o Cehennem ateşinde her şeyin cayır cayır yanabileceğine işaretin yanında, puta tapmanın affedilmez bir yanlışlık olduğunu ifade sadedinde onların ayn-ı azap olduğu vurgulanıp, bu sırnaşık azaptan kurtulamayacakları vurgulanmak istenmiştir.

Tapan, kör, sağır ve kalbsizle, tapılan, âciz, mendebur ve tutarsız cisim yığınlarının aynı şartları paylaşması, aynı akıbete maruz kalması, ilk yaratılışı ve ilk donanımı itibarıyla “ahsen-i takvîm”e mazhar bir eşref-i mahluk için ne acı!

وَرَدَ fiili suyun başına gelmek için kullanılır. Yani bu kelime ellerinde kova, bakraç gibi su kaplarıyla kuyu başlarına giden kimseleri düşündürür. Arap, su ihtiyacını karşılamak için, bu mânâda su başına gideni وَرَدَ fiili ile anlatır. Hâlbuki, fiilin karakteristik kullanılışı ile âyetin muhtevasını karşılaştırdığımızda, o fiilin hiç de bu mânâ için kullanılmamış olduğu hemen anlaşılır. Öyleyse burada bir tehekküm yani istihza ve alay söz konusu demek. Tıpkı فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ *“Onları elîm bir azapla müjdele.”*[12] âyetinde olduğu gibi. Evet onlar dünyada ellerinde kovaları, iman adına dolmak ve doldurmak için hakikat-i Muhammediye kaynağına müracaat etmeleri ve o menhel-i azb-i mevruda uğramaları gerekirken bu fırsatı değerlendiremedikleri için, yollar burada onları alıp Cehennem’e taşıdı. Aynı muhtevayı Allah (celle celâluhu) Meryem sûresinde وَإِنْ مِنْكُـــمْ إِلَّا وَارِدُهَا *“İçinizde oraya (Cehennem’e) uğramayacak kimse yoktur.”*[13] âyetinde de ifade buyurur. İşte

böyle bir noktada وَرَدَ kelimesinin zikredilmesi, onlar için azbin azaba inkılâbını ifade açısından ne büyük bir fırsatı kaçırdıklarını, sinelerde hasret sesi veren bir kelime ile ifadesi gayet ciddî bir teessür ve tahassür içindir.

Âyetin başında da onların –ihtimal– bir zanlarına cevap vermektedir. إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ *"Siz ve Allah'ın dışında taptığınız şeyler Cehennem yakıtısınız."* diyerek, belki onlar Cehennem'in kendilerini yakmayacağını düşünüyorlardı. İşte buna da "Siz, sizi yakacak ateşe nispetle odun gibisiniz." buyurarak, onlara gerekli dersi vermekte ve hasretlerini ikiye katlamaktadır.

1 Zuhruf sûresi, 43/44.

2 Buhârî, *iman* 42; Müslim, *iman* 95; Tirmizî, *birr* 17; Nesâî, *bey'a* 31; Dârimî, *rikak* 41.

3 Zâriyât sûresi, 51/55.

4 Ra'd sûresi, 13/41.

5 Ankebût sûresi, 29/67.

6 A'raf sûresi, 7/23.

7 Kasas sûresi, 28/16.

8 Buhârî, *ezan* 149; *tevhid* 9; *daavât* 16; Müslim, *zikr* 47, 48; İbn Mâce, *dua* 2; Tirmizî, *daavât* 96; Nesâî, *sehv* 59.

9 Bakara sûresi, 2/257.

10 Bakara sûresi, 2/17.

11 Enbiyâ sûresi, 21/88.

12 Âl-i İmrân sûresi, 3/21; Tevbe sûresi 9/34; İnşikak sûresi 84/24.

13 Meryem sûresi, 19/71.

HAC SÛRESİ

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍۚ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌۨ اطْمَأَنَّ بِهٖۚ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌۨ انْقَلَبَ عَلٰى وَجْهِهٖۜ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةَۜ ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ

"İnsanlardan kimi Allah'a bir yönden, bir kıyıdan kulluk eder. Şöyle ki; kendisine bir iyilik dokunursa buna pek memnun olur, bir de musibete uğrarsa yüzüstü dönüverir. O dünyasını da, ahiretini de kaybetmiştir. İşte bu, apaçık ziyanın ta kendisidir."

(Hac sûresi, 22/11)

Kur'ân-ı Kerim'de bu konuyla alâkalı bir hayli âyet vardır. Evet, Allah, mü'min, münafik ve kâfiri, iç dünyaları itibarıyla birbirlerinden farklılıklarını ortaya koymak için, sık sık imtihana tâbi tutar. Çeşitli belâ ve musibetlerle hatta hayra taalluk eden şeylerle onları vicdanî testlere tâbi tutar ve kendi değerlerini kendilerine hatırlatır. Evet pek çok tecrübe ile sabittir ki, Allah için fedakârlık eden ve hasbîlik gösteren insanların bile maddî durumları, ticaret hayatları yer yer sekteye uğramış, işlerinin âhengi bozulmuş ve değişik sarsıntılara maruz bırakılmışlardır. İşte bu, Cenâb-ı Hakk'ın o kulunu imtihan etmesinden başka bir şey değildir. Bu, "Ganiyy-i ale'l-ıtlak" olan Allah, dinini i'lâ istikametinde feragat ve fedakârlıkta bulunanları yalnız bırakacak, terk edecek ve onları ezdirecek demek değildir; değildir ama her işinde binbir hikmet gizli olan ve abes işten münezzeh bulunan O Zât-ı Bâri, kulunun samimiyetini, kendine bağlılığını kulun davranışları ekseninde ve vicdanın hakemliğinde test etmektedir. İhtimal bazıları böyle bir imtihanı, dolayısıyla da hem bu dünyayı hem de öbür dünyayı kaybedeceklerdir ki, işte Kur'ân buna "Apaçık ziyanın ta kendisidir!" diyerek, son noktayı koyacaktır.

Bu âyette, tâbi tutulduğu imtihanı kaybedip dünya ve ahiret hüsranına maruz kalanlar daha ziyade münafıklardır. Bunlar kalb ve lisan bütünlüğüne, dolayısıyla da kâmil imana ulaşamamış; imanı dil ucuyla geveleyen, olup bitenleri göz ucuyla temâşâ eden, dinin de, din ile alâkalı amel ve muamelelerin de merkezinde değil de kenarında, kıyısında durup vaziyeti idare etmeye çalışan; imanın ve mü'min olmanın vaad ettiği avantajları kaçıracak kadar uzak durmamanın yanında, yer yer bazı ağır sorumluluk, mükellefiyet ve zâhiren

dezavantaj gibi görünen ahval ve şeraite karşı da, kendince tedbirli, temkinli ve bala konmaya niyet etmiş bir sinek misillü, ihtiyat sistemlerini uzaklaşmaya açık tutarak hep kenarda, köşede bulunurlar.

Böyle bir konum ve mesafeli duruşla, Müslümanların elde edecekleri her şeyden yararlanmayı plânlarlar; umduklarını bulunca ona yapışır ve itminan soluklarlar, eğer bir imtihan ve ibtilâ söz konusu olursa bu kere de hemen yüzgeri olurlar.

Her mü'minin her sıfatı mü'min olmayacağı –Keşke olsa!– esasına göre, bazı mü'minler de böyle münafıkça mülâhazaların tesirinde kalabilirler; kalabilir ve rüzgârların onun arzusu istikametinde esmesini, yağmurların onun hevesine göre yağmasını, kâinat çapındaki geniş kader plânının onun hevesatına göre cereyan etmesini isteyebilirler. İlk dönemde, bu kabîl heves çocuklarının bulunduğu, bulunup da umduklarını elde edemeyince İslâm'dan yüz çevirdikleri gibi, günümüzde de pek çok iç kaymasının, başların dönüp duyguların bulanmasının bahis mevzuu olabileceği kaçınılmazdır.

(رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ)[1]

[1] Âl-i İmrân sûresi, 3/8.

NUR SÛRESİ

اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ

“Allah semavat ve arzın nurudur.”

(Nur sûresi, 24/35)

Varlığı günyüzüne çıkaran, kâinatın bu yüzünü-öbür yüzünü ortaya çıkaran; onu temâşâ edilen bir meşher ve okunan bir kitap hâline getiren, gözlere ışık, gönüllere inşirah veren mânâlarla vicdanlarımızı besleyen O’dur. O’nun nurunun olmadığı yerde göz görmez, basiret idrak etmez; ilimler evhama, hakikatler farazî şeylere karışır ve mevcudat mânâsı anlaşılmayan bir kaosa dönüşür; ne dimağlarda oturmuş bir ilim felsefesi, ne de sinelerde bir mârifet ziyası hâsıl olur.

Âfâk ve enfüsün birleşik noktasında ilimden imana, imandan mârifete, mârifetten daha derin bir kulluk şuuruna ulaşmak ancak göklerin ve yerin veya göktekilerin ve yerdekilerin nuru ya da münevviri bulunan Hz. Münevvirü’l-Envâr ile mümkün olacaktır.

Gökte güneş veya güneşler, yerde renkler ve güzellikler, gönüllerde basiret, idrak ve bu çekirdekler üzerinde neşv ü nema bulan mârifet, muhabbet ve aşk u şevkler; dimağda düşünme, muhakeme, mantık ve değişik istidlal yollarıyla hakikate ermeler hep bu nur sayesinde gerçekleşmektedir.

İnsanın basarı, renkleri, renkler arasındaki tenasübü her şeydeki âhengi ve umumî âhenk içindeki ezelî şiiri görür ve bir bilgi hâlinde kalbe havale eder; basiret de bu parça bilgileri veya küllî malumatı yeniden tahlil ve terkibe tâbi tutarak onları mârifete çevirir. Hakk’a intisap ve her şeye O’nun nur ve mârifetiyle bakmak, bir damla olan insan hakikatini derya, bir zerre olan insan mârifetini güneş, bir hiç olan insan kalbini kâinatın nabzı hâline getirir. İnsan, basarıyla dünü, yarını, hatta her yanıyla bugünü bile görüp bilememesine karşılık, basiretiyle hem kendini hem de diğer bütün duyulup hissedilebilecek şeyleri; hem parçaları hem de bütünü; hem eşyayı hem onun hakikatini hem de kâinat ve hâdiselerin delâlet, işaret ve iş’arda bulunduğu Hakikatler Hakikati’ni duyar, hisseder ve derecesine göre yakînin bir mertebesiyle O’nunla münasebete geçer.

Aklın idraki ve vicdanın sezisi de diyebileceğimiz böyle bir mârifette iltibaslara girmemenin yolu deliller, işaretler ve işaretçiler arasında bir seyyah

gibi dolaşırken gözün bir ucuyla varlık ve hâdiseleri süzmeye mukabil, basiretle de nura, Münevviru'n-Nur'a, Musavviru'n-Nur'a nazar edilmelidir ki, ilimler mârifete dönüşsün ve insan, duygularıyla iltibaslara girmesin. Hz. Nuru'l-Envâr'a göre varlığa bakmanın yolu da, nurlu beyanı güneşlerden daha parlak ve [1]قَدْ جَٓاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ ile gönüller tahtına kadem basması ilan edilen, [2]وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا fermanı sübhanisiyle gökteki aya ve güneşe mukabil, dimağlarımızın Kamer'i ve vicdanlarımızın Güneş'i Hz. Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın mişkât-ı nübüvveti altında her şeyi görüp değerlendirmektir.

Evet nur-u ilâhî nazara alınmadığı takdirde kâinat ve içindeki her şey birer zulmetten ibarettir. Hz. Nuru'l-Envâr mülâhazaya alınarak bakıldığı takdirde ise, görünür-görünmez bütün eşya aydınlanır ve hakikî mahiyetleriyle talâkatli birer beyan hâline gelirler.

Netice, her şey O'nun nurundan, nurunun tecellîsinden meydana gelmiştir. O'nun nuruyla tecellî ve inkişaf etmektedir. Mutlak ve asıl nur O'nundur. O'ndan başkasına nur isnadı ya havassın mecazı ya da avamın cehaletidir. Herkes bunu böyle bilmiyorsa, bu, O'nun zıddı ve niddi olmamakla beraber şiddetli tecellî ve müzahemesiz vicdan ufuklarındaki kemmiyetsiz keyfiyetsiz zuhurundandır. Evet bazen gayb, ihatanın önemli bir kapısı olduğu gibi şiddet-i zuhur da bazen hafânın menfezi hâline gelir.

Evet Allah, göklerin ve yerin nurudur; [3]أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللّٰهُ نُورِي ufkundan başlayarak bütün eşya da o nurun değişik dalga boyundaki tecellîsi ve haricî vücud nokta-i nazarından da zuhurudur.

Ayrıca bu âyetin diğer bazı yönlerine daha dikkatlerinizi çekmek istiyorum. Bazıları ışık ile nuru karıştırıyor; ardından da "Işığın hızı belli, nurun hızı ne kadardır?" diyor. Öncelikle şunu belirtmeliyim ki, nur ile ışık birbirine karıştırılmamalıdır. Bir kere Cenâb-ı Hak bu âyet-i kerimede, "Allah semavat ve arzın ziyasıdır." demiyor ki? Öyle ise nuru anlamak için nurun kaynağına yaklaşmak lâzım. Nurun kaynağı Allah'tır. Allah ise zamandan ve mekândan münezzehtir. O hâlde O'nun nuru da kısmen bu hususiyetler içinde değerlendirilmelidir. Evet, nur ve nuranî şeyler bir anda, milyon yerde bulunabilir ve bir ân-ı seyyâlede oradan oraya intikal edebilir. Nitekim Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) cism-i mübarekleri, tamamen nuranîleşmiş bulunan ruhuna refakat edecek hâle geldiğinden dolayı, miraç

yolculuğunu birkaç dakikada tamamlayıp geriye döndü. Normal şartlar altında, trilyon defa trilyon seneye ihtiyaç olan böyle bir yolculuk için, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında, “Gitti-geldi, yatağı hâlâ sımsıcaktı.” gibi ifadeler göstermektedir ki, sanki zaman bütünüyle aşılmış da, bu seyahat öyle gerçekleşmiş.

Yalnız, bu ifadelerimizden, nurun mahluk olmadığı kanaatine de varılmamalıdır. Böyle bir yanlış anlamayı önlemek için, “sanki” tabirini bilhassa kullandım. Evet, nur mahluktur. O’nun hâlıkı Münevviru’n-Nur olan Allah’tır. Bu cümleden olarak Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de buyururlar ki; أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللّٰهُ نُورِي *“Allah’ın ilk yarattığı şey, benim nurumdur.”*[4] Yani varlığın bağrına bir tohum gibi atılan ilk nüve Hz. Muhammed’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) nurudur.

Hulâsa; nur ile ışığı birbirine karıştırmamalı. Belki ışığın kaynağı nurdur ve ışık nurun yeryüzündeki tezahürlerinden ibarettir. O da daha önce de geçtiği üzere, serâdan Süreyya’ya geniş bir tecellî alanına sahiptir.

اَللّٰهُمَّ يَا نُورَ النُّورِ يَا مُنَوِّرَ النُّورِ يَا مُصَوِّرَ النُّورِ يَا مُقَدِّرَ النُّورِ نَوِّرْ قُلُوبَنَا وَحَوَاسَّنَا بِنُورِ مَعْرِفَتِكَ وَأَيِّدْنَا بِرُوحٍ مِنْ عِنْدِكَ وَصَلِّ اللّٰهُمَّ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ الَّذِي جَعَلْتَهُ قَمَرًا مُنِيرًا وَعَلٰى اٰلِهِ وَأَصْحَابِهِ اقْتَدَوْا بِهِ شِبْرًا وَشِبْرًا

1 *“İşte size Rabbinizden kesin bir delil geldi.”* (Nisâ sûresi, 4/174)

2 *“(Gökte burçlar yaratan) onların içinde bir kandil (güneş) ve nurlu bir ay yerleştiren Allah, yüceler yücesidir, hayır ve ihsanı sınırsızdır.”* (Furkan sûresi, 25/61)

3 *“Allah’ın ilk yarattığı şey, benim nurumdur.”* el-Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ* 1/311-312.

4 el-Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ* 1/311-312.

ŞUARÂ SÛRESİ

فَلَمَّا تَرَاۤءَ الْجَمْعَانِ قَالَ أَصْحَابُ مُوسٰۤى إِنَّا لَمُدْرَكُونَ* قَالَ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ

"İki topluluk birbirini görünce, Hz. Musa'nın adamları: 'İşte yakalandık!' dediler. Hz. Musa: 'Asla!' dedi. 'Rabbim, şüphesiz benimledir, bana yol gösterecektir.' "

(Şuarâ sûresi, 26/61-62)

Toplum maddeperest bir mülâhaza ile probleme bakıyor; Hz. Musa da onlara yaklaşırken onların bu hususiyetlerini nazara alıyordu. Evet, bu cemaat büyük ölçüde maddî yönleri galip, akılları gözlerine inmiş, metafizik âleme kapalı olageldiklerinden, bu özelliklere sahip bir cemaatin eğitilmesi, peygamberlik yolunu düşünüp benimsemeleri için uzun bir gayret gerekiyordu. Onun içindi ki, Hz. Musa, hayatı boyunca öyle bir yolu seçti; durmadan-usanmadan hep bu uğurda mücadele verdi. İşte mealini verdiğimiz âyet-i kerimede o günkü Yahudilerin bu özelliğine dikkat çekiliyordu. Firavun orduları onları takip ettiği esnada Kızıldeniz harikulâdeden, onların geçmesine imkân verecek tarzda yarılmış. İşte tam bu sırada bile Yahudiler, bütün bunların Allah'ın kudretiyle olagelen bir mucize olduğunu gözardı ederek, *"Yakalandık!"* deyivermişlerdi. Bu maddeperest cemaat karşısında Hz. Musa, tekitli bir cümle ile onlara, inandırmak için *"Rabbim, şüphesiz benimledir, bana yol gösterecektir."* diyordu.

Kâdı Beyzâvî, tefsirinde bu âyeti tahlil ederken, Hz. Musa (aleyhisselâm) ile Hz. Muhammed'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşılaştırır. Böylesi bir tehlike ortamında Hz. Musa'nın إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ gelecek zaman kipiyle *"Rabbim bana yol gösterecektir."* sözü ile, hicret esnasında mağaraya sığındıkları anda, müşriklerin kendilerini görüp yakalama ihtimalinin belirmesi üzerine, Hz. Ebû Bekir'in endişelerine karşı لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا *"Tasalanma, mahzun olma, Allah bizimle beraberdir."*[1] diyen Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) sözlerini mukayese ederek, Efendimiz'in Allah'a olan güveninin sınırsızlığıyla O'nun güveninin fâikiyetine işaret eder.[2]

Hiç şüphesiz böyle bir üslûpta Hz. Musa'nın muhataplarıyla Efendimiz'in muhatabının tevekkül, teslim ve tefviz farklılığı da önemli bir saiktir. Makam-ı sıddîkiyetin zirvesini tutmuş, peygamberinin dudaklarından dökülen her şeyi hiçbir tereddüde düşmeden kabul eden bir insana hitapla, elbetteki her meselede peygamberlerini sorgulayan bir topluma hitap aynı seviyede olmayacaktı ve olmadı da.

وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْاٰخِرِينَۙ ۝ وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ

"Bana, sonra gelecekler içinde, iyilikle anılmak nasip eyle. Beni, Naîm Cenneti'nin vârislerinden kıl."

(Şuarâ sûresi, 26/84-85)

Hz. İbrahim (aleyhisselâm) Rabbisinin kendisine ihsan ettiği nimetlerini ve sonsuz lütuflarını hakkıyla idrak eden bir insandır. Evet bu seviyeli idrake göre her şey Hak'tandır. Yediren O, içiren O, doyuran O, konuşturan O. Demek ki mutlak hâkim de sadece ve sadece O'dur. İşte böyle bir idrak, "Beni arkadan gelenler arasında yâd-ı cemil kıl." diyorsa, bu duayı ona mutlaka Allah ilham etmiştir. Diğer bir tabirle Allah onun konuşan dili olmuş, dua ettirmiş; sonra da o duayı kabul etmiştir. Aslında kabul etmeyecek olsaydı, bu duayı ona ilham da etmezdi. Evet, bu duayı kabul etmiştir diyoruz ve işte göstergesi; Müslümanlar olarak bizler, namazlarımızda okuduğumuz her salavât-ı şerifede onu anıyor ve dualarımıza dahil ediyoruz.

Burada önemli bir diğer husus da şudur: Bilindiği gibi peygamberler vefat ettiklerinde mal-mülk gibi şeyler miras bırakmazlar. Onların mirası, davalarıdır. İşte kendisine kadar gelen peygamberlik silsilesinde, kendi devri itibarıyla çok şeyleri değiştiren ve bu yönüyle de bir müceddit, bir muslih sayılabilecek olan Hz. İbrahim (aleyhisselâm), o engin himmetiyle bütün insanlığa açılmak istiyordu. Nitekim kabul olan bu duanın gereği olarak da Rabbim onun bu isteğini gerçekleştirmiştir. Yani Hz. İbrahim, iki önemli sürgünle bütün insanlık için bir tubâ-i Cennet hâline gelmiştir: Oğullarından biri olan Hz. İshak ile başlayan çizgide Hz. Mesih'e; Hz. İsmail ve onun soyundan Hz. Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadar O hep örnek olmuştur. Evet bu peygamberlerin her birinin dilinde Hz. İbrahim bir yâd-ı cemildir. Ayrıca peygamberlik halkası Efendimiz ile son bulmasına rağmen Hz.

İbrahim'in anılması son bulmamıştır. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, ümmet-i Muhammed, ruhlarına içirilen Hz. İbrahim sevgisi ve Hz. Muhammed'in talimiyle namazlarda getirdikleri salavât-ı şerifelerle her zaman onu anmaktadırlar ve ihtimal bu duaların neticesi olarak da Hz. İbrahim Naîm Cenneti'nin vârislerinden olmuştur.

Son bir hususu hatırlatıp geçelim. Peygamberlerin eda ettikleri misyon ve ortaya koydukları davaları bir mefkûre, bir ideal değildir hatta gaye de değildir. Bunların yani mefkûre, ideal vs. onların temsil ettikleri davaların büyüklüğünün yanında lafı bile edilemez. İşte ilâhî bir memur olan peygamberler ve hassaten Hz. İbrahim, davasının kendi vefatıyla son bulmaması; son bulmayıp ilelebet pâyidâr olmasının lâzımı olarak sonraki nesiller içinde iyilikle anılmayı istemiş olabilir.

وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ

"Beni nimetlerinin nümayan olduğu Cennet'in vârislerinden kıl." talebi, soyundan gelen enbiyâ-i izamla dünyada yanıltmaz vesileler ve kadirşinas vârisler talep ettikten sonra, bunca hayır vesilesine menşe ve peygamberlerin yürüdüğü şehrahta pişdâr olmasına rağmen, maddî-mânevî bunca sebepten sonra neticeyi Hz. Müsebbibü'l-Esbâb'dan bekleme, Cennet'in mahzâ bir lütuf olduğunu, onun amellerle elde edilemeyeceğini, Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinin enginliği sayesinde ve ısrarlı taleplerle nail olunabileceğini vurgulama bakımından çok mânidardır.

إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ

"Kardeşleri Salih, onlara: 'Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?' dedi."

(Şuarâ sûresi, 26/142)

Kur'ân-ı Kerim'in kâfir ve inançsız olan kavimlere karşı, gönderilen peygamberler için "kardeşleri" diye ifade etmesi sadece Hz. Salih (aleyhisselâm) için bahis mevzuu değildir. Aynı ifade ve üslûp içerisinde Hud, Şuayb, Nuh, Lut (aleyhimüsselâm) gibi peygamberler de zikredilir.[3] Burada gönderilen bu peygamberlerin o kabile içinden zuhur etmesine rağmen soy sop, duygu, düşünce açısından onlardan biri olduğu anlatılmamaktadır.

İhtimal böyle bir ifade, o kavimdeki insanların, kendi içlerinden çıkan ve

âdeta kardeşleri olan peygambere karşı onların şefkat hislerini ve peygamberin de onlara bakış tarzını ifade etmektedir. Yoksa, Hz. Salih nesep ya da din kardeşliği bakımından o kâfirlerin kardeşi değildir.

Ama o, insan olarak onlardan biri, onların üzerlerine titremesi açısından âdeta kardeşleri; sıdkı, emaneti, iffeti ve fikir istikameti bakımından da çok iyi tanıdıkları bir yakın hemşehrileri idi ki, bu mülâhazaların herhangi biriyle onların kardeşi sayılabilirdi.

Baba, dayı, amca, ata da denebilirdi ama bunların her biri birer vesile-i teâzum sayılması açısından "kardeş" sözcüğündeki sıcaklığı ifade etmezdi.

اَلَّذ۪ي يَرٰيكَ ح۪ينَ تَقُومُۙ ۝ وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِد۪ينَ

"O ki, (gece namaza) kalktığın zaman seni görüyor. Secde edenler arasında kıvrım kıvrım kıvrandığını da."

(Şuarâ sûresi, 26/218-219)

تَقَلُّبَ sigası, تَفَعَّلَ babındandır ve bu kipte kendini zora koşma mânâsına bir tekellüf vardır. Yani insanın bir işte kendini olabildiğine zorlaması, ısrar etmesi söz konusudur. İşte Allah (celle celâluhu), Resûlü'nün secdesini bize böyle bir kiple tersim ediyor. Demek ki O, secdede, Rabbisine kulluk yaparken, hem de O'na en yakın olduğu mekân ve zamanda, kulluğun hakkını tam verebilmek için kıvrım kıvrım kıvranıyor, ısrar ediyor ve âdeta yaptığı iş içinde eriyip gidiyordu. Yalnız bir hususu vurgulamakta yarar var; mâneviyat olmadan, kat'iyen bu ufuk yakalanamaz ve bu zirveye ulaşılamaz. Bu zirveye ulaşmayan insanların secdede böyle tavır içine girmeleri ise, riyadan başka bir şey değildir.

Evet, bilhassa Hakk'a kullukta mâneviyat çok önemlidir. Âzamî zühd, âzamî takva ve âzamî ihlâs yakalanarak her yerde ve her şeyde O'nu aramak, O'na yönelmek bir mü'minin biricik gayesi olmalıdır; gayesi olmalıdır ama bu, bütün bütün dünyanın terk edilmesi şeklinde de anlaşılmamalıdır. Evet bir yandan dünya imar edilip Cennetlere çevrilirken diğer yandan da gönüller ilâhî aşka yönlendirilerek iman hayata hayat kılınmalıdır. Yani bir yandan dünyaya çeki düzen verilirken öte yandan daima O'nun rızası gözetilerek O'nunla münasebet kapıları açık tutulmalıdır.

Zaten فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ *"Nereye yönelirseniz yönelin, bî kem ü keyf Allah oradadır."*[4] âyetinin mazmunu da bu değil mi? Bence bu âyet, kâmil

bir mü'minin genel durumunu, karakterini, Allah ile münasebet ölçülerini yansıtması bakımından fevkalâde mânidardır. Fıkıhçıların dediği gibi, kıblenin bilinmediği yerlerde, sor soruştur, kendi imkânlarınla kıbleyi bulmaya çalış, sonra tam ters tarafa yönelsen de yine isabet etmiş sayılırsın. Ne var ki mesele sadece bununla kayıtlı değil.. yani âyeti sadece bu mânâya hasretmek doğru değil. İnsan yerken, içerken, yatarken, gezerken ailesi ile birlikte olurken, hâsılı yirmi dört saatlik günlük hayatı içinde, hemen her zaman O'nu gözetmesi, O'nu araması ve O'na yönelmesi gerekir.. evet âyet bu mânâlara da işaret etmektedir.

Doğrusu insan her zaman kendini Rabbisi ile münasebeti adına yenilemeli ve hep taze kalmaya çalışmalıdır. Gerçi O teceddütten, tegayyürden, tebeddülden münezzehtir. Ancak bizler O'nu yeniden bir kere daha duymamız ve O'nu hissetmemiz adına kendimizi her zaman yenileyebiliriz. Yani eskilerin "manzurun ileyh" dediği, bakılan zât adına değil de bakanlar adına bir yenilik. Bu, her gün O Mâbud-u bi'l-hak ve maksud-u bi'l-istihkakın yeni bir tecellîsi ile buluşmak, tanışmak ve böylece imanımız adına yeni derinliklere ulaşma mânâsında bir yeniliktir. Biz mutlaka bunu yakalamak zorundayız. Yoksa çürüyüp gitmemiz işten bile değildir.

Âyete dönecek olursak, "kıvrım kıvrım bir hâlde secde etme" Allah'ın gönülde, kalbte duyulması ile doğru orantılıdır. Bin bir isminin bin bir tecellîsi ile vicdanlarında Allah'ı duymayan, onca nimetler içinde yüzdükleri hâlde, herhangi bir minnet hissi taşımayan ve vefa duygusundan uzak kişilerin hayatlarında bir kere olsun, böyle secde edecekleri mümkün olsa da zordur.

Ayrıca burada Allah Resûlü'nün derin bir kulluk şuuruyla kıvrım kıvrım olması اَلَّذِي يَرٰيكَ حِينَ تَقُومُ *"O, kıyam ettiğin vakit seni görür."* mefhumunca, Allah'ın rü'yeti altında bütün benliğiyle bir kalkma, doğrulma, derlenip toparlanma sonucudur. Evet O secdededir ama davranışlarını belirleyen Hakk'ın emirlerini yerine getirme istikametinde kıyam ruhudur. O, gecenin yarısında teheccüde kıyam eder; dini ikame adına elpençe emre âmâde bulunur; mü'minlerin maddî-mânevî ihtiyaçları karşısında da hep divan durur; böyle sürekli kulluk mülâhazasıyla emre hazır yaşamayı, baş ve ayaklarını aynı noktada birleştirmek suretiyle daha bir derinleştirir ve أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ فَهُوَ سَاجِدٌ *"Kişinin, Rabbine en yakın olduğu an secde hâlidir."*[5] zirvesine ulaşır.

وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ۝ أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ

يَهِيمُونَۙ
وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَۙ إِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا

"Şairler(e gelince) onlara da sapıklar uyarlar. Onların her vadide başıboş dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi? Ancak iman edip iyi işler yapanlar, Allah'ı çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır…"

(Şuarâ sûresi, 26/224-227)

Kur'ân âyetlerinin en önemli özelliklerinden biri, bu âyetlerin hedef olarak ele aldığı kimselerle, bilvesile hitap ettiği kimselerin ayrı olması ve her iki kesimin de âyetten alacakları derslerin farklı bulunmasıdır. Meselâ, bu âyet-i kerimede, muhatap kitle cahiliye dönemi şairleridir. O dönemde şair, gaybten haber aldığını iddia eden, secalı sözler söyleyerek etrafındakileri büyüleyen ve bir ölçüde bugünkü medyumlar gibi cinlerle içli dışlı olan, dahası Kur'ân'a muarız bulunan kişilere denirdi. İşte burada Kur'ân, şairler derken bunları kastediyor. Zaten bu tip insanlara uyanların, Kur'ân'ın ifadesiyle sapık olması da onların karakterleri hakkında bize yeterli ipuçları vermektedir.

Beri taraftan bu âyet, bilvesile cahiliye dönemindeki gibi olmasa bile, her devirdeki bazı şairlere de hitap etmektedir. Âyeti bu çerçeveden değerlendirecek olursak;

وَالشُّعَرَٓاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُۜنَ *"Şairler(e gelince) onlara, sapıklar uyarlar."* Yani din ve dine ait her şeyi bir kenara itip hislerini, heveslerini put hâline getiren insanlar, şairlere tâbi olurlar.

أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ *"Onların her biri ayrı ayrı vadilerde dolaşır durur."* Yani nazmın veya nesrin ayrı ayrı vadilerine dalarak, "romantizm, realizm, rasyonalizm..." deyip, esas mevzu ve muhtevayı, mânâ ve gayeyi bir tarafa bırakır, şaşkın şaşkın sağda-solda dolaşırlar.

وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ *"Bunlar yapmadıkları şeyleri söyler."* Ve tıpkı sürekli yalan söyleyen avcılar gibi edebiyat der, roman der, şiir der ama hep yalan söylerler.

إِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ *"Ancak iman eden ve salih amel*

yapanlar hariç.” Onlar; şair olmanın yanıbaşında mü’mindirler. Dolayısıyla onlara uyanlar da, aynı duygu ve düşünceyi paylaşan insanlardır. Onlar, Kur’ân çizgisini hayatlarına hayat yaptıklarından dolayı, hiçbir zaman yoldan sapmaz ve hele kat’iyen şaşkınlığa düşmezler.. evet onlar, yapmadıkları şeyleri söylemeyi Allah katında en büyük günah saydıklarından hiç mi hiç yalan söylemezler. İnandıkları değerleri, edebiyata, romana, şiire kat’iyen feda etmezler. Çünkü onlar mü’mindirler. Yani emn ü emanın yeryüzündeki temsilcisidirler ve her zaman çevrelerine emniyet telkin ederler. Zaten onlar söz-amel bütünlüğü içinde daima bir salih daire içindedirler. Esasen sabah-akşam Allah’ı zikreden, haksızlığa maruz kaldıklarında, haklarını müdafaa eden bu insanlardan, başka bir şey de beklenemezdi.

Evet, görüldüğü gibi Kur’ân’dan istifadenin en önemli şartı, onun evrensel olduğu nazara alınarak, her şahsın kendini ona muhatap kabul ederek okumasıdır. Böyle yapıldığı takdirde, Kur’ân kendini ifade edecek, biz de ondan istifade edebileceğiz.

Hâsılı pek çok iş ve meslek gibi şiir de, nesir de temsil edildikleri kimseler itibarıyla farklılık arz ederler. İman edip salih amelde bulunan, her yerde iman esaslarını şiirine ve nesrine konu edinip her yerde Hakk’ı haykıran, sanat kabiliyetlerini fantastik mülâhazalarda harcamayıp onu hakikatin ikame ve inşasına harç yapan, icabında çiğneyip ve çiğnenen ama hakkı tutup kaldıran, Hansâ, Ka’b b. Züheyr, Ka’b b. Mâlik, Hassan b. Sabit, Abdullah b. Revâha… gibi Ruhü’l-Kudüs’le desteklenen kimselerin elinde şiir ve iyi bir nesir, yerinde müessir bir hitap, yerinde herkesi tesiri altına alan bir büyü, yerinde en keskin kılıçlardan daha keskin bir silah, yerinde Hakk’ı haykıran bir ses ve soluk, yerinde de hakikat adına gürleyen bir destan olmasına karşılık; heva ve hevesin elinde onlar birer sapıklık, birer çarpıklık vesilesi olur ve hep insanları yanıltırlar. Bugün cömertliği över, yarın ona savurganlık derler; bugün göklere çıkardıklarını yarın yerin dibine batırırlar.. bazen birer sönük hayali parlak birer hakikat gibi gösterirler; bazen de en parlak hakikatleri birer vehim gibi resmederler.. güzellikten bahsederken cismanî iştihaları şahlandırır ve hüsn-ü mücerredi görmezlikten gelirler.. tabiattan söz ederken onu bir mâbud gibi gösterirler.. hep olmadık ve olmayacak şeyleri söyler, sanatı yalanın, mübalâğanın, demagojinin bir vasıtası hâline getirirler.. ve bunlar her hâlleriyle şeytânîdirler.

1 Tevbe sûresi, 9/40.

2 Bkz.: Kâdı Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl* 1/10.

3 Şuarâ sûresi, 26/106; 26/124; 26/161; A'raf sûresi, 7/85; Hûd sûresi, 11/84; Ankebût sûresi, 29/36.

4 Bakara sûresi, 2/115.

5 Müslim, *salât* 215; Ebû Dâvûd, *salât* 147, 148; Nesâî, *tatbik* 78.

NEML SÛRESİ

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا

“(Süleyman) onun (karıncanın) sözünden dolayı gülümsedi...”

(Neml sûresi, 27/19)

Âyet-i kerimedeki “dahk” tabiri kahkaha ile gülmeyi değil de tebessümü ifade eder. Yani, dudaklarda, çok kısa bir süre için beliren birkaç tebessüm çizgisi...

Evvelâ, Hz. Süleyman’la karınca arasında mucizevî bir muhavere geçmiştir ki, bu, Cenâb-ı Hakk’ın ona bahşettiği yüksek bir pâye ve lütuftur. İşte bundan dolayı o da, şükrün davranışlarla ifadesi sayılan “tebessüm”le, hatta sesli ve hareketli tebessümle “tahdis-i nimet” duygusunu seslendirmiştir.

Sâniyen, karınca, bir kısım iş’ar ve işaretlerle Süleyman’a (aleyhisselâm) adalet ve hakkaniyetle muamele etmenin nihâî sınırları hakkında fikir ve düşüncelerini ifade etmek istemiş ve:

يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمٰنُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ

“Ey karıncalar! Yuvalarınıza giriniz ki, Süleyman ve orduları farkında olmadan sizi ezmesinler.”[1] Yani, bunlar insandır, mahiyetlerinin gereği olarak bazen düşünmeden veya farkında olmadan size zarar verebilirler, demiş; Allah’ın bu lütuf kapısını kendisine açmasından ötürü, Süleyman (aleyhisselâm) da, tebessüm edivermiş. Zira bu onun peygamberliğine ait hususî bir lütuf idi ve peygamberane hâlî ve kavlî bir şükür isterdi ve işte Süleyman (aleyhisselâm) sesli tebessüm ve sözleriyle bunu ifade ediyordu.

Böyle bir memnuniyet ifadesi tebessüm de Peygamber Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayat-ı seniyyelerinde vâki olmuştu. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), minberde hutbe irad buyururken bir bedevi mescitten içeriye girmiş ve “Yâ Resûlallah! Yağmursuzluktan her taraf çoraklaştı, topraklarımız kuraklıktan çatladı. Çoktandır yağmur yağmıyor. Allah’a dua ediniz de yağmur yağsın!” demişti. Efendimiz dua edince de, bardaktan boşalırcasına şakır şakır yağmur yağmaya başlamıştı. Sokaklar ve her taraf su altında kalmıştı ki, Efendimiz böyle harika bir ihsan karşısında,

şükranla gerilmiş ve cemaatine tebessümler yağdırmıştı.[2]

İşte böyle bir tebessüm, her iki hâdisede de "dahk" kelimesiyle ifade edilmiştir. Kahkaha olmadığından Hz. Süleyman'ın (aleyhisselâm) tebessümünü ihtimal melekler böyle kaydetmişlerdi ama raiyyeti dahi bunu fark edememişti. Zaten dudaklarda beliren böyle birkaç çizgiyi çoğu kez fark etmek de mümkün değildir.

"Ey karıncalar, yuvalarınıza giriniz ki, Süleyman ve orduları farkında olmadan sizi ezmesinler."[3] âyeti, bir başka açıdan da şöyle değerlendirilebilir:

Burada bir bakıma karınca, Süleyman'a (aleyhisselâm) işaretle, bu seviyedeki bir insanın, değil insanlar arasındaki hukuka, hayvanat arasındaki hukuka dahi riayet etmesi lâzım geldiğini ihtar ediyordu. Karınca kendi tayfasına insanların adalet-i tâmmeyi gerçekleştirmelerinin zor olduğunu vurgularken aynı zamanda ayaklar altında bulunmanın ezilme yolu olduğunu hatırlatmasına karşı Hüdhüd de başlarda dolaşmanın gereği olarak Süleyman'a (aleyhisselâm) gelip, güneşe tapan Sebe' Melikesi Belkıs ve tebasını anlatıyordu: *"Şaşıyorum bu insanların hâline! Toprağın bağrında dâneyi bitiren, göklerde ve yerde gizli olanı açığa çıkaran, gizlediklerini ve açığa vurduklarını bilen Allah (celle celâluhu) varken, bunlar güneşe secde ediyorlar."*[4] diyordu. Hâlbuki güneş de Allah'ın bir memuruydu…

Yine buradaki bir nükte de, Hz. Süleyman'la muhavere eden karınca ile Hüdhüd'ün mesajını getirdiği Sebe' Melikesinin dişi olmalarıdır. Dişilik velûdiyeti (doğurganlığı) temsil etmektedir. Yoldaki dişi karıncanın, Sebe' Melikesine bir işaret olmasının yanında Hz. Süleyman'ın i'lâ-yı kelimetullah hedefli çok izdivacı ve çok evlâdının olmasına işareti de ayrıca üzerinde durulacak bir konu.

Bir de zannediyorum burada, kâmil insanın, hayvanat âleminin sınırlarıyla kutuplaşması meselesi anlatılmaktadır. Bu da değişik bir zaviyeden önemli olabilir. Evet eğer, hayvanat âlemiyle alâkalı bir kısım hususiyetleri hakikatiyle kavrayabilseydik, bu âlemin kendine mahsus diliyle bizlere anlatacağı nice hakikatler ve incelikler olduğunu görebilirdik. Bence Kur'ân-ı Kerim'de bazı sûrelerin (Nahl ve Neml gibi) hayvanat ismiyle zikredilmesi insanlık ve hayvanat âlemi arasındaki böyle bir münasebetin önemini ihsas etmektedir. Evet, karınca ve arı gibi cumhuriyetçi canlıların, bizlere ilham edeceği bir

kısım hakikatler olsa gerek... Ancak, aradaki bu dakik münasebet, inanan insan şuur ve idrakiyle şerhedilmesi neticesinde gerçekleşecektir.

Allah (celle celâluhu) Kur'ân-ı Kerim'de bize, bir nebinin mucizesiyle, insanoğlunun doğrudan doğruya bir hayvanla konuşup anlaşmasının mümkün olacağını göstermektedir. Ve bu lisan bir mânâda öyle fasih, öyle talâkatli bir lisandır ki, bizim gibi kelimeler kullanılmasa da yine fasihtir, muhavere vesilesi olarak yeterlidir ve yararlanmaya açıktır.

İhtimal Hz. Süleyman'ın (aleyhisselâm) tebessümüne vesile olan hususlardan biri de, işte bu ihtimallerin en uç noktasındaki "bilkuvve" musahhariyetin "bilfiil" musahhariyete açık olması ve mevsimi gelince ulaşılabileceği bişaretiydi.

اَللّٰهُ أَعْلَمُ بِحَقِيقَةِ الْحَالِ وَالصَّوَابِ وَإِلَيْهِ الْمَرْجِعُ وَالْمَاٰبُ

رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلٰى وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰيهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ

"Rabbim! Beni, gerek bana gerekse ana-babama verdiğin nimete şükretmeye ve hoşnut olacağın iyi işler yapmaya muvaffak kıl. Rahmetinle, beni iyi kulların arasına kat."

(Neml sûresi, 27/19)

Kur'ân'ın, maksadı beyan ederken seçtiği kelimeler, fiiller ve onların kalıpları çok önemlidir. Bazen olur ki –bu âyette olduğu gibi– bir fiilin içine sayfalarla ancak ifade edilebilecek mânâyı sıkıştırır. Meselâ, burada أَنْعَمْتَ fiilini kullanmıştır ki, bu "in'am ettiğin nimetlerle perverde kıldığın ve ihsan buyurduğun şeyler" demektir. Yani;

"Allah'ım, ben yoklukta takılıp kalmamış, varlığa ermişim.. var olup, vücud urbasını giyerek, Sana bir mir'ât-ı mücellâ olmuş ve beni temâşâ edenlere hep Seni gösterme, Sana işaret etme konumuna yükseltilmişim. Sonra bana hayatı bahşetmek suretiyle hayat sayesinde Seni daha geniş bir dairede ifade imkânı bulmuş, icabında bir ney gibi inlemiş, icabında bir tel gibi ses çıkarmış veya bir mızrap gibi o sesin çıkmasına ve Seni göstermesine vasıta olmuşum. Sonra beni insan yapmış, hatta o noktada da bırakmayıp insan-ı mü'min seviyesine

yükseltmişsin. Bu sayede varlığı bir de insan gözüyle görme, bilme, bir meşheri müşâhede ediyor gibi müşâhede etme, bir kitabı okuyor gibi okuma ufkuyla şereflendirmişsin. Evet kâinata bu gözle bakabilme ancak insanî kabiliyet ve istidatlarla mümkündür. Rabbim, bu bana lütfettiğin bakış açısıyla ben bir mekânla da mukayyet değilim; durduğum yerde durmuyor, düşünce mekiğimi Zât, sıfât, esmâ dairesi içinde hareket ettiriyor ve bu geniş dairede Senin karşında hayretle kendimden geçiyorum."

Evet, Hz. Süleyman أَنْعَمْتَ sözüyle bunları ve o yüksek makamı itibarıyla kim bilir daha neler, neler kastediyordu.

İkinci bir husus; أَنْعَمْتَ fiiliyle "Allah'ım, biraz sonra isteyeceğim şeyler, Senin zaten âdet-i sübhaniyene ters değil ki! Zira Sen bunun gibi nicelerini hem de benden hiçbir talep olmaksızın o cebr-i lütfunla vermiş bulunuyorsun. Öyle inanıyorum ki şimdi isteyeceklerimi de vereceksin; zira Sen vermeye kâdirsin." diyerek isti'taf da yapıyor. Yani O'nun şefkat ve merhametini celbediyor. Alvar İmamı'nın üslûbu içinde ifade edecek olursak "N'olur yâ Rab, n'olur yâ Rab, neyin eksik olur yâ Rab!" diyor. Bir diğer ifadeyle, "Şu ana kadar Sen bana hep vermişsin ve verme Senin şânın; dolayısıyla Senden Senin yaptığın şeylerin dışında bir şey istemiyor ve verdiğin nimetleri tamamlamanı diliyorum." İşte bu üslûpla yalvarma çizgisinde ana-babayı unutma, Cenâb-ı Hakk'ın onlar vasıtasıyla lütfettiği şeyleri görmeme nankörlük olurdu.

Evet, Hz. Süleyman'ın babası Hz. Davud'dur. Davud (aleyhisselâm) ise, Hz. İbrahim'in (aleyhisselâm) çizgisinde zirveye ulaşan bir nebidir. Kur'ân'da birkaç peygamber için denilen إِنَّهُ أَوَّابٌ makamının mazharıdır.[5] Yani bütün benliğiyle Allah'a yönelen o en güzel kullardan biridir. Hatta bu açıdan ona, "feryâd ü figân peygamberi" dense sezadır. İşte böylesi bir peygamberin sulbünden meydana gelmiş ve bu ocakta yetişmiş Hz. Süleyman'ın ulaştığı makamda hissesi bulunan babasını-annesini unutması kat'iyen düşünülemezdi. Daha anlaşılır bir ifade ile belirtmek gerekirse, Hz. Süleyman "Ben böyle bir ailenin vesayetinde, terbiyesinde yetişmeseydim, sadece Süleyman olurdum. Ama bir Süleyman var, Süleyman'dan içerü." iz'an ve kabulüyle ana-babasına da duayı ihmal etmiyordu.

Meseleye şöyle de yaklaşılabilir; bir insanın en yakını ana ve babasıdır ve sıla-i rahimde öncelik hakkı da onlara aittir. Kur'ân bu âdâbı bize seçtiği dualarıyla öğretir. Ve

رَبَّنَا اغْفِرْلِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ *"Ey Rabbimiz! (Amellerin) hesap olunacağı gün beni, ana-babamı ve mü'minleri bağışla!"*[6] der. Demek ki, önce insanın kendi nefsi, sonra ana ve babası geliyor. Zaten bu husus, insan olmanın, insanî duygularla bezenmenin bir ifadesidir. Aslında hakikî bir insan, en yakın daireden en uzak daireye uzanan çizgide derecelerine göre hemcinslerinin elemleri ile müteellim, lezzetleriyle de mütelezziz olur. Evet bu, insan olmanın gereğidir. Düşünün ki Hz. İbrahim (aleyhisselâm), hem dünyada hem de –hadislerin ifadesine göre– ahirette babasının durumuyla müteellimdir.[7] İşte bu açıdan Hz. Süleyman (aleyhisselâm) da cedd-i emcedi gibi, yaptığı duaya ana-babasını da katıyor, âdeta "Onların saadeti benim de saadetimdir." diyordu.

Diğer bir nokta; bir insanın nasıl ana ve babası hakkında yaptığı istiğfar geçerlidir –Yukarıda kaydettiğimiz dua, bunu gösteriyor– öyle de insanın ana-babasının mazhar olduğu nimetler adına şükrü de geçerlidir. Yani bir insan ana-babasına gerçek mânâda evlâtlık yapamadıysa, geride onun yapacağı tek şey kalmıştır; o da dilini onlar hesabına hayırda kullanmaktır. "Allah'ım, hamdim, tesbihim, tehlilim, istiğfarım onlara râci olsun." demek bu türdendir.. evet tabir caizse dil içre dile vâkıf olan, عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ[8] fehvâsınca kuş dilini bilen Hz. Süleyman, çok iyi kullandığı malzemelerle bunu ifade etmek istemiştir.

وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰيهُ *"Hoşnut olacağın salih ameller yapmaya muvaffak kıl."* Bu âyete, enbiyâ-i izamın akıbetinden emin olması zaviyesinden bakmalı. Evet, onlar Allah'tan çok korkarlar ama rahmet-i ilâhiye ile korunmaları mevzuunda da emindirler. Veya o, Allah'ın bildirmesi ve göstermesi neticesi böyle demiş olabilir. Aslında Hz. Süleyman, Allah'ın hoşnutluğunun, rızasının salih amele bağlı olduğunu ifade ederek bir duada bulunmuş. Evet o, imkânâtı vukuat yerine koyarak, salih amelin genellikle salih amel doğuracağını hesaba katmış ve dua etmiş. Evet bazen salih amel gibi gözüken şeyler vardır ki, sahibini makam-ı rızaya ulaştırmaz ve ulaştıramaz.

Hâsılı, Süleyman (aleyhisselâm), Allah'ın onun emrine musahhar kıldığı geniş dairenin en uç noktalarından biri sayılan karıncalar vadisinde, mazhariyeti adına duyup işittikleri karşısında tali'ine tebessümler yağdırmış ve: *"Rabbim, bana ve ebeveynime lütfettiğin bu nimetlerinin şükrünü hakkıyla eda edebilmem ve koruyabilmem için maddî-mânevî nimetlerini*

üzerimden eksik etme.. Seni hoşnut edeceğim amelleri yapmamda da.. ve rahmetinle beni salih kulların arasına al!" demek suretiyle Seyyidina Hz. Yusuf, dünyevî ve uhrevî mazhariyetlerin zirvesini tuttuğu bir anda, likâullah arzusuyla gerilip buud değiştirmeye talip olduğu gibi, o da peygamberliğini, insanlardan karıncalara her şeyin emrine musahhar olmasıyla taçlandırdığı bir dakikada, bütün benliğiyle Allah'a (celle celâluhu) yönelmiş, vesileyi, en câmi kulluk ifadesi sayılan şükür ve Hakk'ın hoşnut olacağı diğer salih amellerle, neticeyi de, Hak rahmetiyle salih kulları içinde likâya yürüme talebiyle ortaya koymuştur.

Eğer salih amel, Hak emrettiği için yapılan, içinde Hak mülâhazasından başka bir şey bulunmayan ve neticesi de öteler ötesine bırakılan amelse, onu, Hz. Yusuf da, Hz. Süleyman da isteyecekti ve istediler de...

(رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلٰى وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰيهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ) وَصَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰى مَنْ أَرْسَلْتَهُ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ وَعَلٰى اٰلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ

قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ

"Süleyman (aleyhisselâm) dedi ki: 'Onun arşını bilemeyeceği hâle getirin; bakalım tanıyacak mı, yoksa tanımayanlardan mı olacak.' "

(Neml sûresi, 27/41)

Çok müfessirler أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ âyetine *"Hidayete erecek mi, yoksa ermeyenlerden mi olacak?"* gibi bir mânâ vermişlerdir ki üzerinde durulabilir. Bana göre böyle bir mânâ siyaka uygun görünmüyor. Şöyle de denebilir: *"Onun tahtını tanınmaz hâle getirin; bakalım tanıyabilecek mi, yoksa tanımayacak mı?"*

Ne var ki buradaki "hidayet" kelimesini mücerret bir "tanıma" şeklinde anlamak doğru değildir. Zira siyak buna da mülayim görünmüyor. Evet, "Değişiklik yapılan taht, yeni bir taht mı, yok eskisi mi?" diye Süleyman (aleyhisselâm) bununla Belkıs'ın firasetini ölçmüş olabilir. Ancak asıl mesele bu da olmasa gerek. Zira burada şöyle düşünmek de mümkündür: Putperest veya güneşe tapan bir kadın düşünün ki, bu kadın kendine, düşüncelerinin esas

alındığı bir taht düzenliyor. Böyle bir kadın her hâlde, tahtına güneş şekilleri yapacak, mâbudlarının timsallerini işleyecek veya onu yıldız ve ay şekilleriyle süsleyecektir vs... İşte Süleyman (aleyhisselâm) böyle bir taht üzerinde değişiklik yapıyor ve onu hidayete hazırlayıcı motiflerle süslüyor. Zaten Kur'ân-ı Kerim de Süleyman (aleyhisselâm) o tahtta herhangi bir ziyadelik veya eksiklik yaptı, demiyor... Sadece نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا ferman ediyor. Yani *"Tağyir edin, tanınmayacak hâle getirin."*

Böyle olunca yapılacak iş nedir? Tahtın şeklini değiştirmek mi, yoksa şeâir-i İslâmiye ile donatmak mı?.. Elbette ikinci ihtimal daha kuvvetli görünmektedir ki, bu da putperestliğe ait alâmetleri, timsalleri ortadan kaldırmakla olacaktır. Ondan sonra da bakalım tahtı görünce verilen mesajı alarak hidayete erecek mi, ermeyecek mi?.. Ve zaten sonuçta Belkıs tahtı görünce hidayete eriyor. Çünkü o da selim bir fıtrata sahiptir. Oldukça zeki ve engin fikirli bir kadındır. Öyle ki o daha tahtı görür görmez, taaccübünü saklayamıyor ve verilen mesajı hemen alarak İslâm'ı kabul ettiğini ilan ediyor.

Şüphesiz o da bir insandı; fıtratı, kâinattaki vahdaniyete ait mesajları alabilecek mahiyette idi. Ancak, Sebe Melikesi, temiz fıtrat, zeki ve fikirde basiret ile destekli olmasına rağmen daha önce hidayete erememişti. Çünkü putperest bir kavim içinde neş'et etmiş ve o toplumun bâtıl inançlarına göre yetiştirilmişti. Bu da onun daha önce karşılaştığı vahdete ait mesajları değerlendirmesine mâni oluyordu.

Vâkıa bu tahtın bulunduğu yere getirilmesi, Hz. Süleyman'a nispetle bir mucize ve ümmetinden bir ilm-i ledün sahibinin eliyle gerçekleştirilmesi açısından da bir kerametti. Bu da onu tasdik edip ona inanma açısından yeterli sayılabilirdi. Ancak imanda esas olan, aklın i'mali, âfâkî-enfüsî tefekkür ve meşîet-i hâssa-i ilâhiye idi. Bu o güne kadar değişmeden hep böyle süregelmişti ve Hz. Süleyman'da da değişmeyecekti.. ve öyle de oldu.

اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ عَلٰى مَنْ أَرْسَلْتَهُ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ وَعَلٰى إِخْوَانِهِ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِينَ وَعَلٰى أَصْحَابِهِ وَالتَّابِعِينَ أَجْمَعِينَ

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلٰى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا

"Andolsun ki, kardeşleri Salih'i Semud kavmine gönderdik..."

(Neml sûresi, 27/45)

Hz. Süleyman'ın (aleyhisselâm) kıssasının anlatılmasından hemen sonra Semud kavminin anlatılması;

1.Onlar, Semud kavmini çok iyi biliyorlardı.

2.O zamanlar, Semud kavminin çok güçlü olduğu biliniyor olabilir ki, bu da Süleyman'ın (aleyhisselâm) kavmine tesir bakımından ayrı bir önem arz eder.

3.Urartularla, İremlilerin birbirleriyle halef-selef olduğu gibi, Semud kavmi ile Süleyman'ın (aleyhisselâm) peygamberlik vazifesini icra ettiği bu kavim, ihtimal birbirleriyle aynı çizgide idiler ki, Kur'ân buna işaret sadedinde onları peşi peşine zikretme üslûbunu tercih etti.

4.Her iki kavmin karakterinin benzerliği de böyle bir beraberliğe bâdi olabilir.

Gerçi peygamberlerin gönderilmesiyle, ümmet-i davetin, icabet eden veya etmeyen iki gruba ayrılması فَـاِذَاهُمْ فَرِيقَـانِ يَخْتَصِمُونَ[9] fehvâsınca "birbiriyle çekişen iki grup" hâline gelmeleri tarihî tekerrür devr-i daiminin bir halkası şeklinde görünmektedir ama, Hz. Süleyman'dan (aleyhisselâm) sonra Musevilik içinde ortaya çıkabilecek olan müthiş bir dalâlet akımıyla, Semud çarpıklığı arasında bir çizgi birliği de söz konusudur ki o da, Hz. Salih'in Semud'a لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ[10] demesine karşılık onlar اِطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ *"Sen ve beraberinde bulunanlar yüzünden uğursuzluğa uğradık."*[11] demiş ve fesatlarına devam etmişlerdi. İsrail tarihinde ise bu düşünce Hz. Musa'ya karşı ifade edildikten sonra pek çok peygambere karşı hep ifade edilegelmişti ki, bunlardan biri de Hz. İsa'nın elçilerine karşı قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ[12] şeklinde söylenivermişti.

Bundan başka, güç ve kuvvetin tuğyanı, haksızlık ve zulmün yaygınlaşması, harikalar isteği, hatta Allah'ı açıktan açığa görme talebinde bulunmaları türünden inhiraflar ve fikir kaymaları gibi fasl-ı müşterekler de söz konusu olabilir.

Zaten her biri küfür veya küfür vesilelerinin ayrı bir versiyonunu teşkil eden, peygamberlerine baş kaldırmış beş-altı millet, Kur'ân'da pek çok defa peşi peşine zikredilir ki, sûrenin bu bölümü de onlardan biridir.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ أَوَّلًا وَاٰخِرًا وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَاٰلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ

1 Neml sûresi, 27/18.

2 Buhârî, *istiskâ* 14; Ebû Dâvûd, *istiskâ* 2.

3 Neml sûresi, 27/18.

4 Bkz.: Neml sûresi, 27/24, 25.

5 Bkz.: Sâd sûresi, 38/17, 30, 44.

6 İbrahim sûresi, 14/41.

7 Buhârî, *enbiyâ* 8.

8 *"Bize kuşların dili öğretildi."* (Neml sûresi, 27/16)

9 Neml sûresi, 27/45.

10 *"(Ey halkım! dedi) İyiliği bırakıp da neden kötülüğün çarçabuk gelmesini istiyorsunuz."* (Neml sûresi, 27/46)

11 Neml sûresi, 27/47.

12 Yâsîn sûresi, 36/18.

KASAS SÛRESİ

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسٰى فَبَغٰى عَلَيْهِمْ

“Karun, Musa’nın kavminden idi de, onlara karşı azgınlık etmişti…”

(Kasas sûresi, 28/76)

Bazı rivayet tefsirleri, bu âyeti esas alarak “Karun’un Hz. Musa ile akrabalığı vardı, amcası, amcasının oğlu, teyzesinin oğlu”[1] gibi tespitlerde bulunuyorlar. Böyle bir mülâhaza, Hz. Musa’ya o kadar yakın olmasına rağmen istifade edememesini vurgulamak için yakınlık arama gayretinden doğmuş olsa gerek. Doğrusu ne Kur’ân-ı Kerim’de ne de Sünnet-i sahihada bu mevzuda herhangi bir tasrihat söz konusu değildir. Öyleyse *“Karun, Musa’nın kavminden idi.”* âyetine başka mahmiller aranmalıdır.

1.İhtimal Karun, İsrailoğulları’ndandı. Onun için Kur’ân, *“O, Musa’nın kavminden idi.”* diye beyan buyuruyor veya Karun, Hz. Musa’nın ümmet-i daveti içindeydi. Yani tebliğe muhatap olanlardan biri idi; ihtimal o da Sâmiri gibi Hz. Musa’nın görüp gözettiği, ehemmiyet verdiği insanlardan biri idi. Ama o ne bu yakınlığı ne de kendine verilen serveti Cennet’i kazanma istikametinde değerlendiremedi.

Âyet devamla وَاٰتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَٓا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ *“Biz ona öyle hazineler vermiştik ki, anahtarlarını güçlü, kuvvetli bir topluluk zor taşırdı.”*[2] buyurur. Öncelikle şunu belirtmekte yarar var: Kur’ân’ın ifadeleri yalandan münezzeh olduğu gibi zımnî yalan sayılan mübalağadan da fersah fersah uzaktır. Öyleyse ayniyle hakikati ifade eden bu tasviri, zihinlerinizde canlandırınca, bu servetin ne demek olduğunu anlarsınız. Zira güçlü bir topluluğun anahtarlarını zor zahmet taşıyabileceği hazinelerin ne demek olduğu açıktır.

2.Günümüzde, Karun’a nispet edilen, şu veya bu şekildeki hazineler bile, resmî ağızların ifadelerine göre müzeler dolduracak kadar.

3.Karun’un kendisine ihsan edilen bu servet karşısındaki tavrına gelince o, şımarmış, küstahlaşmış ve etrafına caka satmıştır. Onun için de kavminden bazıları ona:

لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحٖينَ *“Şımarma! Bil ki Allah şımarıkları sevmez.”*[3] dedi. Fakat o bu tenbihata kulak asmamanın yanında, inhirafını

devam ettirmiş ve hatta sonunda:

قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلٰى عِلْمٍ عِنْدِي *"O (servet) bana, bendeki bilgi sayesinde verildi."* deyivermişti.[4]

Aslında bu sadece Karun'a has bir durum değildir. Tarih boyunca ve günümüzde servetin, zenginliğin azdırdığı ve yoldan çıkardığı nice insanlar vardır ki, hep aynı şeyleri homurdanmaktadırlar. Onun için bu meseleyi sadece Karun ile ilgili olarak anlamak yani çerçeveyi daraltmak kat'iyen doğru değildir. Nitekim Karun'un bu hâline özenti içinde bulunan ve يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ *"Keşke Karun'a verilenin benzeri bizim de olsaydı; doğrusu o çok şanslı biri."*[5] diyenler vardı. Karun yerin dibine geçirilerek cezalandırılınca da:

وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيْكَأَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَوْلَا أَنْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا وَيْكَأَنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ

"Daha dün onun yerinde olmak isteyenler: 'Demek ki Allah, rızkı, kullarından dilediğine bol bol veriyor, dilediğine de az.. şayet Allah bize lütufta bulunmuş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Vay! Demek ki inkârcılar iflah olmuyormuş!' demeye durdular."[6]

Evet, Karun, kendisine lütfedilen nimetler karşısında tavır ayarlaması yapamaması, inkâra sapması yüzünden neticede sahip olduğu her şeyle beraber yerin dibine geçirilmekle cezalandırıldı ki Kur'ân bunu şöyle resmeder:

فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِرِينَ

"Nihayet Biz onu da, sarayını da yerin dibine geçirdik. Zaten onun ne Allah'a karşı kendisine yardım edecek avenesi vardı ne de kendini savunup kurtulabilecek durumdaydı."[7]

Evet, aslında Karun iki ayrı açıdan hata etmişti. *Bir:* Kendine ihsan edilen şeylerle kendisini toplumun üst katmanlarında görerek, Allah'a karşı büyüklük taslamış ve Cennet'e girmeye mâni hâller içinde sayılan kibir ve gurura

saplanmıştı ki, onun böyle büyüklük iddiasında bulunmasına karşılık, Allah da ona süfliliği mukadder kılarak cezalandırmıştı. Bir diğer ifadeyle Karun, mazhar olduğu şeylere sanki kendi malıymış ve onlarla ebedî kalacakmış gibi sahip çıkmasına mukabil, Allah da onu yerin dibine batırıvermişti. Hâlbuki مَنْ تَوَاضَعَ رَفَعَهُ اللّٰهُ وَمَنْ تَكَبَّرَ وَضَعَهُ اللّٰهُ *"Tevazu edeni Allah yüceltir, kibre bürüneni de alçaltır."*[8] sırrınca ona, tevazu ve mahviyet göstermek düşerdi.

İki: Karun ve Karun zihniyetinde insanlar bir toplumda çoğalır ve onların zihniyeti topluma hâkim olursa, o toplumda parçalanmalar, bölünmeler meydana gelir. Yani, kazanan, stok yapan, yiyen, içen ama hiçbir zaman bu malda başkalarının da hakkı olduğunu düşünmeyen; acından ölecek kimseler karşısında kılı bile kıpırdamayan bencil, çıkarcı kimselerin felsefesi bir toplumda yaşam tarzı hâline gelirse, o toplumun katmanları arasında uçurumlar oluşur. Kapitalizm ve komünizm böyle bir uçuruma misal teşkil etmesi bakımından üzerinde durulabilir. Bu sistemlerin uygulandığı memleketlerde dün ve bugün, toplum katmanları arasında hep uçurumlar meydana gelmiş ve neticede insanlık üst üste felaketlere sürüklenmiştir. Hâlâ da sürüklenmekte. Onun için Allah (celle celâluhu) milletin tüm fertlerine sirayet edebilecek, hepsini ilgilendirecek böyle bir hastalığın kökünü kazıma adına, Karun'u yerin dibine batırmış ve arkadan gelenlere ibret sahneleri hazırlamıştır.

Ayrıca bu hâdise ile Allah (celle celâluhu), bu dünyanın ziynet ve debdebesine alâka gösteren insanların yanıldıklarını, dünya malının fâni ve zâil olduğunu, malı Allah verdiği gibi, istediği zaman alabileceğini de ihtar etmektedir.

Hâsılı, hangi yolla elde ederse etsin Karun altından-gümüşten değişik eşya ve emtiaya kadar birçok hazineye sahiptir. Bu hazinelerin, ayrı ayrı kapılarla girilen, iç içe kilidi ve anahtarları olan mahfazalarda ve mahfuz yerlerde bulundurulması, Karun gibi cimri bir adamın karakterini ele vermesi bakımından fevkalâde mânidardır. Bu büyük servet, definecilik veya bir yolla eski hükümdarların hazinelerine ulaşma şeklinde ya da riba yoluyla elde edilmiş olabilir. Birdenbire böyle geniş bir imkâna ve bu imkânın çevrilmesi, korunması için halâike sahip olmasıyla da küstahlaşabilir.. küstahlaşmıştır da. Kavminden bazılarının ona: لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ *"Şımarma! Allah şımaranları sevmez."* demeleri de bunu göstermektedir.

Servetin elde edilişindeki sühulet veya hırs onu, o servette başkalarının da hakkı bulunduğu konusunda kör etmiştir. İşte onun daha sonra sergilediği bütün olumsuz tavırlar, ondaki bu mânevî körlük ve dünya ile tatmin olabileceği kuruntusundan kaynaklanmaktadır. Zira dünya ile, ancak onu yeterli bulup ona güvenen ve onunla övünen, kalbinin balans ayarı bozuk olanlar şımarır.. ve Karun da bunu yapmıştır.

وَابْتَغِ فِيمَا اٰتَاكَ اللّٰهُ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا

"Allah'ın sana verdiğinden (O'nun yolunda harcayarak) ahiret yurdunu iste, ama dünyadan da nasibini unutma..."

(Kasas sûresi, 28/77)

Bu âyet-i kerime öteden beri çokları tarafından sürekli dünyayı talep etme şeklinde anlaşılmıştır. Hâlbuki azıcık Arap dili kaidelerine muttali olanlar hemen bu yanlışlığı anlayacaklardır. Evet âyet siyak ve sibak münasebeti içinde ele alındığında ortaya şöyle bir mânâ çıkacaktır: وَابْتَغِ فِيمَا اٰتَاكَ اللّٰهُ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ *"Allah'ın sana verdiği her şeyle ahiretin arkasında ol, onu yakın takibe al."* Burada اِبْتَغِ fiili, talepten içeri bir talep mânâsına gelir ki, Allah'ın insana ihsan ettiği akıl, kalb, his, şuur, idrak, sıhhat, mal-menal, çoluk-çocuk vs. hatta bi'l-kuvve, bi'l-istidat verdiği şeylerle ahiret yurdunu talepler ötesi bir taleple iste, dile demektir. Ardından وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا *"Dünyadan da nasibini unutma."* diyerek meseleyi dengelemektedir. Evet yarınlar ve yarınlardan sonrası sürekli takibe alınacak, dünyaya ait şeyler de kat'iyen unutulmayacaktır. Bunun ötesinde âyete başka bir mânâ verilecek olursa yani başta işaret ettiğimiz gibi, âyetin sadece bu ikinci kısmını ele alıp, milleti dünya ehli olmaya, dünyayı hayatın yörüngesi ve gayesi hâline getirmeye çağrılırsa, çok ciddî bir yanlışın içine düşülmüş olur. Zira böyle bir anlayış ve böyle bir mânâ; إِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ *"Allah mü'minlerden mallarını ve canlarını kendilerine (verilecek) Cennet karşılığında satın almıştır."*[9] âyeti ile çelişir. Bu defa da Kur'ân birbirine zıt, birbirini nakzeden âyetleri muhtevi bir kitap hâline getirilmiş olur.

Âyete bir değişik açıdan şöyle de yaklaşılabilir: Dünyaya, dünyanın kıymeti

kadar, ahirete de ahiretin değeri kadar talip olun. Bu da bir esas olabilir. Öyleyse Kur'ân bu âyetiyle insanın eline bir ölçü veriyor ve onu bu ölçüyü değerlendirmeye çağırıyor. Evet âyet böyle anlaşılmalıdır; zira dünya itminana ermiş ruhlar için bir Arafat'tır. Dünyada geçen zaman da, bayrama nispeten arefe günü gibidir. Gerçek bayrama gelince, o daha ötede, ötelerin de ötesindedir. Bu itibarla denge çok iyi kurulmalı ve Arafat dolu dolu yaşanmalıdır. Hac esnasında Arafat'ı kaçıran insanlar, onu bir yıl sonra tekrar yakalayabilir. Fakat dünya-ahiret teşbihi içinde verdiğimiz Arafat bir kere idrak edilir ve fevt edilince de bütün bütün kaçırılmış olur.

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde; مَا لِي وَمَا لِلدُّنْيَا مَا أَنَا فِي الدُّنْيَا إِلَّا كَرَاكِبٍ اِسْتَظَلَّ تَحْتَ شَجَرَةٍ ثُمَّ رَاحَ فَتَرَكَهَا *"Benim dünya ile ne alâkam olabilir ki? Ben dünyada bir yolcu gibiyim ki o, bir ağacın altında muvakkaten gölgelenir, sonra da yürür yoluna gider ve orasını terk eder."*[10] buyurur. Dikkat ederseniz burada dünyanın bütün bütün terki söz konusu olmadığı gibi, onu her şey kabul etme de bahis mevzuu değildir. Bunu teyiden Nebiler Serveri, bir başka hadiste; لَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللّٰهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَا سَقٰى كَافِرًا مِنْهَا شَرْبَةَ مَاءٍ *"Dünyanın Allah katında, sinek kanadı kadar değeri olsaydı, kâfire ondan bir yudum su içirmezdi."*[11] buyurur. Evet, kâfir burada hem Allah yok, hem ahiret yok, hem nebi yok... diyecek, hem de Allah'ın nimetlerinden tam istifade edecek; bu, Allah'ın adaletine aykırıdır. Ama bu âlemin arkasında ebedî bir âlem var ve bu âlemde onların görecekleri cezaya karşılık şimdilik Cenâb-ı Hak onların zevklerini acılaştırmamakta ve rahmetinin bir tecellî buuduyla onları da mutlu etmektedir.

Aslında Bediüzzaman Hazretlerinin yaklaşımları içinde, dünyanın binlerce sene mesudane hayatı, Cennet hayatının bir saatine mukabil gelmez. Ve Cennet'in binlerce sene mesudane hayatı da Cemalullah'ın bir dakikasına denk olamaz.[12]

İşte bizler böyle bir hayata talibiz. O hâlde buna nispeten dünyanın –kendine bakan yanı itibarıyla– ne değeri olabilir ki, biz de onu ahiretle muvazene etmeye kalkalım! Ortalama altmış yıllık hayat ki, onun da yarısı uykuda geçiyor; evet işte böyle bir hayatın ne değeri, ne kıymeti olabilir ki..? Şimdi bu çerçevenin dışına çıkıp dünyaya haddinden fazla değer vermek, "dünyanın

değeri şu, ahiretin bu” gibi farklı değerlendirmelere girmek, nassları anlayamayışımızın ifadesi olsa gerek.

Ayrıca burada Üstad Bediüzzaman’ın, başka hiç kimsede görmediğim bir tespiti daha var; o, dünyanın üç yüzü bulunduğunu, bunlardan birincisinin esmâ-i ilâhiye, ikincisinin insanların hevesatlarına, üçüncüsünün de ahiret hayatının kazanılmasına baktığını söylüyor ki, gayet mânidardır.[13]

Şimdi esmâ-i ilâhiyenin bir aynası ve bir mir’ât-ı mücellâsı olma yönüyle bu dünya paha biçilemez bir âlemdir ve bu yönüyle biz onu çok severiz, hatta ona âşık oluruz. Ahirete mezraa olması yönüyle; dünya olmasaydı biz ahirete namzet olamaz, ahirete ehil hâle gelemez ve onu kazanamazdık. Bu itibarla da dünya bizim için önemli bir bağ ve bahçedir. Hevesât-ı nefsaniyemize bakan cihetiyle ise bu dünya göründüğünden de merduttur. Yani insan bu dünyada nefsine hoş gelen şeylere takılıp kalıyor; kalıyor ve ahireti unutuyorsa, elbette dünya işte bu yönüyle mezmumdur.

Üstad’ın dünya hakkında bir başka değerlendirmesi daha var; o diyor ki, bu dünya kalben terk edilmeli, kesben değil.[14] Şimdi meseleye bu açıdan yaklaşacak olursak, bizim bu dünya ile hiçbir kavgamız yoktur ve olamaz da. Evet, insan dünyayı bu espri içinde anlayabilirse, tam bir ehl-i dünya gibi çalışıp kazanabilir ve bir Karun gibi zengin olabilir.. olabilir zira böyle biri iktiza ettiği an, elinde-avucunda ne varsa, hepsini Rabbisinin rızası istikametinde infak edebilir. Tıpkı Abdurrahman b. Avf gibi ki, o, yedi yüz deveyi yükleriyle birlikte infak etmişti; etmişti ve Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona zenginliğinden ötürü hiçbir şey dememiş, ta’n u teşnide bulunmamış. Sadece bu büyük servetin hakkını vermek için onu inzar edip uyarmış ve tebşirde bulunup şahlandırmıştı.[15]

Hz. İbrahim için de –bir kısım menkıbe kitaplarında anlatıldığına göre– melekler, “Yâ Rabbi, Sen ona ‘Halîlim, Halîlim’ diyorsun.” istifsarında bulunup hillet ve dostluğun servetle bağdaşıp bağdaşmayacağını öğrenmek istiyorlar. Allah (celle celâluhu) da, “Gidin, onu deneyin.” buyuruyor; görün o halil mi değil mi? Melekler uzun bir yoldan gelmiş, saçı-başı dağınık ve pejmurde kıyafetleriyle bir misafir edasıyla Hz. İbrahim’in yanına gelip, karınlarının aç olduğunu söylüyorlar. O da bir koyun kesip pişiriyor ve misafirlerinin önüne koyuyor. Onlar yemeğe başlarken “Bismillah” yerine, meleklere has bir zikir sayılan سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلٰئِكَةِ وَالرُّوحِ

diyorlar. Bu tesbih, vahiy ile müeyyed o saf gönlü öyle bir büyülüyor ki, âdeta yalvarırcasına “Koyunlarımın dörtte biri sizin olsun, n’olur bu sözü bir kere daha tekrar ediniz.” diyor. Melekler tekrar ediyorlar. Bu sefer Hz. İbrahim, “Yarısı sizin olsun, n’olur bir daha..” ve derken koyunlarının hepsini veriyor. Demek ki o büyük nebi –anlatılanlar doğru ise– dünyayı kesben değil kalben terk etmiş...

Aslında Nebiler Serveri’nin mutlak mânâda zenginliği, mal-mülk-menal edinmeyi zemmeden herhangi bir beyanını görmek mümkün değildir. Gerçi bazı istisnalar var ise de, bunlar tamamen şahısların hususî durumlarıyla alâkalıdır. Bu arada O’nun kendisinin zengin olmaması sorulacak olursa, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) fakir bir aileden gelmiştir. Bir yüce davanın temsilcisi olduktan sonra zengin olmasının, bir yönüyle davaya gölge düşürme ihtimali vardır.. evet “Nereden bu değirmenin suyu?” derler ve tabiî o güne kadar hüsnüzan besleyenlerin hüsnüzannı kırılır ve itimadı sarsılır. Onun için Allah Resûlü vazifesi açısından, medar-ı tenkit olmaması düşüncesiyle iradî olarak veya bir cebr-i lütfî olarak şahsen hep fakirliği tercih etmiştir. Allah Resûlü’yle başlayıp ulemâ, evliyâ ve asfiyâ ile devam eden O’nun arkasındaki temiz gönüllere de bu gözle bakmak icap eder.

Netice itibarıyla, bir kere daha hatırlatalım ki, dünyayı kesben değil kalben terk etmek esastır. Evet, dünya bizim kalbimize girmemeli, bizi sarhoş etmemeli, bakışımızı bulandırmamalı ve kat’iyen bize ahireti unutturmamalı. İşte böyle olunca biz de ona hâkim olabiliriz. Aksi hâlde dünya bize hâkim olur ve zannediyorum böyle şuursuzca yaşanan bir hayatta ömrümüzün bütün sâniyeleri beyhude, heba olur gider. Bu noktada imtihanı kazanmak için irademizi besleyecek çok şeyler vardır ve onlar mutlaka bu mevzuda aktif hâle getirilmelidir. Meselâ mârifetullah; iradeyi, imanı takviye eden ve besleyen çok önemli bir faktördür. Bir misalle izah etmek gerekirse; meselâ siz, mütrefin hayatı gibi bir hayat yaşamayı arzu ettiniz ve bu hususta çeşitli düzenlemelere başladınız; ardından hayat standardınızı yükseltme çabası içine girdiniz. İşte o anda mârifetullah imdada yetişebilir. Burada birinin başından geçen bir hâdiseyi nakletmekte yarar var. Kim bilir belki de arz edeceğim şey objektif değildir; ama yine de nakletmek istiyorum: Bir gün bu arkadaşı denize nâzır bir eve götürür ve balkonda otururlar. O anda içine birdenbire böyle güzel yerlerde yaşama arzusu düşer. Arkadaşlarının şehadetiyle hemen oradan kalkar ve bir daha o balkona oturmaz; zira o manzara onun tûl-i emel duygusunu

beslemiş ve onda tevehhüm-ü ebediyet düşüncesine yol açmıştır. İşte o anda o, böyle bir isteğe karşı mârifetullah ve bir dakika müşâhedesine Cennet'in binlerce sene mesudane hayatı, ona mukabil gelmeyen Cemalullah'ı seyir arzusu ile o vartadan kendini kurtarabilmiştir.

Hâsılı, وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا *"Dünya hayatından nasibini unutma."* âyetini başkalarının arz ettiği şekliyle anlamak, Kur'ân'ın bütünlüğü içinde bir mütalâa değildir. Bence insan, dünyada kalmaya iştiyak içinde olmalı; uzun ömürlü olmayı istemeli, ama Bediüzzaman gibi dolu dolu bir hayat yaşama şart u kaydıyla. Yaşamanın gayesi yaşatma olmalı ve ümmet-i Muhammed'i insanî kemalâta ulaştırma düşüncesine bağlı bulunmalı. Dünya, hak namına ve millet zenginliği adına elde edilmeli, fakat hayat da hep ahiret yörüngeli götürülmeye çalışılmalı.. onun ahiret eksenli böyle bir dünya düşüncesi, onu hep meşru dairedeki kazanç, sonra da mübah zevk ve lezzetlere çekecektir. Zaten hem gayrimeşru kazanç hem de gayrimeşru keyif ve lezzet için aynı zamanda bin elem birden yaşanmaktadır.

İnsanlığın İftihar Tablosu'nun bir sözü ile bu konuyu da noktalayalım:

فَلْيَاْخُذِ الْعَبْدُ مِنْ نَفْسِهِ لِنَفْسِهِ وَمِنْ دُنْيَاهُ لِاٰخِرَتِهِ وَمِنَ الشَّبِيبَةِ قَبْلَ الْكِبَرِ وَمِنَ الْحَيَاةِ قَبْلَ الْمَوْتِ فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ مَا بَعْدَ الْمَوْتِ مِنْ مُسْتَعْتَبٍ وَلَا بَعْدَ الدُّنْيَا دَارَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ

"Herkes kendi nefsinden yine kendisi için bir şeyler ayırsın; dünyasından ahiret için bir şeyler yapsın; ihtiyarlık gelmeden gençliğinden ona bir şeyler ayırsın; ölüm gelmeden hayatını değerlendirsin; nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ölümden sonra hiçbir mazeret kabul edilmediği gibi, dünyadan sonra da Cennet ve Cehennem'in dışında bir yurt yoktur."[16]

صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلٰى إِخْوَانِهِ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِينَ وَعَلَى الْمَلٰئِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ وَعَلٰى عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لَرَادُّكَ إِلٰى مَعَادٍ

"Kur'ân'ı (okumayı, tebliğ etmeyi ve ona uymayı) sana farz kılan Allah, elbette seni (yine) dönülecek yere döndürecektir."

(Kasas sûresi, 28/85)

Burada iki tevcih söz konusu: Bunlardan biri şudur: Âyet, Peygamber Efendimiz'e, vukuunu şeb-i arûs gibi beklediği öbür âlem ve likâullah gibi en mahbup şeyleri hatırlatmak sadedinde *"Herhâlde o Kur'ân'ı sana farz kılan (ahkâmını sana düstur-u hayat yapan) Allah, seni en sonunda varılacak yere döndürecektir."* diyerek yurdundan yuvasından, tasavvurlar üstü mahbubiyeti haiz Kâbe'sinden ayrılmanın hüznüyle buruklaştığı bir sırada Habibine, O'nun yüce fıtratına göre en büyük bir bişaret sayılan hususî fakat mahiyeti idrak edilemeyecek kadar aşkın, –buna مَعَادٍ kelimesindeki tenvin-i tenkir işaret etmektedir– içinde "likâullah" ve "rıdvânullah" olan o en son karargâhı vaad etmekle O'nun keder ve tasalarını sevince çevirmiştir.

Diğeri; Allah (celle celâluhu) Kasas sûresinin başından bu âyete gelinceye kadar, Hz. Musa ve onun hayatındaki ilginç noktaları, onun Firavunla olan mücadelesini, kendi kavmi ile olan münasebetlerini anlatıp tarihî tekerrürler devr-i dâimini nazara verdikten sonra Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) için de bunların mukadder olduğunu hatırlatarak bir sünnetullah vurgulaması yapmakta. Şöyle ki yeri gelince Allah Resûlü de, tıpkı Hz. Musa gibi yurdundan, yuvasından çıkarılacak ve başka bir yerde ikamete zorlanacaktır, denilerek değişmeyen bir kanuna dikkat çekilmektedir. Bu meselenin âyetle olan alâkasına gelince; sûre Mekke'de nazil olmuş, şu anda mealini verdiğimiz âyet ise, bir rivayette hicret esnasında indirilmiştir. Demek ki bu âyeti ile Kur'ân, bir taraftan Mekke'den çıkartılmakla üzgün olan Nebisinin gönlüne huzur üfleyerek, şimdilerde çıkarıldığı Mekke'ye dokuz-on yıl sonra yeniden döneceği müjdesini vermektedir ki, bu tevcih daha güçlü ve aynı zamanda gaybî bir haber olması itibarıyla dava-yı nübüvvete de delâlet etmektedir.

Mevsimi gelince Mekke fethedilmiş, hasımlar dûçâr-ı zillet olmuş; İnsanlığın İftihar Tablosu da aziz arkadaşlarıyla tasavvurlar üstü bir muvaffakiyetle yeniden o şanı yüce "meâd"a avdet etmişlerdir. Meâd sözcüğünden anlaşılan –ilk önce orada bulunma esas olduğuna göre– bu yaklaşım doğruya daha yakın görünmektedir.

اَللّٰهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ وَإِلَيْهِ الْمَرْجِعُ وَالْمَاٰبُ

1 Taberî, *Câmiu'l-beyan* 20/105-106; Kurtubî, *el-Câmiu liahkâmi'l-Kur'ân* 13/310.

2 Kasas sûresi, 28/76.

3 Kasas sûresi, 28/76.

4 Kasas sûresi, 28/78.

5 Kasas sûresi, 28/79.

6 Kasas sûresi, 28/82.

7 Kasas sûresi, 28/81.

8 İbn Mâce, *zühd* 16; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/76.

9 Tevbe sûresi, 9/111.

10 Tirmizî, *zühd* 44; İbn Mâce, *zühd* 2; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/201.

11 Tirmizî, *zühd* 13; İbn Mâce, *zühd* 3.

12 Bkz.: Bediüzzaman, *Sözler* s.904.

13 Bediüzzaman, *Sözler* s.450, 862-864; *Lem'alar* s.357-358.

14 Bediüzzaman, *Risale-i Nur Külliyatı* 2/1329 (Mesnevi-i Nuriye).

15 İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe* 3/376-381.

16 Kurtubî, *el-Câmiu liahkâmi'l-Kur'ân* 18/116.

ANKEBÛT SÛRESİ

إِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

“Muhakkak ki namaz, hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar.”

(Ankebût sûresi, 29/45)

İnsan, namazını kıldığı ve kıldığı namaz, kendisini fuhşiyat ve münkerattan uzaklaştırdığı hâlde hâlâ bazı hatalar yapması her zaman melhuz ve mukadderdir. *“Bütün insanlar hataya açıktırlar. Ne var ki hata yapan bu insanların en hayırlısı da hatalarından çabucak dönüp, tevbe edenlerdir.”*[1] hadisi bu hakikati ifade adına fevkalâde önemlidir.

Bir insan, namazını kâmil mânâda eda ederse, onun hayatındaki nurlu zaman dilimleri alabildiğine genişler; zulmetli ve karanlıklı anları da daralır. Bast hâlleri daha münkeşif hâle gelir; kabz hâlleri ise âdeta ortadan kalkar. Onun iç dünyasında şeytanlığa, nefsanîliğe açık menfezler daralır; melekliğe, ruhanîliğe açılan kapılar da ardına kadar açılır. Ancak bütün bunlar, namazın şuurluca idrak edilip eda edilmesine bağlıdır.. evet kalbin hoplaması, duyguların şahlanması, içten içe bir ürpertinin duyulmasına bağlıdır. Bu bakımdan إِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ *“Gerçekten namaz, hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar.”* âyetinin resmettiği namaz, kâmil mânâda bir namazdır. Böyle bir namaz ufkunu yakalayamayanların hata yapması ise kaçınılmazdır.

Bir namazın insanı münkerattan alıkoyması ve onu meâlîye yönlendirmesi ciddî bir konsantrasyona bağlıdır. Şöyle ki, gündüzlerin on altı-on yedi saat sürdüğü yaz aylarında, açlık ve susuzluk çekerek tuttuğumuz Ramazan orucunun iftarı anında, içtiğimiz bir bardak suyu vücudumuzun her hücresinde hisseder ve âdeta her yanımıza yayılışını duyarız; aynen öyle de namaz anında söylediğimiz her kelime, eda ettiğimiz her rükün o ölçüde vicdanımızda duyulmalı, ürperti hâsıl etmeli ve bize Allah önünde olduğumuzu hatırlatmalı ki, o namaz münkerattan uzaklaştıran bir namaz olabilsin. Öyleyse burada şöyle diyebiliriz: Biz ancak namaz ile elde ettiğimiz seviye ve dereceye göre, kötülüklerden uzaklaşabiliriz. Yani namazı eda etmenin derinliği zamanla davranışlarımızı belirleyen önemli bir âmil hâline gelebilir.

Yeri gelmiş iken, istidradî olarak bir hususu daha arz etmek istiyorum: İnsan

kendi nefsi hakkında ye'se düşmeme kaydıyla daima sorgulayıcı olmalıdır. Hep "Yaptığım ibadetler, kıldığım şu namazlar ya ahirette benim suratıma paçavra gibi çarpılırsa!" endişesini taşımalı; taşımalı ama bunu başkaları hakkında değil, sadece kendi nefsi için düşünmeli. Aksi takdirde suizanna girer ve apaçık bir haramı irtikâp etmiş olur. Evet, çok tekrar ettiğimiz bir vecizeyi bir kere daha hatırlatalım: İnsan her zaman kendi hakkında bir savcı, başkaları hakkında da bir avukat gibi davranmalıdır.. evet o, nefsi adına en küçük inhirafları bile yılan-çıyan gibi görmeli ve başkalarının büyük hataları karşısında da şefkatli bir anne gibi
davranmalı, suçluyu uyarmaya çalışırken dahi hep gönlünün diliyle konuşmalıdır. Aslında Kur'ân'ın üslûbu da budur. Onun içindir ki Allah (celle celâluhu), اُتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلٰوةَ *"Sana vahyedilen kitabı oku ve namazı dosdoğru kıl."*[2] diyerek her düşünce, her tavır ve her davranışımızda bizi Kur'ân'ın rehberliğine çağırmaktadır.

Sadede dönelim; emredildiği ve Allah'ın hoşnutluğu için eda edilen bir namaz, diğer bir tabirle ihlâs yörüngeli, rıza hedefli kılınan bir namaz, bir de devam gözetilirse, bugün olmasa yarın mutlaka insanı fuhşiyat ve münkerattan alıkor. Onu fuhşiyat ve münkerattan alıkoyan bir ibadet, evleviyetle şirk ve şirki işmam eden şeylerden, dalâlet ve dalâlete sürükleyen saiklerden uzaklaştırır; uzaklaştırır zira namaz baştan sona kadar kavlî, fiilî ve hâlî zikrullah ile örülmüş bir ibadettir. Böyle bir zikir şekli çok büyüktür ve Allah'ın ululuğuna münasip bir keyfiyet arz etmektedir ki Kur'ân-ı Kerim de وَلَذِكْرُ اللّٰهِ أَكْبَرُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ *"Hiç kuşkusuz Allah'ı zikir en büyüktür.. ve Allah sizin yapageldiğiniz her şeyi bilmektedir."*[3] fermanıyla bu espriyi hatırlatmaktadır.

1 Tirmizî, *kıyâmet* 49; İbn Mâce, *zühd* 30; Dârimî, *rikak* 18.

2 Ankebût sûresi, 29/45.

3 Ankebût sûresi, 29/45.

LOKMAN SÛRESİ

يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلٰوةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلٰى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

"Yavrucuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış, başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar, azim ve kararlılık gerektiren ağır işlerdendir."

(Lokman sûresi, 31/17)

Burada Kur'ân-ı Kerim'in peşi peşine zikrettiği önemli dört husus var: Namaz kılma, iyiliği emretme, kötülüğü nehyetme ve başa geleceklere sabır. Namaz bütün ibadetlerin pîri ve İslâmiyet'in de orta direğidir. Emr-i bi'l-mâruf da dinin müeyyidâtındandır. Bir mü'min şahsî istitaat ve ferdî sorumluluğunu aşarak toplumdaki yanlışlıkları düzeltme yoluna girince, başına bir sürü gailelerin geleceği kaçınılmazdır. Ne kadar yılların kazandırdığı alışkanlıkları terk etme durumunda kalan veya menfaati zedelenen kişi ve kuruluş varsa, hepsi ona karşı çıkacak ve onu baskı altına alacaklardır. İşte böyle bir durumda mü'min bütün bunlara karşı direnip, çizgisini koruma mecburiyetindedir. Tarihe bu gözle bakıldığında bunun çok örneklerini görmek mümkündür. Başta Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), büyük mücadelesinde tek başına kaldığı hâlde dahi önünü kesen hiçbir şey karşısında asla sarsılmamış, sabır ve metanetle yoluna devam etmiştir.

Demek ki Müslümanlığı hakikî mânâda yaşama ve başkalarına telkinin bahis mevzuu olduğu her yerde sabır da söz konusu. Bir başka âyet bu hususu daha net bir biçimde vurgular:

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ *"Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin."*[1] Yani her çeşidiyle sabır ve her şekliyle namaza sığınarak yolunuza devam ediniz. Aslında günde beş defa, kırk rekât namaza devam ve sebat dahi iyi bir sabır örneği. Bu büyük ibadet, Allah karşısında saygıyla kalbi ürperenlerin dışındakilere çok zor ve ağır olsa gerek.

وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ *"Gerçi bu zor bir iştir ama içi saygıyla ürperenlere değil."*[2] âyeti de bunu dile getirmektedir.

Ayrıca burada, hem namazın hem de emr-i bi'l-mâruf ve nehyi ani'l-

münker'in diğer ümmetler için de söz konusu olduğu vurgulanmakta ve bu aynı zamanda bir mü'mine hitap üslûbu içinde sunulmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki Hz. Lokman, daha önce oğluna يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللّٰهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ *"Oğulcağızım, sakın Allah'a eş-ortak koşma; bilmelisin ki şirk büyük bir zulümdür."*[3] diyerek münkeratın en büyüğü ve çirkininden vazgeçirdikten sonra, burada da ona İslâm esaslarının en büyük rüknü ve cihadın hemen her zaman, herkes için geçerli bir buudu olan emr-i bi'l-mâruf ve nehyi ani'l-münkeri hatırlatarak en önemli bir ibadetin yanında umum ubûdiyetin müeyyidesine de dikkatleri çekip daha işin başında şer'î muvazenenin ehemmiyetini vurguluyor.

وَاصْبِرْ عَلٰى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

"Başına gelen şeylere sabret, bunlar azim ve kararlılık gerektiren ağır işlerdendir." fermanına gelince, bu hem müstakil bir sorumluluk hem de önceki iki vazifeden ötürü başa gelmesi mukadder hâdiselere karşı bir teyakkuz mânâsına gelmektedir.

1 Bakara sûresi, 2/45.

2 Bakara sûresi, 2/45.

3 Lokman sûresi, 31/13.

AHZÂB SÛRESİ

مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِۚ وَمَا جَعَلَ
أَزْوَاجَكُمُ اللَّٓائِي تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْۚ وَمَا جَعَلَ
أَدْعِيَٓاءَكُمْ أَبْنَٓاءَكُمْۚ ذٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْۚ وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقَّ
وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ

"Allah, bir adamın içinde iki kalb yaratmadığı gibi, "zıhâr" yaptığınız eşlerinizi de analarınız yerine tutmadı ve evlâtlıklarınızı da öz oğullarınız olarak tanımadı. Bunlar sizin ağızlarınıza geliveren sözlerden ibarettir. Allah ise gerçeği söyler ve dosdoğru yola O eriştirir."

(Ahzâb sûresi, 33/4)

Zeyd b. Hârise, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) azatlısı.. o, babasına rağmen Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) tercih ettiğinden, Efendimiz de onu evlât edinmiş ve o günden itibaren de belli bir süre kendisine Zeyd b. Muhammed denilmiştir. Kur'ân bu âyeti ile hem böyle denilmesini yasaklamış hem de bilinen şeklin dışında kimsenin kimseye anne-baba olamayacağını ihtar etmiş ve şayet bir kimsenin anne-babası belli ise, artık hiçbir şekilde bir başkasının onun anası veya babası olamayacağını vurgulamıştır. Öyleyse herkes asıl babalarına nisbet edilmelidir.. ve bu âyetin inişini müteakip Zeyd'e, Zeyd b. Hârise denilmiş; Müslümanların eliyle ihtida edenlere de "Mevlâ Fülan" denilmiştir.. Sâlim Mevlâ Huzeyfe misalinde olduğu gibi…

Âyet-i kerimede işaret edilen ikinci bir husus da şudur:

a.Cahiliye Arapları, zeki ve akıllı kimselerin iki kalb taşıdığına;

b.Erkeğin zıhâr yapmasıyla, zıhâr yapılan kadının onun öz annesi gibi olduğuna inanıyorlardı.

İşte âyet, bir çırpıda bu iki inanış biçimini iptal ediyordu.

Gelelim, bir kişinin içinde iki kalb taşıması meselesine; elbette ki burada zikri geçen kalb, herhâlde bizim bildiğimiz çam kozalağı şeklindeki et parçasından ibaret olan kalb değil; o, tasavvuf erbabınca da ele alınıp değerlendirilen kalbdir ki, âyetin siyakı da bunun böyle olduğunu göstermektedir. Evet, insan şirk ve tevhide, ihlâsa-riyaya, gerçeğe-yalana,

hakka-bâtıla açık iki kalb taşımaz. Ak ak, kara da karadır. Evet ne annelerinize benzettiğiniz hanımlarınız annelerinizdir, ne evlâtlıklarınız evlâdınızdır, ne de zeki kabul ettiğiniz kimseler iki kalblidir. Sizin bu konulardaki düşünceleriniz sadece bir yakıştırmadan ibarettir. Gerçek ise, Allah'ın bilip, bildirdiğidir.

Bir başka açıdan, insanlar çeşitli zaman dilimlerinde, değişik şartlar sebebiyle düal olabilir ve düal görünebilirler. Oysa fasit bir dairenin başlangıcı sayılan böyle bir duruma İslâm kat'iyen cevaz vermez; vermez zira bu hâl, insanı kâfirden de daha tehlikeli kılar. Akıbetine gelince, âyetin ifadesiyle ateşin en derinine, çukuruna düşecek olanlar bunlardır. Şimdi, insan bir yandan bir sürü eğri-büğrü yollara takıldığı hâlde, Allah yolunda olduğunu söylüyor ve O'nunla münasebetten dem vuruyorsa, âyetin ifadesiyle o, sinesinde iki kalb taşıyor demektir. Hâlbuki âyet bunu reddediyor ve olamayacağını hatırlatıyor. Zaten başka bir yerde Allah (celle celâluhu) *"Muhakkak Allah indinde din, (yalnız ve yalnız) İslâm dinidir."*[1] buyurmuyor mu? Ve *"İslâm'dan başka din, hiç kimseden kabul edilmeyecektir."*[2] diyerek ikiliği söküp atmıyor mu?

Evet, yol bir olunca kalb de bir oluyor; değişik yollara düşenler, düşünce, tasavvur ve kalbî hayatlarında da dağınıklıktan kurtulamayacaklardır. Gerisi yine âyetin ifadesiyle, "ağızla söylenilen" mücerret sözlerden ibarettir. Bir kimse, hem Müslümanım diyecek, hem de inkârcı bir tavır sergileyerek dine hakaret edecek, kitaba sövecek, peygambere dil uzatacak...! Bu apaçık bir ikiyüzlülük, bir nifak ve şikaktır.

Hâsılı hiç kimse iki kalb ve iki vicdan taşımamaktadır. İhtiva ettiği nokta-i istinat ve nokta-i istimdat derinlikleriyle kalb birdir ve o, Allah'ın birliğine enfüsî en güçlü bir şahittir. Merkezî bu kalb, şöyle-böyle "ana" dedikleriniz de sizin öz analarınız değildir.. tabiî sizin sulbünüzden gelmeyen çocuklar da sizin evlâtlarınız olamaz. Bu üç meselede de, hakikatin kendine ters bir hâl alması, hilâf-ı vâkıa sayılması ve bedîhî bir tenakuza düşülmesi söz konusudur. Allah (celle celâluhu) vâkıa uygun olanı söylemekte ve sizi vicdanınızla hâricî vücut nokta-i nazarından mutabakata çağırmaktadır.

1 Âl-i İmrân sûresi, 3/19.

2 Âl-i İmrân sûresi, 3/85.

SEBE SÛRESİ

وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِۚ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ

"Rabbinin izniyle cinlerden bir kısmı onun önünde çalışırdı. Onlardan kim emrimizden sapsa, ona alevli azabı tattırırdık."

(Sebe sûresi, 34/12)

Süleyman (aleyhisselâm), cinleri teshîr edip çalıştırmada bir kısım dualar veya bizim bilmediğimiz esmâ-i ilâhiyeden bazı isimler biliyordu. Esbap plânında onları okuduğunda cinler onun emrine giriyordu. Aslında Esmâ-i Hüsnâ, Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği 100 isimden ibaret değildir. Zira Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir dualarında;

أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ أَوِ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ

"Senin, zâtını isimlendirdiğin veya kitabında indirdiğin veya mahlukatından birine öğrettiğin veya gayb ilminde kendine tahsis ettiğin (kimseye bildirmediğin) bütün isimler hürmetine... istiyorum." diyor.[1] Buna göre Allah'ın (celle celâluhu) her peygambere ayrı ayrı isimler öğretmiş olabileceği de anlaşılıyor ki ihtimal Süleyman (aleyhisselâm) da kendisine öğretilen bu isimleri okuyarak, cinleri teshîr ediyordu. Aslında, cinleri de, şeytanları da hakikî anlamda Hz. Süleyman'ın emrine veren Hz. Allah'tır. Bu husus, Enbiyâ sûresinde daha net bir şekilde anlatılmaktadır.[2]

Sünnet-i sahihada olmamakla beraber, İsrailiyatta anlatıldığına göre, Hz. Süleyman, kendinden sonra suiistimal edilir diye bu isimleri tahtının bir yanında saklamış ama o zamanki Yahudiler bunları alarak kendi hesaplarına kullanmışlar. Ahd-i Atik'deki bazı yaklaşımlar da böyle bir yoruma müsait görünmekte.

Günümüzde bazı cereyanlar, bunlara mahiyetlerini çok çok aşan mânâlar yükledi. Meselâ; "Allah'a –hâşâ ve kellâ– gerek yok, şer kuvvetlerin gönlü yapılınca her işin düzene girer." veya "Şer kuvvetinin gücü, hayır kuvvetinden daha üstündür; öyleyse onu hoşnut etme daha önemlidir." Aslı Kabala'ya

dayanan tamamıyla siyonist kaynaklı, masonik ayin şekilleri ve pek çok ritüelleri de aynı kaynağa irca etmek mümkündür. Çizgi filmlerde "Karanlıkların gücü adına, gölgelerin gücü adına.." gibi ifadeler bizim terminolojimizde asla yeri olmayan safsatalardır ki, körpecik dimağların ruhlarında yaralar açmakta ve gençlerin metafizik telakkilerini altüst etmektedir. İnsanımızın ruh, mânâ ve metafizik telakkileri yerli yerine oturtulacağı ana kadar da bu çarpıklıklar devam edeceğe benzer.

Burada üzerinde durulması gereken bir diğer husus ise, Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın, varlığın ayrı ayrı buudlarını teshîr etmeleri mazhariyetleridir. Değişik sıkıntılar cenderesinde sıkışa sıkışa âdeta fizikî yanlarıyla eriyip نِعْمَ الْعَبْدُ اِنَّهُ أَوَّابٌ[3] hakikatinin tam bir timsali hâline gelen Hz. Davud'a, dağlar ve demir gibi fizikî varlıkların musahhar kılınması; ona nispeten babasından tevârüs ettiği güç, kuvvet, saltanat ve debdebe ile, maddî ve fizikî bir dünyada peygamberlikle serfiraz kılınan Hz. Süleyman'a, fizik ötesi varlıklar sayılan cinlerin, şeytanların, ifritlerin hatta bir mânâda fizikten daha çok fizik ötesiyle münasebettar görünen rüzgârların teshîr edilmesi, hakikat-i Ahmediye'de temâşâ ettiğimiz fizik-metafizik dengesinin ayrı ayrı temsil edilmeleri gibi görünmektedir.

Bu itibarla denebilir ki, Hz. Davud, hakikat-i Muhammediye'nin bâtını adına bir nüve, Hz. Süleyman da onun zâhiri namına bir çekirdekti; mevsimi gelince bu konuda da makam-ı cem'in sahibi o Zat'ta içtima ettiler.

اَللّٰهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلٰى مَوْتِهٖ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَأَتَهُ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ

"Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, onun öldüğünü ancak değneğini yiyen bir ağaç kurdu gösterdi. (Sonunda yere) yıkılınca anlaşıldı ki cinler gaybı bilselerdi o küçük düşürücü azap içinde kalmazlardı."

(Sebe sûresi, 34/14)

Her şeyden evvel Kur'ân'ın bu âyeti ile anlatmak istediği, cinlerin gaybı bilmediği gerçeğidir. Cinler gaybı bilmediğine göre, onlardan gaybe dair haber

alanlar da gaybı bilmiyorlar ve bilemeyecekler demektir. Bu sebeple kâhinlerin gayba ait verdiği haberlerin doğruluğuna inanan ve onları tasdik edenlerin –neûzü billah– dinden çıktıklarına hükmedilmiştir.[4]

İkinci bir husus; âyet-i kerimede anlatıldığı gibi hakikaten cinler Süleyman'ın (aleyhisselâm) emrinde çalışmışlar mıdır? Bazı modern yorumcular, Kur'ân'da hikâye edilen bu ve benzeri âyetleri, mecaz ve istiareye hamlederek bu türlü ifadelerin hakikat olmadığını iddia etmişlerdir. Bence, Kur'ân'ın anlattığı bu kabîl bütün olaylar, aynen cereyan etmiştir ve hakikatleri muraddır. Şimdi bunlardan alınacak derse gelince, o pek çok derinlikleri olan bir husus olsa gerek.. meselâ, bu âyet ile alâkalı olarak şöyle denilebilir:

Kâinat ilâhî irade ile kurulmuş ve yine ilâhî meşîet çizgisinde devam eden âdeta iç içe girmiş bir sistemler mecmuasıdır. Hiçbir sistem ve onunla alâkalı hiçbir harekette tesadüf söz konusu değildir. Şimdi Süleyman'ın (aleyhisselâm) dayanmış olduğu asânın kurtlar tarafından yenmesi de hem bir hakikattir hem de tesadüf değildir. İhtimal bununla bize anlatılmak istenen ise, bir gün mutlaka Süleyman'ın (aleyhisselâm) da saltanatının dağılacağıdır. Nitekim Hz. Süleyman'ın vefatını takip eden yıllarda, o saltanat dağılmış, toplum içinde ciddî inşikaklar yaşanmış ve yeniden Hz. Davud öncesi kaoslara dönülmüştür.

Evet hiç beklenmedik bir anda, dağlar cesametindeki saltanatlar bile yerle bir olur, yerinde yeller esmeye başlar.. o saltanata munkad boyunlar da kendilerini yeni bir vetirede bulurlar.

1 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/391, 452.

2 Bkz.: Enbiyâ sûresi, 21/79-82.

3 *"O ne güzel kuldur. Çünkü o her zaman (Allah'a) rücûdaydı."* (Sâd sûresi, 38/30)

4 Bkz.: Tirmizî, *taharet* 102; İbn Mace, *taharet* 122; Ebû Dâvûd, *tıp* 1.

YÂSÎN SÛRESİ

وَجَاءَ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعٰى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ

"Derken şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi. 'Ey kavmim! dedi, bu elçilere uyunuz!'"

(Yâsîn sûresi, 36/20)

Öncelikle şunu belirtelim: Sahife başındaki أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ "karye ashabı"[1] yani şehir halkı tabirinden anlaşılıyor ki, elçilerin dinlerini tebliğ adına gittikleri yer bir çöl değildi; gidilen yer uygarlığın –o dönemdeki şartlara göre– hâkim olduğu mâmur beldelerdendi. Bu belde ahalisi kendilerine gönderilen ilk iki kişiyi kabul etmemişlerdi ki, Cenâb-ı Hak onları üçüncü biriyle desteklemişti. Ne var ki inat ve temerrütlerine yenik düşen bu insanlar, elçileri dinlemek bir yana kendi karyelerinden birini bile öldürecek kadar işi ileriye götürmüşlerdir.

Burada serlevha yaptığımız âyet, önceki üç kişiyi destekleyen bir dördüncü insandan bahsediyor ki, işte bu zat, o tebliğe muhatap kavmin içinden biriydi ve أَقْصَى الْمَدِينَةِ den gelmişti.

Öteden beri أَقْصَى الْمَدِينَةِ tabiri hakkında müfessirler bir hayli fikir ortaya atmış ve bu tabirin gerçek mahmilini araştırmışlardır. Biz burada müfessirînin tevcihlerinden üçü üzerinde duracağız:

1.أَقْصَى الْمَدِينَةِ "Şehrin öte yakasından" demektir ki bu da o zatın şehrin öbür ucunda oturuyor olduğunu göstermektedir.

2.أَقْصَى الْمَدِينَةِ "Medinenin yüksek sınıfından, önde gelenlerden biri" mânâsınadır ki, "Salât-ı Münciye"de yer alan أَقْصَى الْغَايَاتِ "Gayelerin en yükseği, yücesi"ndeki أَقْصٰى ile aynı anlama gelir. Öyleyse bu insan, günümüzde olduğu gibi şehrin dışında, villasında oturan, halk ile pek içli-dışlı bulunmayan aristokrat sınıftan biriydi.

3.أَقْصَى الْمَدِينَةِ "Kavminin o günkü anlayış, düşünce ve yaşam biçimlerinden olabildiğine uzak ve kendine göre seviyeli birisiydi" ki, *"Sizden herhangi bir ücret istemeyen bu kimselere tâbi olun, çünkü onlar hidayete*

ermiş kimselerdir."[2] sözleri de ondaki bu farklı anlayışı göstermektedir. Son iki tevcih itibarıyla bu zatı, şehir halkının hayat felsefesinden farklı bir düşünceye sahip, belde halkının başı darda kalınca kendisine sığındıkları, müracat ettikleri hasbî bir insan olarak tanımlayabiliriz. Elmalılı Hamdi Yazır'ın da ifade ettiği gibi, bu zat, kavmi kendisini öldürmeye teşebbüs ettiğinde:

قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَۙ بِمَا غَفَرَلِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ

"Keşke, dedi, Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikrama mazhar olanlardan kıldığını kavmim de bilseydi."[3] sözleri esas alınarak denebilir ki o, kavmi hakkında hep yüksek temennilerde bulunmuş ve hiçbir zaman kavmine karşı kin ve intikam duygusu da beslememiş; aksine düşmanlarına bile merhamet edebilen bir yaşatma insanı olarak, erdiği mutluluğu onlar için de dilemiş ve peygamberane bir şefkatle kendini son bir kez daha onlara anlatmak istemişti.

Aslında bu ses, bu soluk her dönemdeki hasbîlerin sesi-soluğudur. İşte Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem); Uhud'da dişinin kırıldığı, yüzünden kanların şakır şakır aktığı en acı bir durumda bile bunu kendisine reva görenlere beddua etmemiş, aksine *"Allah'ım, kavmimi hidayet eyle, zira beni bilmiyor onlar."* demiştir.[4]

Burada istidradî olarak başka bir hususa da değinmek istiyorum: Hz. Nuh'un: رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا *"Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma."*[5] diye bedduada bulunması, her ne kadar yukarıda anlattığımız hususlara ters gelse veya öyle gözükse de, kat'iyen öyle değildir. Zira "itibar-i mâyekûn" kaidesince, yıllarca içinde peygamberlik vazifesini eda ettiği o toplumu çok iyi tanıyan Hz. Nuh, ihtimal bu konuda ilâhî muradı sezdikten veya murad-ı ilâhî kendisine bildirildikten sonra böyle bir duada bulunmuştu ki, enbiyâ-i izâmın genel ahlâkı bakımından bunun böyle yorumlanması daha uygun olacaktır.

Ayrıca bu ve bunun gibi kıssaların, hakikatlerine hamledilip edilmemesi açısından da üzerinde durulması icap ediyor. Evet bazılarının zannettiği gibi bu kıssalar kat'iyen sembol değildirler. Bunlar ayniyle gerçekleşmiş olaylardır ve Kur'ân olduğu gibi bize hikâye etmektedir.

İkinci olarak; Allah (celle celâluhu) bu vak'aları bize anlatmakla, kıyamete

kadar devam edecek olan küllî bir kısım kanunların ucunu göstermektedir. Yani böylesi hâdiseler, Hz. Âdem ile başlamış ve dünyada insanoğlu adına tek bir fert kalıncaya kadar devam edecektir. Zaten Kur'ân'ın kullanmış olduğu malzemeye bakarsak, bunların hiçbir zaman ve mekâna tahsis edilmediğini görürüz. Zaten evrensel bir kitaptan beklenen de budur. Yalnız Kur'ân'a bu gözle bakabilmek için âyetleri hususî bir çerçevede izleyebilmeye ihtiyaç vardır. Hatta diyebiliriz ki, Kur'ân'dan hakkıyla istifade edebilmenin yegâne şartı da işte budur.

Bir diğer husus da, âyetler ister kâfir, ister münafık ya da Yahudi veya Hıristiyan hakkında inmiş olsun, esbab-ı nüzul şunu veya bunu göstersin, her fert kendi şahsıyla, çevresiyle, şöyle-böyle içinde bulunduğu zaman ya da mekânla bir çeşit aklî, mantıkî, hissî, vicdanî münasebetler tesis ederek, her zaman ona muhatap olabilir ve onun o tazelerden taze mesajlarını gönlünde duyabilir. Bir diğer ifade ile, fert "Ben sadece peygamber değilim, ama onun dışında Kur'ân bütün emir ve yasakları ile ve altı bin küsur âyeti ile her zaman bana nazil oluyor gibi…" demelidir. Zaten işin ruhu, esası da bu değil mi..? Rica ederim Allah'ı (celle celâluhu) zaman ve mekân ile kayıtlıyabilir misiniz? Öyleyse O, kelâm sıfatının tecellîsi olan Kur'ân-ı Kerim ile, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) konuştuğu aynı anda sanki seninle, benimle de konuşmaktadır.. bizden sonra gelecek tüm insanlıkla da. Aslında Kur'ân'ın evrenselliği ve zaman üstü olması açısından da bu yaklaşım çok önemlidir. Aksi hâlde fert, Kur'ân'da zikri geçen bu olaylara gelmiş-geçmiş kıssalar nazarıyla bakar, öyle okur ve geçerse, ondan istifadesi de o nispette olur.

Şimdi bir kere daha âyet-i kerimeye dönelim: Burada anlatılan olay, kıyamete kadar ayniyete yakın misliyet içinde cereyan edecek bir olaydır. Böyle bir olayın kahramanları olarak da, mü'min-i âl-i firavundan Seyyidina Hz. Ebû Bekir'e, Habib-i Neccar'dan her asrın şahitlerine, onlardan da aynı çerçeve içinde mütalâa edeceğimiz çağın şahitlerine kadar pek çok ölüme gönüllü kahraman sıralayabiliriz. Evet ülkenin ta öte yakasından gelip İstanbul'da çağın şahitlerinden biri olduğunu ilan eden ve İslâm'ın mukadderatı ile alâkalı teklifler ve çözüm alternatifleri sunan, bunu yaparken de ne ücret, ne ganimet, ne de şöhret peşinde olmayan, aksine "Milletimizin imanını selâmette görürsem, Cehennem'in alevleri içinde yanmaya razıyım."[6] diyecek kadar hasbî mi hasbî, fedakâr mı fedakâr, diğergâm mı diğergâm olan "Günümüzün şahidi" de onlardan biridir; içte ve dışta daha nice örnekler.. ilklerin

çizgisinde, ayniyet ölçüsünde bir misliyetle nice örnekler!..

Kur'ân-ı Kerim, Hz. Musa döneminde cereyan etmiş bir başka olayı daha zikreder. Öyle ki oradaki hâdise ile buradaki vak'a hemen hemen aynı karakteristik çizgileri taşır. Firavun ailesinden, yani saraya mensup, aristokrat sınıftan birisi, Hz. Musa'nın öldürülmek istenmesi karşısında haykırır ve

أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللّٰهُ

"Siz bir adamı 'Rabbim Allah'tır.' diyor diye öldürecek misiniz?" der.[7] Evet, böyle bir ortamda aşağı tabakalardan birinin, Hz. Musa'ya sahip çıkması ve onun öldürülmesine engel olması mümkün değildir.

Işık Çağı'nda aynı kahramanlığı Hz. Ebû Bekir yapar. Müslüman olanların, müşrikler tarafından öldürülme ölçüsünde eziyetlere maruz kaldıkları bir sırada Mekke'nin aristokrat sınıfına mensup o Sıddık-ı Ekber, aynı sözlerle "Rabbim Allah'tır diyen insanı öldürecek misiniz?"[8] der. Demek ki Kur'ân'ın anlattığı olaylar şekil ve kabuk değiştirerek aynı mahiyette hep tekerrür edip duruyor.

1 Bkz.: Yâsîn sûresi, 36/13.

2 Yâsîn sûresi, 36/20-21.

3 Yâsîn sûresi, 36/26-27.

4 Buhârî, *enbiyâ* 54; *istitâbe* 5; Müslim, *cihad* 104; İbn Mâce, *fiten* 23.

5 Nuh sûresi, 71/26.

6 Bediüzzaman, *Risale-i Nur Külliyatı* 2/2206 (Tarihçe-i Hayat).

7 Mü'min sûresi, 40/28.

8 Buhârî, *fezâilü's-sahabe* 5; *menâkıbü'l-ensar* 29; *tefsir (40)* 1; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/204.

SÂD SÛRESİ

وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَاٰتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ

"Onun hükümranlığını kuvvetlendirmiş, ona hikmet ve fasl-ı hitabı (her meselede maksadı eksiksiz, belâgatli ve düzgün bir şekilde anlatabilme) vermiştik."

(Sâd sûresi, 38/20)

Cenâb-ı Hak, Efendimiz'e:

وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُدَ ذَا الْأَيْدِۚ إِنَّهُ أَوَّابٌ ۝ إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ ۝ وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ أَوَّابٌ

"Güçlü kuvvetli bir kulumuz olan Davud'u hatırla. O, yürekten Allah'a dönen biriydi. Doğrusu Biz dağları musahhar kıldık da, onlar akşamleyin ve kuşluk vakti onunla birlikte tesbih eder dururlardı. Kuşlar da toplu hâlde onun tesbihiyle tesbih ediyorlardı."[1] gibi ifadeleriyle Hz. Davud'un bazı mazhariyetlerini anlattıktan sonra, o yüce peygamberin üç önemli vasıfla daha serfiraz olduğunu hatırlatıyor, saltanatla Hakk'a yakınlığı bir arada götürebilmiş olma imtiyazıyla örnek alınması gerektiğini vurguluyor. Bu son üç husus:

1.وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ *"Mülkünü destekleyip kuvvetlendirdik."* sözleriyle ifade edilen belâ, devâhi ve mesâib adına pek çok şeye maruz kalan Hz. Davud'un, bütün bunlardan sıyrılarak ve âdeta saltanata dönüşen o peygamberane iradesinin tahkimi ve tarsinidir ki, Peygamberimiz'e geleceğinin çok aydın olacağını ifade etmesi bakımından gayet mânidardır.

2.وَاٰتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ *"O'na hikmet de verdik."* beyanıyla anlatılmak istenen, her nebideki nübüvvet hakikatinin önemli bir derinliği diyeceğimiz hikmetin mazhar-ı tâmmı olan Hz. Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ı hatırlatma açısından fevkalâde yerindedir.

3.وَفَصْلَ الْخِطَابِ *"Ve fasl-ı hitap da (verdik)."* sözleriyle seslendirilen, konuşma kabiliyetinin mükemmelliğiyle de Hz. Davud'a verilenin kat katıyla şereflendirilmiş bulunan O İmam-ı İns ü Cân ve Hatib-i Kevn ü Mekân'a bahşedilmiş bulunan söz sultanlığına vurgu yapılmakta ve Hz. Davud'un mezâmirinin yankıları dağlara tesir ettiği gibi, O Andelîb-i Enbiyâ ve Bülbül-ü

Kur'ân'ın nağmelerinin, bir gün bütün sinelerde yankılanabileceğine, tedâiler diliyle kapı aralanmaktadır.

Ne var ki klasik rivayet tefsirleri "fasl-ı hitab"ı genellikle أمَّا بَعْدُ diye tefsir edegelmişlerdir. Hâlbuki hemen hemen herkesin söyleyebileceği böyle bir kelimeyi Kur'ân'ın, hem de minnet makamında zikretmesi çok beliğ görünmemekte. Evet, bu, Davud'a (aleyhisselâm) verilen bir nimettir ve minnet makamında zikredilmiştir. Öyleyse buradaki fasl-ı hitap, meseleleri herkesin anlayabileceği bir üslûpla sistematik bir şekilde ele alıp anlatabilme, tam mânâsıyla bir hitabet örneği ortaya koyma veya hemen her sahada itiraza meydan vermeyecek şekilde ve herkesin kabulleneceği bir üslûpla konuşmaya hamledilmesi daha uygun olacaktır. Buna, hangi mesele anlatılırsa, onun muhteviyatına göre, en küçük teferruatına kadar anlatabilme kabiliyeti de diyebiliriz.

1 Sâd sûresi, 38/17-19.

MÜ'MİN SÛRESİ

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسٰى وَلْيَدْعُ رَبَّهُۚ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ

"Firavun: 'Bırakın beni, dedi, Musa'yı öldüreyim, varsın Rabbine yalvarsın. Ben onun, dininizi değiştirmesinden veya yeryüzünde fesat çıkarmasından korkuyorum.'"

(Mü'min sûresi, 40/26)

Bu âyet-i kerime, Firavun ailesi içinde neş'et edip, Hz. Musa'ya en kritik anda destek veren bir mü'minin (Mü'min-i âl-i firavun) adının verildiği Mü'min sûresinde geçmektedir. Firavun: *"Bırakın, ben Musa'yı öldüreyim; varsın o da Rabb'ine yalvarsın. Doğrusu ben onun, sizin dininizi değiştirmesinden ve bu yerde, bu ülkede fesat çıkarmasından korkuyorum."* diyor.

Âyeti tam anlayabilmek için, işin bu noktaya gelip dayanmasına sebep olan hâdiseleri hatırlatmakta yarar var. Bilindiği gibi Firavun, Hz. Musa karşısında bütün mücadelelerinde yenik düşmüş ve sonunda onu öldürmek için âdeta kavminden izin istemektedir. Âyetin ruhunda dinlediğimiz bu ses, Firavun'un aczini, mağlubiyetini ve elinin-kolunun bağlılığını ortaya koymaktadır. *"Bırakın, Musa'yı öldüreyim."* sesi, bir çaresizlik hırıltısıdır. Evet, akıl, mantık ve istidlal açısından, Hz. Musa'ya yenik düşen Firavun, cılız bir sesle Hz. Musa'yı öldürmek için kavminden izin istemektedir... Bu üslûp müstebit bir idarecinin, kendine güveni olduğu andaki üslûbu değildir. Bu üslûp, birer birer bütün desteklerini yitiren, her müstebit gibi, güçlü olduğunda zalim, zayıf kalınca da zelil olma hâlinin veya bazı ahval itibarıyla "demokratik" görünme üslûbudur. Esasen, ehramların yapımında bütün milletini, hususiyle de İsrailoğullarını çamur, balçık içinde saman çöpü gibi harç olarak kullanmış bir müstebidin bu tavrına dense dense zillet ve riya denir ki, bu tamamen bir kuyruk kısma ve halka sığınma demektir. Böyle yaparken o, bir yandan halkın gücünü arkasına alarak onların eskiden beri bağlanageldikleri âdetlerini, geleneklerini ve dinlerini kendi hesabına değerlendirecek, diğer yandan da güçlü iken ezdiği yığınları bu defa da istismar edecekti. Tıpkı Mekke müşriklerinin Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) için, *"Ailelerimizi*

bölüyor, bizi atalarımızın yolundan döndürmeye çalışıyor." dedikleri[1] gibi; Firavun da kendi kavmine: *"Dininizi değiştireceğinden, sizi birbirinize düşürüp, bozgunculuk çıkarmasından korkuyorum."* diyor ve kendi müfsitliğini gizleme gayreti içinde, eskiden beri bütün tiranların, diktatörlerin, tağutların yaptığı gibi davranıyordu.

Evet hak karşısında yenilince ya kuvvete ya da demagojiye başvuran, dünyanın kaderine hâkim bütün mütekebbirler, despotlar gibi, o da kuvvet gösterisinde bulunmak istiyor, bunun için de halka sığınarak kamuoyu oluşturma gayretleriyle demagojiler yapıyor ve *"Onun, dininizi değiştirmesinden veya ülkede fesat çıkarmasından korkuyorum."* diyordu; diyor ve sanki, o ana kadar her şey yolundaymış, toplum da müreffeh ve mesutmuş da Hz. Musa her şeyi karıştırmış, halkı kargaşaya sürüklemiş gibi bir imaj uyarmaya çalışıyordu.

İşte böyle bir noktada devreye Mü'min-i âl-i firavun giriyor. (Rivayete göre bu zat, Hz. Âsiye'nin ağabeyi ve Firavun ordularının da başkomutanıdır.[2]) Hz. Musa gibi bir firasetin, böyle bir kişinin varlığını sezememiş olması düşünülemez. Hz. Musa, onu tanımış, onun gücünü değerlendirmeyi plânlamış, adımlarını ona göre atmış ve belli bir noktaya, yani Firavun'un acze düşüp, onun karşısında kuyruk kısarak, o ana kadar âdeta bir "hiç" yerine koyduğu halkına temennada bulunacak duruma düşmüştü ki, bu zatın ortaya çıkışı ile Hz. Musa durumu fevkalâde yerinde değerlendirdi.

Mü'min-i âl-i firavun'a, Kur'ân-ı Kerim'de bazı peygamberlerden bile daha geniş yer verilir. O, Firavun'un demokrasi gösterisi ve kavmine başvurması karşısında, yine demokratik bir tavır sergileyerek işe başlar ve أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ *"Rabbim Allah dediği için bu adamı öldürecek misiniz?"*[3] der ve sesini yükseltir. Yani o, "İnsanların inanç ve düşüncelerine hiç saygınız yok mu?" demek ister ve perde perde sesini yükselterek imanını ortaya koyar. "Bir gün derdest edileceksiniz, işte o gün size kim yardım edecek?.." diyerek, ahirete imanını açıklar. Onun bu ölçüde kavmine ikna edici konuşmaları karşısında, Firavun daha bir pusar ve başka demagojilere sığınır:

قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرٰى وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ

"Ben ancak size isabetli gördüğümü gösteriyor ve sizi ancak doğru yola çağırıyorum."[4] diyerek, suret-i haktan görünme lüzumunu duyar.

Firavun'un gittikçe çöküp, nihaî bir kaybetme noktasına doğru hızla ilerlemesine karşılık, Hz. Musa fevkalâde rahattır ve Firavun'un tehditleri karşısında en ufak bir sarsıntı bile hissetmez. Bu itibarla da hemen cevabını yapıştırır:

إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ

"Ben, hesap gününe inanmayan her mütekebbir (gururlu, kendini beğenmiş zorba)dan benim ve sizin Rabbinize sığındım."[5] diyerek, bir yandan Hakk'a güvenini ortaya koyarken diğer yandan da bütün insanların Rabbinin sadece Allah olduğunu bir defa daha ihtar eder.

Hâsılı, burada bir tarafta Firavun'un tiz perdeden atıp tutması, ölüm tehditleri savurması, ölüm tehditleri savururken de içten içe aklî, mantıkî ve kalbî tutarsızlıklarının şuurunda olarak tedirginliği, telaşı; böyle bir tedirginlik ve telaş karşısında da horlayıp hakir gördüğü teb'anın gücünü yanına alma gayreti ve bu uğurda onların dinî hissiyatlarını istismar etmesi, dahası her devirde olduğu gibi, kendi fesat çıkarıp dururken başkalarını fesatla karalaması, her fırsatta din düşmanlığı yapmasına mukabil dindarların dinin ruhunu değiştirdiklerinden ve değiştireceklerinden dem vurması; diğer taraftan da bütün bunlara karşı Hz. Musa'nın fevkalâde bir temkin içinde halka bedel Allah'a sığınması ve Firavun'un kibrini, gururunu onun yüzüne vurması, o dönem itibarıyla "hizbullah" ve "hizbüşşeytan" mücadelesinden bir kesit teşkil etmektedir.

1 İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihâye* 3/60.

2 Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb* 27/57.

3 Mü'min sûresi, 40/28.

4 Mü'min sûresi, 40/29.

5 Mü'min sûresi, 40/27.

FUSSİLET SÛRESİ

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلٰئِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ

"Şüphesiz, Rabbimiz Allah'tır deyip sonra dosdoğru yolda yürüyenlerin üzerine melekler iner. Onlara: 'Korkmayın, üzülmeyin, size vaad olunan Cennet'le sevinin!' derler."

(Fussilet sûresi, 41/30)

İstikamet; hayatı sürekli dosdoğru olma yönünde sürdürmek, doğrunun peşinden koşmak ve ömür boyu doğruyu kollamak demektir. Kur'ân-ı Kerim فَاسْتَقِيمُوا[1] diyerek doğru olmamızı ve o yolda yürümemizi emir buyurur ve salıklar. İcmalî mealini vermeye çalıştığımız âyet-i kerime de işte bu doğrulara müjdeler vermektedir. Zaten doğruların o en doğrusu Hz. Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem), فَاسْتَقِمْ كَمَٓا أُمِرْتَ *"Emrolunduğun gibi dosdoğru ol."*[2] mesajı verilerek, bilkuvve O'nun fıtratında mündemiç bulunan doğruluğun bilfiil tatbikinin istenmesi de bunu göstermiyor mu?

Evet o Zât'a فَاسْتَقِمْ كَمَٓا أُمِرْتَ denilerek Hak nezdinde doğruluk ne ise, işte o istenmektedir. Aslında bizim Cenâb-ı Hakk'ın istediği mânâda bir doğruluğu kavramamız da, yaşamamız da oldukça zordur. Onun için emir mutlak gelmiş ve bize şu tenbih yapılmıştır: Sizler gücünüz ve kabiliyetiniz ölçüsünde Allah'ın emir ve yasaklarına riayet hususunda dosdoğru olunuz!.. Evet istenen budur ve Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bir hadis-i şeriflerinde bu mânâya parmak basar; *"Allah'ın yasaklarından kaçının; emrettiklerini de gücünüz yettiğince yerine getiriniz."*[3] buyurur. Görüldüğü gibi burada zina, hırsızlık, içki gibi münker ve yasak olan fiillerde "gücünüz yettiğince" kaydı yok.

İstikamet; dünya ve ukbâ saadetini tekeffül eden ve Allah'ın Kur'ân'da ifade buyurduğu önemli bir kısım müjdelere esas teşkil etmektedir. Başka yerlerde daha teferruatlıca anlatıldığı için,[4] burada sadece farklı bir iki nükteye temas etmek istiyoruz:

1.İstikamet; yolun başında olan bir insana –geniş mânâda da ele alabilirsiniz– bir cemaate, millete, bir devlete çok önemli bir zâd u zahîredir.

İstikamet azığından mahrum olarak yola çıkanlar, yollarda takılıp kalır ve kat'iyen hedeflerine ulaşamazlar. Hâlbuki mü'min için esas olan, Allah'ın (celle celâluhu) göstermiş olduğu hedefe ulaşabilmektir. Bu hedef ister şahsî, ister ailevî, isterse içtimaî hayatımız adına olsun; çok fark etmez…

Evet, gerek ferdî yaşayışımızda ve gerekse millî hayatımızdaki başarılarımızda istikamet, olmazsa olmaz bir rükündür. Bazılarımız bir kısım eğriliklerle ve yalanla dolanla bugün bazı başarılar elde edip kitleleri arkamızdan sürükleyebilsek de hakikatler ayan beyan ortaya çıkınca kazandığımız şeyler bir bir elden gidecek ve biz elde ettiğimiz onca imkânla beraber yeniden kazanma itibarını da kaybedeceğiz. Evet istikamet öyle bir kredidir ki, onu kaybettiğinizde, bunu gören kimseler o güne kadar size kazandırdıklarını bir bir elinizden alabilirler. İstikametin bu ölçüdeki kazandırıcılığı ve aksinin kaybettiriciliğinden olmalı ki Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) شَيَّبَتْنِي سُورَةُ هُودٍ *"Beni Hûd sûresi ihtiyarlattı, iflahımı kesti."*[5] buyurur. Neden olmasın ki, o sûre içinde *"Emrolunduğun gibi dosdoğru ol."*[6] âyeti var. Demek nebi bile olsa istikamet-i tâmmeye mazhariyet endişesi zail olmuyor. Olmuyor ve O İstikamet Kahramanı (sallallâhu aleyhi ve sellem), bana bir şeyler tavsiye et diyen bir sahabiye قُلْ أٰمَنْتُ بِاللّٰهِ ثُمَّ اسْتَقِمْ *"Önce, Allah'a iman ettim, de, sonra da dosdoğru, istikamet üzere ol."*[7] irşadında bulunuyor.

Sen bu çerçeveyi koruduktan sonra düşmanların veya seni hazmedemeyen hazımsız dostların sana çamur atsalar bile, bir gün gelir kaderin beraatı mutlaka tecellî eder, muvakkaten kaybettiklerinin kat katını bir hamlede kazanırsın. Elverir ki her şeye rağmen istikametten ayrılmayasın.

2.Şayet insan doğru hareket etmiyorsa, ömür boyu hep endişeli yaşar; yaşar ve hep ya bu kirli çamaşırlarım ortaya çıkarsa korkusunu taşır. Hele bir de aynı yanlışlıkları paylaştığı kimseler varsa, bütün bütün korku içinde oturur-kalkar ve acaba ne zaman arkamdan vurulacağım telaşıyla kıvranır durur.. kıvranır durur zira "Hırsızlar dövüşünce, çalınan nesne ortaya çıkarmış." fehvâsınca hep titrer, herkesi idare etmeye çalışır ve sürekli kuşku içinde bulunur.

3.Şimdi de Bediüzzaman Hazretlerinin istikametle alâkalı bir tespitiyle konunun bir başka buudunu arz etmeye çalışalım.

O, geri kalışımızın sebeplerini sıraladığı bir yerde (mealen) der ki: "Bazen doğru bir netice ve hedefe yanlış vesilelerle gitmek isterler. Oysa doğru, doğru

olduğu gibi, ona ulaştıracak vesileler de doğru olmalıdır."[8] Başka bir tabirle, "Hak bir neticeye bâtıl vesilelerle gidilmez ve gidilemez." Meselâ, politik oyunlarla, ne Allah'ın rızasına ulaşılabilir ne de Müslümanların yararına bir gayeye.. keza kitle ruh hâletini değerlendirerek bir yere varmaya çalışmak bâtıl bir vesiledir, insan kendi kendini aldatmış olur. Sun'î mualecelerle hakikate ulaşmak da öyledir… Bunların hiçbirini ne Allah Resûlü'nün hayatında ne de İslâm'ın hayata hayat olduğu devrelerde görmek mümkündür. Öyleyse, öyle bir yol kullanılmalı ve öyle bir metot takip edilmelidir ki onda hep doğruluk esas olsun. Aksi hâlde istikamet çizgisinde olmayan bütün çaba ve gayretler boşa gider ve bu metot yanlışlığından meydana gelen falso ve fiyaskoların hesabını da Allah mutlaka sorar. Zira niyet salih olsa da, kitleler yanlış yollara yönlendirilmiş, Müslümanlık imajı kirletilmiş ve din düşmanlarına koz verilmiştir.

Hâlbuki bu türlü, toplumu alâkadar eden meseleler meşveret ister. Geniş platformlarda fikir teatisi ister. Şimdi eğer siz, meşveret etmemiş, kimseyle fikir teatisinde bulunmamış iseniz, heva ve hevesinizle milleti maceraya sürüklemişsiniz demektir ki, Allah bunun hesabını mutlaka soracaktır. Maalesef bugün âlem-i İslâm'ın dört bir yanında sürekli bu yanlışlıklar yapılıyor. Suriye, Mısır ve Cezayir'de bunun en bariz örneklerine şahit oluyoruz. Irak, süper güçleri hesaba katmadan ve dünyanın nabzını tutmadan girdiği maceraların acısıyla kıvrım kıvrım.. böyle bir kör dövüşünde ölenler ölüp gitmiş, kalanlar da bir dilim ekmek, bir kutu ilaç uğruna kuyrukta canları çıkıyor. Yıkılan evler, bozulan yuvalar, dul kalan kadınlar, ebeveynini yitirmiş çocuklar.. ve altüst olmuş bir toplum. Rica ederim, bütün bunlara sebebiyet verenlere Allah (celle celâluhu) hesap sormayacak mı zannediyorsunuz?

Hâsılı, duyguda, düşüncede, davranışlarda doğruluk-dürüstlük üzerinde durmak imanın amelî yanı gibi bir keyfiyet arz etmektedir. Zaten selef-i salihîn ve Kur'ân'ın ilk muhatapları da, her biri istikametin bir yanıyla konuya böyle yaklaşmışlar. Kimisi ثُمَّ اسْتَقَامُوا ya tevhid düşüncesini korudu ve günaha girmediler şeklinde; kimisi Allah'a itaatte dürüst davrandı ve hileye sapmadılar biçiminde; kimisi Allah'a kullukta içten ve ihlâslı davrandılar mahiyetinde; kimisi de feraizi tastamam eda etme, iç ve dış bütünlüğü içinde bulunma yorumunda bulunmuşlardır ki, böyle davrananları melekler sekîne, temkin ve itminan esintileriyle her zaman ziyaret ederler.. evet şeytanî

duygularla oturup kalkanlara sık sık şeytanlar ve ervah-ı habîse uğradığı gibi, iman ve istikamet sahiplerini de ervah-ı tayyibe ziyaretleriyle sevindirir ve gelecekleri adına onlara bişaretlerde bulunur ve: تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلٰئِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ *"Üzerlerine peyderpey melâike-i kiram iner, (onlara): 'Korkmayın, gelecekten endişe duymayın, mahzun da olmayın; vaad olunduğunuz Cennet'in muştusuyla neşelenin.'"* der.

Bazılarına göre böyle bir nüzul ve bişaret, vefat esnasında; bazılarına göre "ba'sü ba'de'l-mevt" hengâmında; bazılarına göre de hem ölüm hem de yeniden diriliş anında gerçekleşmektedir. Kim bilir belki de bu önemli devrelerin hepsinin yanında, mü'mince hayatın hemen her safhasında böyle bir nüzul sürekli yaşanmakta ve bu sayede inanan gönüllere hep sekîne, temkin ve itminan akmaktadır. Ancak bütün ömür boyu, kalbdeki iman çekirdeği sayesinde bir duygu, bir düşünce şeklinde yaşanan bu hâlet, vefat esnasında daha da netleşecek; mahşerde daha bir inkişaf edecek, Cennet'e adım atılınca da uhrevî realiteler ölçüsünde kudret ve rahmet destekli hakikî buudlarına ulaşacaktır.

اَللّٰهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ وَإِلَيْهِ الْمَرْجِعُ وَالْمَاٰبُ

سَنُرِيهِمْ اٰيَاتِنَا فِي الْاٰفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ

"İnsanlara ufuklarda ve kendi nefislerinde âyetlerimizi göstereceğiz ki onun (Kur'ân'ın) gerçek olduğu, onlara iyice belli olsun."

(Fussilet sûresi, 41/53)

Burada evvelâ sibak itibarıyla, Allah'ın varlık ve birliğine ait âyetlerin, Kur'ân'ın hakkaniyetini gösteren delillerin peşi peşine ortaya çıkacağına, âfâk ve enfüs armonisinin sürekli Hakk'ı ilâm ve ilan edeceğine işaret edilerek, mudayaka içinde bulunan mü'minlere hem harem içindeki sinelerin hem de harem haricindeki gönüllerin açılacağı; hem kendi iç dünyalarının hem de kâinat ve bütün şuûnun inkişaf edeceği; hem Cezîretü'l-Arab'ın hem de uzak ülkelerin fethedileceği; fethedilip İslâm nurunun şarka-garba yayılacağı ve dört bir yanda Ruh-u Revân-ı Muhammedî'nin şehbal açacağı müjdesi verilmekte; verilip Mekke atmosferinin dışında onlara daha ferahfeza iklimlerin yolları

gösterilmekte.

Bu âyetteki üslûp bize çok geniş bir tefekkür ufku açıyor ve hakikati rasat etme imkânları hazırlıyor. Bilindiği gibi hakikati ispat konusunda serdedilen deliller başta iki kategoride ele alınıyor: Nefsin dışında, kâinat ve hâdiselerle alâkalı ya da hariçten alınan delillerin objektif değerlendirilmesinden ibaret saydığımız âfâkî deliller; şahsın kendi iç dünyasıyla alâkalı görüş, duyuş, seziş ve sübjektif değerlendirmeden ibaret olan enfüsî deliller.

Allah (celle celâluhu), bu âyette mucizbeyan lisanıyla, indiği tarihten az sonra hem âfâkî hem de enfüsî müşâhede ve istidlal yollarıyla Kur'ân'ın hakkaniyetinin ve Efendimiz'in risaletinin apaçık ortaya çıkacağı bişaretini vermektedir ki, geçen bu süre zarfında hem âfâkî hem de enfüsî ilimlere esas teşkil edecek hususların inkişafıyla bu gaybî haber tereddüde meydan vermeyecek şekilde gerçekleşmiştir.

Şöyle ki bu âyetin ifade ettiği hakikatler açısından denebilir ki, günümüz insanının hâlâ anatomi, fizyoloji, psikoloji, biyoloji, fizik ve astrofizik gibi konularda, derinlemesine tahlili gereken daha bir sürü mevzu var ki bunlar ancak gelecekte peyderpey ortaya çıkabilecek. Evet enfüste bu böyle olduğu gibi, âfâkta da aynı şekilde böyle olması söz konusudur. Doğrusu varlık ve hâdiseler adına insanoğlunun hâlâ keşfedemediği bir hayli mevcud-u meçhul var. Ve Cenâb-ı Hak bunları, insanların araştırmasına bağlı olarak zamanla mutlaka gösterecektir. Evet سَنُرِيهِمْ *"Gelecekte göstereceğiz."* demektir ki, insanoğlu bu gerçekleri görecek; gördüğünde de "Kur'ân kâinat hakikatini solukluyor." diyerek ona daha bir güvenle yönelecektir.

1 Tevbe sûresi, 9/7; Fussilet sûresi, 41/6.

2 Hûd sûresi, 11/112; Şûrâ sûresi, 42/15.

3 Buhârî, *i'tisam* 2; Müslim, *hac* 412; *fedâil* 130; Nesâî, *hac* 1.

4 Bkz.: M.F. Gülen, *Kalbin Zümrüt Tepeleri* 1/99-102.

5 Tirmizî, *tefsir (56)* 6; Münâvî, *Feyzu'l-kadîr* 4/169.

6 Hûd sûresi, 11/112.

7 Müslim, *iman* 62; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/413; 4/385.

8 Bediüzzaman, *Mektubat* s.696.

ŞÛRÂ SÛRESİ

وَمِنْ اٰيَاتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَثَّ فٖيهِمَا مِنْ دَاۤبَّةٍۜ وَهُوَ عَلٰى جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاۤءُ قَدٖيرٌ

"Gökleri, yeri ve bunların içine yayıp ürettiği canlıları yaratması da O'nun delillerindendir. O dilediği zaman bunları bir araya toplamaya da kadirdir."

(Şûrâ sûresi, 42/29)

Öteden beri bu âyet-i kerime, dünyadan başka yerlerde de bizim gibi veya başka şekillerde canlıların olabileceğine delil gösterilir ki, doğru olduğu söylenebilir. Ayrıca *"Bunları bir araya toplamaya kadirdir."* ifadesinden de, buradakilerin oralara veya oradakilerin buralara gelmesi, gelebilmesi mümkündür şeklinde anlaşılmıştır.

Şöyle ki, "debîb" hareket etmek, "dâbbe" de hareket eden demektir. Böyle bir tabir cin, ruh ve melek için de kullanılabilse de, örf-ü şer'îde daha ziyade yeryüzündeki cismanî varlıklar için kullanılagelmiştir. Bu itibarla da denebilir ki Cenâb-ı Hak, yerde olduğu gibi göklerde de tıpkı insanlar ve diğer canlılar gibi varlıklar yaratmış olabilir ve dilediği zaman da onları bir araya getirmeye muktedirdir. Herkesi ve her şeyi öbür âlemde haşr ü cem edeceği gibi, O dilerse kâinatın diğer köşelerinde var oldukları farz edilen bütün canlıları bir araya getirebilir.

Bazı tefsirciler, göklerdeki "dâbbe"den murat, bütün türleriyle havada uçuşan kuşlardır demişler ise de, böyle bir yorum oldukça soğuk görünmektedir ve mucizevî bir yanı olduğu sezilmemektedir. Herhâlde İmam Mücahid'in de dediği gibi bunun, uzak ve yakın bir sistemde, yeryüzündekilere benzer türden canlılar olabileceğini kabul etmek daha uygun olacaktır.

Biz bu konuyu geleceğin imanlı araştırmacılarına havale ederek, kâinatın değişik köşelerinde dünyamıza benzer dünyaların olabileceği ve bu dünyalarda küre-i arzda olduğu gibi varlıkların, ihtimalden uzak tutulmaması gerektiğini vurgulayıp geçiyoruz.

اَللّٰهُ أعْلَمُ بِالصَّوَابِ

وَمَاۤ أَصَابَكُمْ مِنْ مُصٖيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدٖيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ

كَثِيرٍ

“Başınıza gelen herhangi bir musibet kendi ellerinizle işledikleriniz yüzündendir. (Bununla beraber) Allah çoğunu affeder.”

(Şûrâ sûresi, 42/30)

Başımıza gelen her bir musibetin işlediğimiz bir günaha ceza olabileceği şer’î mantığa münafi değildir. Ne var ki eğer her işlediğimiz günahtan ötürü mutlaka cezalandırılsaydık, başımız hiçbir zaman musibetlerden kurtulamazdı. Otururken, konuşurken, gezerken, O’nun rızası dairesinde olmayan hemen her hareketimizden ötürü cezalandırılır ve kat’iyen belimizi doğrultamazdık. Bu demektir ki, rahmeti gazabına sebkat etmiş olan[1] Yüce Allah (celle celâluhu), çoğu günahlarımızı affetmekte ve bizi kim bilir günde kaç defa bağışlamakta. Aslında bu âyetin fezlekesi de işte bunu anlatmaktadır. وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ *“Allah çoğunu affeder.”*

Aslında insanın, başına gelen musibetleri bütünüyle kendinden bilmesi, Kur’ân’ın emridir. Aksine bir düşünce, insanı dışarıda suçlu aramaya sevk eder.. ve böyle biri hiçbir zaman hakikî suçluyu bulamaz ve suizan günahından kurtulamaz. Evet, Kur’ân, suçluyu aramada bize bir ölçü veriyor: Suçlu başkası değil, o bizim nefsimizdir. Diyelim ki dikkatsizlik neticesi bardağa vuruyoruz, o da kırılıyor ve içindeki çay dökülüp ayağımızı yakıyor. Böyle bir durumda öfkelenip: “Kim koydu bu bardağı buraya!” diyerek suçlu arama yerine, içimize dönmeli ve “Ey Rabbim, kâinat ve hâdiselerde tesadüf yoktur. İhtimal bu benim gafletime, isyanıma karşılık verilen bir cezadır. Günahlarımı affet.” demeli, başkalarını tecrim etmemeliyiz. Aksi takdirde, dışta suçlu aramaya kalkarsak فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ *“Nefislerinizi temize çıkarmayın.”*[2] âyetine ters, hem de başkaları hakkında suizan ederek اِجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ *“Zannın çoğundan kaçının.”*[3] hükümlerine muhalif hareket etmiş olur ve kaybederiz.

Evet, başa gelen hâdiselerde insanın kendini suçlu görmesi, onu muhasebe ve iç murâkabeye sevk eder. Zaten Allah Resûlü de başına gelen her meselede Allah’a teveccüh edip, namaz kılıp, istiğfar edip dua dua yalvarmamış mıdır?

Âyet-i kerimede أَيْدِيكُمْ denmesi ise, sadece ellerinizle işlediğiniz şeyler değil, el-ayak, göz-kulak vs. bütün uzuvlarınızla işlediğiniz ameller demektir. Bu sebeple gıybetten tutun da zinaya varıncaya kadar bütün kötü fiiller, bu

çerçevede mütalâa edilebilir.

Bazen musibetlerin geliş keyfiyeti ve ağırlığıyla hatalar arasında bir münasebet bulunabilir, bazen de bulunmayabilir. Ne var ki her musibet, mü'min için âdeta bir arındırma kurnasıdır, insan o musluğun altından her geçişinde hataları silinir gider, o da bu sayede özündeki safveti korumuş olur.

İbn Ebî Hâtim'in rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Hz. Tahir-i Mutahhar (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İnsanoğluna bir dikenin batması veya onun ayağının kayması ya da sıkılıp terlemesi günahından ötürüdür. Ne var ki Allah (celle celâluhu) o günahların çoğunu da affeder."*[4] buyururlar ki, ister doğrudan Allah'ın o günahları affetmesi, isterse günahkârı musibetlerle arındırması şeklinde olsun böyle bir insanın, "Allah bir kere affettiği bir şeyi ahirette yeniden söz konusu etmeyecek kadar yüce ve dünyada iken cezalandırdığı bir hataya karşı ahirette tekrar azap etmeyecek kadar da kerimdir."[5] tarzındaki Hz. Ali mülâhazasıyla, kirli kalması söz konusu değildir.

(رَبَّنَا اغْفِرْلَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ)

1 Buhârî, *tevhid* 28; *bed'ü'l-halk* 1; Müslim, *tevbe* 15; İbn Mâce, *mukaddime* 13.

2 Necm sûresi, 53/32.

3 Hucurat sûresi, 49/12.

4 Beyhakî, *Şuabü'l-iman* 7/153; Münâvî, *Feyzu'l-kadîr* 5/492; Ali el-Müttaki, *Kenzü'l-ummâl* 3/341,707.

5 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 6/206.

FETİH SÛRESİ

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ وَالَّذ۪ينَ مَعَهُٓ أَشِدَّٓاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَٓاءُ بَيْنَهُمْ تَرٰيهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًاۘ سِيمَاهُمْ ف۪ي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِۜ ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرٰيةِۚ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْج۪يلِۜ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَاٰزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوٰى عَلٰى سُوقِه۪ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغ۪يظَ بِهِمُ الْكُفَّارَۜ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظ۪يمًا

“Muhammed Allah’ın Resûlü’dür. Onun beraberindeki mü’minler de kâfirlere karşı şiddetli olup kendi aralarında şefkatlidirler. Sen onları rüku ederken, secde ederken, Allah’tan lütuf ve rıza ararken görürsün. Onların alâmeti yüzlerindeki secde izi, secde aydınlığıdır. Bunlar, Tevrat’taki sıfatları olup İncil’deki meselleri ise şöyledir: Öyle bir ekin ki filizini çıkarmış, sonra da onu kuvvetlendirmiş, derken kalınlaşmış da artık gövdesi üzerinde doğrulmuş. Öyle ki ekicilerin hoşuna gider, kâfirleri de öfkelendirir. İşte böylece Allah onlar gibi iman edip makbul ve güzel işler yapanlara bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”

(Fetih sûresi, 48/29)

Bu âyetle alâkalı Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık hakkında bir mukayese

Hz. Mesih, olabildiğine maddeci bir topluma peygamber olarak gönderilmiştir. Böylesine maddeci bir topluluğun ıslahı adına Hz. Mesih, onların karşısına ruhçu bir düşünceyle çıkmış ve onların maddeci düşüncelerini ta’dil etmiştir.

Müşrikliği ve putperestliği, doğrudan doğruya din unvanı ve din referansıyla diyanet blokajı üzerine oturtan toplumların, daha sonra o dinî telakkiden sıyrılıp, yeni bir dinî düşünceye ulaşmaları oldukça zordur. İşte Hz. Mesih, meb’us bulunduğu toplumdan, maddeciliği ta’dil ederek, metafiziğe kapı aralamış.. ve aynı zamanda vahy-i semavî ile, ifrat ve tefrite girmeden madde

ve ruh arasında bir denge tesis ederek bu zorluğu aşmıştır. Ne var ki, daha sonra gelen onun müntesipleri, bu dengeyi muhafaza edememiş.. bundan dolayı da zamanla bütün güçleriyle ruhçuluğa ve spiritüalizme yönelerek maddeyi bütün bütün inkâr etmişlerdir. Kur'ân-ı Kerim'in de ifadesiyle[1] onlar, ruhbanlığı kendilerine farz kılarak, sözde bununla değerler üstü değerlere ulaşacaklarını zannetmişlerdir. Oysaki onlara böyle bir zorluk tahmil edilmemişti. Evet onlar, Allah'ın rızasını tahsil maksadıyla, dinin ruhunda olmayan şeyleri icat etmiş ve daha sonra da icat ettikleri bu şeylere yenik düşüp, onların ağırlığı altında dinin aslından uzaklaşmışlardı. Hâlbuki meşru dairedeki zevk ve lezzet, hem keyfe kâfi, hem de zarurî ve lüzumludur. İnsan için aile hayatı, çoluk çocuk, hayatî bir ihtiyaçtır. Onların bir kısmı, bu mubaha karşı müstenkif kalmış ve farkına varamayarak o işin gayrimeşru levsiyatı ile hayatlarını kirletmişlerdir.

Hıristiyanlıkta, bu türlü daha birçok tağyir, tahrif ve yanlış anlamalar mevcuttur. Örneğin İncil'de, "Eğer yüzüne bir tokat vururlarsa, dön diğer yüzüne de bir tokat vursunlar." diye bir ifade vardır.[2] Günümüzde bu mânâ ve ruh, belli ölçüde değerlendirilebilir. Bu bir nevi, "Dövene elsiz, sövene dilsiz." sözünün değişik bir versiyonudur. Ancak insanların zulümlere karşı teslimiyetçi bir şekilde davranmaları yanlışlığı da açıktır. Zira, zulmedenler hiçbir zaman zulmetmeye doymazlar. Hıristiyanlık, zuhur ettiği zaman itibarıyla, değişik baskılar altında kendini anlatma ve kendini ispat etme imkânını elde edememişti. Bu baskı ve zulümlere karşı onlara, "mukabele etmeme" fikri aşılanmış ve bu, daha sonra onlarda bir karakter hâline gelmiştir. Bu düşüncenin uzantısı olarak onlar; harp etmemeyi, kendilerine ne yapılırsa yapılsın, karşı koymamayı ve dünya zevklerinden uzak kalarak ruhbanca bir hayat yaşamayı vs. bir disiplin olarak benimsemişlerdi. Ne var ki, bu disiplinlerin pratik hayattaki yansımalarına bakıldığında manzaranın hiç de aslına uygun ve iç açıcı olmadığı görülecektir. Çünkü onlar, bugün dünyanın değişik yerlerinde –esefle müşâhede etmekteyiz– benimsedikleri bu prensiplere aykırı olarak, yer yer hayatın karşılarına çıkardığı ve insan fıtratının bir gereği olan ihtiyaçlarını gayrimeşru yollardan giderme ve duygularını tatmin etme yollarına girmişler; uzantıları günümüze kadar gelen kanlı savaşlar yapmışlar ve birçok insanın haksız yere ölmesine sebep olmuşlardır.

Hz. İsa'nın (aleyhisselâm) materyalist bir topluma uyguladığı ıslah hareketi,

aynı zamanda kendisinden sonra gelecek olan ve müjdesini de bizzat kendisinin verdiği "İnsanlığın İftihar Tablosu"na giden yolları da açmıştır. Ancak, başta da ifade ettiğimiz gibi onun daha sonraki müntesipleri, Yahudi ifratına karşı tefrite düşerek, bütün bütün fiziği de maddeyi de inkâr etmişlerdi. Yukarıdaki Fetih sûresinin en sonunda yer alan uzunca âyet, bu mevzua ışık tutmaktadır. Burada o âyetle alâkalı birkaç hakikati arz etmek istiyorum:

Âyet, مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ diye başlamaktadır. Âyetin başındaki bu ifade ile, Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) risaleti vurgulanmış ve değişik yerlerde geniş olarak bu hakikat ifade edildiği için de, icmalen geçilmiştir. Bu âyette, daha ziyade Kur'ân, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) etrafındaki insanlara dikkat çekmekte ve değişik evsaf ve kategoriler hâlinde, birbirinden farklı maddeye ve mânâya bakan yanları ile onları nazara vermektedir. مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ önemli ve hayâtî bir gerçektir. Bunun için Sâdî, –Üstad'ın da Mektubat'ta ifade ettiği gibi– *"Muhammedun Resûlullah demeden râh-ı selâmet muhaldir."* der. Necip Fazıl da bu hakikati ifade adına, Pascal'ı koştura koştura rıhtıma kadar getirir; ancak "Muhammedün Resûlullah" demediği için gemiyi kaçırdığını söyler. Evet, bu mânâda Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) rasat noktasına ulaşmayanın sahil-i selâmete ulaşması zordur.

Şimdi tekrar âyetin mevzumuzla alâkalı yönüne dönelim:

Peygamberle beraber maiyyet-i nebeviyeye eren herkes, maiyyet-i ilâhiyeye de ermiş demektir. Bir yönüyle âlem-i cismaniyet ve âlem-i halka ait Efendimiz'le maiyyet, aynı zamanda âlem-i emre ait belki Cenâb-ı Hak'la maiyyetin bir izdüşümüdür. İşte âyet-i kerimede, وَالَّذِينَ مَعَهُ derken bahsettiğimiz bu maiyyet kastedilmekte; âyetin devamında ise, bu ufku yakalayan insanların özelliklerinden bahsedilmektedir.

Bu özelliklerden biri, onların أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ olmalarıdır. Yani mahiyetlerindeki inanma istidadını körelten, bunca delâil Allah'ın varlığını ilan ederken, bütün bütün onları tekzip edip inkâra sapan ve Allah'ın yaktığı ilâhî meşaleyi söndürmeye çalışan insanlara karşı şedittirler.

İkinci özellikleri ise, رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ *"Kendi aralarında fevkalâde şefkatli ve merhametlidirler."*

Devamla bu özellikler: تَرَيهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللّٰهِ

وَرِضْوَانًا *"Sen, onları sürekli rüku ve secde hâlinde görürsün. Allah'ın lütuf ve rızasını ister dururlar."* Demek ki onlar, ayaklarını koydukları aynı yere başlarını da koyarak bir halka hâline gelmiş ve böylece Allah'a en yakın bulunma hâlini ihraz etmiş kimselerdir. Aynı zamanda onlar, her şeylerini Allah'ın fazlından bilirler. Zaten neticede onların istedikleri de sadece ve sadece Allah'ın rızasıdır.

سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ *"Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir."*

ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرٰيةِ *"İşte bunlar, ümmet-i Muhammed'in Tevrat'taki vasıflarıdır."*

Tevrat, Hz. Musa'ya inen ve daha sonra tahrif edilerek büyük ölçüde hüdanın yerini hevanın, ruhun yerini maddenin aldığı bir kitaptır. Tevrat'ta, ümmet-i Muhammed anlatılırken, mânevî yönleri ve yanlarıyla ve metafizik cepheleriyle anlatılmaktadır.

Diğer taraftan وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ *"Onların İncil'deki vasıflarına gelince"*: كَزَرْعٍ *"Onlar tıpkı bir ekin gibidirler."* Ekin, tohumla meydana gelir ve maddîdir. Tohum, bir cisimdir ve tıpkı yumurtadaki ukde-i hayatiye ve insandaki sperm gibi hayat programı yüklenmiş bir cisim. أَخْرَجَ شَطْأَهُ *"Topraktan rüşeymini çıkarır."* ki, o da bir maddedir. شَطْأَ kelimesinde maddî yapının zuhuru gibi bir mûsikî de gizlidir. Burada her kelime, mükemmel sözcüğüyle ifade edilemeyecek ölçüde seçilmiş.. seçilmiş ve âdeta bir dantelanın atkıları hâlinde örgülenmiştir. فَاسْتَغْلَظَ *"Gılzet kazanır, kalınlaşır, sertleşir."* Burada da mesele yine hep madde etrafında dönmektedir. Zira mânânın, ruhun, metafiziğin kalınlaşması söz konusu değildir. فَاسْتَوٰى *"O maddî yapı üzerinde kalkar, doğrulur."* demektir. عَلٰى سُوقِهِ İnsanın sâkı, bacaklarıdır. Filiz ve ağacın sâkı ise sapıdır. يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ *"Öyle ki, tohumu, toprağın bağrına atan insan bile, onu bu hâliyle gördüğü zaman şaşkınlıktan kendisini alamaz."* لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ *"Netice itibarıyla kâfirleri öfkelendirsin diye."* Bu ise, başkalarının gözünü doldurması, onların içine takdir, dehşet ve korku salması gibi hep maddeye müteallik şeylerdir.

Dikkat edildiği takdirde, İncil'de yer alan benzetmeler, fizikî açıdan, tamamen maddeci bir anlayışı aksettirmekte ve her şey mahsüsata müteallik yanları ile nazara verilmektedir. Tevrat'ta zikredilen hakikatler ise, hiçbiri elle

tutulur, gözle görülür ve pozitivistçe mülâhazalarla mahsüsata taalluk eden şeylerden değildir. Bunların hepsi âdeta insanları âlem-i emir ve mücerret hakâik etrafında dolaştıran mânevî mefhumlardır. İşte bu incelik, Seyyidinâ Hz. Mesih'in konumunu anlama bakımından çok önemlidir. Hz. Mesih, Yahudi maddeciliğini ta'dil etme misyonunu yüklenmiştir. Böyle bir misyonla gelen insanın, bu misyonu gerçekleştirebilecek donanımla gelme zarureti vardır ki o, daha dünyaya teşrif buyuracağı zaman, çok iyi bir yuvada neş'et etmiştir. Onu yetiştirme mevzuunda Hz. Meryem ölçüsünde başka bir kadın göstermek mümkün değildir. Kur'ân, değişik âyetlerinde Hz. Meryem'in karakterini ifade eden kelimeleri yerli yerinde kullanarak onun hususiyetini vurgulamaktadır. Bu yüce kadın, iffetine o kadar düşkündür ki, meleğin karşısında bile müthiş bir ürperti yaşamıştır.

Hz. Meryem'in annesi, *"Allah'ım, bana bir çocuk verirsen onu mâbede adayacağım."* diyerek bir adakta bulunmuş; ancak çocuk kız olarak doğunca, teessür içinde bu kutlu anne, *"Ben erkek çocuk bekliyordum ki onu mâbede adayayım."* demiş; ne var ki, çocuk doğmadan önce mâbede adandığı için her şeye rağmen mâbede bırakılmıştır.[3] Seyyidetinâ Hz. Meryem, mâneviyatla lebâleb bir şekilde ilâhî vâridâtı iliklerine kadar teneffüs edeceği böyle bir metafizik ortamda neş'et etmiş ve daha sonra da, farklı bir misyon için gelen Hz. Mesih'e yine sebepler üstü bir şekilde hamile kalmıştır.

Hulâsa Hz. Mesih, hayatı böylesine sebepler üstü ve harikulâdelikler içinde cereyan eden bir anneden dünyaya gelmiş ve tamamen bir ruh insanı olarak, Cenâb-ı Hakk'ın himayesinde ve sıyanetinde büyümüştür. Zira onun karşısında, senelerden beri devam eden ve maddeciliği tamamen bir din hâline getiren; yıkılması, yenilenmesi, değiştirilmesi çok zor olan bir toplum vardı ve o, hayatı boyunca böyle bir toplumla mücadele etti. Hz. Mesih, peygamberlik vazifesiyle gönderilirken bu insanları doyuracak bir donanımla techiz edilmiş ve onların putlaştırdıkları maddeyi; babasız dünyaya gelme, ölmüş insanı diriltme, hastaları iyileştirme, en onulmaz dertlere şifa dağıtma gibi pek çok mucizeler göstererek aslî hüviyetine kavuşturmuş.. ve materyalizme kilitlenmiş bir düşünceyi ta'dil ederek, ruhçu bir düşünceye yollar açmış ve böylece İnsanlığın İftihar Tablosu'na giden yollara köprüler kurmuştur.

Şimdi elbette bu iki nebiden sonra gelecek olan makam-ı cem'in sahibi Yüce Peygamber, seleflerinin –misyonları icabı– kendi zaman ve ümmetleriyle alâkalı bir kısım hususları zaman ve şeraitin gereklerine göre ta'dil edip

onların ayrı ayrı görünen ama bir bütünün parçaları sayılan muhassala-ı meşrep ve mezaktan bir sırat-ı müstakîm mülâhazası çıkaracaktı ki, çıkardı da. Ne var ki bu çıkarılan şeyler aslında yine o iki peygamber ve o peygamberlerin mizaçlarının aksiyle mütelemmi bulunan kendi kitaplarıyla ifade edilmiş olacaktı.

اَللّٰهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ

1 Hadid sûresi, 57/27.

2 Kitab-ı Mukaddes, Matta, bab: 5, cümle: 38-41; Luka, bab: 6, cümle: 27-30.

3 Bkz.: Âl-i İmrân sûresi, 3/35-37.

NECM SÛRESİ

لَقَدْ رَأٰى مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى

“Andolsun O, Rabbinin en büyük âyetlerinden bir kısmını gördü.”

(Necm sûresi, 53/18)

Bilindiği gibi bu âyet-i kerime, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) miraç yolculuğunun anlatıldığı yerde geçer. Âyetin O’na bakan yönü mahfuz, burada bu özel konunun dışında pek çok hakikate kapı aralandığı da bir gerçek.

O’nun, Cenâb-ı Hakk’ın varlığını gösteren âfâkî ve enfüsî delilleri gözüyle görmesi, gözüyle gördüklerini bir iç müşâhedeyle hakikî buudları içinde sezip değerlendirmesi, böyle bir rü’yetin lütfî neticesi. Evet bu büyük insanın nazarı küllî olduğundan, müşâhedesi de muhittir. Bu itibarla da ilâhî tecellîleri mânisiz, hâilsiz, perdesiz, engelsiz görebilir. Görüş ufku böyle olan birinin söyleyeceği sözler hakkında ise sıradan insanlar hiçbir kritikte bulunamazlar. Arzda durup semayı seyredenlerin nazarı ile, evinde oturup burnunun ucunu bile göremeyenlerin nazarı elbetteki bir olamaz.

İster “âyet”le “kübrâ” sıfat-mevsuf şeklinde düşünülerek *“Rabbinin en büyük âyetlerinden bir şey gördü.”* diyelim; ister مِنْ kelimesini zaid farz ederek *“Rabbinin en büyük âyetlerini gördü.”* şeklinde anlayalım, O Zât-ı Celîlü’l-Kadr ve min vechin O Şahs-ı Semî ü Basîr, zaman-mekân üstü gök yolculuğunda, Cenâb-ı Hakk’ın rubûbiyetinin mucizelerinden ve eşyanın perde arkası acaibinden öyle büyük alâmetlerle yüz yüze geldi, öyle aşkın temâşâlara açıldı ve öyle erilmez müşâhede ufuklarına erdi ki, O’nun dolaştığı o makam ve mertebelerdeki ilâhî tecellîleri hiçbir beyan ve ifadenin ihata etmesi ve seslendirmesi mümkün değildir. O zâtın dolaşıp döndüğü ufuklardaki envar ve esrarı sadece O duymuş ve O hissetmiştir; bir başkasının o vüs’at ve o büyüklükte müşâhedeye muktedir olması da söz konusu değildir; zira o ölçüde büyük olmayan, öyle bir mazhariyetin vâridâtı sayılan âyetü’l-kübrâ’yı göremez. Âyetü’l-kübrâ, Hz. Zât-ı Ahad ü Samed değildir. Bu itibarla da görülen, Allah’ın zâtı değil, en büyük âyâtıdır. Mebdeden müntehâya, varlığın önünün arkasının perdesiz, hâilsiz O’na delâleti, işareti ve gürül gürül O’nu ifadesidir. Zât-ı Hakk’ın idrak ve ihata edilmesi, لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ[1] fehvâsınca söz konusu olmasa da rü’yeti her zaman mümkündür. Ancak âyetin

tasrihiyle görülen O değil, O'nun Peygamberimiz'e müyesser olmuş en büyük âyâtıdır.

Bu rü'yet ve bu temâşâya, kâinat kitabının mürekkebi ve hilkat ağacının çekirdeği, O Şeref-i Nev-i İnsan'ın nuru olması itibarıyla, kendi hakikatinin kitabını okuma ve mahiyet-i münkeşifesinin ağaç, dal, yaprak ve meyvesini müşâhede de diyebiliriz ki, böyle bir seyahat varlığın ilk plân ve projesiyle alâkalı kader kalemlerinin cızırtılarının duyulabildiği zaman ve mekân üstü noktadan, Arş'ın gölgesinde ârâm etmeye ve rıdvan ufkunda iltifata ermeye kadar upuzun bir mütalâa ve müşâhedenin unvanı olmuştur.

اَللّٰهُمَّ أَرِنَا الْحَقَّ حَقًّا وَارْزُقْنَا اتِّبَاعَهُ وَأَرِنَا الْبَاطِلَ بَاطِلًا وَارْزُقْنَا اجْتِنَابَهُ

1 *"Gözler O'nu ihata edemez."* (En'âm sûresi, 6/103)

RAHMÂN SÛRESİ

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ

"(O) iki doğunun ve iki batının Rabbidir."

(Rahmân sûresi, 55/17)

İlk nazarda bu âyet-i kerime, iki nihaî doğu ve batının sınırlarını gösteriyor.

Meselâ, yazın güneşin doğup-battığı yerler ile kışın güneşin doğup-battığı yerler farklı farklıdır. Güneş yazın en nihaî noktada batıyor ve en nihaî noktada doğuyor. Kışın, en kısa günlerde de en ednâ noktadan doğuyor ve yine en ednâ noktada batıyor. O zaman her gün güneş değişik maşrıkta doğuyor, "şuruk-i şems" oluyor, değişik mağripte batıyor ve "gurub-u şems" oluyor. Böylece en nihaî şuruk ve gurup açıları içinde değişik maşrıkler ve mağripler bulunuyor demektir. Onun için *"İki doğunun ve iki batının Rabbi."* deniliyor.

Evet bu mülâhazaya göre, her gün için ayrı bir doğuş ve batış noktası söz konusu olsa da nihayet sınırların zikri ile aradaki nisbî maşrıkler ve mağripler, yakın oldukları kutuplara irca edilerek mesele iki maşrık ve iki mağrip şeklinde ele alınmıştır. Aslında Kur'ân-ı Kerim bütün buudları nazar-ı itibara alarak çoğul kipiyle:

فَلَٓا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ

"Hayır, hayır! Doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim ki..."[1] demiş, esas ve mebde olan doğu buudunun yanında, tâbi ve doğu buudunun bir devamı sayılan batı buudunu da zikretmiştir.

Ayrıca burada ay ve güneşle beraber, teker teker küre-i arza göre doğup batan bütün ecrâm-ı semaviyenin şuruk ve gurub çerçevelerine de işaret edilmiş olabilir. Hatta meselenin sadece arz açısından ele alınıp onun dönüşüyle meydana gelen ihtilaf-ı metâli' ve ihtilaf-ı meğârib mülâhazası da nazara verilmek için böyle bir üslûp seçilmiş olabilir.

Bundan başka, arzın güneşin etrafında, güneşin de kehkeşan içinde belli bir yörüngede dönerek yoluna devam etmesiyle her zaman bize geniş iki maşrık ve iki mağrip sunmaları söz konusudur ki, bu iki ilâhî mekik doğrudan doğruya –diğerlerininki dolaylı yoldan olsa da– bize Cenâb-ı Hakk'ın hem kudretini hem de nimetini hatırlatmaktadır. Kudret, Cennet ve ebediyetin teminatı olması, nimet de ruhanî ve cismanî arzu ve emellerimize cevap vermesi bakımından

şükretmeyi ve nankörlüğe düşmemeyi gerektirmesi açısından, tulû ve gurubların çağrıştırmasıyla gözlerimizi her açıp kapayışta kendi kendimize: *"Şimdi Rabbinizin hangi eltâfını yalan sayacaksınız?"*[2] der, şükranla geriliriz.

اَللّٰهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ وَإِلَيْهِ الْمَرْجِعُ وَالْمَاٰبُ

1 Meâric sûresi, 70/40.

2 Rahmân sûresi, 55/18.

VÂKIA SÛRESİ

فَلَٓا اُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِۙ*وَاِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظ۪يمٌۙ* اِنَّهُ لَقُرْاٰنٌ كَر۪يمٌ

"Hayır, hayır! Nücûmun mevâkiine yemin ederim ki, bilseniz, bu, büyük bir yemindir. O, elbette şerefli bir Kur'ân'dır."

(Vâkıa sûresi, 56/75-77)

Ah kalbi kasvet bağlamış insan.! Cenâb-ı Hak ezelî ilmiyle onun bu durumunu biliyor ve ona anlatacağı şeyi, yeminle teyit ederek anlatıyor.

İnsan, bundan utanmalı, hicap etmeli, terlemeli, dudakları titremeli ve bu gibi âyetleri okurken ürpermelidir..! Rabbi ona, Kur'ân'ın şerefli bir kitap olduğunu söylemek ve kabul ettirmek için tahşidat üstü tahşidatta bulunuyor ve sözlerine büyük bir yeminle başlıyor...

Kur'ân'da bu tür yeminler çoktur. Cenâb-ı Hak bazen yıldızlara yemin ettiği gibi, bazen güneşe, aya ve bütün bir semaya yemin eder. Hatta bazen yerdeki nimetlerine de yemin eder; zeytine, incire ve Tûr'a yemin bu türdendir. Bazen olur gündüze bazen de geceye yemin eder. Şüphesiz bu yeminlerin hepsinde onlarca sır ve onlarca hikmet gizlidir.

وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰى[1] da kasem, yıldıza yapılır. Bunu *"O semaya doğru urûc eden veya kavsiyesini tamamlayıp geriye dönen yıldıza yemin olsun."* şeklinde anlamak mümkündür. Bu sûrede, Efendimiz'in miracı anlatılması açısından açık bir muvafakat olduğu söylenebilir. Durum böyle olunca da, üzerine yemin edilen yıldız, tevcihlerden biri itibarıyla, bizzat Efendimiz'in kendisidir. Evet O, evvelâ halktan Hakk'a urûc etmiş, sonra da Hak'tan halka dönmüştür.

Evet, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem), Cennet ve Cenâb-ı Hakk'ın O'na gösterdiği bütün güzellikler karşısında gözü kamaşmadan, mazhar olduğu nimetleri başkalarına da duyurmak için, yeniden bu kevn ü fesada dönmesi, elimizden tutup ötelere götürmek üzere aramıza gelmesi, وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰى hakikati ile alâkalı tevcihlerden biridir. Burada, bir yıldız diye Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mübarek şanına yeminin yapılması çok mânidardır. Evet, o yıldız bir mânâda Efendimiz'dir. O, temelde haiz

bulunduğu fezail ve mezayanın yanında, miraçta mazhar olduğu nimetlerle bir başka Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) olarak geriye dönmesi, çok farklı bir nüzul ve beşer tarihinde eşi olmayan bir hâdisedir. İşte O'nun haiz bulunduğu o fezail ve miraçla elde ettiği yeni mazhariyetler adına Allah O'na kasem ediyor. Evet, İsrâ sûresinde *"Görür ve işitir."* deyip, kendisine ait sıfatları, إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ[2] ifadesiyle –bazı tefsircilere göre– Hz. Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) isnat ettiği gibi, burada da o pâyeyi yine O'na veriyor, وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰى diyor ve O'nun şanına yemin ediyor.

[3]وَالشَّمْسِ وَضُحٰيهَا 'da güneşe ve güneşle ortaya çıkan duhâya (kuşluğa) kasem ediliyor. [4]وَالَّيْلِ إِذَا سَجٰى 'da ise, mahall-i istirahat olması itibarıyla geceye ve geceyi bastıran karanlığa; sonra da yeniden karanlığın yırtılıp, aydınlıkların çıkmasına, yani kâinattaki devr-i daimle gelen ilâhî eltâf ve ihsanlara kasem ediliyor.

Bir başka yerde de وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِۙ وَطُورِ سِينِينَ *"İncir'e, zeytine, Tûr'a!"*[5] yemin edilmiştir. Tûr, Hz. Musa'nın, Cenâb-ı Hakk'ın beyan ve tecellîlerine mazhar olduğu önemli bir mekândır. Tûr'da Hz. Musa'nın bu mazhariyeti, bir cemaatin dirilişinin esaslarını taşıyordu. Hz. Musa emri oradan alıyordu ve bu soluklarla bir millet hakikî hayata uyanıyordu. Onun için de Tûr, üzerine yemin edilecek bir buk'a olma pâyesine ulaşıyordu.

Yukarıda da söylediğimiz gibi Kur'ân-ı Kerim'de bu tür yeminler çoktur. İşte bu yeminlerden biri de yukarıdaki âyette sözü edilen yemindir ki, yıldızlar diyeceğimiz nücûmun mevkilerine yemin edilmektedir. Öteden beri yıldızlara yapılan kasemle ilgili olarak hep şunlar söylenegelmiştir:

Birincisi: Yıldızlar her devrin insanı için önemlidir. Zira insanla yıldızlar arasında daima bir münasebet olagelmiştir. Bu münasebetlerin en asgarîsi ise, insanların yıldızlar vasıtasıyla yönlerini tayin etmeleridir. Bir âyet, bu hakikate parmak basmakta ve şöyle demektedir:

وَعَلَامَاتٍۜ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ *"Bir de Allah bir kısım alâmetler yarattı. Onlar yıldızlarla da yollarını bulurlar."*[6]

Karada, denizde yön tayininin dışında, her bir yıldız ve yıldızlar kümesinin, tıpkı bir Necm-i Kur'ân gibi, insana bir şeyler fısıldaması, nizam, âhenk ve intizam diliyle, perde arkası hakikatler adına gönüllerimizi hoplatması

yıldızların ayrı bir rehberliği sayılır ki Allah (celle celâluhu): وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ *"Onlar yıldızlarla yollarını buluyorlar."* buyurur. İhtimal insanlarla yıldızlar arasındaki bu münasebete binaen Cenâb-ı Hak yıldızların yerlerine yemin etmiştir. Zira yıldızlar belli yerlerde olmasalardı, insanların onlardan bu şekilde faydalanabilmeleri mümkün değildi.

İkincisi: Güneş ve güneş sisteminin hâlihazırdaki konuma ulaşabilmesi, ayrıca dünyanın şu andaki şeklini kazanabilmesi ancak yüzlerce şartın mevcudiyetiyle mümkün görülebilmektedir. Meselâ, atmosferden havanın kaçması, içindeki gazların dengelerinin bozulması derhal atmosferin genel yapısını bozar ve onu hayata nâmüsait hâle getiriverir. Aslında hava ile küre-i arz birbirini iter. Bunların bir araya gelmesi kerhendir. Yani bunlar Allah'ın emirleri karşısında ister istemez bu işe bel kırıp boyun bükmüşlerdir.[7] Biz bunları tetkik edip öğrendikçe hayret ve hayranlığa düşüyor.. ve bunlardan Allah'ın varlığına ve birliğine deliller istinbat ediyoruz.

Kendi varlığına ve birliğine deliller mahiyetinde olan bu yıldızlara ve onların yerlerine Cenâb-ı Hakk'ın kasem etmesi gayet mâkul ve yerindedir. Güneş sisteminin dışına çıkıldığında Samanyolu içinde, güneş sistemi gibi nice sistemler var olduğu görülür ki, bunların hemen hepsi de yerli yerine konmuştur. Bir yerde iki atom bile, birbiriyle çarpışsa, kızıl kıyamet kopar. Bu kocaman cisimlerin kâinat fezasında, herhangi bir muvazenesizlikle böyle bir kıyamete sebebiyet vermelerinin ne demek olduğunu düşünmek bile insanı ürpertir. Görülen bu kadar karışıklık ve çokluk, muvazenesizliğe sebep olması gerekirken, yıldızlar Cenâb-ı Hakk'ın kudretiyle baş döndürücü bir âhenk içindedirler. İşte izafî bir kısım namlar takıp cazibe ve dafia (çekme-itme) ile izah etmeye çalıştığımız bu âhengin arkasında, Kudreti Sonsuz Allah'ın tasarrufu, فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ denilerek yıldızların mevkilerine yemin şeklinde nazarlarımıza veriliyor.

Üçüncüsü: Bu âyetten şöyle bir hususa da intikal edilebilir; yıldızlar öylesine yerli yerindedir ki, siz bir tek sistem üzerinde yapacağınız araştırmalarla, diğer sistemler hakkında da sağlam bir fikir sahibi olabilirsiniz. Hatta sistemlerle diyaloğa geçebilir ve oralarda kentler kurabilirsiniz. Evet, birini anladığınız zaman, diğerleri hakkında edineceğiniz malumat da kendi kendine anlaşılmış olur. Çünkü bunlar, o kadar esaslı, o kadar yerli yerindedir ki, hiçbirinde başıbozukluk ve gelişigüzellik yoktur. Aksine hemen hepsinde

gayet ciddî bir nizam ve intizam mevcuttur. Dikkat edersek, "Rahmân sûresinde" Allah, Rahmâniyetini bu muhteşem denge ve düzenle göstermiştir. Allah isminden sonra, Esmâ-i Hüsnâ arasında Cenâb-ı Hakk'ın özel isim durumunda kullandığı ikinci ismi, Rezzak mânâsına Rahmân'dır. "Bismillahirrahmân"da, Rahmân, Allah lâfz-ı Celâlesinden sonra gelir. Kur'ân'da, Rahmân, sadece besmelenin içinde yüz on dört yerde Allah ism-i celîliyle beraber bir ism-i sıfat olarak zikredilir. Lâfz-ı Celâle ile omuz omuza vererek beraber zikredilen Rahmân, er-Rahmân sûresinde en başta gelmekte ve nimetlerin sıralanmasında en önde arz-ı endâm etmektedir.

Evet, başta "er-Rahmân" diye buyruluyor. Sonra da merhamet-i ilâhiyenin tecellî ve tezahürü olarak عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ifadesiyle deniliyor ki: *"Allah, Kur'ân'ı talim etti."*[8] Bundan daha büyük bir merhamet tezahürü mü olur?

Evet eğer, Kur'ân'ın aydınlatıcı tayfları gözlerimize ziya çalmasaydı ve ondan gelen mesajlar dünyalarımızı aydınlatmasaydı kâinat bizim için bir matemhane-i umumî olarak kalıp giderdi ki, bütün varlıklar, o cansız cenaze görüntüleriyle bizlere sadece vahşet ve dehşet verirdi. Bu yüzden de hiçbir şeyin gerçek yüzünü göremez ve hiçbir şeyi tam anlayamazdık. Biz Kur'ân'ın aydınlatıcı ışıkları altında her şeyin mânâ ve hikmetini anladık ve varlığın en önemli enmûzeci olduğumuz şuuruna vardık. Başkalarının bilim adına anlayamadığı şeyleri biz, Kur'ân nuru ile anladık, hayret ve dehşetten kurtulduk. Kur'ân'ın ruhuna nüfuz sayesinde varlığı incelediğimizde öyle şeyler fark ettik ki, başkaları henüz onların isimlerini bile bilmiyor.. evet biz, karadeliklerin bağrında dahi, öbür âlemlere açılan aydınlık tünellerin var olduğunu sezdik ve O'nun nuruyla nereye bakarsak bakalım her yeri aydınlık görmeye başladık.

خَلَقَ الْإِنْسَانَۙ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ fehvâsınca O Rahmân, aynı Rahmâniyetini bize şununla da gösteriyor: *"O, sizi yarattı ve sonra sizi beyanla serfiraz kıldı."*[9] Evet eğer dilsiz olsaydık, başka bir ifadeyle gürül gürül ve şakır şakır konuşan şu kâinatın diline tercüman olamasaydık, beyan-ı sübhaniyeyi anlayıp birbirimize ders veremeseydik, yani bu kâinat şaheserini gene O'nun kelâm sıfatından gelen beyanıyla aydınlığa kavuşmuş göremeseydik, ondaki ince nakış ve derin mânâlardan hiçbir şey anlayamayacaktık.

[10]اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ *Şems ve kamer, çok dakik ve ince hesaplarla öyle mühim noktalara konmuş ve onların öyle mükemmel bir konumları var* ki, atmosferimize gelip çarpan ve çarparken de gözlerimizi

okşayan zevkli mehtaplar hâline gelen ve her şeyin bir koruma plânına bağlı olduğunu gösteren müthiş bir irade kendini hissettirmekte. Bu da Allah'ın size değişik bir dalga boyunda Rahmâniyetini izhar etmesi demektir. Eğer merhamet-i ilâhiye çok dakik hesaplarla böyle bir nizam vaz'etmeseydi, bizler birbiriyle çarpışan bu cisimler arasında heba olup gidecektik. Evet, ara sıra göklerden bazı taşlar düşüyor ise de, hiçbiri hiçbir zaman ciddî bir problem olmamıştır. Evet bu taşlar şimdiye kadar, ne kimsenin başını yardı ne de gözünü çıkardı. Demek ki çarpan bu kayalar Allah'ın inayet zırhına çarpıyor ve parçalanıyor. Siz sebep olarak isterseniz atmosferi düşünürsünüz, isterseniz tekasüf etmiş gaz yığınları dersiniz.. evet hangi sebebi ileri sürerseniz sürünüz, bu sebeplerin hepsi de Cenâb-ı Hakk'ın inayetinin tecessümünden ibarettir. Allah en dakik hesaplarla her şeyi, fevkalâde bir nizam ve âhenk içinde yerli yerine vaz'etmiştir ki, işte "mevâkiinnücûm"da bir de, böyle bir mânâ melhuzdur.

Dördüncüsü: Kutup Yıldızı, onun yıldızlar arası yeri ve bize yol göstermesi; Güneş Sistemi, onun Samanyolu içindeki yeri ve konumu; Samanyolu, onun gökcisimleri arasındaki ihtişamlı yeri ve onun bir başka sistemin veya kümenin yanındaki baş döndürücü, ama öbürüne göre mütevazi yeri, derken bu sistemlerin diğer sistemlerin yanındaki yeri ve onlarla âhenk içinde beraberliği.. ve bütün bunların ötesinde, ilmin tespit ettiği şekilde her yıldızın belli bir mesafeyle bir diğerinden uzak durması ve nihayet güneşin etrafındaki peyklerin belli mesafelerle ayrı ayrı yerlere yerleştirilmesi... gibi kâinatta her şeyin ama her şeyin fevkalâde ve şiirimsi bir âhenk içinde tanzim edilmiş olduğunu gösterir ki "mevâkiinnücûm"un bunlara da işareti olabilir.

Beşincisi: "Yıldızların yerleri" Batı ve Doğu'da değişik şekillerde ele alınıyor. Meselâ, Rus âlimleri ona "Yıldızların konduğu yerler!" diyorlar. Batı'da ise bu ifade daha ziyade karadelikler veya beyazdelikler şeklinde düşünülüyor. Aslında ilmin çözmeye çalıştığı meselelerin yanında, hâlâ çözüm bekleyen o kadar çok muamma var ki, bir meseleyi izah ettiğimizi sandığımız an, izah bekleyen iki veya daha çok mesele birden karşımıza çıkıyor. Meselâ, küre-i arzın atmosferi ile, küre-i arzın kendisi arasında bir zıtlık var. Bu zıt durumun, dünya ve fezada, hatta bütün kâinatta dengeyi tamamlayıcı bir faktör olduğu astrofizikçiler tarafından iddia edilmektedir. Karadelikler ile beyazdelikler, kâinattaki umum denge için çok mühim ve birbirine iki zıt unsurdur.

Modern tefsircilere göre “mevâkiinnücûm” âyeti kuasar ve pulsarlara da işaret etmektedir. Beyazdelikler, çok korkunç ışık ve enerji kaynaklarıdır. Bunlar artık günümüzde görülüp tespit edilebiliyorlar. İlim adamları bunlar için: Beyazdelikler âdeta diğer yıldız ve sistemlerin onların bağrında büyüyüp gelişeceği birer tarla gibidir, diyorlar. Evet bunlar öyle korkunç ve muhteşem bir enerjiye sahiptirler ki; Samanyolu birdenbire yok olsa bile, Allah’ın kudret ve iradesiyle bir beyazdelik, kendi bağrında yeniden bir Samanyolu’nun teşekkülüne medar olabilir. Bunlar, kâinatın bağrına öyle âhenkli yerleştirilmişlerdir ki, hiç şaşırmadan, kendilerine ait o dehşetli vazifeleri, hem de en dakik biçimde yerine getirmektedirler.

Evet, zâhiren kâinat nizamına çok tesiri olan faktörlerden biri de yıldızların mevkileridir. Rus bilginleri bunlara, yıldızcıkların bağrında büyüyüp gelişeceği yerler, diyorlar. Onların böyle demeleri bir yönüyle önemli sayılır. Çünkü böylece Kur’ân-ı Kerim’in geçmiş ve geleceği, bugün gibi bildiğini tasdikle bir de bu acaip dünyada “mevâkiinnücûm”a işaret edilmiş oluyor.

Altıncısı: ... Ve karadelikler.. elektronlardan, çekirdeklerden mürekkep olan bu yıldızlar, elektronların enerjilerini kaybetmesiyle çöküyorlar ve çekirdekler üst üste çökünce, bu kocaman dev yıldızlar birer cüce hâline geliyorlar. Bunlar güneş gibi veya güneşten daha küçük olursa, pulsarlar meydana geliyor. Aslında kütlesinden, ağırlığından bir şey kaybetmedikleri hâlde cirimleri fevkalâde küçülüyor ve dev birer karadelik oluyorlar. Görülmüyorlar ama yanlarından geçen ışıklar kayboluyor; yani bunlar tarafından yutuluyor. Zaman, o noktada hızlanıyor. Girdaba uğrayan şeylerin kayboluşu anında çeşitli esrarengizlikler meydana gelmesi gibi bazı sırlı işler de oluşuyor. Öyle ki meselâ, güneş gibi bir sistem, bu karadeliklerden birine doğru yaklaşsa, bir lokma olup gider ve yok olur. Astrofizikçilerin bazıları da, işte bu karadeliklere “yıldızların mevkii” diyorlar.

Yedincisi: Yıldız tabiri ile umumiyet itibarıyla enbiyâ-i izâm da kastedilegelmiştir. Meselâ, Târık sûresindeki اَلنَّجْمُ الثَّاقِبُ katı kalbleri delen, kapalı kapıları açıp içine nüfuz eden yıldız… İşte bu yıldız Hz. Muhammed’dir (sallallâhu aleyhi ve sellem). Her nebi bir bakıma, kendi asrı için peygamberlik vazifesi itibarıyla bir yıldız gibidir. Ve onlara tutunanlar saadet semasına yükselirler; yükselirler ve Cenâb-ı Hak ile münasebete geçerler. Allah (celle celâluhu) yıldızların yerlerine kasem ederken, Hz. İbrahim’in, Hz. Nuh’un, Hz. Musa’nın ve diğer peygamberlerin göz kamaştıran

mevkilerine ve Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) muhteşem makamına da dikkati çeker. Bilhassa işarî tefsir açısından bu husus da oldukça mühimdir.

Sekizincisi: Ayrıca, daha derine inerek bir başka noktaya da dikkatinizi çekmek istiyorum: Kur'ân-ı Kerim'in âyetlerine de "necm" yani yıldız denir. Tefsirciler, "Âyetler necm necm inmiştir." derler. Kur'ân âyetlerinin de kendilerine göre mevkileri vardır. Bir kere, ilm-i ilâhiyede Kur'ân-ı Kerim'in mevkii tasavvurlar üstü büyüktür. Biz onda kelâm sıfatının gücünü, kuvvetini ve ihatasını tam göremeyiz. Bu itibarla da Allah (celle celâluhu) doğrudan doğruya "mevâkiinnücûm" ile kendi kelâm sıfatı içindeki Kur'ân'ın yerine kasem etmiştir.

Evet bu bakımdan yıldızın yerine yemin etmekle قٓ وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيدِ 'in farkı yoktur ki bu da *"O şanlı Kur'ân'a kasem olsun ki."*[11] demek gibidir. Ayrıca Levh-i Mahfuz'da da Kur'ân'ın bir yeri vardır. Çünkü Kur'ân, Kadir Gecesi'ne kadar Levh-i Mahfuz'daydı. Ona ancak nazarı oraya ulaşanlar muttali olabiliyordu. Buna göre, mevâkiinnücûm, Cenâb-ı Hakk'ın irade ve kudretiyle meydana gelen ve kâinat kitabının şerhi, izahı olan Kur'ân-ı Kerim'in necmlerinin mevkileri demektir. Demek oluyor ki, Kur'ân da ayrı bir yıldızlar kümesi sayılıyor. Hem de kâinattaki yıldızları izah eden bir yıldızlar kümesi. Evet kâinatla Kur'ân arasında bu şekilde bir benzerlik ve bütünlük var. Diğer taraftan, إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ile *"Kadir Gecesi, Kur'ân'ı, sema-i dünyaya indirdik."*[12] buyruluyor ki, esasen Levh-i Mahfuz-u Hakikati müşâhede edebilen ve nazarı oraya ulaşan her veli, Kur'ân'ı orada bütünüyle görüp mütalâa edebilir. İşte *"Kur'ân'ın bu noktadaki mevkiine ve şerefli yerine kasem olsun."* mânâsına mevâkiinnücûm'a yemin edilmiş de denebilir.

Dokuzuncusu: Cibrîl-i Emîn'e eminlik pâyesini kazandıran Kur'ân'ın bir diğer mevkii de Hz. Cibrîl'in emin sinesidir. Mevâkiinnücûm'a kasem, o ve onun gibilerinin sinesine kasem olsun ki, mânâsına da hamledilebilir.

Onuncusu: Bir diğer yönüyle de Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ümmetinin pâk sineleri olduğu da düşünülebilir.

On Birincisi: O'na inanmış, Kur'ân'ı her şey kabul eden, her okunduğunda, Rabbinin, kendisine hitap ettiğini ruhunda duyan temiz vicdanlar da, Allah'ın kasem ettiği yerlerden olabilirler. Rabbim, evvelkiler gibi, bizim sinelerimizi de öyle pâk eylesin. Kasem edilen sineler hâline getirsin!

Bütün bu ve bizim bilemediğimiz nice mânâlar içindir ki, Cenâb-ı Hak, mevâkiinnücûm'a kasem etmiştir. Ve bu kasemin hakikaten büyük bir kasem ve yemin olduğunu da yine Kendisi bildirmiştir.

Biz, bilemediğimiz sırlara da en az bildiklerimiz kadar inanıyor ve *"Bilseniz bu çok büyük bir yemindir."* ifadesini bütün vicdanımızla tasdik ediyoruz.

1 Necm sûresi, 53/1.

2 İsrâ sûresi, 17/1.

3 Şems sûresi, 91/1.

4 Duhâ sûresi, 93/2.

5 Tîn sûresi, 95/1, 2.

6 Nahl sûresi, 16/16.

7 Bkz.: Fussilet sûresi, 41/11.

8 Rahmân sûresi, 55/1-2.

9 Rahmân sûresi, 55/3-4.

10 Rahmân sûresi, 55/5.

11 Kaf sûresi, 50/1.

12 Kadr sûresi, 97/1.

HAŞİR SÛRESİ

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ
فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا

"Rabbimiz, bizi ve bizden önceki mü'min kardeşlerimizi yarlığa ve iman edenlere karşı kalblerimizde hiçbir kin bırakma."

(Haşir sûresi, 59/10)

Evvelâ şunu çok iyi tespit etmek gerekir ki; kalbten gıll ü gışşın çıkartılmasının asıl yeri ahirettir, Cennet'tir. Eğer, insanın imtihan edilmesinde birer esas olan bu duygular daha dünyada iken insanın içinden çıkartılsaydı, o, fıtrat itibarıyla bir melek olurdu. Hâlbuki Cenâb-ı Hak, bu dünyada insanı hem iyiye hem de kötüye açık bir mahiyette yaratmıştır. Bu itibarla farz-ı muhal dünyada insanın kalbinden gıll ü gış gibi duygular çıkartılacak olsa dahi, onun mahiyetindeki bu duygular, tıpkı tırnağın ve kılların yeniden çıkması gibi, bir gün yeniden ortaya çıkacaklardır. Bu sebeple âyet-i kerime, اِنْزِعْ *"sök, at, çıkar"* mânâlarına gelen fiil-i emr sigası yerine, fâil-i hakikî olan Allah'a yönelerek: *"Rabbimiz, iman edenlere karşı kalblerimizde hiçbir kin bırakma!"* diyor. Öyleyse bu çerçevede insana düşen fiilî ve kavlî dua yaparak kalbine yerleşmiş bulunan ve birer mânevî diken sayılan bu duyguları söküp atmaya çalışmaktır. Herhâlde bu sayede o, fena duygulardan arınıp Cennet'e ehil hâle gelecek ve Cenâb-ı Hak da onu rıdvanına mazhar edecektir.

Ayrıca bu âyet-i kerimede, biraz da selef-i salihîne karşı bakış açımızı gözden geçirme adına sanki bir mesaj verilmektedir. Yani tâbiînin sahabeyi, tebe-i tâbiînin tâbiîni kabullenmesi gibi, geçmişte dinî hayatımız, duygu ve düşüncemiz, akidemiz; hatta tefsir, kelâm, fıkıh anlayışımız adına bizlere büyük bir miras bırakmış o aksiyon, o kelâm ve kalem erbabına saygılı davranmaya davet etmektedir.

Burada anlatılmak istenen bir diğer husus da, zannediyorum, herkesin hislerinin inkişafı ölçüsünde zevk alıp elem duymasının nazara verilmesi olsa gerek. Meselâ, hassas bir insanın, sezme duygusu iyi inkişaf etmişse, karşısındakinin bakışından ayrı, oturuş ve kalkışından ayrı mânâlar çıkartır ki bu da onun için bazen ayn-ı azap, tabiî bazen de ayn-ı rahmet olacaktır. Bu

noktadan hareketle denebilir ki, insanın Cennet'ten alacağı zevk ve lezzetin sınırı, dünyada iken ona ait hislerinin inkişafı ölçüsünde olacaktır. Kim bilir belki de hisleri inkişaf etmeyen kimseler, Cennet'e girdiklerinde: "Keşke Cennet'e girmeden daha bir inkişaf etseydim." temennisinde bulunacak veya "Allah'ım, beni dünyaya geri gönder de hislerimi inkişaf adına seyr-i ruhanîmi tamamlayayım." diyeceklerdir... Bu açıdan denebilir ki, insanın Cennet'te tam lezzet alabilmesi için onun kalbinden kin-haset vb. gibi duygularının çıkarılması çok önemlidir. Bu âyete bir de bu açıdan bakmak icap edecek.

Aslında إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ *"Mü'minler başka değil kardeştirler."*[1] fehvâsı, اَلْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ *"Mü'min ve mü'minat biribirlerinin dostu ve yardımcılarıdır."*[2] misdakınca aralarındaki iman bağının ve İslâmî irtibatın gereği onların birbirlerini sevmelerini ve hususiyle seleflerine saygılı olmalarını; hatta muhtemel bir kısım kusurları söz konusu ise, onları da görmezlikten gelerek gelmiş-geçmiş o insanlar için dua dua yalvarmalı ve kat'iyen o zatlara karşı kin, adavet ve düşmanlık duymamalıdırlar. Hz. Muhammed'e intisap iddiasında bulunanlar

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى ۖ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

"Sizler iyilik etme ve fenalıklardan sakınma konusunda biribirinizle yardımlaşın; (sakın) günah işlemek ve başkasına saldırmak hususunda birbirinize destek olmayın."[3] mantukunca hep iyilik düşünmeli, iyilik konuşmalı ve iyilikle oturup kalkmalıdırlar.

Şimdilerde böyle bir mülâhaza ve ruh hâletine ne kadar ihtiyacımız var.

(رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ) اٰمِينَ

كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكَ إِنِّي أَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ

"Münafıkların durumu tıpkı şeytanın durumu gibidir. Çünkü şeytan insana 'İnkâr et!' der. İnsan da inkâr edince: 'Ben senden uzağım, çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.' der."

(Haşir sûresi, 59/16)

Mealini verdiğimiz bu âyet-i kerimeden anladığımıza göre, "Allah'tan korkma" şeytanın da tabiatında var. Bundan, şeytanın da Allah'ı bildiği anlaşılıyor. Ne var ki bilmesine rağmen o isyan içinde. Evet, Kur'ân şeytanın serkeşliğini, emir dinlemezliğini anlatırken "isyan" tabirini kullanıyor. İsyan ise mebdei itibarıyla inkıyadı ve itaati bilmeyi gerektirir.

Zaten Kur'ân-ı Kerim de Kehf sûresinde كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ *"O, cinlerdendi; Rabbisinin emrine aykırı gitti."*[4] diyerek bu espriyi anlatmıyor mu? Demek ki hilkat itibarıyla şeytan da mahiyetleri bir tür ateş olan cinlerdendi. İhtimal bu yönü itibarıyla onun da Allah'ı bilmesi, tanıması, belki belli bir dönemde O'na kulluk yapması söz konusu idi ki, kendisine secde etme emri verilmişti. Evet şeytan da, zâhirî durum açısından kendisinden secde beklenenlerden biriydi. Ancak onun tabiatında isyana, inhirafa açık bir tarafı da vardı.. ve onun bu yanı "Âdem'e secde" emriyle birden açığa çıktı ve neticede şeytan kaybetti...

Genel anlamda şeytanın mahiyetiyle ilgili düşüncelerimi bir iki defa anlattığımı hatırlıyorum. Aynı şeyleri kısaca tekrar edecek olursak; şeytan secde emrine itaat etmemekle inhiraf etmiş ve gerçek hüviyetini ortaya koymuştur. Aynı şeyler bazı insanlar için de her zaman geçerlidir. İnsan için öyle anlar ve öyle durumlar olur ki, bir imtihan için onun mahiyetine dercedilen öfke, haset, kin, şehvet gibi duygularla bu eşref-i mahluk yoldan çıkar, vicdanına ters bir turnikeye girer ve âdeta hakikî insanlıktan inhiraf eder. Bakın haset duygusu, İnsanlığın İftihar Tablosu'na karşı bazı Ehl-i Kitab'ı temerrüde, inkâra sevk etmiş ve Allah Resûlü'nü bir türlü görememişlerdir. Zira onların beklentileri, gelecek o ahir zaman peygamberinin, kendi içlerinde, kendi kavim ve kabilelerinde olacağı merkezindeydi. Aynı şeyler –farklı bir buudda da olsa– bizler için de geçerlidir. Meselâ, geçmiş yıllarda bana camiden gelen arkadaşların komünistler tarafından derdest edildiği ve hatta bazılarının çok kötü şekilde dövüldüğü söylenince, o heyecanla ben üzerimde gece kıyafeti olduğu hâlde gayri iradî kendimi sokağın ortasında buldum.

Evet, mantığa rağmen hislerin sürükleyip götürdüğü nice durumlar vardır ki, insan farkına varmadan kendini bir hezeyanın içinde bulur. İşte şeytan da her zaman insanoğluna karşı böyle bir haset, kin, nefret ve öfke ile dopdolu yaşar, hep insanoğlunu çekememezlik içindedir. Bir hadis-i şerifte de ifade edildiği gibi o: *"Âdemoğlu secde ile emrolundu, secde etti, kazandı. Ben de secde ile*

emrolondum; secdede bulunmadım kaybettim.”[5] der. İhtimal bu sebeple de o, insanın her secde edişinde isyan çığlıkları atar ve hezeyana girer. Ezan okunup dört bir yanda nâm-ı celîl-i ilâhî şehbal açıp da mü'minler iyi bir konsantre içinde camiye koşarken o, hezeyandan hezeyana girer ve ezan sesini duymamak için bir oraya bir buraya koşar durur.

Hâsılı, insanoğlunun Rabbisi ile irtibatını kuvvetlendirecek her hareketi, onun insana karşı olan haset, kin, nefret ve öfkesini artırır ve hezeyandan hezeyana sevk eder. Evet, nasıl bir insana, “Falan çete senin oğlunu öldürdü.” dense, bu kimse o çeteye karşı ciddî gerilim içine girer. Ardından “Hanımını dağa kaçırdılar.” dendiğinde gerilimi biraz daha artar vs. İşte bu ruh hâleti içinde bulunan ve intikam diyen bir insandan her türlü kötülük beklendiği, hilm ü silm ü müsamahanın eriyip gitmesi gibi insanoğluna karşı daima bu duygu ve düşünceler içinde olan ve kıyamete kadar da ondan kurtulamayan şeytanın hâli de aynıdır.

Sonuç olarak; şeytan, Allah'ı Allah'tan korkacak ölçülerde tanımasına rağmen, isyana açık mahiyetiyle inhiraf etmiş, dolayısıyla ebedî kayba uğramıştır.

Kendini ilhada kaptırmış ve küfür, tabiatının bir derinliği hâline gelmiş inkârcılar ve münafıklar da tıpkı şeytan gibidirler. Yerinde, takiyye ve iğfal mülâhazasıyla “Allah, din ve diyanet” derler, çok defa sûret-i haktan görünürler ama her zaman mü'minlere karşı kin ve nefretle oturur kalkar, her zaman gayızlarını icra yollarını araştırırlar. Düşmanlıklarını tenfize güçlerinin yetmediği dönemlerde kinlerini ve nefretlerini tebessüm ve yumuşak beyanlarla örtmeye çalışır ve demokrat davranırlar. İstedikleri her şeyi yapabilecek güce ulaştıklarına inanınca da “Hak kuvvettedir, demokrasi de bir fantezidir.” der ve küfür yobazlığı adına akla-hayale gelmedik mesâvii irtikâp ederler.

Böylelerine güvenmek, güven duygusuna karşı saygısızlık, bunlardan endişe duymak da Allah'a karşı itimatsızlıktır. Mü'min, muhabbetle herkese açık olma duygusuyla oturup kalkmalı, sırtını dönemeyeceği bu gibilerin şerlerinden de her zaman Allah'a sığınmalıdır.

اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ
وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ وَالْبُخْلِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ غَلَبَةِ الدَّيْنِ وَقَهْرِ الرِّجَالِ !

1 Hucurat sûresi, 49/10.

2 Tevbe sûresi, 9/71.

3 Mâide sûresi, 5/2.

4 Kehf sûresi, 18/50.

5 Müslim, *iman* 133; İbn Mâce, *ikâme* 70; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/443.

MÜNÂFİKÛN SÛRESİ

وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ
كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُسَنَّدَةٌ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ هُمُ
الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ أَنّٰى يُؤْفَكُونَ

"Onları gördüğün zaman kalıpları (bedenleri) hoşuna gider, konuşurlarsa sözlerini dinlersin. Onlar sanki duvara dayanmış kütükler gibidir. Her gürültüyü kendi aleyhlerine sanırlar. Düşmandır onlar. Onlardan sakın. Allah onların canlarını alsın. Nasıl bu hâle geliyorlar?"

(Münâfikûn sûresi, 63/4)

Bu âyet-i kerimede münafıkların bazı temel özellikleri anlatılıyor ki, bunları şöyle sıralayabiliriz:

1.Onlar cismaniyet ve beden itibarıyla dikkat çekicidirler; meselâ iri kıyım, yapılı, cüsseli, görenlere tesir edecek ölçüde şık ve giyim-kuşamları açısından da görkemli –muhteşem değil– ve göz alıcıdırlar.

2.Dili güzel kullanma konusunda fasih ve edebî bir üslûba sahiptirler; konuşurken, yazarken çevrelerindeki insanları âdeta büyülerler. Evet, onlar konuştuklarında mutlaka sözlerini dinletirler. İşte bu iki belirgin vasıflarına rağmen münafıklar:

a.Elbise giydirilmiş kütükler veya duvara dayanmış kereste gibidirler. Kalıpları fevkalâdedir ama kalblerinden söz etmek zordur. Onlar kütük gibi kaskatı ve serttirler; zira [1] فَطُبِعَ عَلٰى قُلُوبِهِمْ sırrınca, kalbleri mühürlenmiştir, hak ve hakikat adına hiçbir şey anlamazlar; daha doğrusu anlayamazlar.

b.Dahası her hareket ve her gürültüyü kendi aleyhlerine sanırlar. Hayatlarını bir o yanda bir bu yanda düal olarak sürdürür ve ömürlerini gel-gitlerde tüketirler. Mü'minlerin duyarlılık gösterdikleri konular karşısında onların durumu, cansız cenazelerden farksızdır. Ne var ki camide, savaş alanında, çarşıda-pazarda hep mü'minlerle beraber görünmeye gayret gösterirler. İşte bu ikiyüzlülüklerinden dolayı alabildiğine korkaktırlar; zira gerçek yüzlerinin ortaya çıkmasından sürekli endişe duyarlar; dolayısıyla her türlü gürültüyü kendi aleyhlerinde sanırlar.

c.Bu itibarla da mü'minlerin gerçek düşmanları işte bunlardır ve nerede ortaya çıkıp sizi nasıl sokacağı belli olmayan akrep tipler de yine bunlardır.

d.O hâlde siz de onlardan sakınmalısınız; zira her zaman ve her fırsatta sizi sokabilirler.. hem de topluma iyilik yapıyor olma mülâhazasıyla bunu yaparlar.

...Ve netice, Cenâb-ı Hak fezlekeyi koyuyor: *"Allah onların canını alsın, (onları kahretsin; imanı, imanın güzelliklerini gördükleri, iman cemaati içinde yaşadıkları hâlde) nasıl da hakka, hakikate sırtlarını dönüyorlar?"*

Münafıklar Devr-i Saadet'teki örnekleri sayılan İbn Übey, Muğis b. Kays, Ced b. Kays gibi ilk temsilcileriyle müşekkel, görkemli, kılık-kıyafet ve makyaj zaaflarıyla tabiîlikten uzak –bu, oldukları gibi görünmemeden ibaret olan münafık ahvaline fevkalâde münasip düşmektedir– fantezi yapmaya, tumturaklı söz söylemeye meraklı ve her biri kendinin, kendi düşüncesinin, kendi muhakeme ve mantığının âşığı, klasik mânâda narsist denecek kadar zaaflar yumağı birer mahlukçuk idiler. Seslendirdikleri lâf u güzaf da olsa, konuları, yerinde iğlâk ve ibhamla belirsizleştirmek suretiyle, yerinde bir kısım orijinalitelerle hep birer şizofreni veya paranoya resmederler. Öyle ki Allah'ın ikaz ve irşadı olmasa nebi ve nebi vârislerine de kendilerini dinletebilirler. Tabiî, dinleyecekleri hususları da dinlerken konuya kendilerini vermiş ve kulak kesilmiş bir görüntü sergilerler. Zaten onların her hâlleri bir gösteriş ve şovdan ibarettir. Oturuş-kalkışları da, söz ve beyanları da birer yalandan ibarettir ama, bu ayandan ayanı görüp sezmek de ilâhî mevhibe ve basirete mütevakkıftır.

Kendileri yalancı, ikiyüzlü ve takiyyeci olduklarından en masum hareketlerden bile işkillenir, en nezih duygu ve düşünceye müesses hamle ve hareketleri hep aleyhlerinde sanır ve temiz insanları gönüllerindeki akreplerin mülâhazalarıyla değerlendirirler. اَلْخَائِنُ خَائِفٌ fehvâsınca sineleri hep hıyanetle inip-kalkmaktadır ve nabızları da korkuyla atmaktadır. İman ehli için gerçek düşman bunlardır ve mü'minler kendi üslûplarını korumada kusur etmeden bunlardan sakınmalıdırlar.

(قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ أَنّٰى يُؤْفَكُونَ) وَوَقَانَا اللّٰهُ مِنْ شَرِّهِمْ وَمِنْ مَكْرِهِمْ وَمِنْ كَيْدِهِمْ. اٰمِينَ يَا مُعِينُ

1 Tevbe sûresi, 9/87; Münâfikûn sûresi, 63/3.

TALÂK SÛRESİ

وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا

“Kim Allah’tan korkar (takvaya sığınır)sa,
Allah ona bir çıkış yolu ihsan eder.”

(Talâk sûresi, 65/2)

Takva; bizim anlayışımıza göre şeriat-ı garrânın prensipleri yanında şeriat-ı fıtriyenin kanunlarına uymak demektir. Bunlardan birincisi enfüsî takva ise, diğerine âfâkî takva diyebiliriz ki, bu ikisini birbirinden ayırmak kat’iyen doğru değildir. Yalnız böyle bir takvayı yakalayabilmek o kadar da kolay olmasa gerek...

İsterseniz bahse konu âyet-i kerimeyi tekrar ele alalım: Kur’ân وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ cümlesinde konuyu “ittika” fiili ile anlatıyor. Bu fiil “iftial” babındandır. Bu babın en önemli hususiyeti ise, mutâvaattır. Yani fiilin kabullenilmesi ve münfailin tabiatı, bir yanı bir derinliği hâline gelmesi mânâlarını ifade ediyor. Evet burada anlatılmak istenen, takvanın fıtratın bir buudu, insan tabiatının bir derinliği hâline getirilmesidir. Yani takva ile oturmak, takva ile kalkmak, takva derinlikli yaşamak; hâsılı kâinatı takva derinliği içerisinde hallaç edip takvalaşmak demektir. Evet, işte elde edilmesi çok zor görünen bu ufuk noktayı hedefleyerek Kur’ân diyor ki: وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا *“Kim böyle bir takva zirvesine çıkarsa, Allah ona mutlaka bir çıkış yolu ihsan eder.”*

“Çıkış yolu” tabiri, bize bir yerde sıkışıp kalmış, oradan çıkmak ve kurtulmak isteyen, bunun için çırpınıp duran bir insan imajı veriyor. Evet bu insan düştüğü sıkışık o mekândan kurtulmak için, sebepler adına her şeyi yapıyor, müracaat etmedik hiçbir şey bırakmıyor; ama bir türlü de kurtulamıyor. Ve işte tam bu kertede, Müsebbibü’l-Esbâb olan Allah’a sığınıyor; O da hemen imdada yetişiyor. Zaten Allah’ın (celle celâluhu) âyet-i kerimede “hurûc”u bizâtihi kendine isnadı da bu sürpriz inayeti ihsas ediyor. Zira مَخْرَجًا bir yönüyle “masdar-ı mîmî”dir ki çıkarmak demektir; diğer yönüyle de ism-i mekândır; çıkarılacak yer demek. Öyleyse bu çıkış, bu çıkarma, âdiyattan değildir; değildir ve harikulâdelikler kuşağında cereyan eden ve sırf Allah’a isnat edilebilecek bir olaydır. Aslında kâinatta cereyan eden her hâdise bir mânâda harikulâdedir ama ülfet ve ünsiyet gözlerimizi kör

ettiğinden sebep-netice münasebetlerini göz önünde bulundurarak etrafımızdaki olaylara bakamıyor ve doğru değerlendirmeler yapamıyoruz. Evet, her zaman sebep-netice arasında ince bir münasebet vardır ama o sebebin, o neticeyi doğurması mümkün değildir.

Aslında –Bediüzzaman Hazretlerinin yaklaşımı ile– insanın yeme-içme gibi ef'âl-i ihtiyariyesi içinde cereyan eden hâdiselerin ancak pek azı insana verilebilir.[1] Meselâ, insan ağzına koyacağı bir lokma ekmeğin, sadece ekmek hâline gelinceye kadar geçirdiği safhalarda insanın müdahale hissesi mukayese edilecek olsa hakikat kendi kendine açığa çıkacaktır. Evet, buğdayı insan ekmiştir, o biçmiştir, o öğütmüştür, o pişirmiştir ama toprağı Allah yaratmasaydı, güneşi meydana getirmeseydi, yağmur göndermeseydi vs. insan ekmek yiyebilir miydi? Diyelim ekmek oldu; O el vermeseydi, ağız vermeseydi, diş vermeseydi insan onu yiyebilir miydi? İşte kâinatta cereyan eden her olaya da bu açıdan bakmak gerekir. Ta ki ülfet ve ünsiyet gözlerimizi kör etmesin; etmesin de her icraatta O'nun damgasını, O'nun mührünü görebilelim ve imanın zevk-i ledünnîsini tadabilelim.

Hâsılı, haramları terk eder, farzları kemal-i hassasiyetle yerine getirir, elden geldiğince şüpheli şeylerden sakınır hatta mübahları bile titizlikle değerlendirir; "âdetullah", "sünnetullah" veya "şeriat-ı fıtriye" diyebileceğimiz kudret ve meşîetin düsturlarına da riayet ederse, Allah o kimseyi içine düştüğü çeşitli ölçek ve derinlikteki sıkıntılardan kurtarır ve onu, hesapları aşkın eltâf-ı sübhaniyesiyle iltifatlandırır.. iltifatlandırır, dünyada kirli yaşamaktan, ölürken ölümün elem, ızdırap ve vahşetinden, ötede de kıyametin şiddetinden halâs eder.

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ لَنَا خَرَجًا وَمَخْرَجًا مِنْ حَيْثُ لَا نَحْتَسِبُ. اٰمِينَ يَا مُعِينُ

1 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.183-184, 439.

TAHRİM SÛRESİ

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِلَّذٖينَ كَفَرُوا امْرَأَةَ نُوحٍ وَامْرَأَةَ لُوطٍ

"Allah, inkâr edenlere, Nuh'un karısı ile
Lut'un karısını misal verdi..."

(Tahrim sûresi, 66/10)

Bazılarımızın aklına gelebilir ki, acaba Kur'ân neden Hz. Lut ve Nuh'un (aleyhimesselâm) eşlerinden bahsetmiştir?

Evvelâ, Hz. Lut'un karısı, Hz. Lut'a (aleyhisselâm) inanmamış ve bir çirkin fiilde, kavm-i Lut'a yardımda bulunmuş olduğu anlaşılıyor. En azından onun Hz. Lut'a ihanet eden münafıklardan biri olduğu seziliyor. Münafık ise, onun akıbeti kâfirden de beterdir.

Ayrıca Lut (aleyhisselâm), peygamber gönderildiği kavmin yabancısı idi. Onların içinde yetişmiş birisi değildi.

لَوْ أَنَّ لٖي بِكُمْ قُوَّةً *"Sizi savacak bir dayanağım olsaydı."*[1] âyeti bunu ifade eder. Şimdi böyle bir durumda dışa karşı maddeten mukabele edemeyen bir nebi, bir de içten ihanete uğrarsa, ihanetin ürperticiliği daha iyi anlaşılır. İşte o zaman Kur'ân'ın bunu zikretmesinin sırrı da kendi kendine tebeyyün eder. Hele bu, her gün Lut (aleyhisselâm) ile aynı yastığa baş koyan karısı olursa!

Benzer şeyleri Hz. Nuh'un karısı için de söylemek mümkündür. بِحَسَبِ الْمَغْرَمِ الْمَغْنَمُ[2] veya aksi mülâhaza ile sabah-akşam gökler ötesi âlemlerle irtibata geçilen ışıktan bir yuvada, ziyadan rencide olan yarasalar gibi o nur evin avantajlarından istifade etmek bir yana[3] وَلَا يَزٖيدُ الظَّالِمٖينَ إِلَّا خَسَارًا mazmununca ziyayı zulmet gören, dermanı dert hâline getiren, kazanma kulvarında hüsran hüsran üstüne yaşayan böyle tali'sizlerin hâli herkes için sinelerde havf duygusunu tutuşturan bir kıvılcım ve recâ kapısını aralayan bir rahmet esintisi olmalıdır.

Bu iki bahtsız kadın gibi, böyle tertemiz bir atmosferde neş'et etmiş nice kimseler vardır ki, içinde geliştikleri iklimin esintilerini duyamamış, Cennet'in âsûde yamaçları gibi sımsıcak bir ortamda hep Cehennem duygularıyla yaşamış; imanî duyguların fışkırdığı bir zeminde küfürden hıyanete koşmuş, nankörlük-ihanet arası gidip gelmiş ve peygamberlere karşı –eşleri bile olsalar– kâfirlerin yanlarında yerlerini almış, Allah'ın nurunu söndürmeye

çalışmışlardır. Dolayısıyla da bilkuvve, bilimkân nail oldukları nimetlerin kıymetini takdir edemeyip kazanma kuşağında kaybetmiş, mutasavver kârlarını zarara çevirmiş ve acınacak hâlde bulunmalarına rağmen acıma istihkakından da mahrum kalmışlardır.

Daha doğrusu "kurbet" ufkunda "bu'd"un zulmetlerini yaşamış ve güneşlerin kol gezdiği iklimlerde gidip karadeliklere takılmışlardır.

(رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ) اٰمِينَ يَا مُعِينُ

1 Hûd sûresi, 11/80.

2 "Meşakkat miktarı mükâfat vardır."

3 *"Ama o (Kur'ân), zalimlerin ise sadece ziyanını artırır."* (İsrâ sûresi, 17/82)

CİN SÛRESİ

قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًاۙ*يَهْد۪ي إِلَى الرُّشْدِ فَاٰمَنَّا بِه۪ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا

"De ki: Bana vahyolunduğuna göre bir cin cemaati Kur'ân'ı dinledikten sonra şöyle dediler: 'Doğrusu biz, harikulâde güzel bir Kur'ân dinledik ki, doğru yola iletiyor. İşte biz ona iman ettik.. Rabbimize hiçbir şeyi ortak koşmayacağız.' "

(Cin sûresi, 72/1-2)

Âyet-i kerimede bahsedilen acaipliği herhâlde üstûre, destan acaipliği gibi anlamak doğru olmasa gerek. Bunu insanın, kendisi ile eşya arasındaki münasebeti ve eşyayı kendi tabiatıyla, ama Kur'ân'ın insan mantığı adına onun önüne serip sergilediği harikulâdelikler şeklinde anlamak daha uygun olur zannediyorum. Evet Kur'ân, insanın gözünün önüne o harikulâdelikleri sergiliyor, insan da Kur'ân'ın aydınlatıcı şuaları ve diriltici soluklarıyla onlara uyanıyor. Öyleyse denebilir ki, Kur'ân olmasaydı, insanın bunları duyması mümkün değildi. Bu mülâhazalar çerçevesinde belli ölçüde eşyanın perde arkasına muttali olan cinler, Kur'ân'ı duyar duymaz, *"Biz harikulâde, güzel bir Kur'ân dinledik."* deyivermişlerdi. Evet onlar dinlemekle kalmayıp, kendilerini Kur'ân'ın o büyülü atmosferine salarak فَاٰمَنَّا بِه۪ *"Ona inandık."* diyerek gürül gürül imanlarını da ilan etmişlerdi. Doğrusu belli nispette eşyanın perde arkasına açık olan cinlere iman etmeleri için birkaç âyet dinlemek yetivermişti.

Peygamber Efendimiz, cinlerle kaç defa karşılaştı ve bu karşılaşma ne şekilde gerçekleşti? Ben, fizik dünyası, metafizik âlemi ile iç içe bir hususiyetler insanı olan Efendiler Efendisi'nin ufkumuzu aşkın bu macerasına temas etmeyeceğim. Aslında böyle bir husus bizim sorumluluğumuz dışında kalmaktadır.

Bizim için önemli olan, İns ü Cinnin İftihar Tablosu'nun evrensel mesajının cin tayfasını dahi içine aldığının vurgulanması; قُلْ أُوحِيَ esprisiyle bunun ashab-ı kirama duyurulması; Kureyş'in duyup gördükleri onca mucize

karşısında temerrüt etmesine mukabil cinlerin, birkaç âyet dinleme bahtiyarlığına erince hemen iman etmeleri; iman edenlerin de dakika fevt etmeden dönüp kendi kavimlerini İslâm'a çağırmaları; çağırıp imanlarını ilan etmeleri.. gibi hususlardır.

رَبَّنَا أَرِنَا الْحَقَّ حَقًّا وَارْزُقْنَا اتِّبَاعَهُ وَأَرِنَا الْبَاطِلَ بَاطِلًا وَارْزُقْنَا اجْتِنَابَهُ

A’LÂ SÛRESİ

فَذَكِّرْ إِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرٰى

“O hâlde, öğüt fayda verecekse sen de nasihat et!”

(A’lâ sûresi, 87/9)

Esbab-ı nüzul hesaba katılmadan bu kabîl âyetlerden, “Nasıl olsa öğüdüm fayda vermiyor.”, “Elli defa gittim anlattım, anlamadılar.”, “Zaten liyakatları da yok.” vb. gibi yanlış anlamalar söz konusu olabilir; olabilir ve tebliğ ü irşad vazifesinde fütur yaşanabilir. Oysaki âyetin ifade ettiği hakikat tam bunun aksinedir. Şöyle ki, bu âyet-i kerime öncelikle irşad konumunda olana vazifesini talim etmektedir. Evet, فَذَكِّرْ إِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرٰى *“Eğer öğüt yararlı olacak ise sen de nasihate devam et.”* Kaldı ki

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

“Gerçek şu ki, kâfir olanları (azap ile) korkutsan da korkutmasan da onlar için birdir, iman etmezler.” [1] âyetine rağmen, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebû Cehil, Utbe, Şeybe… gibi kalb ve kafaları küfre kilitlenmiş insanların ayağına kim bilir kaç defa gitmiş ve kaç defa onlara öğüdünü yenilemiştir. Zannediyorum Allah (celle celâluhu), peygamberine bir o kadar daha imkân ve fırsat verseydi, O (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları sık sık yoklamadan geri durmayacaktı.

Evet, tebliğ ve irşad vazifesinin ruhunda, Allah’ın emri olarak her zaman yapılması gerektiği esası söz konusudur. Kabul edecekler veya etmeyecekler düşüncesi, maksadımızın aksine bazen neticenin menfî şekilde tecellîsine bile sebebiyet verebilir. Bakın Allah (celle celâluhu) Peygamberi’ne ne buyuruyor:

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ

“Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O’nun elçiliğini yapmamış olursun.”[2]

Nebiye sorumluluğu hatırlatılırken yumuşak bir tenbih de seziliyor burada. Yani “Aslında Senin vazife ve sorumluluktan kaçman kat’iyen söz konusu değildir.. evet Senin tabiatında böyle bir şey yoktur. Hatta senin fıtratın âdeta

tebliğe kilitlidir ama yine de hatırlatmak gerekir ki, Sen seciyesi yüksek, fıtratı nuranî, gayesi sonsuzluk, aşkın bir insansın ve vazife şuurunun gerçek ve sürekli çizgisi de bu iç muhtevaya muvafık olmalıdır.

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

Zaten *"Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin; ne var ki Allah kimi dilerse onu hidayete erdirir."*[3] âyetinin gözler önüne serdiği gerçeğe göre de O'nun da bizim de vazifemiz sadece ve sadece tebliğdir.

إِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرٰى âyetine: *"Eğer öğüt fayda verirse."* tevcihinin de bir mahmili vardır; evet bazılarına öğüt fayda vermeyecektir. Öyleyse bu hakikatin baştan bilinmesi lâzımdır ki, öğüde rağmen ortaya çıkan netice karşısında yeise düşmeyelim, vazifemizin haricindeki işlere karışmayalım. سَيَذَّكَّرُ مَنْ يَخْشٰى fehvâsınca Allah'tan korkan, kalbleri haşyete programlanmış insanlar, evet işte ancak onlar bundan istifade edebilecektir.

Evet, Efendimiz, bilâ kayd u şart tezkir ve ihtar vazifesiyle muvazzaf bulunduğundan, *"va'z u nasihat fayda verirse."* şeklindeki şartlı ifade, bir kayıtlama mülâhazasından daha çok sorumluluğu pekiştirme mânâsını müfittir. Şöyle ki, faydalı olmak için şerefnüzul olmuş beliğ ve güçlü bir beyan bilkuvve mutlaka faydalı olma konumundadır.. onu dinleyenlerin bilfiil ondan istifade edip etmemeleri ayrı bir mevzudur. Öyleyse burada kelâmın vaz'edilmesi esprisine dayanarak diyebiliriz ki, bu cümleyi: *"Nasihat et, zira nasihatın faydalı olacağı muhakkaktır."* şeklinde anlamamız gerekir.

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْ عِبَادِكَ الْخَالِصِينَ الْمُخْلِصِينَ وَصَلِّ وَسَلِّمْ
عَلٰى سَيِّدِ الْمُخْلِصِينَ

1 Bakara sûresi, 2/6.

2 Mâide sûresi, 5/67.

3 Kasas sûresi, 28/56.

DUHÂ SÛRESİ

وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْأُولٰى

“Gerçekten işin sonu Senin için başından daha hayırlıdır.”

(Duhâ sûresi, 93/4)

Duhâ sûresi Mekke’de, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) en sıkıntılı anlarından birinde nazil olan bir sûre. Ebû Leheb’in karısı Ümmü Cemil, inkıtâ-i vahiy döneminde gelip Efendimiz’i (sallallâhu aleyhi ve sellem) –hâşâ– alaya alarak: “Sahibini görmüyorum, herhâlde seni terk etti.”[1] dedi. İşte böylesine bir atmosfer içinde Allah (celle celâluhu) *“Rabbin Seni terk etmedi ve Sana darılmadı. Gerçekten işin sonu Senin için başından daha hayırlıdır.”* diyerek, Resûlü’nü teselli etti.[2] Bu âyet değerlendirilirken, eğer Efendimiz’in yaşadığı günler mülâhaza edilecekse, cümlenin mânâsı; “Senin sonun önünden, yarının da bugününden daha hayırlı olacaktır.” mânâsına gelir. Nitekim tarihin şehadetiyle de öyle olmuştur. O’nun devrinde başlayarak O’nun ikbal yıldızı ve dava atlası her yeni gün eskiye nazaran daha bir parlamış ve daha bir renklenerek genişlemiştir. Aslında bundan sonra gelen âyet ve sûrelerle de Cenâb-ı Hak, hep Resûlü’nü tebşire devam etmiş ve O’nun parlak geleceğini nazara vermiştir. Meselâ; أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ veya وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًاۙ فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا gibi sûreler, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümit kaynağı olmuştur. Nasıl olmasın ki, bugün biz bile ne zaman وَالْعَادِيَاتِ ’yi okusak, tozu dumana katan, harıl harıl koşan, kıvılcımlar saçan atları veya bugüne göre tankları, uçakları, onlarla şehballaşan Ruh-u Revân-ı Muhammedî’yi görür gibi oluruz.

Duhâ sûresinde ferdî sıkışmışlık ve bunalmışlığın arkasında, gelecek itibarıyla ve toplum plânında elde edilecek bir hâkimiyet-i ruhiye çizgi çizgi tüllenmeye başlar. Ayrıca bu sûrede bir hüzün mûsıkîsi de vardır. Âdiyât sûresinde ise, gümbür gümbür mehterin davul ve kösünün sesi duyulur gibi olur. Yani muhteva ve onun ifade ettiği mânâya göre Kur’ân, harfleri, kelimeleri öylesine seçmiştir ki, buna vâkıf olan insanların kendilerinden geçmeleri ve bayılmaları söz konusudur.

Ayrıca Duhâ sûresindeki üslûp, psikolojik açıdan da bir husus iyet arz etmektedir. Meselâ, orada Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) teselli ve

tesliye edilirken, önce kuşluk vaktine yemin edilmiş. Ardından geceye kasem edilerek söze başlanılmış. İşte bu mülâhaza ile وَالضُّحٰى dediğinizde, –inanın– kuşluk vaktinde güneşin şualarının, yüzünüzü-gözünüzü aydınlattığını ve sizi sevince gark ettiğini görüyor ve hissediyor gibi olursunuz. Rica ederim, aradan on dört asır geçmiş ve geçen bu sürede Kur'ân, onca ülfet ve ünsiyet ağına takılmış olmasına rağmen, bizim gibilere وَالضُّحٰى derken bunu hissettiriyorsa, kim bilir o Nebiler Serveri neler hissetmiş ve neler duymuştur..! Duyana da, Duyurana da canlar kurban.

Ayrıca وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْأُولٰى ile bugüne göre yarının, bu hâle göre bir sonraki hâlin, şimdiki mudâyaka veya nisbî mazhariyetlere, hikmet buudlu ihtarlara nispeten rahmet enginlikli ve kudret televvünlü geleceğin daha hayırlı olacağı hatırlatılarak, ilk muhatabı itibarıyla, hayatının başlangıcına göre peygamberliğinin, Mekke'deki9 sıkıntılı günlere nispeten Medine döneminin, merkezdeki sınırlı açılıma kıyasla muhit hattındaki geniş çemberin vaadi verilip; sûrî nikmet kuşağı hakikî bir nimet atmosferine çevirilerek, O Ferîd-i Kevn ü Zaman'a evvelen ve bizzat, O'nun anlayışlı müntesiplerine de sâniyen ve bi'l-araz hayırlı bir akıbet muştulanıyor.

Evet hem O'na hem de O'nun vefalı mensuplarına: وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْأُولٰى denilerek O'nun ve hakikî ümmetinin böyle iyi hâlden daha iyi hâle, izafî hayırlardan hakikî hayırlara, imandan amele, amelden ihsana, âlâmdan lezâize, mudâyakalardan ferah-fezâ iklimlere ve neticede uhrâlar uhrâsı olan Cennet ve rü'yetullahla noktalanan hakikî ahirete varılacağı bişareti verilmektedir.

اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْئَلُكَ الرِّضٰى بَعْدَ الْقَضٰى وَبَرْدَ الْعَيْشِ بَعْدَ الْمَوْتِ وَلَذَّةَ النَّظَرِ إِلٰى وَجْهِكَ وَشَوْقًا إِلٰى لِقَائِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَاٰلِهِ أَجْمَعِينَ

وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى

"Doğrusu Rabbin, sana vereceklerini öyle bir verecek ki, hem O'ndan hem de verdiklerinden tam razı olacaksın."

(Duhâ sûresi, 93/5)

Bu âyet-i kerimedeki فَتَرْضٰى *"Razı olup, hoşnut kalacaksın."* kaydını

makam-ı rıza olarak anlamak uygun olabilir. Şöyle ki, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) mebdede bir nüve mahiyetinde makam-ı rızanın mazharı olarak dünyaya gelmiştir. Evet bu mazhariyet başlangıçta tıpkı bir çekirdek gibidir. Nasıl bir çekirdek toprağın bağrına atılır, sonra bir rüşeym olur; derken gelişir, büyür ve semalara ser çeker. Aynen öyle de Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Allah'ın kendisine ihsan ettiği iradesi, cehd ve azmiyle bilkuvve olan rıza makamına mazhariyeti, tasavvurlar üstü bir performansla bilfiil hâline getirmiştir. Öyleyse وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى daki rıza-yı mutlak, neticesi nazara alınarak denebilir ki, O, mutlaka makam-ı rızaya ulaşacaktır. Meseleyi "ulaşacaksın" diye istikbal eksenli ele almanın sebebi ise وَلَسَوْفَ sözcüğüdür.

Aslında böyle güzel bir akıbet, dünyaya gelen ve Rabbin emri, yasakları çerçevesinde hayat süren hemen herkes için geçerlidir. Yeter ki bu kimse, kendisine verilen istidatları yanlış istikametlerde değerlendirmesin.

Ayrıca hem وَلَلْاٰخِرَةُ deki "lâm" hem de وَلَسَوْفَ deki "lâm" ikisi de "lâm-ı ibtida" ile beraber "lâm-ı kasem"e de muhtemil bulunduklarından, önceki cümlede neticenin hayırlı olacağı kasemle temin, ikincisinde tekit edilmiştir. Yani acıyla tatlıyla, elemle lezzetle, mudâyakalarla-müsaadelerle seni olgunlaştıra olgunlaştıra öyle bir evc-i kemale ulaştıracaktır ki, sen ulaştığın o zirvede ruhanî ve cismanî, ruhî ve fikrî rıza mazhariyetlerinle kendini hoşnutluk çağlayanları içinde bulacaksın. Bugün için seninle o rıza meltemleri arasında fıtrî bir sürecin tabiî tezahürü olan سَوْفَ ye takılı bir kısa müddet var. "Ûlâ"nın seneleri "uhrâ"nın saniyelerine bile muadil olmadığına göre uhrevî bir mülâhaza ile hele bir ân-ı seyyâle daha sabret; göreceksin ılgıt ılgıt rıza meltemlerinin estiğinin, mantuku ifham edilmektedir.

İşte o zaman, ne mukteda bih, ne de muktediler için hiçbir tasa ve inkisar kalmayacak, hiçbir endişe ve kaygı da söz konusu olmayacaktır. Mukteda bih, hem kendi adına hem de ümmeti hesabına hoşnutluk görecek, hoşnutluk duyacak ve "nefs-i râziye" olmanın bütün mazhariyetlerini yaşayacak; böyle bir hoşnutluğa Sonsuz'un cevabı ise, onu ve onları "nefs-i marziye"nin tasavvurlar üstü zirvelerine ulaştırarak damlaya derya, zerreye güneş, fâniye bâki olma eltâfını bahşederek, zılliyet ve asliyet nispetleri mahfuz, عَسٰى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا[3] hakikatiyle serfiraz kılacaktır.

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْ عِبَادِكَ الْحَمَّادِينَ وَاحْشُرْنَا تَحْتَ لِوَاءِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

1 Buhârî, *tefsir (93)* 2; Müslim, *cihad* 114, 115.

2 Buhârî, *fezâilü'l-Kur'ân* 1.

3 *"… Böylece Rabbinin seni makam-ı mahmuda eriştireceğini umabilirsin."* (İsrâ sûresi, 17/79.)

İNŞİRAH SÛRESİ

فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ

"(O hâlde) bir işten boşalınca hemen
(başka) bir işe koyul."

(İnşirah sûresi, 94/7)

Bu âyet-i kerime, Müslümana önemli bir hareket felsefesi ve bir hayat düsturu sunuyor. Evet, mü'min her zaman hareket hâlinde olmalıdır. Çalışırken hareket, dinlenirken de hareket.. bir diğer ifadeyle o, mesaisini öyle tanzim etmelidir ki, hayatında boşluğa hiç yer kalmamalıdır. Gerçi mukteza-i beşeriyet olarak dinlenmeye ihtiyaç duyduğunda o da dinlenecektir ama böyle bir dinlenme de yine aktif dinlenme şeklinde gerçekleşmelidir. Meselâ, dimağı okuma ve yazma ile meşgul olan ve yorulan biri, dinlenirken yan gelip yatabileceği gibi, pekâlâ meşguliyet değiştirerek dinlenebilir; Kur'ân okuyabilir, namaz kılabilir, kültürfizik yapabilir, musâhabe ve mülâtefede bulunabilir ve hâkeza. Bunlarla yorulduğunda da döner tekrar kitap mütalâasına başlar.

Hâsılı, sürekli hareket, sürekli iş çizgisini bir meşgaleyi bırakıp diğerine geçmek suretiyle değiştirme.. böylece "Çalışarak dinlenme, dinlenirken çalışma" metoduyla hareket etme mü'mince bir davranış olsa gerek.

Bu meseleyi genel hizmet çerçevesinde değerlendirecek olursak, denebilir ki, mü'minler olarak, hemen her zaman ifade edildiği üzere, âdeta cebrî lütuflar cereyanı içinde bulunuyoruz. Öteden beri kabul edilen ve uygulanagelen hizmet üslûbu içinde, istesek de istemesek de, mü'min olmanın gereği Kur'ân'ın bu düsturunun, farkına varmadan hayatımıza hep yansıdığını görmüşüzdür. Bir zaman, Allah'ın rızası peşinde koşan zenginlerimiz, millete ve ülkeye hizmet adına fakir ve istidatlı talebelere evler tutmuş; daha sonra "Vazifemiz bitti." diye, ülfet ve ünsiyete takılıp gevşemeye girilebileceği bir anda geniş hizmet daireleri açılmış ve yepyeni, ter ü taze hizmetlerin en erişilmez zevkleri tadılmıştır. Samimî yüreklerin, "Bu çizgide sürdürülen çalışmalar akamete mi uğrayacak, daha fazla hizmet sahaları yok mu?" endişeleri ile hopladığı bir anda ise çok daha geniş bir coğrafyada Hak yolunda koşturmanın bütün zevkleri bir defa daha dolu dolu tadılmıştır. Derken Allah, hayatın daha başka buudlarında daha farklı faaliyet sahaları açmış.. kısaca, bir hizmetten "fariğ"

olup da, yapılacak başka bir şeyin kalmadığı gibi öldürücü düşüncelere girilebileceği hemen her dönemde, hizmet etmek isteyenler için Allah, farklı farklı alanlar ve hizmet şekilleri lütfetmiştir. Onun içindir ki, başta bu mânâyı ifade sadedinde, bir "cebrî lütuflar" toplumu olduğumuzu ima etmeye çalıştım. Demek ki, mü'minler olarak *"Bir işten boşalınca hemen (başka) bir işe koyul."* âyetinin mânâ ve muhtevası, biz farkına varmasak da, hayatımızda sistematik bir şekilde görülmektedir, denebilir.

İşin aslına bakılacak olursa, bir mü'minin bunun dışında bir alternatifi yoktur. Bir kere, Cenâb-ı Hakk'ın mü'minlere ihsan buyurduğu her nimet çok büyüktür. İnsan olmamız bir nimet; sağlık, sıhhat, afiyet ayrı bir nimet ve hele imanla bu nimetleri duymak bambaşka bir nimet; yeme-içme, ebediyeti ve ebedî nimetleri bekleme, kısaca her şey, ama her şey bir nimet. Fakat ülfet ve ünsiyetin çocukları olarak, çok defa bunların gerçek kadr ü kıymetini bilemiyor ve dolayısıyla da bir türlü şükürlerini eda edemiyoruz. Bütün bu nimetler bir yana, başımızı kaldırıp etrafımıza baktığımızda, pek çok yerde sıcak savaşların cereyan ettiğini ve her gün on binlerce insanın kan ağladığını göreceğiz. Dünyanın her yerinde Müslümanlar zulüm görmekte, Müslüman ülkelerdeki despot idareciler, inanan insanlara ne zulümler yapmakta. Şimdi etrafımızda hâdiseler bütün dehşet ve ürperticiliği ile böyle cereyan ederken, bizim hidayet üzerinde bulunmamız, mükellefiyetlerimizi yerine getirebilecek müsait ortamı bulmamız, inancımızdan dolayı türlü türlü zulüm ve hakaretlere –eskiye ve başka ülkelere nispetle– maruz kalmamamız birer nimet değil midir? Ve bütün bunlar şükür istemez mi? Öyleyse, her zaman bir işten diğerine koşmalı, mevcut çalışma sistematiği içinde üzerimize düşen vazifeleri dur-durak bilmeden yerine getirmeli, bizzat amelin içine dercedilen ezvâk-ı ruhiye ve mâneviyeyi bütün derinliğiyle yaşamalıyız.

Evet, bir mü'min için "artık yapacak bir şey kalmadı; vazifem bitti" diye rahata kapılıp, olduğu yerde kalma söz konusu olamaz. Mü'mine düşen şey bir hayırdan boşalınca ikinci bir hayıra koşma, yorulma içinde dinlenme, dinlenmeyi bir başka yorulmanın mukaddimesi hâline getirme, 'usür'lerde 'yüsr' yaşama, 'yüsr'leri de büyük 'usür'lerin gerektirdiği metafizik gerilimler istikametinde değerlendirme, bütün sa'y ü gayretlerimizde fiziğin metafiziği, metafiziğin de fiziği tamamlayıcılığı esprisiyle davranma ve hayatında boşluk olmayan bir insan gibi yaşamaktır.

اَللّٰهُمَّ وَفِّقْنَا إِلٰى مَا تُحِبُّ وَتَرْضٰى وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍنِ الْمُرْتَضٰى

Kaynakların Tespitinde Faydalanılan Eserler

el-Aclûnî, İsmâîl b. Muhammed (v. 1162); ***Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs,*** I-II, Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1405 h.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah eş-Şeybânî (164-241 h.); *el-Müsned* I-VI, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1993.

Bediüzzaman, Said Nursî; ***Risale-i Nur Külliyatı,*** I-II, Nesil Yayınları, İstanbul, 1996.

________, ***Sözler,*** Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2005.

________, ***Lem'alar,*** Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2004.

________, ***Mektubat,*** Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2006.

el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn (384-458 h.); ***Şuabü'l-iman,*** *[Tahkîk: Muhammed es-Saîd Besyûnî ez-Zağlûl]*, I-VIII, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1410/1990.

el-Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl (v. 256 h.); ***Sahîhu'l-Buhârî,*** I-VIII, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1994.

ed-Dârimî, Abdullah b. Abdirrahman (181-255 h.); ***es-Sünen,*** I-II, Dâru'l-kalem, Beyrut, 1991.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (202-275 h.); ***es-Sünen,*** I-II, Dâru'l-cinan, Beyrut, 1988.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillah el-İsbehânî; ***Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ,*** I-X, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1988.

Gülen, M. Fethullah; ***Kalbin Zümrüt Tepeleri-1,*** Nil Yayınları, İstanbul, 2004.

________, ***İnsanlığın İftihar Tablosu Sonsuz Nur-I***, I-III, Nil Yayınları, İzmir, 2006.

el-Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdillah en-Neysâbûrî (321-405 h.); ***el-Müstedrek ale's-Sahîhayn,*** I-V, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1990.

Halebî, Nureddin b. burhaneddin; ***es-Sîratü'l-halebiyye min insani'l-uyûn fi sîrati'l-Emîni'l-Me'mûn,*** I-II, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, tsz.

Heysemî, Ali b. Ebî Bekir; ***Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid,*** I-X, Dâru'l-kitabi'l-arabî, Beyrut, 1987.

İbn Arabî, Ebû Bekir Muhyiddin Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Abdullah el-Hâtimî (v. 638 h.); ***el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye,*** I-VIII, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1999.

İbn Âşûr, Muhammed Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tunusî (v. 1394/1973); ***Tefsiru't-tahrir ve't-tenvir,*** I-XXX, ed-Dâru't-Tunusiyye, tsz.

İbn Cerîr, Muhammed b. cezir et-Tabarî; ***Câmiu'l-beyan an te'vil-i âyi'l-Kur'ân,*** I-XV, Dâru'l-fikir, Beyrut, 1988.

İbn Esîr, İzzuddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî; ***Üsdü'l-ğâbe fi mârifeti's-sahabe,*** I-VI, Dâru'l-fikir, Beyrut, 1989.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Ömer ed-Dimaşkî (v. 774 h.); ***Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm,*** I-VIII, Dâru Kahraman, İstanbul, 1984.

________, ***el-Bidâye ve'n-nihâye*** I-XIV, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, tsz.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (207-275 h.); ***es-Sünen,*** I-II, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, tsz.

İbn Manzûr, Muhammed b. Zekeriyyâ (v. 711/1311); ***Lisânü'l-Arab,*** I-X, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1414/1994.

Kâdı Beyzâvî, Nâsıruddin Ebu'l-Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed (v. 685 h.); ***Envâru'l-tenzîl ve esrâru't-te'vîl,*** I-II, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1988.

Kitab-ı Mukaddes, (Türkçe Terceme) Eski ve Yeni Ahit, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1991.

el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr b. Ferah (v. 670); ***el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân,*** I-XX, Dâru'ş-şa'b, Kahire, 1372 h.

Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah el-Esbahî (93-179 h.); ***el-Muvatta,*** I-II, Dâru'l-hadis, Kahire, 1993.

el-Münâvî, Muhammed el-Med'uvv bi Abdirraûf; ***Feyzu'l-kadîr şerhu Câmii's-sağîr,*** I-VI, el-Mektebetü't-ticâriyyeti'l-kübrâ, Mısır, 1356 h.

Müttakî, Alâaddin Ali, ***Kenzü'l-ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl,*** I-XVIII, Müessesetü'r-Risâle, 5. baskı, Beyrut, 1405-1985.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Haccâc en-Neysâbûrî (206-261 h.); ***Sahîhu Müslim,*** I-V, Dâru ihyâi't-türâsi'l-arabî, Beyrut, tsz.

en-Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb (215-303 h.); ***es-Sünen,*** *[Tahkîk: Abdülfettah Ebû Gudde],* I-VIII, Mektebetü'l-matbûâti'l-İslâmiyye, Halep, 1406/1986.

Râzî, Ebû Abdillah Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin (v. 660/ 1210), *Mefâtîhu'l-ğayb* I-XXXII, Dâru ihyâi't-türâsi'l-arabî, Beyrut, tsz.

et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed (v. 360 h.); ***el-Mu'cemü'l-evsat,*** *[Tahkîk: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî],* I-X, Dâru'l-Harameyn, Kahire, 1415 h.

_________, ***el-Mu'cemü'l-kebîr,*** *[Tahkîk: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî],* I-XX, Mektebetü'l-ulûmi ve'l-hikem, Musul, 1404 h.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, ***Câmiu'l-Beyan fî Tefsîri'l-Kur'ân,*** I-XXX, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1405.

et-Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ (209-279 h.); ***el-Câmiu's-Sahîh,*** I-V, Dâru ihyâi't-türâsi'l-arabî, Beyrut, tsz.

253001-20110427